

ISBN 978-974-510-265-3

พุทธมามกชนต้นแบบ

กองพุทธศาสนศึกษา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๕๓

พุทธมามกชนต้นแบบ
ประวัติของพระอสีติมหาสาวก ๘๐ องค์

รวบรวมเรียบเรียง โดย
แก้ว ชิดตะขบ ป.ธ. ๘, พ.ม., ศษ.บ.
นักวิชาการศาสนาชำนาญการ

จัดพิมพ์เผยแพร่ โดย
ฝ่ายเผยแพร่พระพุทฺธศาสนา กองพุทฺธศาสนศึกษา
สำนักงานพระพุทฺธศาสนาแห่งชาติ
พุทธศักราช ๒๕๕๓

พุทธมามกชนต้นแบบ

ISBN 978 -974 -310-

จัดพิมพ์เผยแพร่ตามโครงการวัสดุหนังสือ วารสาร ตำรา

(หนังสือหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา)

กองพุทธศาสนศึกษา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓ พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๘,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษา :

นางจุฬารัตน์ บุญยากร	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
นางบุญศรี พานะจิตต์	รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
นายนพรัตน์ เบญจวัฒนานันท์	รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
นายอำนาจ บัวศิริ	ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม
นายพนม ศรีศิลป์	ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา

ข้อมูล/รวบรวมเรียบเรียง/จัดทำต้นฉบับ :

นายแก้ว ชิตตะขบ หัวหน้าฝ่ายเผยแพร่พระพุทธศาสนา

ตรวจต้นฉบับ :

คณะกรรมการตรวจต้นฉบับหนังสือหลักสูตรทางพระพุทธศาสนา
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

๓๑๔ - ๓๑๖ ปากซอยบ้านบาตร ถนนบำรุงเมือง

เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐

โทร. ๐-๒๒๒๓๓-๓๓๕๑, ๐-๒๒๒๓-๕๕๔๘ โทรสาร ๐-๒๒๒๑-๒๙๑๐

E-mail : sasana@asianet.co.th

นายพีรพล กนกวลัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

Dhammaintrend ร่วมเผยแพร่และแบ่งปันเป็นธรรมทาน

คำนำ

ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นประทีปส่องวิถีชีวิตของมวลมนุษย์ ด้วยมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาส่วนใหญ่เป็นคนมีศาสนา การที่คนในชาติมีความสามัคคี สามารถรวมกลุ่มกันตั้งเป็นชาติ เป็นประเทศ มีความเจริญมั่นคงอยู่ในโลก ก็ด้วยคนในชาตินั้น ๆ มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกัน นั่นคือมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนในชาติจะเป็นคนดีมีศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม รักความสงบ มีระเบียบวินัยดี รู้จักเคารพกติกาของสังคม ก็ด้วยอาศัยคำสอนในทางศาสนาเป็นเครื่องอบรมจิตใจ ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของชาติส่วนใหญ่ล้วนมีรากฐานมาจากศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้นศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในชีวิตของมวลมนุษย์ โดยเป็นเครื่องเสริมสร้างและเป็นหลักค้ำประกันความมั่นคงของชาติ กล่าวโดยเฉพาะ **พระพุทธศาสนา** เป็นศาสนาประจำชีวิตของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ ที่ได้ให้ความเคารพนับถือและยกย่องเทิดทูนบูชาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ขนบธรรมเนียม ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทยส่วนใหญ่ มีพื้นฐานมาจากคติธรรมในพระพุทธศาสนา องค์พระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ ทรงเป็นพุทธมามกะ ทรงดำรงอยู่ในฐานะเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ทรงยกย่องเชิดชูพระพุทธศาสนาตลอดมา ตั้งแต่อดีตอันยาวนานจวบจนกาลปัจจุบัน ซึ่งแสดงให้เห็นเป็นประจักษ์ว่า พระพุทธศาสนาได้สถิตสถาพรเป็นสรณะที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชนชาติไทยตลอดมาทุกยุคทุกสมัย

โดยที่สถาบันทั้ง ๓ คือ สถาบันชาติ สถาบันพระพุทธศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ นับได้ว่าเป็นสถาบันหลักอันสำคัญยิ่งของชาติไทย เป็นฐานหรือเสาหลักค้ำประกันความมั่นคงของประเทศชาติ ไม่สามารถแบ่งแยกออกจากกันได้ เพราะมีความเกี่ยวเนื่องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สิ่งที่ชาวไทยถือเป็นสัญลักษณ์แห่งสถาบันทั้ง ๓ นั้น ได้แก่ธงไตรรงค์ คือธงชาติไทย ซึ่งประกอบด้วยสี ๓ สี คือ สีแดง หมายถึงสถาบันชาติ สีขาว หมายถึงสถาบันพระพุทธศาสนา และสีน้ำเงิน หมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นเมื่อธงชาติไทยประกอบด้วย ๓ สี และประชาชนคนไทยยังเคารพเทิดทูนสถาบันทั้ง ๓ นี้ อยู่ตราบไต่ ความมั่นคงของประเทศชาติก็ยังคงมีอยู่ตราบนั่น ใครก็ตามที่พยายามแยกสถาบันทั้ง ๓ นี้ออกจากกัน พึงทราบว่าเขาผู้นั้นคือผู้พยายามบ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ชาวไทยทุกคนต้องผนึกกำลังกันต่อสู้เพื่อปกป้องคุ้มครองชาติไทยไว้ให้มั่นคงและเจริญก้าวหน้าสืบไป

การให้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาแก่ประชาชน โดยการผลิตตำรับตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาเผยแพร่ นับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งซึ่งจะทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคง และเจริญแพร่หลาย เพราะว่าประชาชนที่ได้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจถูกต้องตามหลักปริยัติธรรมแล้ว ย่อมจะเกิดศรัทธาและปัญญาในการปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะได้รับผลของการปฏิบัติเป็นความสุข ความเจริญร่มเย็นในชีวิต ทั้งจะมีความเคารพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเสียสละเพื่อทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

โดยที่การเข้ามาสู่พระพุทธศาสนาและปฏิบัติภาครดำเนินชีวิตของบรรดาอนุพุทธบุคคลคือพระมหาสาวก พระมหาสาวิกา (พระเถระ-พระเถรี) ตลอดจนอุบาสก-อุบาสิกาที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ (ได้รับยกย่องจากพระบรมศาสดาว่าเป็นเลิศด้านใดด้านหนึ่ง) ในครั้งพุทธกาลนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นต้นแบบหรือแบบอย่างการดำเนินชีวิตอันประเสริฐของอนุพุทธศาสนิกชนยุคในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี ดังนั้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบชีวประวัติของอนุพุทธบุคคลเหล่านั้นซึ่งเป็นพุทธมามกชนต้นแบบ และเพื่อเป็นการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาในด้านการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จึงจัดพิมพ์หนังสือ “พุทธมามกชนต้นแบบ” สำหรับเผยแพร่เป็นธรรมทานตามโครงการจัดพิมพ์หนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓ โดยมอบให้ นายแก้ว ชิตตะขบ ป.ธ. ๙, พ.ม., ศษ.บ. หัวหน้าฝ่ายเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นผู้รวบรวมข้อมูลเรียบเรียงจัดทำต้นฉบับ และมอบให้คณะกรรมการตรวจต้นฉบับหนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจต้นฉบับ ทั้งนี้โดยอยู่ในการควบคุมอำนาจการผลิตของกองพุทธศาสนศึกษา

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหวังว่า หนังสือพุทธมามกชนต้นแบบนี้ จะอำนวยประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ส่งเสริมสัมมาปฏิบัติ และเสริมสร้างคุณธรรมจริยธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้เป็นอย่างดี จึงขอขอบคุณผู้รวบรวมเรียบเรียงไว้ ณ ที่นี้

(นางจุฬารัตน์ บุณยากร)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

ที่ ๑๐๓ /๒๕๕๓

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการตรวจต้นฉบับหนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ด้วยสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยกองพุทธศาสนศึกษา จะดำเนินการจัดพิมพ์หนังสือเผยแพร่แก่ประชาชนตามโครงการวัสดุหนังสือ วารสาร และตำรา (จัดพิมพ์หนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา) ประจำปี ๒๕๕๓ ในการนี้ เพื่อให้ต้นฉบับหนังสือที่จะจัดพิมพ์นั้นมีความสมบูรณ์ถูกต้องด้านเนื้อหาสาระโดยสามารถเป็นแหล่งความรู้ที่เป็นระบบและอ้างอิงในการศึกษาค้นคว้าหลักวิชาการทางพระพุทธศาสนาของประชาชนพุทธศาสนิกชนทั่วไป จึงแต่งตั้งคณะกรรมการตรวจต้นฉบับหนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย

๑. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ	ที่ปรึกษา
๒. รองผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ
(ที่กำกับดูแลกองพุทธศาสนศึกษา)	ที่ปรึกษา
๓. ผู้อำนวยการสำนักเลขาธิการมหาเถรสมาคม	ที่ปรึกษา
๔. ผู้อำนวยการกองพุทธศาสนศึกษา	ที่ปรึกษา
๕. นายวิชัย ธรรมเจริญ ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ	ประธานกรรมการ
๖. นายพิศาล แซ่มโสภะ ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการพิเศษ	กรรมการ
๗. นายบุญเลิศ โสภะ ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรรมการ
๘. นายบุญเชิด กิตติธรางกูร ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรรมการ
๙. นายบุญสืบ อินสาร ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรรมการ
๑๐. นายเดชา มหาเดชากุล ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรรมการ
๑๑. นายแก้ว ชิตตะขบ ป.ธ. ๙ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ	กรรมการและเลขานุการ
๑๒. นายพัฒนา สุอำมาตย์มนตรี ป.ธ. ๗ นักวิชาการศาสนาปฏิบัติการ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยให้คณะกรรมการ ฯ มีหน้าที่ดำเนินการประชุมพิจารณาตรวจสอบรับรองความถูกต้องเหมาะสมแห่งเนื้อหาสาระของต้นฉบับหนังสือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ก่อนขออนุมัติจัดพิมพ์เผยแพร่

ทั้งนี้ ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

สั่ง ณ วันที่ ๒๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

(นางจุฬารัตน์ บุญยการ)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ

สารบัญ

หน้า

คำนำ	[๑]
คณะกรรมการตรวจต้นฉบับฯ	[๓]
สารบัญ	[๕]

ความรู้เกี่ยวกับพุทธมามกชน

ความหมายและความเป็นมา	๑
ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุ	๑๓
รายนามพระมหาสาวกที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์	๑๓
การได้มาซึ่งตำแหน่งเอตทัคคะ	๑๔
รายนามพระมหาสาวกที่ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๓๙ องค์	๑๖
ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุณี	๑๖
ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสก	๑๗
ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสิกา	๑๗
ขอขมาการนำเสนอประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบ	๑๘

ประวัติพระมหาสาวกผู้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์

๑. ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ	๒๑
๒. ประวัติพระสารีบุตรเถระ	๒๖
๓. ประวัติพระมหาโมคคัลลานเถระ	๓๖
๔. ประวัติพระมหากัสสปเถระ	๔๒
๕. ประวัติพระอนรุทธเถระ	๔๗
๖. ประวัติพระภัททียเถระ	๕๒
๗. ประวัติพระลกุณฏกภัททียเถระ	๕๔
๘. ประวัติพระปิลโกลการทวาชเถระ	๕๖
๙. ประวัติพระปุลณณมันตานีบุตรเถระ	๕๘

๑๐. ประวัติพระมหากัจจายนเถระ	๖๐
๑๑. ประวัติพระจุกุฬปันทเถระ	๖๖
๑๒. ประวัติพระมหาปันทเถระ	๖๙
๑๓. ประวัติพระสุภูติเถระ	๗๑
๑๔. ประวัติพระขทรวินยเรวัตเถระ	๗๒
๑๕. ประวัติพระกังขาเรวัตเถระ	๗๔
๑๖. ประวัติพระโสณโกฬิวิสเถระ	๗๕
๑๗. ประวัติพระโสณกุฏิกัณณเถระ	๗๘
๑๘. ประวัติพระสีวลีเถระ	๘๑
๑๙. ประวัติพระวักกลิเถระ	๘๓
๒๐. ประวัติพระราหุลเถระ	๘๕
๒๑. ประวัติพระรัฐपालเถระ	๘๘
๒๒. ประวัติพระโกณฑธานเถระ	๙๐
๒๓. ประวัติพระวังคีสเถระ	๙๓
๒๔. ประวัติพระอุปเสนเถระ	๙๖
๒๕. ประวัติพระทัฬหมัลลบุตรเถระ	๙๘
๒๖. ประวัติพระปิลินทวัจจเถระ	๑๐๐
๒๗. ประวัติพระพาหิยทารุจีรียเถระ	๑๐๒
๒๘. ประวัติพระกุมารกัสสปเถระ	๑๐๔
๒๙. ประวัติพระมหาโกฏิฐิตเถระ	๑๐๖
๓๐. ประวัติพระอานนทเถระ	๑๐๘
๓๑. ประวัติพระอุรุเวลกัสสปเถระ	๑๑๔
๓๒. ประวัติพระกาฬุทายีเถระ	๑๑๘
๓๓. ประวัติพระพากุลเถระ	๑๒๐
๓๔. ประวัติพระโสภิตเถระ	๑๒๒
๓๕. ประวัติพระอุบาลีเถระ	๑๒๓
๓๖. ประวัติพระนันทเถระ	๑๒๖
๓๗. ประวัติพระนันทเถระ	๑๒๗
๓๘. ประวัติพระมหากัปปินเถระ	๑๒๙
๓๙. ประวัติพระสาครเถระ	๑๓๑

๔๐. ประวัติพระราชเถระ

๑๓๓

๔๑. ประวัติพระโมฆราชเถระ

๑๓๕

ประวัติย่อ

พระมหาสาวกผู้ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๓๕ องค์

๑. ประวัติพระวัปปเถระ (๔๒)	๑๓๙
๒. ประวัติพระภัททียเถระ (๔๓)	๑๓๙
๓. ประวัติพระมหานามเถระ (๔๔)	๑๔๐
๔. ประวัติพระอัสนชิเถระ (๔๕)	๑๔๐
๕. ประวัติพระยสเถระ (๔๖)	๑๔๑
๖. ประวัติพระวิมลเถระ (๔๗)	๑๔๒
๗. ประวัติพระสุพาหุเถระ (๔๘)	๑๔๓
๘. ประวัติพระปุลณชิเถระ (๔๙)	๑๔๓
๙. ประวัติพระควัมปติเถระ (๕๐)	๑๔๓
๑๐. ประวัติพระนทีกัสนปเถระ (๕๑)	๑๔๔
๑๑. ประวัติพระคยากัสนปเถระ (๕๒)	๑๔๔
๑๒.- ๒๖. ประวัติพระสาวกในกลุ่มโสฬสมานพ (๕๓-๖๓)	๑๔๕
๑๒. พระอชิตเถระ (๕๓)	
๑๓. พระติสสเมตเตยยเถระ (๕๔)	
๑๔. พระปุลณกเถระ (๕๕)	
๑๕. พระเมตตคุเถระ (๕๖)	
๑๖. พระโธตกเถระ (๕๗)	
๑๗. พระอุปสีวเถระ (๕๘)	
๑๘. พระนันทเถระ (๕๙)	
๑๙. พระเหมกเถระ (๖๐)	
๒๐. พระโตเทยยเถระ (๖๑)	
๒๑. พระกัปปเถระ (๖๒)	
๒๒. พระชตุกัณณิเถระ (๖๓)	

[๘]

พุทธมามกชนต้นแบบ

๒๓. พระภัทราวุธเถระ (๖๔)	
๒๔. พระอุททยเถระ (๖๕)	
๒๕. พระโปสาลเถระ (๖๖)	
๒๖. พระปึงคิยเถระ (๖๗)	
๒๗. ประวัติพระภาคเถระ (๖๘)	๑๔๖
๒๘. ประวัติพระกิมพิลเถระ (๖๙)	๑๔๗
๒๙. ประวัติพระมหาอุททายีเถระ (๗๐)	๑๔๗
๓๐. ประวัติพระอุปวาณเถระ (๗๑)	๑๔๘
๓๑. ประวัติพระเมฆิยเถระ (๗๒)	๑๔๙
๓๒. ประวัติพระนาคิตเถระ (๗๓)	๑๕๐
๓๓. ประวัติพระจุนทเถระ (๗๔)	๑๕๑
๓๔. ประวัติพระยโสชเถระ (๗๕)	๑๕๒
๓๕. ประวัติพระเสลเถระ (๗๖)	๑๕๓
๓๖. ประวัติพระมหาปรันตปเถระ (๗๗)	๑๕๔
๓๗. ประวัติพระสภิยเถระ (๗๘)	๑๕๖
๓๘. ประวัติพระนาลกเถระ (๗๙)	๑๕๖
๓๙. ประวัติพระองคุลิมาลเถระ (๘๐)	๑๕๗
บรรณานุกรม	๑๕๙

พุทธมามกชนต้นแบบ

ความรู้เกี่ยวกับพุทธมามกชน

ความหมายและความเป็นมา

ในพระพุทธศาสนา เมื่อเอ่ยถึงคำว่า พุทธะ ซึ่งแปลว่า ผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม นั้น คนทั่วไปมักเข้าใจกันว่าหมายถึงเฉพาะพระพุทธเจ้า คือพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนา แต่แท้จริงแล้ว คำว่า พุทธะ นั้น เมื่อก้าวในเชิงวิชาการ ท่านนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาได้กำหนดบุคคลที่เป็นพุทธะไว้ ๓ ประเภท ดังนี้

๑. สัมมาสัมพุทธะ ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตนเอง หรือ สัพพัญญูพุทธะ ผู้ตรัสรู้สรรพสิ่ง หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้เองโดยชอบและสามารถสอนผู้อื่นให้รู้ตามได้ด้วย ได้แก่ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า พระบรมศาสดาผู้ก่อตั้งพระพุทธศาสนา

๒. ปัจเจกพุทธะ ผู้ตรัสรู้เฉพาะตน หมายถึงท่านผู้ตรัสรู้บรรลุนิพพานเฉพาะตน ไม่สามารถสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ ได้แก่ พระปัจเจกพุทธเจ้า ซึ่งตรัสรู้เฉพาะตนและไม่ชวนช่วยที่จะสอนผู้อื่น

๓. สาวกพุทธะ ผู้ตรัสรู้ได้เพราะการฟัง หมายถึงผู้รู้แจ้งอริยสัจ ๔ ด้วยการฟังธรรมเทศนาจากพระสัมมาสัมพุทธะพระองค์นั้น ได้แก่ พุทธสาวก-พุทธสาวิกาผู้ฟังคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วบรรลุนิพพานคือสำเร็จมรรคผลโดยทันที หรือนำหลักพุทธธรรมไปประพฤติปฏิบัติเพียรพยายามฝึกหัดกาย วาจา และใจจนสามารถตัดกิเลสบรรลุมรรคผลตามความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ธรรมของตนในภายหลัง จัดแบ่งตามกลุ่มเพศ ได้แก่ พระภิกษุพุทธสาวก พระภิกษุณีพุทธสาวิกา หรือพระเถระ พระเถรี รวมถึงพุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์คือ อริยอุบาสก อริยอุบาสิกา ที่ฟังพระธรรมจากพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าหรือศึกษาปฏิบัติธรรมแล้วสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา

ในพุทธบุคคลทั้งสามประเภทนี้ พุทธบุคคลประเภทที่ ๓ คือ สาวกพุทธะ ท่านกำหนดเรียกว่า สุตพุทธะ ผู้รู้แจ้งธรรมจากการฟัง บ้าง อนุพุทธะ ผู้รู้แจ้งธรรมตามที่สั่งสอน บ้าง คือเมื่อมีพุทธบุคคลประเภทแรกสั่งสอนจึงรู้ตามได้ โดยปริยายหมายถึงท่านผู้รู้จักความดีและความชั่วด้วยการฟังคือศึกษาปฏิบัติตามแบบอย่างพระสัมมาสัมพุทธะพระองค์นั้น หรือหมายถึงท่านผู้รู้แจ้งธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนและตนเองก็สามารถสอนให้ผู้อื่นรู้ตามได้ด้วย

พุทธบุคคลประเภทที่ ๓ นี้ เมื่อกล่าวชี้เฉพาะอีกนัยหนึ่ง ก็คือบุคคลที่เป็นสาวก-สาวิกาของ พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นกำลังสำคัญช่วยพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศ พุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล โดยจำแนกตามกลุ่มเพศเป็น ๔ กลุ่ม เรียกว่า **พุทธบริษัท ๔** คือ กลุ่มคนผู้ฟังพระหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์แล้วน้อมนำไปประพฤติปฏิบัติ จนได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่การประพฤติปฏิบัติ ประกอบด้วย

- (๑) กลุ่มบรรพชิตเพศชาย ได้แก่พระภิกษุสงฆ์ หรือพระภิกษุสามเณร
- (๒) กลุ่มบรรพชิตเพศหญิง ได้แก่พระภิกษุณีสงฆ์ รวมถึงนางสิกขมานา^๑ และสามเณรีในครั้งพุทธกาล
- (๓) กลุ่มคฤหัสถ์เพศชาย ได้แก่ พวกอุบาสก
- (๔) กลุ่มคฤหัสถ์เพศหญิง ได้แก่ พวกอุบาสิกา

ในครั้งพุทธกาล พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเรียกพุทธบุคคลประเภทที่ ๓ ว่า สาวก สำหรับเพศชายผู้ที่บวชเป็นภิกษุหรือผู้แสดงตนเป็นอุบาสก และทรงเรียกว่า สาวิกา สำหรับเพศหญิงผู้ที่บวชเป็นภิกษุณีหรือผู้แสดงตนเป็นอุบาสิกา ซึ่งมีหลักฐานปรากฏในพระไตรปิฎก ดังเช่น ในคราวที่ทรงประทานตำแหน่งเอตทัคคะแก่ผู้ที่มีความสามารถพิเศษเด่นล้ำเป็นที่ประจักษ์ในหมู่ พุทธบริษัท พระพุทธองค์จะทรงใช้พระโองการตรัสเรียกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาผู้ได้รับ ตำแหน่งนั้นๆ ว่า ภิกษุสาวกของเรา ภิกษุณีสาวิกาของเรา อุบาสกสาวกของเรา อุบาสิกาสาวิกาของเรา ดังข้อความในเอตทัคคะวรรค เอกกนิบาต อังคุตตรนิกาย (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐) ว่า

“พระอัญญาโกณฑัญญะ เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้รั้ราตรีนาน ...
พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาของเราผู้รั้ราตรีนาน ...
พ่อค้าชื่อตปุสสะและภัสสิกะ เลิศกว่าพวกอุบาสกสาวกของเราผู้ถึงสรณะก่อน ... นาง
สุชาดาธิดาของเสนานীগุฎุมพี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาสาวิกาของเราผู้ถึงสรณะก่อน”

คำว่า สาวกของเรา-สาวิกาของเรา นี้เมื่อผู้อื่นเช่นพระอรธรรถกถาจารย์ (อาจารย์ผู้อธิบายความ แห่งคัมภีร์พระไตรปิฎก) นำมาใช้เรียกภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ในลักษณะจำกัดความระบุชัด

^๑ สิกขมานา หญิงผู้กำลังศึกษา คือสามเณรี (หญิงที่รับบรรพชาในสำนักภิกษุณี ถือสิกขาบท ๑๐ เหมือนสามเณร) ผู้มีอายุ ๑๘ ปี แล้ว อีก ๒ ปีจะครบบวชเป็นภิกษุณี ภิกษุณีสงฆ์จึงสวดให้สิกขาสมมติ คือ ตกลงให้สมาทานสิกขาบท ๖ ข้อ (ข้อ ๑ ถึงข้อ ๖ แห่งสิกขาบท ๑๐) โดยให้รักษาย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลยตลอดเวลา ๒ ปี (ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ต้องสมาทานตั้งต้นใหม่อีก ๒ ปี) เมื่อครบ ๒ ปี ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ขณะที่สมาทานสิกขาบท ๖ ข้ออย่างเคร่งครัดตลอดเวลา ๒ ปีนี้เรียกว่า สิกขมานา ในสิกขาบทนี้ภิกษุณีทั้งหลายบวชให้สิกขมานาผู้มีคุณสมบัติครบถ้วน คือรักษาสิกขาบท ๖ ข้อยังไม่ครบ ๒ ปีเป็นภิกษุณี (ดูรายละเอียดในพระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๓ : วิ.ภิกษุณี (แปล) ๓ ข้อ ๑๐๗๗-๑๐๘๐ หน้า ๒๗๙-๒๘๒)

ว่าเป็นสาวก หรือเป็นสาวิกาของพระพุทธเจ้า ก็จะใช้คำว่า พุทธสาวก พุทธสาวิกา หรือใช้คำว่า อริยสาวก อริยสาวิกา ซึ่งหมายถึงบุคคลผู้ฟังคำสั่งสอนของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือบุคคลผู้เป็นสาวก-สาวิกาที่ประเสริฐด้วยคุณธรรมมีศีลเป็นต้น

นอกจากนี้ พระพุทธองค์ยังทรงเรียกสาวก-สาวิกาของพระองค์ในความหมายโดยรวมว่า บริษัท อีกด้วย คำว่า บริษัท แปลว่า หมู่ หรือ พวก หมายถึงการจัดหมู่ชนที่มีสภาพเหมือนกันเป็นกลุ่มเดียวกัน ในที่นี้ ได้แก่หมู่พุทธสาวก-สาวิกาหรือชุมชนชาวพุทธที่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์แล้วได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ ที่เรียกว่า พุทธบริษัท ๔ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มบุคคล ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑. ภิกษุบริษัท หมายถึงกลุ่มบวชเพศหรือพวกกุลบุตรที่สละชีวิตครองเรือนเข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์มุ่งทำที่สุดแห่งทุกข์ในพระพุทธศาสนา โดยปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา และสาชีพ (คือแบบแผนแห่งความประพฤติที่ทำให้มีชีวิตอยู่ร่วมกันเป็นวิถีเดียวกัน) หรือสิกขาบททั้งหมดที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างเคร่งครัด อีกทั้งมีความพร้อมที่จะศึกษาคันถธุระ และปฏิบัติวิปัสสนาธุระ มีปกติถือการเที่ยวบิณฑบาตเป็นวัตรและเห็นภัยในสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิด) บำเพ็ญสมณธรรมได้รับผลตามสมควรแก่การปฏิบัติ โดยพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา ปัจจุบัน ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ หรือ พระสงฆ์ ที่ประพฤติตามพระธรรมวินัย ถือศีล ๒๒๗ สิกขาบท ดำรงตนเป็นพุทธศาสนทายาท ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และปกป้องพระพุทธศาสนาให้ดำรงคงมั่นสืบไป (อนึ่ง แม่เด็กชายที่บรรพชาเป็น สามเณรผู้ถือศีล ๑๐ สิกขาบท ก็อนุโลมเข้าในภิกษุบริษัทนี้ด้วย)

๒. ภิกษุณีบริษัท หมายถึงกลุ่มสตรีเพศหรือกุลธิดาในสมัยพุทธกาลที่มีศรัทธาเข้ามาบวชประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา โดยพระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉา (น้า) ของพระพุทธองค์ เป็นสตรีคนแรกที่ได้รับพุทธานุญาตให้อุปสมบทเป็นภิกษุณี ด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ ภิกษุณีมีสิกขาบทและขนบธรรมเนียมซึ่งเรียกว่าสาชีพทำนองเดียวกับภิกษุ แต่ถือสิกขาบทบางอย่างต่างจากภิกษุ รวมสิกขาบทที่ต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จำนวน ๓๑๑ สิกขาบท

การอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้น มีกระบวนการทางพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดรัดกุม กล่าวคือ สตรีที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้นต้องเป็นสามเณรีคือหญิงที่รับการบรรพชาในสำนักภิกษุณี ถือสิกขาบท ๑๐ ข้อเหมือนสามเณรแล้ว เมื่อมีอายุ ๑๘ ปี อีก ๒ ปีจะครบ ๒๐ ที่กำหนดเป็นอายุอุปสมบทเป็นภิกษุณี ในการนี้ ภิกษุณีสงฆ์จึงสวดให้สิกขาสมมติ คือตกลงให้สมาทานสิกขาบท ๖ ข้อ (ข้อ ๑ ถึงข้อ ๖ แห่งสิกขาบท ๑๐) โดยให้รักษาอย่างเคร่งครัดไม่ขาดเลยตลอดเวลา ๒ ปี ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง ต้องสมาทานตั้งต้นใหม่อีก ๒ ปี เมื่อครบ ๒ ปี

ภิกษุณีสงฆ์จึงทำพิธีอุปสมบทให้ ในขณะที่ขั้นตอนที่สมาทานสิกขาบท ๖ ข้ออย่างเคร่งครัดตลอดเวลา ๒ ปีนี้ เรียกว่า ลิกขมานา แปลว่า *หญิงผู้กำลังศึกษา* คือผู้ฝึกฝนตนเพื่อเตรียมอุปสมบทเป็นภิกษุณี ในพิธีอุปสมบท ต้องทำจากสงฆ์สองฝ่าย คืออุปสมบทจากภิกษุณีสงฆ์ฝ่ายหนึ่งก่อนแล้วมารับการอุปสมบทจากภิกษุสงฆ์อีกฝ่ายหนึ่งจึงจะสำเร็จเป็นภิกษุณีโดยสมบูรณ์ ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพาน ภิกษุณีสงฆ์ได้สูญการสืบต่อ ในปัจจุบัน ไม่มีภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธรศาสนาฝ่ายเถรวาทแล้ว

๓. **อุบาสกบริษัท** คำว่า **อุบาสก** แปลว่า *ชายผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย* หมายถึงกลุ่มบุรุษเพศที่ได้สดับตรับฟังธรรมของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดความเลื่อมใส แต่ไม่พร้อมที่จะสละชีวิตครองเรือนเข้ามาประพาศพิภพจรริบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธรศาสนา จึงปฏิญาณตนขอเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ยอมรับนับถือพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึกของตนตลอดชีวิต ด้วยการสมาทานศึกษาปฏิบัติอยู่ในศีล ๕ หรือศีล ๘ อย่างเคร่งครัด แล้วทำหน้าที่อุปถัมภ์บำรุงพุทธบริษัท ๒ กลุ่มแรกด้วยปัจจัย ๔ โดยพ่อค้าสองพี่น้องชื่อ **ตปุสสะและภัลลิกะ** ผู้นำเสบียงทางเข้าไปถวายพระพุทธองค์ ขณะประทับเสวยวิมุตติสุขเมื่อแรกตรัสรู้ในสัปดาห์ที่ ๗ เป็นอุบาสกคู่แรกที่ถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะ (เรียกว่า **เทววาจิกอุบาสก**) และ **เศรษฐีชาวเมืองพาราณสี**ผู้เป็นบิดาของพระยสะ เป็นอุบาสกคนแรกผู้ถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ (เรียกว่า **เตวาจิกอุบาสก**)

๔. **อุบาสิกาบริษัท** คำว่า **อุบาสิกา** แปลว่า *หญิงผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย* มีความหมายและคุณสมบัติเช่นเดียวกับอุบาสก ต่างแต่เป็นสตรีเพศเท่านั้น โดยสตรีที่แสดงตนเป็นอุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิตก่อนกว่าสตรีทั้งหมด คือ **มารดาและอดีตรรยาของพระยสะ** ซึ่งได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดแล้วเกิดดวงตาเห็นธรรมขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ปัจจุบัน มีสตรีที่นุ่งขาว ห่มขาว ที่เรียกว่า **แม่ชี** ก็อนุโลมเข้าในอุบาสิกาผู้ถือศีล ๘)

พุทธบริษัท ๔ นี้ นับเป็นศาสนบุคคล เป็นองค์กรบุคคลากรทางพระพุทธรศาสนาที่จะช่วยกันดำรงรักษาสืบทอดหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่ตลอดไป โดยมีหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ และปกป้องพระลัทธิธรรม แยกและย่อลงเป็นสองฝ่าย คือ

๑. **พุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิต** ได้แก่ กลุ่มภิกษุและภิกษุณี

๒. **พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์** ได้แก่ กลุ่มอุบาสกและอุบาสิกา

ต่อมาภายหลังพุทธปรินิพพาน คำว่า **พุทธบริษัท** นี้ มีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกันหรือใช้แทนกันได้ (เรียกว่า **ไวพจน์**) อีก ๒ คำ คือคำว่า **พุทธศาสนิกชน** กับคำว่า **พุทธมามกชน**

คำว่า **พุทธศาสนิกชน** พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายว่า *ผู้ที่นับถือพระพุทธรศาสนา*

ในพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ชุด คำวัด พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิต) ได้ให้ความหมายไว้ว่า

“พุทธศาสนิกชน แปลว่า คนที่นับถือพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชน หมายถึงคนที่ตกลงใจน้อมรับนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำตัวประจำชีวิต ยินดีที่จะปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เต็มใจที่จะปฏิบัติตามหลักธรรม คือ เว้นจากการทำความชั่ว ทำแต่ความดี และทำจิตใจให้หมดจดจากกิเลส ด้วยการบำเพ็ญบุญในพระพุทธศาสนา เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาเพื่อขัดเกลาอบรมบ่มเพาะกาย วาจา ใจดังามเรียบร้อย ให้สงบนิ่ง และให้พ้นจากความเศร้าหมองต่างๆ พุทธศาสนิกชนที่พึงประสงค์คือผู้ปฏิบัติตนให้เป็นผู้รู้ ผู้ฉลาด ตื่นตัวอยู่เสมอ ไม่มึนงง ไม่ประมาท ไม่หลงไปตามกระแสกิเลส”

โดยนัยนี้ พุทธศาสนิกชน หมายถึงบุคคลผู้มีพระพุทธศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจด้วยการน้อมนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นคำบัญญัติขึ้นภายหลังพุทธปรินิพพาน มีความหมายกว้างครอบคลุมถึงศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนาทั้งหมด ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์

ส่วนคำว่า พุทธมามกชน แปลว่า *ชนผู้ถือพระพุทธเจ้าว่าเป็นของเรา* เป็นคำที่แสดงถึงความเป็นพุทธบริษัทหรือความเป็นพุทธศาสนิกชนอีกคำหนึ่ง หมายถึงผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแล้วประกาศเปล่งวาจาปฏิญาณตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะหรือขอเข้ามาเป็นสมาชิกพุทธบริษัท มีรูปแบบคำเปล่งวาจาปฏิญาณตนแตกต่างกันไปตามเงื่อนไขแห่งความพร้อมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ ผู้ที่มีความพร้อมสามารถที่จะสละเหย้าเรือนเข้ามาบวชเป็นพระภิกษุ-ภิกษุณีในพระพุทธศาสนาเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์จากการเวียนว่ายตายเกิดหรือเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน ก็เปล่งวาจาขอบรรพชาอุปสมบท สำหรับผู้ที่ยังไม่พร้อมจะบวช ก็เปล่งวาจาแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกามอบกายถวายตนคอยให้การอุปถัมภ์ทำนุบำรุงพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตด้วยปัจจัยไทยทานที่เกิดจากการประกอบสัมมาชีพตามวิถีชีวิตของคฤหัสถ์ชาวบ้านทั่วไป

กล่าวโดยสรุป พุทธมามกชน ก็คือบุคคลที่เปล่งวาจาปฏิญาณตนขอรับถือพระพุทธศาสนาตลอดชีพ เป็นคำที่มีความหมายกว้างรวมไว้ซึ่งสหธรรมิกและสมาชิกพุทธบริษัททั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นภิกษุ ภิกษุณี สามเณร ลิกขมานา สามเณรี หรืออุบาสก และอุบาสิกาก็ตาม ดังนั้นไม่ว่าใครก็ตาม เมื่อศรัทธาเลื่อมใสในหลักพุทธธรรมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเปล่งวาจาปฏิญาณตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะอย่างมั่นคงแล้ว ย่อมมีความชอบธรรมที่จะได้รับการขนานเรียกว่า พุทธมามกชน ได้ทั้งทั้งสิ้น โดยในครั้งพุทธกาล มีแบบอย่างการเปล่งวาจาแสดงตนเป็นพุทธมามกชนทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ รวม ๔ วิธีด้วยกัน คือ

๑. **วิธีป็นพุทธมามกชนด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา** เป็นวิธีการรับบุคคลเข้ามาบวชเป็นภิกษุที่ พระพุทธองค์ทรงดำเนินการเอง มีขึ้นภายหลังการตรัสรู้ในพรรษาแรกแห่งการประกาศศาสนาธรรม ประดิษฐานพระพุทธศาสนา เมื่อเสด็จจาริกไปทรงแสดงธรรมโปรดใครก็ตาม ถ้าบุคคลที่ทรงแสดง ธรรมโปรดนั้นได้ดวงตาเห็นธรรม มีความศรัทธาเลื่อมใสขอบวชประพัตติพรหมจรรย์ตามแบบ อย่างพระพุทธองค์บ้าง ก็จะทรงประทานอนุญาตการบวชให้เป็นพระภิกษุ โดยเมื่อพระพุทธองค์ ทรงเปล่งพระวาจาว่า “จงมาเป็นภิกษุเถิด ธรรมที่เราล่านั้นดีแล้ว จงประพัตติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” หรือตรัสเพียงว่า “จงมาเป็นภิกษุประพัตติพรหมจรรย์เถิด” ดังนี้ เป็นต้น ผู้นั้นก็สำเร็จเพศบรรพชิตเป็นภิกษุบริษัทสมาชิกใหม่ในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์

๒. **วิธีเป็นพุทธมามกชนด้วยติสรณคมนุปสัมปทา** เป็นวิธีการให้บรรพชาอุปสมบทรับบุคคล เป็นภิกษุโดยให้เปล่งวาจาขอถึงพระรัตนตรัย ๓ ครั้ง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตเป็นกรณีพิเศษให้ พระอรหันตสาวกบวชให้กุลบุตรที่เลื่อมใสในพระธรรมวินัยกบวชเป็นพระภิกษุ ภายหลังจากที่ทรง ประทานพระโอวาทและส่งพระอรหันตสาวกรุ่นแรกจำนวน ๖๐ รูปไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ในถิ่นฐานบ้านเมืองต่างๆ ทั่วเขตชมพูทวีปสมัยนั้น เมื่อมีผู้เลื่อมใสใครจะบวชประพัตติพรหมจรรย์ เป็นภิกษุบ้าง พระอรหันตสาวกเหล่านั้นต่างก็พาพวกเขาเข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อกราบทูลขอ พระพุทธานุญาตก่อน พระพุทธองค์ทรงพระดำริเห็นความลำบากของเหล่าพระสาวกผู้พามาและ กุลบุตรผู้ตามมานั้น จึงทรงประทานพระพุทธานุญาตให้พระสาวกบวชให้กุลบุตรเหล่านั้นได้เอง โดยทรงกำหนดให้ผู้จะบวชนั้นปลงผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ ถือเพศเป็นบรรพชิตก่อน แล้วให้เปล่งวาจาแสดงตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ๓ ครั้ง ซึ่งมีพระดำรัสตรัสไว้เป็นแบบใน การบรรพชาอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า

ผู้มุ่งบรรพชาอุปสมบท อันภิกษุพึงให้ปลงผมและหนวดก่อน แล้วให้นุ่งห่มผ้ากาสายะ ให้ กราบเท้าภิกษุทั้งหลาย แล้วพึงสอนให้ว่าตาม ดังนี้

พุทฺธํ สรณํ คจฺจนามิ. ฐมฺมํ สรณํ คจฺจนามิ. สงฺขมฺ สรณํ คจฺจนามิ.

ทุติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจนามิ. ทุติยมฺปิ ฐมฺมํ สรณํ คจฺจนามิ. ทุติยมฺปิ สงฺขมฺ สรณํ คจฺจนามิ.

ตติยมฺปิ พุทฺธํ สรณํ คจฺจนามิ. ตติยมฺปิ ฐมฺมํ สรณํ คจฺจนามิ. ตติยมฺปิ สงฺขมฺ สรณํ คจฺจนามิ.

ด้วยอาการที่กุลบุตรผู้นั้นเปล่งวาจาแสดงความเคารพขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะเพียงเท่านั้น ก็เป็นอันสำเร็จความเป็นภิกษุพุทธบริษัทหรือการบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยทันทีอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งต่อมา เมื่อพระพุทธองค์ทรงมอบอำนาจให้พระภิกษุสงฆ์เป็นใหญ่ในการให้บรรพชาอุปสมบท ก็

ทรงอนุญาตให้ใช้เป็นวิธีบรรพชากุลบุตรผู้มีอายุไม่ครบ ๒๐ ปีเป็นสามเณร และใช้สืบมาจนปัจจุบันนี้ โดยนิยมกำหนดเรียกการบวชเป็นพระภิกษุว่า อุปสัมปทา หรือ อุปสมบท และเรียกการบวชเป็นสามเณรว่า ปัพพัชชา หรือ บรรพชา

๓. วิธีเป็นพุทธมามกชนด้วยญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา เป็นวิธีการรับบุคคลเป็นภิกษุโดยผ่านกระบวนการความเห็นชอบของพระภิกษุสงฆ์ทุกชั้นตอน พระภิกษุสงฆ์ที่จะให้การอุปสมบทได้นั้นต้องมีจำนวนตั้งแต่ ๕ รูปขึ้นไปสำหรับท้องถิ่นชนบทที่หาภิกษุยาก และมีจำนวนตั้งแต่ ๑๐ รูปขึ้นไปสำหรับท้องถิ่นที่เจริญเป็นเขตเมืองมีจำนวนพระภิกษุอาศัยอยู่มาก สืบเนื่องจากการที่มีผู้คนเคารพนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้นโดยลำดับ พุทธบริษัทเพิ่มจำนวนขึ้นทั้งฝ่ายบรรพชิตและฝ่ายคฤหัสถ์ พระพุทธองค์ทรงมุ่งอำนวยประโยชน์แก่มหาชนพุทธบริษัทโดยส่วนร่วม จึงทรงทรงมอบสิทธิ์ขาดให้พระภิกษุสงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารหมู่คณะ และทรงอนุญาตให้บวชกุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสได้ตามความเห็นชอบของพระภิกษุสงฆ์ โดยทรงกำหนดให้พระภิกษุสงฆ์ประชุมครบบองค์กำหนดในเขตประชุมซึ่งเรียกว่า สิม่า แล้วให้พระเถระในสงฆ์รูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์ทำหน้าที่รับรองการบวชเป็นภิกษุของกุลบุตรผู้นั้น และให้พระภิกษุผู้ฉลาดสามารถจำนวน ๒ รูป เป็นพระคู่สวด โดยรูปหนึ่งเรียกว่าพระกรรมวาจาจารย์ อีกรูปหนึ่งเรียกว่าพระอนุสาวนาจารย์ ให้ทำหน้าที่สวดประกาศเป็นคำภาษาบาลีในท่ามกลางสงฆ์เริ่มจากการสวดตั้งญัตติเสนอเรื่องการขออุปสมบทของกุลบุตรผู้นั้นเพื่อให้สงฆ์ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับตัวผู้อุปสมบท แล้วสวดอนุสาวนา คือคำประกาศขอมติสงฆ์จำนวนสามรอบหรือสามจบ เพื่อสงฆ์จะได้มีเวลาพิจารณาอย่างรัดกุมว่าสมควรจะอนุโมทนาตามคำขอหรือไม่ เมื่อไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งทักท้วงในท่ามกลางสงฆ์ที่ทำพิธีอุปสมบทนั้น ก็เป็นอันว่าสงฆ์ตกลงยอมรับกุลบุตรผู้นั้น เป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาโดยสมบูรณ์ ราชปราชหมณ์นับเป็นบุคคลแรกที่ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ โดยมีพระสารีบุตรเถระพระอัครสาวกเบื้องขวาเป็นพระอุปัชฌาย์ผู้รับรองการอุปสมบท และเป็นวิธีที่ถือปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันนี้ ในส่วนของ การอุปสมบทเป็นภิกษุณีก็อนุโลมเข้าในวิธีนี้ เพียงแต่ผู้ที่จะอุปสมบทเป็นภิกษุณีนั้น มีกระบวนการทางพระธรรมวินัยที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดตามที่กล่าวแล้ว

๔. วิธีเป็นพุทธมามกชนด้วยการเปล่งวาจาสมათาน เป็นวิธีถึงพระรัตนตรัยโดยเปล่งวาจาแสดงความเคารพนับถือสำหรับคฤหัสถ์ที่ฟังธรรมแล้วมีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ไม่สามารถที่จะสละชีวิตครองเรือนออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เป็นพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตคือพระภิกษุสามเณรหรือพระภิกษุณีได้ จึงทำได้เพียงเปล่งวาจาปฏิญาณตนขอถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต ก็เป็นอันสำเร็จความเป็นพุทธมามกชน โดยถ้าเป็นผู้ชายเรียกว่า อุบาสก ถ้าเป็นผู้หญิงเรียกว่า อุบาสิกา ซึ่งทั้งสองคำนี้แปลว่า ผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย หมายถึงผู้ถวายการอุปถัมภ์ทำนุบำรุงส่งเสริมการพระพุทธศาสนา โดยเป็นผู้เคารพนับถือพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง

วิธีเป็นพุทธมามกชนด้วยการเปล่งวาจาสมათานขอถึงพระรัตนตรัยของพวกอุบาสก-อุบาสิกาในครั้งพุทธกาลนั้น มิได้มีคำกล่าวลงรูปตายตัวว่า พุทฺธํ สรณํ อจฺจนามิ. ธมฺมํ สรณํ อจฺจนามิ. สงฺฆํ สรณํ อจฺจนามิ เหมือนเช่นทุกวันนี้ซึ่งนำคำไตรสรณคมน์ในวิธีติสรณคมณูปสัมปทามาใช้โดยอนุโลมสุดแต่ท่านผู้ใดเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ก็เปล่งวาจาจากคำแสดงออกมาให้ทราบตรงๆ ดังมีเรื่องเล่ากล่าวเป็นตำนานไว้ว่า ภายหลังที่พระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ๆ (ผ่านไป ๗ สัปดาหฺ) ขณะประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ (ต้นเกด) ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ (ต้นไม้โพธิ์ประทับตรัสรู้) มีพ่อค้าสองคนพี่น้องชื่อว่า ตปฺสสสะ และ ภัตฺถิกกะ นำข้าวตุกเสียบยงเดินทางเข้าไปถวายพระพุทธองค์ถึงที่ประทับ พระองค์ทรงรับไปเสวย หลังจากนั้นพ่อค้าสองพี่น้องเห็นพระอิริยาบถที่น่าเลื่อมใส จึงเปล่งวาจาแสดงตนขอถึงพระพุทธเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะว่า

เอเต มยฺ ภนฺเต ภควนฺตุ สรณํ อจฺจนาม ธมฺมญฺจ, อุปาสเก โน ภควา ฐาเรตุ อชฺชตคฺคเ ปาณฺเปเต สรณํ คเต.

(แปลว่า) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าและพระธรรมเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำ ข้าพระองค์ว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะแล้ว ตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

ภายหลัง เมื่อมีพระสงฆ์เกิดขึ้นในโลก โดยพระอัญญาโกณฑัญญเถระเป็นปฐมภิกษุอรุณาสาวก รูปแรกในพระพุทธศาสนา ซึ่งทำให้มีรัตนะครบ ๓ (ไตรรัตน์ หรือรัตนตรัย) เมื่อผู้ที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์แล้วเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา แต่ไม่พร้อมที่จะสละเรือนบวชเป็นบรรพชิต ก็เปล่งวาจาปฏิญาณตนถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ครบทั้งสามรัตนะเป็นสรณะ โดยเปล่งวาจาว่า

เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตุ สรณํ อจฺจนามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสกํ มํ ภควา ฐาเรตุ อชฺชตคฺคเ ปาณฺเปตํ สรณํ คตํ.

(ถ้าผู้ปฏิญาณตนเป็นหญิงคนเดียว เปลี่ยนคำว่า อุปาสกํ เป็นคำว่า อุปาสิกํ)

(แปลว่า) ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้า กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าโปรดทรงจำข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสก (อุบาสิกา) ผู้ถึงสรณะแล้ว ตั้งแต่นั้นนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต

ถ้าผู้ปฏิญาณตนมีจำนวนตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ในกรณีเป็นชาย เปล่งวาจาว่าดังนี้

เอเต มยฺ ภนฺเต ภควนฺตุ สรณํ อจฺจนาม ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ, อุปาสเก โน ภควา ฐาเรตุ อชฺชตคฺคเ ปาณฺเปเต สรณํ คเต.

ในกรณีเป็นหญิง ก็จะเปล่งวาจาว่าดังนี้

เอตา มยฺ ภนฺเต ภควนฺตุ สรณฺ คจฺฉาม ชมฺมุณฺจ ภิกฺขุสงฺฆณฺจ, อุปาสิกาโย โน ภควา
ธเรตุ อชฺชตฺตเค ปาณฺเปตา สรณฺ คตา.

การเปล่งวาจาประกาศตนเป็นอุบาสก-อุบาสิกาของถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิตในครั้ง
พุทธกาลนี้เองเป็นมูลเหตุให้มี พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามก-พุทธามิกา สืบต่อกันมาจนปัจจุบัน
นอกจากนี้ ในครั้งพุทธกาล ยังมีวิธีการเป็นพุทธมามกชนอีก ๒ วิธี คือ

วิธีมอบตนเป็นสาวก คือวิธีการยอมตนเป็นสาวกด้วยความเลื่อมใส มีพระมหากัสสปเถระ
ได้กระทำให้เป็นแบบอย่าง โดยขณะที่ยังเป็นฆราวาสนามว่า**วิปฺพลี** ได้ออกบวชสืบทอดพระอรหันต์ที่มี
อยู่ในโลก กำลังเดินทางอยู่ระหว่างเขตกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทาท่อกัน พลันได้พบพระพุทธองค์
ซึ่งประทับรอแสดงธรรมโปรดอยู่ที่โคนต้นไทร พอได้เห็นพระกิริยาอาการของพระพุทธองค์ที่สงบอย่าง
ยิ่ง ก็เข้าใจว่าเป็นพระอรหันต์ จึงน้อมกายเข้าไปเฝ้าด้วยความเคารพ แล้วเปล่งวาจามอบตนเป็น
สาวกด้วยคำว่า **สตุถา เม ภนฺเต ภควา, สวาโกหฺมสมฺมิ**. แปลว่า **ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มี
พระภาคเจ้าเป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก**

วิธีเปล่งวาจาว่านโม ตัสสะ เป็นวิธีแสดงความเคารพนอบน้อมพระพุทธเจ้าที่ปราหมณ์
ชื่อว่าพรหมายุ ได้กระทำให้เป็นแบบอย่าง โดยปราหมณ์ผู้นี้เป็นปราหมณ์ผู้ใหญ่ มีความเชี่ยวชาญใน
คัมภีร์ไตรเวท รู้จักศาสตร์ว่าด้วยคติโลกและมหาปริสัลักษณะ (ลักษณะของมหาบุรุษ) เป็นอย่างดี
มีผู้คนนับถือจำนวนมาก เขาได้ยินกิตติศัพท์ว่า พระพุทธองค์ทรงมีมหาปริสัลักษณะครบ ๓๒ ประการ
จึงส่งอุตตรมานพศิษย์เอกไปพิสูจน์ความจริง อุตตรมานพรับคำของอาจารย์แล้วไปเฝ้าพระพุทธองค์
ได้เห็นมหาปริสัลักษณะ ๓๐ ประการหมดแล้ว ยังเหลืออีก ๒ ประการ ที่ยังไม่เห็น คือพระคุษฐาน
(อวัยวะเพศ) ที่เร้นอยู่ในฝักและพระชีวหาที่ยาวใหญ่ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงทรงบันดาลด้วย
พระฤทธานุกาภาพให้เขาเห็นมหาปริสัลักษณะทั้ง ๒ ประการนั้น แต่ถึงแม้เขาจะเห็นครบ ๓๒ ประการแล้ว
ก็ยังติดตามเฝ้าดูพระอิริยาบถของพระพุทธองค์ถึง ๗ เดือน แล้วจึงกลับไปบอกพรหมายุปราหมณ์ผู้
เป็นอาจารย์ ทันทที่ที่พรหมายุปราหมณ์ได้รับฟังจากศิษย์ว่าพระพุทธองค์ทรงประกอบด้วยมหาปริ
สัลักษณะครบทั้ง ๓๒ ประการจริง และมีพระอิริยาบถน่าเลื่อมใสยิ่งนัก เขาก็ปล้นลูกชิ้นยื่นห่มผ้า
ฉเวียงบ่า ผินหน้าไปทางทิศที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ พร้อมทั้งประนมมือเปล่งวาจา ๓ ครั้งว่า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

แปลว่า **ข้าพเจ้าขอนอบน้อมแด่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น**

นอกจากนี้ ยังมีคำเรียกพุทธมามกชนที่ฟังธรรมแล้วได้ธรรมจักขุคือดวงตาเห็นธรรมหรือสำเร็จ
มรรคผลนิพพานอีกคำหนึ่ง นั่นคือคำว่า **อริยบุคคล**

คำว่า **อริยบุคคล** ตามศัพท์แปลว่า **บุคคลผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลส** หมายถึงบุคคลผู้ประเสริฐ ผู้เลิศหรือสูงกว่าปุถุชนโดยทั่วไปด้วยคุณธรรมเป็นเครื่องอยู่ตามชั้นภูมิของตนๆ โดยฐานหรือสถานภาพที่สามารถละกิเลสได้เป็นบางส่วน หรือไม่ก็ได้โดยเด็ดขาด มิใช่หมายถึงผู้เลิศหรือประเสริฐสูงกว่าบุคคลอื่นด้วยชาติ ตระกูล ทรัพย์สมบัติ และอายุ เป็นต้น ได้แก่ บุคคลผู้บรรลุนิพพานพิเศษตั้งแต่โสดาปัตติมรรคขึ้นไป หรือผู้เป็นอารยชนในความหมายของพระพุทธศาสนา มี ๒ ประเภท คือ

๑. **เสขบุคคล** **ผู้ยังต้องศึกษา** หมายถึงบุคคลผู้ยังมียกที่จะต้องศึกษาในไตรสิกขาเพื่อบรรลุนิพพานพิเศษเบื้องสูงยิ่งขึ้นไป ได้แก่ อริยบุคคล ๗ ประเภท คือ

(๑) ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค	(๒) ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล
(๓) ผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีมรรค	(๔) ผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามีผล
(๕) ผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีมรรค	(๖) ผู้ตั้งอยู่ในอนาคามีผล
(๗) ผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค	

อริยบุคคล ๗ ประเภทนี้ ยังจะต้องศึกษาปฏิบัติตนเพื่อบรรลุนิพพานพิเศษชั้นสูงอันยิ่งไปกว่าภูมิเดิมของตนอีก กล่าวคือ ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคก็ต้องศึกษาปฏิบัติเพื่อให้ได้บรรลุโสดาปัตติผล ในขณะที่พระผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลก็ต้องศึกษาปฏิบัติตนเพื่อให้บรรลุสกทาคามีมรรคและสกทาคามีผล เป็นต้นต่อไปตามลำดับ จนถึงท่านผู้ตั้งอยู่ในพระอรหัตตมรรคเป็นที่สุด

๒. **อเสขบุคคล** **ผู้ไม่ต้องศึกษา** หมายถึงบุคคลผู้หมดกิจที่จะต้องศึกษาในไตรสิกขา เป็นผู้จบการศึกษาปฏิบัติธรรมทั้งหมดในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้แก่ พระอริยบุคคลผู้บรรลอรหัตตผล หรือสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ที่จัดเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกอีกอย่างว่า **พระอรหันตชีนาสพ** โดยคำว่า อรหันต์ มีความหมาย ๕ อย่าง คือ

- (๑) ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง
- (๒) ผู้ทำลายข้าศึกคือกิเลสได้หมดสิ้น
- (๓) ผู้หักงอแห่งการเวียนว่ายตายเกิดได้เด็ดขาด
- (๔) ผู้ควรรับทักษิณาย่างยิ่ง
- (๕) ผู้ไม่มีที่ลับในการทำบาป

ส่วนคำว่า **ชีนาสพ** แปลว่า **ผู้สิ้นอาสวะแล้ว** หมายถึงเป็นผู้ละกิเลสที่ชื่อว่าอาสวะซึ่งสะสมหมักดองอยู่ในจิตสันดานของเรา ๔ อย่าง คือ ความใคร่อยาก (กามาสวะ) ความติดอยู่ในภพ (ภวาสวะ) ความคิดเชื่อผิดๆ (ทิฐฐาสวะ) และความหลงไม่รู้สภาพจริง (อวิชชาสวะ) ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแล้ว คือหมดเพลิงทุกข์เพลิงกิเลสและหมดการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ

อริยบุคคลทั้งสองประเภทนี้ เมื่อจำแนกเรียงบุคคลหรือจัดลำดับชั้นตามที่สามารถละสังโยชน์กิเลสได้เด็ดขาดในภพมรรคของตน มี ๔ บุคคล หรือ ๔ ชั้น ดังนี้

๑. อริยบุคคลชั้นโสดาบัน ผู้แรกถึงกระแสพระนิพพาน หมายถึงท่านผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล โดยเป็นผู้เข้าถึงกระแสแรกแห่งอริยมรรคที่จะนำไปสู่พระนิพพาน มีความเป็นผู้ไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา คือไม่มีเหตุให้ต้องไปเกิดในอบายภูมิอีกต่อไป

๒. อริยบุคคลชั้นสกทาคามี ผู้กลับมาเกิดอีกชาติเดียว หมายถึงท่านผู้บรรลุสกทาคามีผลแล้วกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีกครั้งเดียวก็ปรินิพพาน โดยต้องไปเกิดในเทวโลกอีกครั้งหนึ่งแล้วจึงกลับมาเกิดในโลกมนุษย์ และบำเพ็ญเพียรในโลกมนุษย์นี้จนบรรลุอรหัตตผลปรินิพพานไปในที่สุด

๓. อริยบุคคลชั้นอนาคามี ผู้ไม่กลับมาเกิดอีก หมายถึงท่านผู้สำเร็จอนาคามีผลเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส (ที่เกิดอยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ ๕ ชั้น คืออวิหา อตปปา สุทัสสา สุทัสสี และอกนิฐฐา) และจะปรินิพพานในที่นั้น โดยไม่ต้องกลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก

๔. อริยบุคคลชั้นอรหัตต์ ผู้ไกลจากกิเลสโดยสิ้นเชิง หมายถึงท่านผู้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา และเป็นอเสขบุคคลผู้อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

อริยบุคคล ๔ ประเภทนี้ เรียกกันง่ายๆ ว่า โสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และอรหัตต์

เกณฑ์ในการจัดแบ่งพระอริยบุคคลเป็น ๔ ประเภทนี้ จัดตามความสามารถในการละกิเลสที่ผูกมัดให้ติดอยู่ในการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ที่เรียกว่า สังโยชน์ ๑๐ อย่าง อันได้แก่กิเลสผูกมัดใจสัตว์ไว้ในภพเบื้องต่ำ หรือเรียกว่า โอรัมภากิเลสสังโยชน์ ๕ อย่าง คือ

(๑) สักกายทิฏฐิ ความคิดเห็นเป็นเหตุให้เชื่อถือในเรื่องอัตตาตัวตน

(๒) วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยเป็นเหตุให้ไม่แน่ใจในพระรัตนตรัยและกุศลผลบุญความดีต่างๆ ที่จะนำไปสู่การบรรลุมรรคผลนิพพาน

(๓) สีลัพพตปรามาส ความเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยเข้าใจว่าสามารถบันดาลผลหรือเกิดขึ้นได้ด้วยข้อวัตรปฏิบัติอย่างนั้นอย่างนี้

(๔) กามราคะ ความยินดีติดใจในกามคุณ ๕ เพลิดเพลินในกามารมณ์ด้วยอำนาจกิเลสกาม

(๕) ปฏิฆะ ความขัดเคืองใจหรือความหงุดหงิดโกรธฉุนเฉียวร้ายกาจด้วยอำนาจโทสะ

และกิเลสผูกมัดใจสัตว์ไว้ในภพเบื้องสูง หรือเรียกว่า อุทัมภากิเลสสังโยชน์ อีก ๕ อย่าง คือ

(๖) รูปราคะ ความติดใจอยู่ในรูปธรรม รูปภพ (พรหมโลก ๑๖ ชั้น) หรือรูปฌาน โดยคิดว่าเป็นบรมสุข และไม่หาทางสลัดออกให้หลุดพ้นไป

(๗) *อรุณปราคะ* ความดีใจอยู่ในนามธรรม อรูปภพ (คือ พรหมโลกชั้นสูงที่มีแต่สภาพจิต ๔ ชั้น) หรืออรุณภาพ โดยคิดว่าเป็นที่สุดแห่งภพเพราะดำรงอยู่นานแสนนาน จึงไม่หาทางสลัดออกให้หลุดพ้นไป

(๘) *มานะ* ความสำคัญตัวว่าเป็นนั่นเป็นนี่ อันเป็นเหตุให้ถึมมั่นในตัวตนอย่างแรงกล้า

(๙) *อุทธัจจะ* ความคิดพล่านหรือความฟุ้งซ่านแห่งจิตไปตามอำนาจแห่งกิเลสตัณหา

(๑๐) *อวิชชา* ความไม่รู้สภาพจริงของสรรพสิ่ง จึงยึดติดลุ่มหลงเป็นนั่นเป็นนี่ไปต่างๆ

โดย *อริยบุคคลชั้นโสดาบัน* สามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๓ อย่าง คือ *สักกายทิฏฐิ* *วิจิกิจฉา* และ *สีลัพพตปรามาส* ได้เด็ดขาด

อริยบุคคลชั้นสกาคามี สามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๓ อย่าง ได้เด็ดขาดเหมือนกับอริยบุคคลชั้นโสดาบัน แต่สามารถลดละราคะ โทสะ โมหะให้เบาบางได้มากกว่า

อริยบุคคลชั้นอนาคามี สามารถละโอรัมภาคียสังโยชน์ ๕ อย่าง คือ *สักกายทิฏฐิ* *วิจิกิจฉา* *สีลัพพตปรามาส* *กามราคะ* และ *ปฏิฆะ* ได้เด็ดขาด

อริยบุคคลชั้นอรหัตต์ สามารถละสังโยชน์ ๑๐ อย่าง ได้อย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาดเป็นสมุจเฉตปหานทั้งโอรัมภาคียสังโยชน์และอุทธัมภาคียสังโยชน์

พุทธมามกชนที่เป็นอริยบุคคลดังกล่าวมานี้ นอกจากจะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการช่วยพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาลแล้ว ยังมีประวัติชีวิตที่ควรถือเป็นแบบอย่างของอนุพุทธมามกชนหรือพุทธศาสนิกชนรุ่นหลังเป็นอย่างยิ่ง เพราะท่านเหล่านั้นได้ดำเนินชีวิตเพื่อพระพุทธานุศาสนาดำเนินชีวิตโดยยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางตลอดชีวิตได้ทำหน้าที่ของพุทธสาวก-สาวิกา พุทธบริษัท พุทธศาสนิกชน พุทธมามกชน หรือหน้าที่ของชาวพุทธที่ควรปฏิบัติต่อพระพุทธานุศาสนาตามพุทธปณิธานอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ทั้ง ๔ ประการ คือ

๑. ได้ศึกษาพระสัทธรรมหรือหลักพุทธธรรมอย่างเข้าใจแจ่มแจ้ง

๒. ได้ประพฤติปฏิบัติตนตามพระสัทธรรมที่ทรงแสดงได้อย่างประจักษ์ในผลของการปฏิบัติ

๓. ได้ช่วยกันเผยแผ่พระสัทธรรมที่ได้ศึกษาปฏิบัติมาแล้วได้อย่างลุ่มลึกและกว้างไกล

๔. สามารถแก้ไขตอบโต้การกล่าวจ้วงจาบบิดเบือนหลักพระสัทธรรมให้ยุติลงด้วยความเรียบร้อย

กล่าวโดยสรุป ท่านอริยพุทธมามกชนทั้งหลายในครั้งพุทธกาลนั้น ไม่ว่าจะเป็พระภิกษุเถระ พระภิกษุณีเถรี อุบาสก อุบาสิกา ต่างได้ทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่ แก้ปัญหาปกป้องพระพุทธานุศาสนาได้อย่างดีเยี่ยม เป็นแบบอย่างอันดีเลิศของพวกเราผู้เป็นอนุพุทธศาสนิกชน ดังนั้นจึงสมควรเรียกขานท่านเหล่านั้นด้วยความยกย่องว่า ท่านเป็นพุทธมามกชนต้นแบบ และสมควรอย่างยิ่งที่พวกเราจะได้ศึกษาประวัติชีวิตของแต่ละท่านโดยละเอียด

ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุ

พุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุ ในที่นี้หมายถึงเฉพาะ พระมหาเถระ อรหันตพุทธสาวก ในครั้งพุทธกาล โดยท่านพระอรธกถาจารย์ประมวลกล่าวไว้จำนวน ๘๐ องค์ (ในที่ทั่วไปใช้ลักษณะนามว่า “รูป” ในที่นี้ ใช้ด้วยความยกย่องว่า “องค์”) เรียกว่า พระอสีติมหาสาวก แปลว่า พระสาวกผู้ใหญ่ ๘๐ องค์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. พระมหาสาวกที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ จำนวน ๔๑ องค์
๒. พระมหาสาวกที่ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ จำนวน ๓๙ องค์

รายนามพระมหาสาวกที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์

๑. พระอัญญาโกณฑัญญะ	เลิศด้านรัตตัญญู (มีประสบการณ์บวชก่อน)
๒. พระสารีบุตร	เลิศด้านมีปัญญามาก
๓. พระมหาโมคคัลลานะ	เลิศด้านมีฤทธิ์มาก
๔. พระมหากัสสปะ	เลิศด้านทรงจุดธูป (ถือธูปจุดเครื่องครัด)
๕. พระอนุรุทธะ	เลิศด้านทิพจักขุ (สามารถใช้ตาทิพย์)
๖. พระภัททิยะ (ศากยราช)	เลิศด้านเกิดในตระกูลสูง (ตระกูลกษัตริย์)
๗. พระลกุณฏกภัททิยะ	เลิศด้านมีเสียงไพเราะ
๘. พระปิลโทลภารทวาชะ	เลิศด้านบันลือสีหนาท (องอาจในมรรคผลที่บรรลุ)
๙. พระปุลณณมันตานีบุตร	เลิศด้านปั้นพระธรรมกถึก (เทศน์เก่ง)
๑๐. พระมหากัจจายนะ	เลิศด้านขยายความภาษิตยอให้พิสดาร
๑๑. พระจูฬปันถกะ	เลิศด้านเนรมิตกายที่สำเร็จด้วยใจและฉลาดเปลี่ยนแปลงทางใจ
๑๒. พระมหาปันถกะ	เลิศด้านฉลาดเปลี่ยนแปลงทางปัญญา (ชำนาญวิปัสสนา)
๑๓. พระสุภูติ	เลิศด้านอยู่ด้วยความไม่มีกิเลสและเป็นทักษิณบุคคล
๑๔. พระเรวตขทิวรนิยะ	เลิศด้านอยู่ป่าเป็นวัตร (หรือพระเรวตะ ผู้อยู่ป่าไม่ตะเคียน)
๑๕. พระกัณฑาเรวตะ	เลิศด้านยินดีในฌานสมาบัติ
๑๖. พระโสมโกพิริสะ	เลิศด้านปรารภความเพียร (เร่งระดมความเพียร)
๑๗. พระโสมกุฎิกัณณะ	เลิศด้านกล่าวถ้อยคำไพเราะ
๑๘. พระสีวลี	เลิศด้านมีลาภมาก
๑๙. พระวักกลี	เลิศด้านหลุดพ้นได้ด้วยศรัทธา
๒๐. พระราหุล	เลิศด้านสนใจการศึกษา

๒๑. พระรัฐภูปาละ (รัฐบาล) เลิศด้านบวชด้วยศรัทธา
๒๒. พระโกณฑธานะ เลิศด้านรับสลาภได้ก่อน
๒๓. พระวังคิสะ เลิศด้านมีปฏิภาณกล่าวคาถาสุมานิต (เจ้าบทเจ้ากลอน)
๒๔. พระอุปเสนวังคันตบุตร เลิศด้านเป็นที่เลื่อมใสของคนทุกชั้นวรรณะ
๒๕. พระทัฬหฬลบุตร เลิศด้านจัดแจงเสนาสนะ
๒๖. พระปิลินทวัจฉะ เลิศด้านเป็นที่รักของทวยเทพ
๒๗. พระพาหิยทาร์จิริยะ เลิศด้านบรรลุลหรรณมได้เร็ว
๒๘. พระกุมารกัสสปะ เลิศด้านแสดงธรรมได้วิจิตร (ยกอุปมาสาธกเก่ง)
๒๙. พระมหาโกฏิฐิตะ เลิศด้านบรรลุปฏิสัมภิตา (ชำนาญในปฏิสัมภิตา ๔)
๓๐. พระอานนท์ เลิศด้านเป็นพหูสูต (ได้รับฟังพระพุทธพจน์มากมาย) มีสติ
มิดติ (แนวทางจดจำพระพุทธพจน์) มีอิติ (ความเพียรจดจำ
พระพุทธพจน์) และเป็นพุทธอุปัฏฐาก
๓๑. พระอุรุเวลกัสสปะ เลิศด้านมีบริษัทธิวารมมาก
๓๒. พระกาฬทายี เลิศด้านทำตระกูลทั้งหลายให้เลื่อมใส (ชักจูงให้นับถือได้มาก)
๓๓. พระพากุละ (พักกุละ) เลิศด้านมีอาพาธน้อย
๓๔. พระโสภิตะ เลิศด้านระลึกชาติก่อนได้ (ชำนาญบุพเพนิวาสานุสสติญาณ)
๓๕. พระอุบาลี เลิศด้านทรงพระวินัย (เชี่ยวชาญในพระวินัยบัญญัติ)
๓๖. พระนันทกะ เลิศด้านกล่าวสอนภิกษุณี
๓๗. พระนันทะ เลิศด้านสำรวจอินทรี
๓๘. พระมหากัปปินะ เลิศด้านกล่าวสอนภิกษุ
๓๙. พระสาकตะ เลิศด้านเพ่งเตโชกลิน (ชำนาญในเตโชกลินสมบัติ)
๔๐. พระราธะ เลิศด้านมีปฏิภาณแจ่มแจ้ง (เข้าใจคำสอนได้ง่าย)
๔๑. พระโมฆราช เลิศด้านทรงจิวรเศร้าหมอง (ใช้เครื่องนุ่งห่มปอนๆ)

ที่มา : เอตทัคควรรค อังคตตรนิกาย เอกกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐

การได้มาซึ่งตำแหน่งเอตทัคคะ

ตำแหน่งเอตทัคคะที่พระมหาเถระทั้ง ๔๑ องค์เหล่านี้ได้รับนั้น มิใช่เกิดจากการที่พระพุทธองค์ทรงยกย่องเพราะเห็นแก่หน้า (มุโขโลกนะ) ว่าเป็นพระใกล้ชิดหรือเป็นพระญาติสนิทอย่างไม่มีเหตุผล หรือไม่มีหลักเกณฑ์ใดๆ รองรับ หากแต่ท่านเหล่านี้ได้รับเอตทัคคะเพราะความเป็นเลิศในด้านต่างๆ ด้วยตนเอง จึงทำให้พระบรมศาสดาทรงยกย่องในท่ามกลางสงฆ์ ซึ่งพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า

ในการทรงประทานตำแหน่งเอตทัคคะแก่พระมหาสาวกนั้น พระพุทธองค์ทรงอาศัยหลักเกณฑ์ ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑. **อตัปปัตติโต** ทรงประทานเพราะมีเหตุการณ์เกิดขึ้น คือทรงอาศัยสภาพแวดล้อมหรือ เรื่องที่เกิดขึ้นในขณะนั้นยกขึ้นเป็นเหตุประทานตำแหน่งเอตทัคคะ เช่น เมื่อคราวเสด็จลงจากสวรรค์ ชั้นดาวดึงส์ ณ ประตุมืองสังกัสสะ มีพุทธบริษัทจำนวนมากมาเข้าเฝ้า และมีเหตุสอบถามปัญหา กันขึ้น โดยพุทธบริษัทที่เป็นปุถุชนสามารถแก้ปัญหาของปุถุชนด้วยกันได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาของ พุทธบริษัทที่เป็นอริยบุคคลได้ ในขณะที่อริยบุคคลชั้นโสดาบันก็ไม่สามารถแก้ปัญหาของอริยบุคคล ชั้นสูงหรือชั้นพระอรหันต์ทั่วไปได้ พระอรหันต์ทั่วไปไม่สามารถแก้ปัญหาของพระมหาโมคคัลลานะ ได้ พระมหาโมคคัลลานะก็ไม่สามารถแก้ปัญหาของพระสารีบุตรได้ ในขณะที่พระสารีบุตรสามารถ แก้ปัญหาของพระอรหันตสาวกอื่นได้ทั้งหมด แต่ไม่สามารถแก้ปัญหานั้นเป็นพุทธวิสัยได้

พระพุทธองค์จึงทรงอาศัยเหตุที่เกิดขึ้นนี้ประทานตำแหน่งเอตทัคคะ โดยทรงประกาศยกย่อง พระสารีบุตรเถระในท่ามกลางพุทธบริษัทว่ามีปัญญาล้ำเลิศกว่าบรรดาพระสาวกทั้งหลาย ดังนั้น พระสารีบุตรเถระจึงได้รับเอตทัคคะว่าเลิศทางปัญญา

๒. **อาคมโนโต** ทรงประทานเพราะท่านเหล่านั้นสร้างบุญมา คือทรงประทานตำแหน่งเอตทัคคะ เพราะบุญบารมีที่ท่านเหล่านั้นสร้างสมบำเพ็ญมาแต่ครั้งอดีตชาติที่นานแสนนาน โดยท่านเหล่านั้น มีประสบการณ์ได้เคยเห็นพระภิกษุสาวกอื่นๆ ได้รับตำแหน่งเช่นนั้นจากพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ จึงปรารถนาตำแหน่งเช่นนั้นบ้าง ครั้นแล้วก็มุ่งมั่นบำเพ็ญบุญบารมีที่จะอำนวยผลให้สำเร็จขึ้นมา เป็นระยะเวลาช้านาน โดยภายหลังจากได้รับพุทธพยากรณ์แล้วต้องบำเพ็ญบารมีถึง ๑ แสนกัป

๓. **จิณณวลีโต** ทรงประทานเพราะท่านเหล่านั้นมีวิสัยภาพในด้านนั้นๆ คือทรงประทานตำแหน่ง เอตทัคคะตามความเชี่ยวชาญที่ท่านเหล่านั้นได้อบรมสั่งสมมา หรือตามความถนัด ความชำนาญที่ แต่ละท่านได้สนใจฝึกฝนพัฒนาตนเองมา เช่น พระสารีบุตรเถระปรารถนาจะเป็นผู้มีปัญญาเลิศล้ำ กว่าพระสาวกทั้งหลาย เมื่อเกิดในภพชาติใด ก็ฝึกฝนพัฒนาตนเองแต่ด้านปัญญามาโดยตลอดจนนับ ภพชาติไม่ถ้วน ในที่สุด ก็ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะด้านนี้สมความปรารถนาทุกประการ

๔. **คุณาทิเรกโต** ทรงประทานเพราะมีคุณวิเศษด้านนั้นๆ เหนือกว่าพระสาวกองค์อื่นๆ คือทรง ประทานตำแหน่งเอตทัคคะเพราะทรงพิจารณาเห็นว่าพระสาวกรูปนั้นๆ เป็นผู้ทรงคุณวิเศษอันเกิด จากอภิญญาจิตเด่นล้ำเลิศกว่าพระสาวกด้วยกัน เช่น พระสาวกที่เป็นพระอรหันต์ผู้ได้อภิญญา ๖ ล้วนแต่เป็นผู้มีฤทธิ์ แต่เมื่อเทียบกับพระมหาโมคคัลลานเถระแล้ว ท่านเหล่านั้นมีฤทธิ์ด้อยกว่า ทั้งนี้ เพราะพระมหาโมคคัลลานเถระได้สร้างกุศลบำเพ็ญบุญบารมีเพื่อความสำเร็จแห่งฤทธิ์มาโดยเฉพาะ นั้นเอง ดังนี้ เป็นต้น

รายนามพระมหาสาวกที่ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๓๘ องค์

๑. พระวัปปะ	๒. พระภัททิยะ
๓. พระมหานามะ	๔. พระอัสสชิ
๕. พระยสะ	๖. พระวิมละ
๗. พระสุพาหุ	๘. พระปุนณชิ
๙. พระควัมปติ	๑๐. พระนทีกัลสปะ
๑๑. พระคยาภัสสปะ	๑๒. พระอชิตะ
๑๓. พระติสสเมตเตยยะ	๑๔. พระปุนณกะ
๑๕. พระเมตตคุ	๑๖. พระโธตกะ
๑๗. พระอุปสีวะ	๑๘. พระนันทะ
๑๙. พระเหมกะ	๒๐. พระโตเทยยะ
๒๑. พระกัปปะ	๒๒. พระชตุกัณณิ
๒๓. พระภัทราวุธะ	๒๔. พระอุทยะ
๒๕. พระโปลาละ	๒๖. พระปิงคิยะ
๒๗. พระภคฺ	๒๘. พระกิมพิละ
๒๙. พระมหาอุทายี	๓๐. พระอุปวาณะ
๓๑. พระเมฆิยะ	๓๒. พระนาคิตะ
๓๓. พระจุนทะ	๓๔. พระยโสชะ
๓๕. พระเสละ	๓๖. พระมหาปรีนตปะ (พระปุนณะ)
๓๗. พระสภิยะ	๓๘. พระนาลกะ
๓๙. พระองคฺลีมาล	

ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุณี

พุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุณี ในที่นี้หมายถึงเฉพาะ พระภิกษุณีอรหันตเถรีที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ในครั้งพุทธกาล จำนวน ๑๓ องค์ คือ

๑. พระมหาปชาบดีโคตมีภิกษุณี	เลิศในทางรัตตัญญู
๒. พระเขมาภิกษุณี	เลิศในทางมีปัญญามาก อัครสาวิกาเบื้องขวา
๓. พระอุบลวรรณาภิกษุณี	เลิศในทางมีฤทธิ์ อัครสาวิกาเบื้องซ้าย
๔. พระปฎาจาราภิกษุณี	เลิศในทางทรงวินัย

๕. พระธัมมทินนาภิกษุณี	เลิศในทางเป็นธรรมกถิก
๖. พระนันทาภิกษุณี	เลิศในทางยินดีในฌาน
๗. พระโสดนาภิกษุณี	เลิศในทางปรารภความเพียร
๘. พระสกุลาภิกษุณี	เลิศในทางมีทิพยจักขุ
๙. พระภัททาภิกษุณี	เลิศในทางตรัสรู้ได้เร็วพลัน
๑๐. พระภัททาภิกษุณี	เลิศในทางระลึกชาติก่อนได้
๑๑. พระภัททาภิกษุณี	เลิศในทางได้บรรลุภูมิปัญญาใหญ่
๑๒. พระกสิโกภิกษุณี	เลิศในทางทรงจีวรเศร้าหมอง
๑๓. พระสิงคาลมาตาภิกษุณี	เลิศในทางพ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา

ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสก

พุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสก ในที่นี้หมายถึงเฉพาะ อริยอุบาสกที่ได้รับตำแหน่งเอตทคละ ในครั้งพุทธกาล จำนวน ๑๐ ท่าน คือ

๑. พ่อค้าชื่อตปุสสะและภัลลิกะ	เลิศในทางถึงสรณะก่อน
๒. สุทัตตอนาถบิณฑิกคฤหบดี	เลิศในทางถวายทาน
๓. จิตตคฤหบดีชาวเมืองมัจฉิณทัตตะ	เลิศในทางเป็นธรรมกถิก
๔. หัตถอุบาสกชาวเมืองอาฬวี	เลิศในทางสงเคราะห์บริษัทด้วยสังคหวัตถุ ๔
๕. เจ้าสาเกยะพระนามว่ามหานามะ	เลิศในทางถวายรสอันประณีต
๖. อุคคคฤหบดีชาวพระนครเวสาลี	เลิศในทางถวายโภชนะเป็นที่ชอบใจ
๗. อุคคคฤหบดี	เลิศในทางสังฆอุปฐาน
๘. สุรัมพัญญูเศรษฐีบุตร	เลิศในทางเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น
๙. หมอชีวกโกมารภัจจ์	เลิศในทางเลื่อมใสในบุคคล
๑๐. นกุลปีตาคฤหบดี	เลิศในทางคุ้นเคยกับพระบรมศาสดา

ลำดับนามพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสิกา

พุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายอุบาสิกา ในที่นี้หมายถึงเฉพาะ อริยอุบาสิกาที่ได้รับตำแหน่งเอตทคละ ในครั้งพุทธกาล จำนวน ๑๐ ท่าน คือ

๑. นางสุชาดาธิดาของเสนานีภูมพี	เลิศในทางถึงสรณะก่อน
๒. นางวิสาขาเมคารมาตา	เลิศในทางถวายทาน

๓. นางขุชชุตตรา	เลิศในทางเป็นพหูสูตร
๔. นางสาวมาวดี	เลิศในทางมีปกติอยู่ด้วยเมตตา
๕. นางอุตทรานันทมาตา	เลิศในทางยินดีในฌาน
๖. นางสุปปวาสาโกถียชิตา	เลิศในทางถวายรสอันประณีต
๗. นางสุปปียาอุบาลิกา	เลิศในทางเป็นศิลาอนุปฏิฐาก
๘. นางกาตียานี	เลิศในทางเลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น
๙. นางนกุลมาตาคหปตานี	เลิศในทางคุ้นเคยกับพระบรมศาสดา
๑๐. นางกาฬิอุบาลิกาชาวกรุงมริกา	เลิศในทางเลื่อมใสโดยได้ยินได้ฟังตาม

ที่มา : เอตทัคควรรค อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐

ขอบข่ายการนำเสนอประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบ

การนำเสนอประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบในที่นี้นั้น ผู้รวบรวมเรียบเรียงได้กำหนดขอบข่ายการนำเสนอมุ่งให้ผู้อ่านทราบถึงชาติภูมิหรือสถานะเดิมของพุทธมามกชนต้นแบบก่อนเข้ามาบรรพชาอุปสมบท หรือยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา มูลเหตุแห่งการบรรพชาอุปสมบท การบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา การได้รับเอตทัคคะ รวมถึงบุญญาธิการและการดับขันธปรินิพพานหรือสิ้นอายุขัย

สำหรับอาคตสถานหรือแหล่งที่มาแห่งข้อมูลประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบที่นำเสนอในที่นี้นั้น ได้ค้นคว้ารวบรวมมาจากคัมภีร์พระบาลีไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักฐานอ้างอิงชั้นที่ ๑ (ปฐมภูมิ) เป็นส่วนมาก กล่าวคือ นำมาจากคัมภีร์เถรคาถา เถรีคาถา ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖) และคัมภีร์อปทาน ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๒ และเล่มที่ ๓๓) โดยพระธรรมสังคากาจารย์ (พระอรหันตเถระ ๕๐๐ องค์ที่กระทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ ๑) ได้รวบรวมประมวลไว้โดยใจความ ซึ่งเน้นความสำคัญ ๓ ด้าน คือ

๑. **ด้านอุปทาน** ว่าด้วยประวัติการสบ่าเพ็ญสาวกบารมีหรือการสร้างสมความดี เริ่มตั้งแต่การได้รับพุทธพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในปางก่อนจนถึงชาติสุดท้าย ซึ่งแต่ละรูปหรือแต่ละบุคคลใช้เวลาอย่างน้อยที่สุด ๑ แสนกัป

๒. **ด้านเอตทัคคะ** ว่าด้วยการได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ถึงความเป็นเลิศคือมีความชำนาญในด้านต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกาศพระศาสนา

๓. **ด้านธรรมภานิต** ว่าด้วยการรวบรวมคำสุภาษิตที่เกี่ยวกับหลักธรรมที่ท่านเหล่านั้นกล่าวด้วยความปิติโสมนัสที่เกิดจากความหลุดพ้นกิเลสหรือการบรรลุธรรม หรือกล่าวในโอกาสต่างๆ ซึ่ง

เป็นข้อคิดคติธรรมสำหรับปัจเจกชน (คนรุ่นหลังๆ) เพื่อจะได้นำไปประพฤติปฏิบัติตามกุศลธรรมฉันทะของแต่ละบุคคล

ข้อมูลประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบในพระบาลีไตรปิฎกทั้งสามด้านดังกล่าวนี้มีความเด่นชัดน่าศึกษายิ่งขึ้น เมื่อพระอรชณภิกษุผู้รู้ความแห่งพระบาลีไตรปิฎกได้สังวรณนาขยายความให้ พิสดารออกไปอย่างเป็นระบบและระเบียบตามหลักวิชาการเล่าเรื่องประวัติของบุคคล โดยท่านได้กำหนดประเด็น (หัวข้อ) สำหรับศึกษา ๙ ประเด็นด้วยกัน คือ

๑. **ชาติภูมิหรือสถานะเดิม** กล่าวถึงภูมิลำเนาสถานที่เกิด ชื่อเดิม ชื่อบิดามารดา สกุลวงศ์ วรรณะของแต่ละท่าน

๒. **ชีวิตก่อนบวช** กล่าวถึงความเป็นไปแห่งชีวิตก่อนบวชหรือก่อนที่จะเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เช่น ประวัติการศึกษา การประกอบอาชีพ การครองเรือน รวมถึงการดำเนินชีวิตที่เด่นในด้านอื่นๆ เช่น เป็นศาสตราจารย์ หรือเป็นนักบวชนักพรตภายนอกพระพุทธศาสนา เป็นต้น

๓. **มูลเหตุที่บวชหรือสาเหตุที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา** กล่าวถึงเหตุจูงใจที่ทำให้ท่านพุทธมามกชนต้นแบบเหล่านั้นตัดสินใจบวชหรือหันมานับถือพระพุทธศาสนา โดยบางท่านเมื่อได้เฝ้าพระพุทธรูปหรือพบพระภิกษุพุทธสาวก พอรับฟังพระธรรมเทศนาอันจับใจแล้วพิจารณาว่าลัทธิเดิมที่ตนนับถือไม่มีแก่นสาร ก็ละทิ้งอาชีพการงาน ละทิ้งลัทธิเดิมที่นับถือ สละเหย้าเรือน ขอบวชเป็นบรรพชิตเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ยิ่งขึ้น บางท่านก็เพียงแค่เลิกนับถือลัทธิเดิมที่ตนเห็นว่าไม่มีแก่นสารแล้วปฏิญาณตนเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต และทำหน้าที่ให้การอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาในด้านต่างๆ

๔. **การบรรลุธรรม** กล่าวถึงเหตุการณ์ที่ท่านเหล่านั้นบรรลุธรรมหรือสำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาว่าเกิดขึ้นเมื่อไร ด้วยวิธีการปฏิบัติอย่างไร เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นชัดว่าการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนานั้นต้องอาศัยการปฏิบัติซึ่งมีหลายวิธีและสามารถนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติได้

๕. **การประกาศพระศาสนา หรือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา** กล่าวถึงการทำท่านเหล่านั้น หลังจากบรรลุธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลแล้วได้เป็นกำลังสำคัญช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองซจรขยายไปในถิ่นต่างๆ โดยสามารถแสดงหลักพุทธธรรม ชักนำประชาชนให้หันเข้ามาบวชเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาได้มากหรือน้อยอย่างไรบ้าง เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นชีวิตของพระอริยบุคคลหรือพระอรหันต์นั้น แม้ว่าตนเองจะได้บรรลุธรรมถึงจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนาแล้ว แต่ก็ไม่ได้ดำรงชีวิตอยู่เพียงเพื่อรอวันสิ้นอายุขัยดับขันธปรินิพพานไปตามกาลเวลาเท่านั้น หากแต่ได้ดำรงอยู่ด้วยความมุ่งมั่นสร้างสรรค์บำเพ็ญประโยชน์แก่อุภโยชน์แก่ชาวโลก

เพื่อให้ได้รับรสพระธรรมและน้อมนำไปปฏิบัติให้หลุดพ้นจากทุกข์หรือได้รับสันติสุขอย่างแท้จริง เฉากเช่นตนตลอดเวลา ดังนั้น การประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาของอนุพุทธบุคคลหรือพุทธมามกชนต้นแบบนี้จึงนับเป็นปฏิปทาอันสำคัญยิ่งใหญ่ที่โลกต้องจารึก ดังจะเห็นได้จากประวัติของท่านพระอัครสาวกเบื้องขวาและเบื้องซ้ายคือพระสารีบุตรเถระและพระมหาโมคคัลลานเถระ ที่สามารถประกาศเผยแผ่พระศาสนา นำคนเข้ามาบวชเข้ามานับถือพระพุทธศาสนาได้เป็นจำนวนมาก

๖. **เอตทัคคะ** กล่าวถึงความสามารถพิเศษที่เด่นล้ำกว่าพุทธสาวกด้วยกันทั้งในด้านคุณสมบัติส่วนตัวและที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เช่น มีปัญญามาก มีฤทธิ์มาก มีความสามารถในการแสดงธรรม เป็นต้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่พระบรมศาสดาทรงยกย่องแต่ละท่านให้ปรากฏในหมู่พุทธบริษัทตามความปรารถนาที่แต่ละท่านตั้งไว้และบำเพ็ญสาวกบารมีเพื่อให้สำเร็จตามปรารถนานั้นเป็นเวลานาน ซึ่งในพุทธรูปบาทกาลนี้ (สมัยพระพุทธเจ้าของเรา) มีตำแหน่งเอตทัคคะฝ่ายภิกษุเถระ ๔๐ องค์ ฝ่ายภิกษุณีเถระ ๑๓ องค์ ฝ่ายอุบาสก ๑๐ ท่าน และฝ่ายอุบาสิกา ๑๐ ท่าน ดังกล่าวแล้ว

๗. **บุญญาริการ** กล่าวถึงบุญบารมีอันเป็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุมรรคผลและที่เกื้อกูลอุดหนุนความปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะนั้นๆ ที่แต่ละท่านได้ตั้งเอาไว้ซึ่งต้องบำเพ็ญมาเป็นเวลาหลายแสนกัป โดยหลังจากที่ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อนๆ แล้ว ต้องใช้เวลาอย่างน้อย ๑ แสนกัป

๘. **ธรรมภายิต** กล่าวถึงวาทะพุทธศาสนสุภาษิตหรือคำพูดอิงอรรถอิงธรรมอย่างจับใจที่แต่ละท่านได้แสดงไว้ในโอกาสต่างๆ เช่น ธรรมวาทะของพระอัสสชิที่แสดงแก่อุปติสสมานพว่า “**ยมมมา เหตุปฺปภาว ... ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้นและความดับแห่งเหตุของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้**” เป็นต้น เพื่อให้ผู้ศึกษานำไปขบคิดพิจารณาและน้อมนำไปเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ในฐานะที่เป็นพุทธศาสนิกชน

๙. **ปรีนิพพานหรือภาวะสิ้นอายุขัย** กล่าวถึงการที่ท่านเหล่านั้นดับขันธปรินิพพาน (สำหรับพระอรหันต์) หรือสิ้นอายุขัย (สำหรับพระอริยบุคคลที่ยังเป็นเสขะ) ว่าได้จากโลกไปน้ออย่างไร ที่ไหนเมื่อไร ก่อนหรือหลังพุทธปรินิพพาน

การศึกษาประวัติบุคคลตามประเด็นทั้ง ๙ นี้ย่อมจะทำให้ผู้ศึกษาได้รู้และเข้าใจประวัติชีวิตของพุทธมามกชนต้นแบบโดยละเอียด พร้อมทั้งเห็นคุณค่าและความสำคัญของพระรัตนตรัยในเชิงสัมพันธ์กัน และสามารถนำปฏิปทาจริยวัตรมาเป็นทิวฐานุคติในการปฏิบัติตนเพื่อพ้นทุกข์ได้ ดังนั้น ในที่นี้ จะอาศัยหลักวิชาการเล่าเรื่องประวัติของบุคคลตามหัวข้อทั้ง ๙ ประเด็นนี้ เป็นแนวทางนำเสนอชีวประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบ เฉพาะฝ่ายภิกษุเถระ คือ พระอสีติมหาก ๘๐ องค์ จัดพิมพ์เป็นภาคที่ ๑ โดยเพิ่มประเด็นอื่นๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม ส่วนประวัติของพุทธมามกชนต้นแบบฝ่ายภิกษุณี ฝ่ายอุบาสก และฝ่ายอุบาสิกา จักได้นำเสนอจัดพิมพ์เป็นภาคที่ ๒ ต่อไป

ประวัติพระมหาสาวกผู้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์

๑. ประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ

สถานะเดิม :

เกิดที่หมู่บ้านพรหมณ์ชื่อว่า โทณวัตถุ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างจากกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เป็นบุตรพรหมณ์มหาศาล(ร่ำรวยมาก) เดิมชื่อว่า โกณฑัญญะ ซึ่งตั้งตามวงศ์ตระกูล เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาลัทธิพรหมณ์จนจบไตรเพทอันเป็นวิชาชั้นสูงตามลัทธิของพรหมณ์ พร้อมทั้งได้ศึกษาลักษณะมนตรีหรือตำราทำนายลักษณะของคนควบคู่กันไปด้วย ดังนั้น ในวัยหนุ่ม ท่านจึงเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านโหราศาสตร์เป็นอย่างมาก โดยสามารถทำนายทายทักลักษณะของคนได้อย่างแม่นยำ จึงเป็นเหตุให้มีชื่อเสียงปรากฏจรจายไปไกล ทั้งยังได้เป็นหนึ่งในจำนวนพรหมณ์ผู้เป็นอาจารย์ ๑๐๘ คน ที่ได้รับเชิญให้ไปร่วมประกอบพระราชพิธีชานพระนามพระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ศากยมหาราช แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ และได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในพรหมณ์ ๘ คน ผู้ทำนายพระลักษณะ โดยทำนายเป็นคติเดียวว่า พระมหาบุรุษลัทธิตะนี้จักเสด็จออกผนวชตรัสรู้เป็นศาสดาเอกในโลกอย่างแน่นอน

บวชเป็นฤๅษีปัญจวัคคีย์ :

ตั้งแต่นั้น โกณฑัญญพรหมณ์ก็ตั้งใจว่า *ถ้าตนยังมีชีวิตอยู่ และถ้าพระมหาบุรุษลัทธิตะนี้เสด็จออกผนวช ก็จะออกบวชตาม* และเมื่อพระมหาบุรุษลัทธิตะนี้เสด็จออกผนวชตรงตามคำทำนายและทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่ โกณฑัญญพรหมณ์ผู้เป็นหนึ่งในพรหมณ์ ๘ คนที่ร่วมถวายคำทำนายพระลักษณะ ซึ่งยังมีชีวิตอยู่เพียงคนเดียว และมีอายุย่างเข้าวัยกลางคนแล้ว ได้ทราบข่าวว่าพระมหาบุรุษเสด็จออกผนวช ก็ดีใจเพราะตรงกับคำทำนายของตน จึงรีบไปหาบุตรของเพื่อนพรหมณ์ทั้ง ๗ คนเพื่อชักชวนให้ออกบวชด้วยกัน แต่บุตรพรหมณ์ทั้ง ๗ คนไม่ได้พร้อมใจกันออกบวชครบทั้งหมด มีเพียง ๔ คน คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และ อัสสชิ ที่ยินดีออกบวชด้วย เมื่อรวมกับโกณฑัญญพรหมณ์ จึงเป็น ๕ คน พวกนี้ถือเพศเป็นบรรพชิต บวชเป็นฤๅษี และได้ชื่อว่า *ปัญจวัคคีย์* แปลว่า *พระพวก ๕* คือพระฤๅษีที่รวมกันเป็นพวก ๕ คน แล้วชวนกันออกสืบทอดพระมหาบุรุษ โดยมีความมั่นใจว่าพระมหาบุรุษจะได้เป็นศาสดาเอกของโลก และมีความหวังว่าเมื่อตรัสรู้ธรรม แล้วคงตรัสสอนพวกตนให้บรรลุธรรมตามบ้าง เมื่อพบแล้วจึงติดตามเฝ้าปรนนิบัติตลอดมา แต่เมื่อเห็นพระมหาบุรุษทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยาซึ่งเป็นหลักการบำเพ็ญเพียรที่นักบวชทั้งหลายในสมัยนั้นนิยมทำกันแล้วกลับมาเสวยพระกระยาหารตามปกติ ก็มีความคิดเห็นว่า *พระองค์ทรงคลายจากความเพียรเวียนมาเป็นคนมักมากเสียแล้ว จะไม่ได้บรรลุธรรมพิเศษ*

อย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแน่แท้ ได้เกิดความเอือมระกาเบื่อหน่ายในการที่จะเฝ้าปรนปฏิบัติ จึงตัดสินใจพากันหลีกหนีจากพระองค์ไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสี แคว้นกาลิ

ฟังปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร :

ภายหลังจากที่พระมหาบุรุษลัทธิตะได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์และประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ลัตตมहाสถาน (สถานที่อันสำคัญ ๗ แห่ง) เป็นเวลา ๗ สัปดาห์แล้ว พระองค์ทรงตัดสินพระทัยที่จะแสดงพระธรรมเป็นปฐมเทศนาโปรดเวไนยสัตว์ให้ตรัสรู้ตามมีพระดำริหาบุคคลแรกผู้ที่สมควรจะรับฟังปฐมเทศนา ได้ทรงดำริถึงอาฬารดาบส กาลามโคตร และอุททกดาบส รามบุตร ที่เคยเป็นอาจารย์ฝึกสอนฉานสมาบัติ แต่เนื่องจากทั้งสองท่านได้ทำกาลกิริยาถึงแก่ภรรณกรรมแล้ว จึงทรงระลึกถึงอุปการคุณที่ปัญญาวัคคีย์ซึ่งมีโกณฑัญญพราหมณ์เป็นหัวหน้าได้กระทำถวายพระองค์เมื่อครั้งยังมีได้ตรัสรู้ เมื่อทรงพระดำริเช่นนี้ก็ทรงตัดสินพระทัยเสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมเป็นปฐมเทศนาโปรดปัญญาวัคคีย์นั้น

ฝ่ายปัญญาวัคคีย์เมื่อเห็นพระพุทธรองค์กำลังเสด็จพระดำเนินมาแต่ไกล ด้วยความที่ยังไม่รู้ว่าเป็นพระมหาบุรุษลัทธิตะสำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้า จึงนัดหมายกันว่า “พระสมณโคดมผู้นี้เป็นผู้คลายความเพียร เวียนมาเพื่อความมักมาก กำลังเดินทางมาขณะนี้ ในพวกเรา ผู้ใดผู้หนึ่งไม่ฟังไหว ไม่ฟังลูกขึ้นต้อนรับ ไม่ฟังรับบาตรจีวร แต่ฟังปุอาสนะไว้เท่านั้น ถ้าพระองค์ปรารภณา ก็จะไม่ฟัง” ครั้นพระพุทธรองค์เสด็จเข้ามาถึงแล้ว ก็พูดกับพระพุทธรองค์ด้วยโวหารที่ไม่เคารพ คือพูดออกพระนามและใช้คำว่า “อาวุโส”

พระพุทธรองค์ทรงห้ามแล้วตรัสบอกว่า “เราได้ตรัสรู้ธรรมโดยชอบเองแล้ว ท่านทั้งหลายคอยฟังเถิด เราจะสั่งสอน เมื่อพวกท่านปฏิบัติตามที่เราสั่งสอนอยู่ ไม่ช้านัก ก็จะได้บรรลุอมตธรรมนั้น”

ปัญญาวัคคีย์ก็ยังคงกล่าวคัดค้านลำเลิกเหตุการณ์ในปางหลังว่า “อาวุโสโคดม แม้แต่ด้วยความประพฤติดังนั้น (การบำเพ็ญทุกกรกิริยา) ท่านยังไม่บรรลุธรรมพิเศษได้ บัดนี้ท่านมาปฏิบัติเพื่อความเป็นคนมักมากเสียแล้ว เหตุไฉนท่านจะบรรลุธรรมพิเศษได้แล้ว ?” พระพุทธรองค์ตรัสเตือนอีก ปัญญาวัคคีย์ก็ยังคัดค้านเช่นนั้นถึง ๒-๓ ครั้ง พระพุทธรองค์จึงตรัสเตือนให้ระลึกถึงความหลังว่า “พวกท่านจำได้ไหม วาจาเช่นนี้เราเคยพูดกับพวกท่านบ้างหรือไม่” ปัญญาวัคคีย์นี้ก็ขึ้นได้ว่าพระวาจาเช่นนี้ไม่เคยได้ยินเลย จึงมีความสนใจในการที่พระองค์จะทรงแสดงธรรมโปรด

ครั้นรุ่งขึ้นแห่งวันอาสาฬหปุณณมี วันเพ็ญเดือน ๘ พระพุทธรองค์จึงทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดปัญญาวัคคีย์ ซึ่งมีใจความโดยย่อว่า

บรรพชิตไม่ควรเสพส่วนสุดหรือที่สุดโต่ง ๒ อย่าง คือ

(๑) กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันอยู่ในกามสุขอันเลวทราม เป็นเหตุให้ตั้งบ้านเรือนของคนมีกิเลสหนา ไม่ใช่ของพระอริยะผู้บริสุทธิ์ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

(๒) อัตตกิลมณานุโยค การประกอบตนให้ลำบากเป็นทุกข์ ไม่ทำให้เป็นอริยบุคคล ไม่ประกอบด้วยประโยชน์

แต่ควรเสพคือดำเนินตามข้อปฏิบัติอันเป็นทางสายกลาง ซึ่งเรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา อันไม่เกี่ยวข้องกับที่สุดโต่ง ๒ อย่างนั้น ซึ่งได้แก่ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ คือ

(๑) สัมมาทิฐิ ปัญญาอันเห็นชอบ (๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ

(๓) สัมมาวาจา วาจาชอบ (๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ

(๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ (๖) สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ

(๗) สัมมาสติ ความระลึกชอบ (๘) สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ

ซึ่งพระองค์ได้ตรัสรู้แล้วเป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อพระนิพพาน

(แล้วทรงยังพระธรรมเทศนาให้จบลงด้วยการทรงแสดง) อริยสัจ ๔ ประการ อันได้แก่

(๑) ทุกข์ ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ

(๒) สมุทัย เหตุให้เกิดทุกข์ ได้แก่ กามตัณหา ความอยากในอารมณ์อันน่าใคร่ ภาวตัณหา ความอยากในความมีความเป็น วิภวตัณหา ความอยากในความไม่มีไม่เป็น

(๓) นิโรธ ความดับทุกข์ ได้แก่ความดับตัณหาทั้ง ๓ นั้นเสีย

(๔) มรรค ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังกล่าวนั้น

ได้ธรรมจักขุ :

ขณะที่พระพุทธองค์ทรงแสดงพระปฐมธรรมเทศนาอันมีจักกัปปวัตตนสูตรอยู่นั้น ธรรมจักขุ คือดวงตาเห็นธรรม อันปราศจากธุลี ได้เกิดขึ้นแก่ท่านโกณฑัญญะว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับไปเป็นธรรมดา”

พระพุทธองค์ทรงทราบว่าท่านโกณฑัญญะได้ธรรมจักขุ ดวงตาเห็นธรรมคือบรรลุโสดาปัตติมรรค-โสดาปัตติผล สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ซึ่งเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นในพระพุทธศาสนาแล้ว จึงทรงเปล่งพระอุทานว่า “อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญญโณ, อัญญาสิ วต โภ โกณฑัญญโณ : โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ โภณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ”

เพราะพระอุทานว่า “อัญญาสิ” ที่เป็นภาษามคธซึ่งแปลว่า “ได้รู้แล้ว” ดังนั้น คำว่า อัญญา จึงเป็นคำนำหน้าชื่อของท่าน คือเรียกว่า พระอัญญาโกณฑัญญะ ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

อุปสมบทเป็นปฐมสาวก :

เมื่อได้ดวงตาเห็นธรรมสิ้นความสงสัยแล้ว จึงทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุ พระองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทให้เป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัยด้วยพระวาจาว่า

“เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”

ด้วยพระพุทธรักษาเพียงเท่านั้น ท่านอัญญาโกณฑัญญะก็ได้สำเร็จเพศบรรพชิตเป็นพระภิกษุรูปแรกในพระพุทธศาสนา

การอุปสมบทโดยพระพุทธรักษาองค์ทรงประทานเองนี้เรียกว่า **เอหิภิกขุอุปสัมปทา** แปลว่า *การอุปสมบทด้วยทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุมา* และเรียกภิกษุผู้ได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีนี้ว่า **เอหิภิกขุ** จึงนับว่า **พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นปฐมสาวก** คือเป็นพระภิกษุพุทธสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา และเป็นเหตุให้มีพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์** ครบบริบูรณ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอาสาฬหะ (วันเพ็ญเดือน ๘) โดยกาลต่อมา พุทธศาสนิกชนได้กำหนดให้วันนี้เป็นวันทำการบูชาพระรัตนตรัยเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งเรียกว่า **วันอาสาฬหบูชา** เพื่อรำลึกถึงเหตุการณ์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นการทรงเริ่มหมุนกงล้อพระธรรม (ธรรมจักร) ประสพผลสำเร็จโดยได้ปฐมสาวกที่เป็นเหตุให้มีพระรัตนตรัยครบบริบูรณ์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยอนัตตลักขณสูตร :

ต่อมาเมื่อพระปัญจวัคคีย์อีก ๔ ท่านได้สดับรับฟังปกิณณกเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดจนได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบันและได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกับพระอัญญาโกณฑัญญะแล้ว จึงทุกรูปต่างมีอินทรีย์ธรรมแก่กล้า สมควรจะสดับพระธรรมเทศนาเพื่อบรรลุวิมุตติเบื้องสูงขึ้นไป ดังนั้น ในวันแรม ๕ ค่ำ เดือนอาสาฬหะนั่นเอง พระพุทธองค์จึงตรัสเรียกภิกษุทั้ง ๕ รูปมาพร้อมกันแล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนา **อนัตตลักขณสูตร** โปรด ซึ่งมีใจความโดยย่อว่า

ขันธ์ ๕ คือ **รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ** ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา ไม่เป็นไปตามปรารถนา แต่เป็นไปเพื่อความป่วยไข้ ไม่ควรจะยึดมั่นถือมั่น เมื่อเข้าใจชัดเช่นนี้แล้ว **อริยสาวกควรที่จะเบื่อหน่ายปราศจากความกำหนัดรักใคร่ในเบญจขันธ์** อันจะเป็นเหตุให้จิตหลุดพ้นจากความยึดมั่นถือมั่นเสียได้

เมื่อตั้งจิตพิจารณาตามภูมิธรรมเทศนานั้น จิตของพระปัญจวัคคีย์ก็หลุดพ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาพร้อมกันทั้ง ๕ รูป

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

พระอัญญาโกณฑัญญเถระเมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการช่วยพระพุทธรองค์ประกาศเผยแผ่ประดิษฐานพระพุทธศาสนา โดยอยู่ในจำนวนพระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ที่พระพุทธรองค์ทรงส่งไปไปประกาศเผยแผ่พระศาสนาตามชนบทต่างๆ ครั้งแรก ภายหลังจากออกพรรษาปวารณา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันแล้ว ๑ เดือน โดยท่านได้เดินทางกลับไปยังบ้านโทณวัตถุ อันเป็นภูมิลำเนาเดิมของท่าน ได้แสดงธรรมโปรดบรรดาญาติๆ และประชาชนให้เลื่อมใส ในพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งได้พาหลานชายชื่อ **ปุณณะ** ผู้เป็นบุตรนางมันทานี น้องสาวของท่าน เข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุผู้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระศาสนาในกาลต่อมา เพราะมีความสามารถในการแสดงธรรมคือเป็นเลิศในด้านเป็นพระธรรมกถึก พระหลานชายของท่านรูปนี้ มีนามว่า **พระปุณณมันทานีบุตร** (ศึกษาประวัติโดยละเอียดในลำดับที่ ๙)

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ท่านพระอัญญาโกณฑัญญเถระได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้รัตัญญู แปลว่า **ผู้รู้ราตรี** หมายความว่า เป็นผู้ที่มีประสบการณ์รู้ธรรมที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงตรัสสอนและบวชก่อนผู้อื่นทั้งหมด

การที่ท่านได้ตำแหน่งเอตทัคคะเช่นนี้ เพราะได้ตั้งความปรารถนาไว้ในสมัยพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าปทุมุตตระ โดยได้เห็นพระพุทธรเจ้าพระองค์นั้นทรงตั้งพระภิกษุสาวกรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะที่เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้รัตัญญูรู้แจ้งธรรมก่อนใครๆ จึงปรารถนาจะได้ตำแหน่งเช่นนั้น แล้วได้บำเพ็ญบุญบารมีต่างๆ มีทานบารมีเป็นต้น พระปทุมุตตรพุทธเจ้าทรงเห็นว่าความปรารถนาเช่นนั้นจะสำเร็จในสมัยพระโคตมพุทธเจ้า จึงได้ทรงประทานพุทธพยากรณ์ จนมาถึงกาลแห่งพระศาสนาของพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าวิปัสสี ท่านได้เกิดเป็นกุกุมพี (เศรษฐีผู้มั่งคั่ง) ชื่อว่ามหากาล ได้ถวายทานอันเลิศถึง ๙ ครั้ง ด้วยบุญบารมีที่เต็มเปี่ยมดังกล่าวนี้ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านรัตัญญู

เถรคาถาธรรมภาษิต :

เถรคาถาธรรมภาษิต หมายถึงการแสดงธรรมของพระเถระนั้นๆ ในรูปของของคาถา คือ คำร้อยกรองในภาษาบาลี มีปรากฏเป็นใจความธรรมภาษิตล้วนๆ ในคัมภีร์ เถรคาถา ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ เป็นต้น ในที่นี้นำมาเสนอเป็นบางส่วนเฉพาะที่เห็นว่าจะเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาลัทธิปฏิบัติและเผยแผ่พุทธธรรมของอนุชน สำหรับเถรคาถาธรรมภาษิตของพระอัญญาโกณฑัญญเถระมีใจความว่า

อารมณ์อันวิจิตรเป็นอันมากในโลกคือปฐพีมณฑลนี้ดูเหมือนจะรบกวนบุคคล
ผู้คิดถึงกามวิตกอันประกอบด้วยราคะอยู่ ฟนตกลงมาพึงระงับฝุ่นละอองที่ถูกลมพัดฟุ้ง
ขึ้นได้ฉันใด เมื่อใด พระอริยสาวกพิจารณาเห็นด้วยปัญญา เมื่อนั้น ความดำริ
ของพระอริยสาวกนั้นย่อมระงับไป ฉะนั้น

ปรินิพพาน :

ในบั้นปลายชีวิต ท่านได้หลีกเร้นหาที่สงบไปอาศัยอยู่ที่ฝั่งสระฉัททันต์ อาศัยอยู่ ณ ที่นั้นเป็น
เวลา ๑๒ ปี เมื่อจวนจะปรินิพพาน ได้เข้ามาเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอลาปรินิพพาน แล้วก็ไปดับ
ขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ณ สระฉัททันต์นั้น ก่อนพุทธปรินิพพาน (คือปรินิพพาน
ก่อนพระพุทธเจ้า)

๒. ประวัติพระสารีบุตรเถระ

สถานะเดิม :

พระสารีบุตรเถระ เกิดที่หมู่บ้านอุปติสสคาม เมืองนาลันทา ซึ่งตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากกรุง
ราชคฤห์ แคว้นมคธ ก่อนการอุปบัติแห่งพระพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย มีชื่อเดิมว่า
อุปติสสะ เพราะเป็นบุตรในสกุลพราหมณ์อุปติสสโคตร บิดาเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) ชื่อ
ว่า วังคันตะ หรือเรียกว่า วังคันตพราหมณ์ มารดามีชื่อว่า สารี หรือ รูปสารี เพราะมีมารดา
ชื่อว่าสารี อุปติสสมานพ (ชายหนุ่มชื่อว่าอุปติสสะ มาณพ แปลว่า ชายหนุ่ม นิยมนำมาต่อท้าย
ชื่อ) จึงมีชื่อที่ชาวบ้านเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า สารีบุตร แปลว่า บุตรชายของนางสารี เมื่อเจริญวัย
ได้ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์และมีความฉลาดสามารถเรียนรู้ศิลปศาสตร์ต่างๆ หลายแขนง
เพราะเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมและเรียนรู้ได้เร็วมาก

อุปติสสมานพมีสหายนิกที่คบหาชอบพอกันมากคนหนึ่ง มีชื่อตามโคตรว่า โกลิตะ หรือ
โกลิตมานพ (ต่อมาคือ พระโมคคัลลานะ) ซึ่งเป็นบุตรของตระกูลผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านโกลิตคาม
โดยทั้งสองมีฐานะทางครอบครัวเสมอกัน เติบโตมาด้วยกัน จึงไปมาหาสู่กันเป็นประจำ และมัก
ชอบไปเที่ยวดูการเล่นมหรสพในกรุงราชคฤห์สนุกสนานร่าเริงด้วยกันเสมอ

บวชเป็นปริพาชก :

อยู่มาวันหนึ่ง สองสหายนิกกันไปดูการเล่นมหรสพเหมือนเช่นเคย แต่ครั้งนี้เพราะญาณ
ของทั้งสองถึงความแก่กล้า จึงทำให้เกิดความร่าเริงเหมือนวันก่อนๆ ไม่ เพราะพิจารณาเห็นร่วม
กันว่า การมัวแต่หลงเที่ยวดูมหรสพนั้นไม่เป็นสาระประโยชน์ เมื่อเห็นพวกคนมาชุมนุมรวมกันดู

มหรสพอยู่ ก็เกิดความฉุกคิดขึ้นอย่างแสบคายได้ความสังเวชว่า คนเหล่านี้ทั้งหมดภายในร้อยปีเท่านั้น ก็จะเข้าสู่ปากของมัจจุราช (ล้มหายตายจากไปตามคติธรรมตา) เมื่อมีความเห็นร่วมกันเช่นนี้ จึงทำการตัดสินใจว่า เราทั้งสองควรแสวงหาโมกขธรรม (สิ่งที่ทำให้หลุดพ้นทุกข์) และเมื่อแสวงหาโมกขธรรมนั้น ควรถือบวชสักอย่างหนึ่ง จึงพร้อมกับบริวารของตนๆ รวมจำนวน ๒๕๐ คน พากันออกจากสกุลไปบวชเป็นปริพาชก* อยู่ในสำนักของ สัตถุชยปริพาชก (หรือ สัตถุชย เวลัญญบุตร เรียกว่า สัตถุชยปริพาชก ก็มี) นับแต่นั้นมา สำนักของสัตถุชยปริพาชกนั้นก็เจริญขึ้นโดยลำดับเป็นที่นิยมนับถือของคนเป็นอันมาก

อุปติสสปริพาชกและโกลิตปริพาชกเป็นคนฉลาด เมื่อศึกษาคำสอนของสัตถุชยปริพาชกอยู่ไม่นานก็เจนจบความรู้ของอาจารย์สัตถุชยทั้งหมด แต่ก็พบว่ายังไม่ใช้คำสอนที่จะทำให้ตนพ้นจากความทุกข์อันเนื่องมาจากความเกิด แก่ เจ็บ ตายได้ แม้อาจารย์สัตถุชยปริพาชกจะตั้งให้ทั้งสองเป็นอาจารย์สอนศิษย์ภายในสำนัก มีศักดิ์เสมอกับตน แต่สหายทั้งสองก็ปรึกษากันว่า “การบวชอยู่ในสำนักนี้ไม่มีประโยชน์ ลัทธิไม่ใช่ทางเข้าถึงโมกขธรรม เราควรจะพยายามแสวงหาอาจารย์ผู้มีความสามารถต่อไป” ทั้งสองสหายจึงชวนกันจาริกไปตามสถานที่ต่างๆ ทั่วเขตคามในชมพูทวีป เพื่อพบปะสนทนากับนักบวชที่ทรงความรู้อันจะทำให้ได้พ้นความทุกข์อย่างที่ต้องการ แต่ก็ผิดหวังเพราะสนทนากันแล้ว นักบวชเหล่านั้นก็ไม่สามารถที่จะชี้ทางแห่งความพ้นทุกข์ได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงได้ทำทิดกาสัตถุญากันใหม่ว่า “ถ้าผู้ใดได้บรรลุธรรมพิเศษก่อน ผู้นั้นจงกลับมาบอกแก่กันด้วย”

พบพระอัสสชิ :

อยู่มาวันหนึ่ง อุปติสสปริพาชกขณะที่กำลังเดินทางแสวงหาโมกขธรรม ได้เดินสวนทางพบพระอัสสชิเถระ ซึ่งเป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ที่กำลังเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ทันที้ที่เห็นพระอัสสชิเถระผู้สละรวมอินทรียเหล็กว้ายแลขวาวอย่างระมัดระวัง อุปติสสปริพาชกก็เกิดความเลื่อมใส เพราะเห็นอาการที่น่าเลื่อมใสเรียบร้อยทุกอริยาบถของท่านพระอัสสชิ จึงติดตามไปอยู่ไม่ห่างพอพระอัสสชิฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อย ก็ขอโอกาสถามด้วยความเคารพว่า “อินทรียของท่านผ่องใส ยิ่งนัก ผิวพรรณของท่านหมดจดผ่องใส ท่านบวชอุทิศเฉพาะใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน ท่านชอบใจธรรมของใคร”

ท่านพระอัสสชิกล่าวตอบว่า “ท่าน เราบวชเฉพาะพระมหาสมณะ ศากยบุตร พระองค์เป็นพระศาสดาของเรา เราชอบใจธรรมของพระองค์”

* ปริพาชก เป็นหนึ่งในอัญญเดียรถีย์ หรือเดียรถีย์ คือพวกนักบวชอื่นๆ ภายนอกพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นผู้บวชถือลัทธิของศาสดาเจ้าลัทธิผู้สร้างทิวภูมิความเห็นผิดอันเป็นคฤพาน้ำ ๖๒ ประการ ในสมัยพุทธกาลมีหลายจำพวก คือพวกนิครนถ์ อาชีวก อเจลก ดาบส ฤาษี ชฎิล ปริพาชก และปณฺฑรชคฺ โดยปริพาชก เป็นนักบวชชาย (ผู้หญิงเรียกว่า ปริพาชิกา) มี สัตถุชย เวลัญญบุตร เป็นศาสดาเจ้าลัทธิอมราวิกเขบาท คือลัทธิที่พูดหลบเสียงดินได้ไม่ตายตัวหรือสิ้นไหลเหมือนปลาไหล

อุปติสสปริพาชกจึงถามต่อไปว่า “พระศาสดาของท่านสั่งสอนอย่างไร”

พระอัสสชิกล่าวตอบว่า “เราเป็นผู้บวชใหม่ มาสู่ธรรมวินัยนี้ไม่นาน ไม่สามารถแสดงธรรมแก่ท่านได้โดยพิสดาร เราจึงกล่าวแก่ท่านโดยย่อพอรู้ความเท่านั้น ดังนี้”

ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะตรัสสอนอย่างนี้”

สำเร็จเป็นพระโสดาบัน :

ด้วยการสดับรับฟังหัวข้อธรรมโดยใจความเท่านั้น อุปติสสปริพาชกผู้เป็นอุคฆติตัญญุบุคคลก็พลันได้ธรรมจักขุ เกิดดวงตาเห็นธรรมว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีความดับเป็นธรรมดา ได้บรรลุโสดาปัตติผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน ณ ที่นั่นเอง แล้วถามท่านพระอัสสชิว่า “ท่านขอรับ เดียวนี้พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ไหน” พอพระอัสสชิบอกว่า “ประทับอยู่ที่พระวิหารเวฬุวัน” จึงขอตัวกลับไปบอกแก่โกลิตปริพาชกผู้เป็นสหายตามกติกาสัญญา ครั้นกลับมาแสดงธรรมนั้นให้โกลิตปริพาชกได้ฟัง โกลิตปริพาชกก็ได้ธรรมจักขุ เกิดดวงตาเห็นธรรมเช่นกัน

อุปสมบทในพระพุทธศาสนา :

และแล้ว ปริพาชกสองสหายก็ได้ตกลงใจชวนกันไปเฝ้าพระพุทธองค์ โดยก่อนไป ได้พากันเข้าพบสังฆัชยปริพาชกผู้เป็นอาจารย์เพื่อบอกความประสงค์ให้ทราบ พร้อมกับชักชวนให้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยกัน แต่แม้จะชักชวนอย่างไร ก็ไม่สามารถจะโน้มน้าวจิตใจให้สังฆัชยปริพาชกไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยกันได้ จึงได้แต่ชวนปริพาชกผู้เป็นบริวารของตนจำนวน ๒๕๐ คน เดินทางไปเฝ้าพระพุทธองค์พร้อมกัน ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร

ขณะที่อุปติสสปริพาชกและโกลิตปริพาชกสองสหายพร้อมกับพวกปริพาชกผู้เป็นบริวารกำลังเดินทางมาเข้าเฝ้านั้น พระพุทธองค์กำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาโปรดพุทธบริษัทอยู่ ทรงทอดพระเนตรเห็นสองสหายพร้อมบริวารแต่ไกล จึงตรัสในท่ามกลางพุทธบริษัทว่า “สองสหายนี้จักเป็นคู่สาวกชั้นเลิศของเรา” แล้วทรงแสดงธรรมต่อไป

ปริพาชกที่เป็นบริวารได้ตั้งจิตฟังพระธรรมเทศนานั้น พร้อมกับสังขจิตพิจารณานามรูปยกสู่ไตรลักษณ์ ก็พลันบรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด พระพุทธองค์จึงทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาแก่ท่านเหล่านั้นพร้อมกันกับอุปติสสะและโกลิตะ

พระอุปติสสะเมื่อบวชแล้ว เพราะเป็นบุตรของนางสารีดังกล่าว ภิกษุทั้งหลายที่เป็นเพื่อนสธรรมมิกมักนิยมเรียกท่านว่า พระสารีบุตร

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชได้ครึ่งเดือน ท่านได้ติดตามพระพุทธองค์ไปที่ ถ้ำสุกรขาตา ภายในเขาคิชฌกูฏ เขตกรุงราชคฤห์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาชื่อ เวทนาปริคคหสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ปริพาชกผู้เป็นหลานชายของท่านชื่อ ทิฆนขะ อัคริเวสนโคตร ซึ่งเข้าไปเฝ้ากราบทูลถามความเห็นเกี่ยวกับเรื่องที่ไม่ชอบใจในสิ่งทั้งปวง ท่านนั่งถวายเป็นพิศมณอยู่ ณ เบื้องพระปฤษฎางค์ของพระพุทธองค์ ได้ตั้งจิตกำหนดพิจารณาไปตามกระแสพระธรรมเทศนานั้น พลังงูคิดด้วยปัญญาว่า “พระศาสดาตรัสสอนให้ละการถือมั่นสิ่งเหล่านั้นด้วยปัญญาอันรู้ยิ่ง” เมื่อท่านพิจารณาอยู่อย่างนั้น จิตก็พ้นจากอาสวะ ไม่ถือมั่นด้วยจิตอุปาทานทั้งปวง บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้เลิศด้วยปัญญาเหมือนบุคคลบริโภคภัตที่เขาคดมาเพื่อผู้อื่นขณะนั้น (คือไม่ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เพราะฟังพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ตนโดยตรง) ส่วนที่ฆนขปริพาชกได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์และปฏิญาณตนเป็นอุบาสกแล้วถวายบังคมลาจากไป

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

เมื่อบรรลุอรหัตตผลแล้ว ปรากฏว่าท่านเป็นผู้มีปัญญาเฉียบแหลมแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาผู้มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ทั้งยังได้รับสมณนามว่าเป็น พระธรรมเสนาบดี คือเสนาบดีผู้บัญชาการกองทัพธรรมของพระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา โดยท่านสามารถอธิบายขยายความแห่งหัวข้อธรรมที่พระบรมศาสดาทรงแสดงไว้โดยย่อให้พิสดารกว้างขวางได้ดุจเดียวกับพระบรมศาสดาเลยที่เดียว ผลงานที่แสดงความสามารถล้ำเลิศทางปัญญาในการอธิบายหัวข้อธรรมของท่านได้รับการรวบรวมจัดหมวดหมู่ไว้เป็นพระบาลีไตรปิฎก ซึ่งเป็นหลักฐานอ้างอิงชั้นที่ ๑ ได้แก่คัมภีร์มหานิทเทส (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๙) คัมภีร์จุฬินิทเทส (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๐) ซึ่งเป็นผลงานอธิบายพระพุทธพจน์แนวอรรถกถา และคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๑) ซึ่งเป็นผลงานอธิบายพระพุทธพจน์แนวอภิธรรม โดยได้อธิบายขยายความอธิบายให้บรรลุถึงปฏิสัมภิทา ๔ ด้วยนัยอันวิจิตร

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นผู้มีปฏิภาณปัญญาในการแสดงพระธรรมเทศนา โดยสามารถชี้แจงแสดงเหตุผลให้ผู้ฟังเข้าใจได้ชัดเจน ดังที่ท่านสามารถทำให้ พระยมกะ หายความเคลือบแคลงสงสัยในหลักการของพระพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ พระยมกะมีความเห็นเป็นทิฏฐิฝังแน่นว่า พระชีณาสพตยาแล้วดับสูญ พวกภิกษุกล่าวค้านว่าการเห็นเป็นประเด็นเดี๋ยวนั้นผิด พระยมกะก็ยังไม่ยอมรับ แต่ภิกษุเหล่านั้นไม่สามารถชี้แจงให้พระยมกะเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง จึงพากันไปอาราธนาท่านพระสารีบุตรเถระเพื่อให้ช่วยชี้แจงแสดงหลักการที่ถูกต้องชัดเจนแก่พระยมกะ เมื่อพระยมกะได้รับฟังการชี้แจงแสดงเหตุผลอย่างชัดเจน ก็หายความเคลือบแคลงสงสัย

อนึ่ง เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่เมืองเทวทหะ มีพระภิกษุเข้าไปเฝ้าเพื่อทูลลาไปปัจฉาภุมิชนบท พระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ไปลาท่านพระสารีบุตรเถระ จึงนับว่าท่านเป็นที่ไว้วางพระทัยของพระบรมศาสดาเป็นอย่างมากคู่กันกับพระโมคคัลลานเถระ ดังพระพุทธดำรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงคบหาสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด ทั้งสองนี้เป็นบัณฑิต อนุเคราะห์เพื่อนพรหมจรรย์ สารีบุตรเปรียบเหมือนผู้ให้กำเนิดทารก โมคคัลลานะเปรียบ เหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สารีบุตรย่อมแนะนำในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะย่อมแนะนำในผลชั้นสูงขึ้นไป”

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับมอบหมายจากพระพุทธองค์ให้ทำหน้าที่สำคัญในทางพระวินัยหลายครั้ง เช่น ได้รับพระพุทธานุญาตให้เป็นพระอุปัชฌาย์อุปสมบทให้ราหุพรหมณ์เป็นภิกษุด้วยวิธีญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทาเป็นครั้งแรก ได้รับพุทธานุญาตให้เป็นพระอุปัชฌาย์บรรพชาให้ราหุลกุมารเป็นสามเณรรูปแรก เป็นต้น หรือครั้งที่พระเวทิตทำสังฆเภทประกาศแยกตนจากคณะสงฆ์โดยพาพวกภิกษุวัชชีบุตรผู้บวชใหม่ ด้อยปัญญา เชื่อง่าย ไปอยู่ที่ตำบลคยาสิละ พระพุทธองค์ก็ทรงมอบหมายให้ท่านพร้อมกับพระโมคคัลลานะไปหาอุบายชี้แจงให้พวกภิกษุวัชชีบุตรเหล่านั้นเข้าใจแล้วนำมาสู่คณะสงฆ์ ซึ่งท่านก็ทำงานตามที่ได้รับมอบหมายสำเร็จตามพุทธประสงค์ทุกประการ

ท่านพระสารีบุตรเถระได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความอนุเคราะห์สงเคราะห์ญาติ คือบำเพ็ญญาติธรรมเป็นแบบอย่างไว้อย่างดียิ่ง โดยจะเห็นได้จากการทำงานที่ท่านสามารถโน้มน้าวชักนำให้น้องชายทั้ง ๓ คน คือ จุนทะ อุปเสนะ เรวตะ และน้องสาวอีก ๓ คน คือ จาลา อุปจาลา และ สีสุปจาลา รวมทั้งหมด ๖ คน ให้ได้รับรสพุทธธรรม ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เป็นพระภิกษุและพระภิกษุณีในพระพุทธศาสนาและต่างสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด ทั้งยังได้แสดงธรรมโปรดบิดามารดาให้เป็นสัมมาทิฏฐิอีกด้วย

ท่านได้ทำให้ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเกิดความเลื่อมใส และทำผู้ที่มีความเลื่อมใสอยู่แล้วให้มีความเลื่อมใสยิ่งขึ้นด้วยการแนะนำพร่ำสอนและการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ได้สงเคราะห์อนุเคราะห์พุทธบริษัทอย่างสม่ำเสมอ เป็นพระอุปัชฌาย์ให้การบรรพชาสามเณร และอุปสมบทภิกษุจำนวนมาก ซึ่งต่อมาพระภิกษุสามเณรที่ท่านบวชให้ หลายท่านมีชื่อเสียงเป็นเอตทัคคะนับเข้าในจำนวนอสีติมหาสาวก และเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น พระราหุล พระราเช พระลกุณฏกัททียะ เป็นต้น

ในด้านการปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างที่ดีนั้น นับว่า ท่านพระสารีบุตรเถระเป็นพระยอดกตัญญูอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากการที่ท่านเมื่อทราบว่า พระอัสสชิเถระ อยู่ทางทิศใด ก็จะยกมือไหว้และนอนผินศีรษะไปทางทิศนั้น เพราะท่านสำนึกระลึกอยู่เสมอว่าท่านได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จ

เป็นพระโสดาบัน และมีโอกาสเข้าบวชในพระพุทธศาสนาได้ ก็เพราะได้ฟังหัวข้อธรรมจาก พระอัสสชิเถระ ตั้งแต่นั้นมาท่านก็นับถือพระอัสสชิเถระเป็นอาจารย์

ใช้แต่เท่านั้น ท่านยังได้อาสาเป็นพระอุปัชฌาย์รับรองการบวชให้พรหมณ์ยากจนคนหนึ่งชื่อว่า ราชะ ซึ่งมีศรัทธาจะบวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีผู้รับรองบวชให้ เป็นเหตุให้ราชพรหมณ์มีร่างกายผ่ายผอม ผิวพรรณเศร้าหมอง พระบรมศาสดาทรงทราบจึงตรัสถามในที่ประชุมสงฆ์ว่า “ใครระลึกถึงอุปการะที่ราชพรหมณ์นี้ทำได้บ้าง” ท่านรีบทูลว่า “ข้าพระองค์ระลึกได้ ราชพรหมณ์นี้ เคยถวายภิกษาหารแก่ข้าพระองค์ทัพพีหนึ่งพระเจ้าข้า”

พระบรมศาสดาทรงประทานสาธุการตรัสยกย่องท่านว่า “สารีบุตร เธอเป็นสัตบุรุษที่มีความกตัญญูกตเวที” แล้วตรัสสอนให้ผู้อื่นได้ถือเอกรจริยานี้เป็นแบบอย่าง และทรงมอบหน้าที่ให้ท่านเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ราชพรหมณ์ด้วยอุทิศจิตตุดอกแก้วมออุปสัมปทา

นอกจากนี้ ท่านยังได้ทูลเสนอให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อความอยู่ร่วมกันผาสุกแห่งภิกษุสงฆ์และช่วยรักษาการพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน และยังได้ทูลเสนอแนวทางการรวบรวมพระธรรมวินัยให้เป็นหมวดหมู่ คือ จัดธรรมประเภทละ ๑ เช่น สัตว์ทั้งปวงดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร เป็นธรรมหมวด ๑ จัดธรรมประเภทละ ๒ เช่น สติ สัมปชัญญะ เป็นธรรมหมวด ๒ เป็นต้น ดังที่ท่านจัดไว้ในสังคีตสูตร แห่งทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค พระสูตรต้นตปิฎก พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๑ ซึ่งเป็นแนวทางการสังคายนาพระธรรมวินัยในครั้งต่อๆ มา

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเป็นผู้มีความสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาประกาศหลักพุทธธรรมด้วยปัญญาดังกล่าวมาและได้บำเพ็ญกุศลบุญญาธิการในอดีตกาลมาเพื่อบรรลุสาวกบารมีญาณในด้านมีปัญญาที่ล้ำเลิศ โดยเฉพาะ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีปัญญามาก ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปัญญามาก” และเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาของพระพุทธองค์

นอกจากนี้ ท่านยังได้รับการยกย่องอีกหลายฐานะหลากหลายสถาน เช่น เป็นผู้มีความสามารถอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิตด้วยกัน เป็นผู้เปรียบเสมือนมารดาผู้ให้กำเนิดบุตร เป็นพระธรรมเสนาบดีคู่กับพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระธรรมราชา เป็นผู้มีความสามารถในการแสดงพระธรรมเทศนา และเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที เป็นต้น

ในคัมภีร์อุปทาน (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๓๒) พระสารีบุตรเถระเล่าบุพประวัติของท่านที่เน้นถึงความ เป็นเลิศในด้านปัญญาและความสามารถด้านอื่นๆ ความว่า

“เราถูกไฟ ๓ กองเผาอยู่ เป็นทุกข์ด้วยการแบกภาระคือภพ ท่องเที่ยวไปในภพทั้งหลายเหมือนคนถอนขุนเขาพระสุเมรุ(วางไว้บนศีระชะ)ฉะนั้น บัดนี้เราปลงภาระลงแล้ว กำจัดภพทั้งหลายได้แล้ว กิจที่ควรทำทุกอย่างในศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าศากยบุตรเราทำเสร็จแล้ว

ในกำหนดพุทธเกษตร เว้นพระผู้มีพระภาคเจ้าศากยบุตรผู้ประเสริฐเสีย เราเป็นผู้เลิศด้วยปัญญา ไม่มีใครเหมือนเรา เราเป็นผู้ฉลาดในสมาธิ ถึงที่สุดแห่งฤทธิ์ วันนี้เราปรารถนาจะเนรมิตคนสักพันก็ได้ พระมหามุนี ทรงเป็นผู้ชำนาญในอนุப்புพพิหารธรรม ตรัสคำสั่งสอนแก่เรา นิโรธเป็นที่นอนของเรา ...

ถ้าปัญญาของเราพึงมีรูปร่าง ก็พึงเสมอด้วยพระเจ้าแผ่นดินทั้งหลาย เราย่อมยังธรรมจักรอันพระผู้มีพระภาคเจ้าศากยบุตรผู้คงที่ให้เป็นไปแล้วให้เป็นไปตามได้โดยชอบ นี่เป็นผลแห่งการชมเชยพระญาณของพระผู้มีพระภาคเจ้าอนิมทัสสี

บุคคลผู้มีความปรารถนาเลวทราม ผู้เกียจคร้าน ผู้ละความเพียร ผู้มีสุตะน้อย และผู้ไม่มีอาจารย์ อย่านำได้สมาคมกับเราในที่ไหนๆ สักครั้งเลย ส่วนบุคคลผู้มีสุตะมาก ผู้มีปัญญา ผู้ตั้งมั่นอยู่ด้วยดีในศีลทั้งหลาย และผู้ประกอบด้วยสมณะทางใจ ของจงตั้งอยู่บนกระหม่อมของเรา เหตุนั้นเราจึงขอกล่าวะท่านทั้งหลาย ขอความเจริญจงมีแก่พวกท่านผู้มาประชุมกันในสมาคมนี้ ขอพวกท่านจงมีความปรารถนาน้อย สันโดษ มีปกติเฟื่องฉาน ยินดีในฉานในกาลทุกเมื่อเกิด

เราเป็นผู้ปราศจากธุลี ปราศจากมลทินเพราะเห็นท่านอัสสชีก่อน พระสาวกนามว่าอัสสชินั้นท่านเป็นนักปราชญ์ เป็นอาจารย์ของเรา เราเป็นสาวกของท่าน วันนี้เราได้เป็นธรรมเสนาบดี ถึงที่สุดในคุณทั้งปวง เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ ท่านพระสาวกนามว่าอัสสชิ ผู้เป็นอาจารย์ของเรานั้นท่านอยู่ในทิศใด เราจะทำท่านไว้เหนือศีระชะในทิศนั้น

พระโคตมศากยบุตรผู้ประเสริฐทรงระลึกถึงกรรมของเราแล้ว ประทับนั่งในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ทรงตั้งเราไว้ในตำแหน่งอัครสาวก เราเพากิเลสได้แล้ว เราถอนภพทั้งหมดขึ้นได้แล้ว เราตัดเครื่องผูกคือกิเลสได้แล้ว เหมือนพญาช้างตัดเครื่องผูกได้ เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ การที่เรามาในสำนักพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเป็นการมาดีแล้วหนอ วิชชา ๓ เราบรรลุแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เราได้ทำเสร็จแล้ว คุณวิเศษเหล่านี้คือปฏิสัมภิทา ๔ วิโมกข์ ๔ และอภิญญา ๖ เราทำให้แจ้งแล้ว”

เถรคาถาธรรมภาษิต :

เพราะเป็นเอตทัคคะด้านมีปัญญามาก เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา และได้รับสมญาว่า เป็นพระธรรมเสนาบดี ดังนั้น พระสารีบุตรเถระจึงมีวาจาธรรมเป็นคาถาสุภาษิตที่กล่าวสอนภิกษุผู้เป็นศิษย์รวมถึงพุทธบริษัทไว้ในที่ต่างๆ จำนวนมาก ดังที่ปรากฏในคัมภีร์เถรคาถา พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ ซึ่งในที่นี้เลือกนำมาเสนอบางส่วนพอเป็นเป็นนิทาน (ตัวอย่าง) ดังนี้

บุคคลใดสมบุรณ์ด้วยศีล สงบระงับ มีสติ มีความดำริชอบ มีปกติเพ่งพินิจ ไม่ประมาท ยินดีในอารมณ์ภายในคือกัมมัญฐานภาวนา มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว อยู่ผู้เดียว ยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้ นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกบุคคลนั้นว่าภิกษุ ภิกษุเมื่อบริโภคอาหารจะเป็นของสดหรือของแห้งก็ตาม ไม่พึงติดใจจนเกินไป พึงเป็นผู้มีท้องโปร่ง มีอาหารพอประมาณ มีสติอยู่ ยังกอีก ๔ - ๕ คำจะอิ่ม ควรหยุดฉัน แล้วดื่มน้ำแทน เท่านั้นก็เป็นกรเพียงพอเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีจิตมุ่งพระนิพพาน

เมื่อภิกษุนั่งขัดสมาธิในกุฏิใด ผนสาตรดเข้าทั้งสองไม่ได้ กุฏินี้ก็เป็นการเพียงพอเพื่ออยู่สบายของภิกษุผู้มีจิตมุ่งพระนิพพาน ภิกษุรูปใดพิจารณาเห็นสุขเวทนาโดยความเป็นทุกข์ พิจารณาเห็นทุกขเวทนาโดยความเป็นลูกศร ไม่มีความถือมั่นว่าเป็นตัวเป็นตนในทุกขมสุขเวทนา ภิกษุนั้นจะมีกิเลสอะไรผูกไว้ในโลกได้เล่า และจะมีอะไรอีกเล่า

บุคคลพึงคบหาแต่บัณฑิตผู้ที่ตนเห็นว่าช่วยชี้ข้อผิดพลาดให้ได้ เหมือนคนที่บอก ชุมทรัพย์ให้ ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบกล่าวขู่ มีปัญญา เพราะเมื่อคบหาบัณฑิตเช่นนั้น ย่อมมีแต่ข้อดี ไม่มีข้อเสีย

บุคคลพึงว่ากล่าวกัน พึงสั่งสอนกัน และพึงห้ามกันจากกรรมของอสังตบุรุษ บุคคลที่ท้ออย่างนี้ย่อมเป็นที่รักของพวกคนดี แต่ไม่เป็นที่รักของพวกคนไม่ดี

ความตายนี้มีแน่นอนในสองคราว คือ ในเวลาแก่หรือในเวลาหนุ่ม ที่จะไม่ตายเลยย่อมไม่มี เพราะฉะนั้น ท่านทั้งหลายจงบำเพ็ญสัมมาปฏิบัติเถิด

ท่านทั้งหลายจงคุ้มครองตน เหมือนอย่างคนคุ้มครองเมืองชายแดนทั้งภายใน และภายนอก ขณะเวลาอย่าได้ล่วงเลยท่านทั้งหลายไปเสีย เพราะผู้ที่ล่วงเลยขณะเวลาไปแล้วต้องแออัดยัดเยียดเคราะห์โศกกันอยู่ในนรก

บุคคลผู้สงบ เว้นจากการทำความชั่ว พุดด้วยปัญญา ไม่ฟุ้งซ่าน ย่อมกำจัดบาปกรรมทั้งหลายได้ เหมือนลมพัดใบไม้ให้ร่วงหล่นไปฉะนั้น

บุคคลไม่ควรวางใจในคนบางพวก ไม่ว่าจะเป็คนคู่สัถ์และบรรพชิต เพราะเบื้องต้นแม้เป็นคนดี ภายหลังอาจเป็นคนไม่ดีไปได้ หรือเบื้องต้นเป็นคนไม่ดี แต่ภายหลังกลับเป็นคนดีได้

ปรีนิพพาน :

พระสารีบุตรเถระดับขันธปรีนิพพานก่อนพระบรมศาสดา โดยมีเกร็ดเล่าถึงเหตุการณ์เมื่อจวนจะปรีนิพพานของท่านไว้ดังนี้

หลังจากได้ถวายวัตรปฏิบัติแก่พระบรมศาสดาแล้วถวายบังคมลากลับที่พัก ขึ้นบัลลังก์สมาธิเข้าสมาบัติแล้ว พระสารีบุตรเถระได้พิจารณาอายุสังขารของตน ก็ทราบชัดว่าจะดำรงอยู่ได้อีก ๗ วันเท่านั้น จึงดำริต่อไปว่า “เราจะปรินิพพานในสถานที่ใด พระราहुลเถระไปปรินิพพานที่ปณฑุกัมพลศิลาอาสน์ พระอัญญาโกณฑัญญะก็ไปปรินิพพานที่สระฉัททันต์ ในป่าหิมวันต์”

ต่อจากนั้น จึงปรารภถึงมารดาว่า “มารดาของเรานี้ได้เป็นมารดาพระอรหันต์ถึง ๗ องค์ ถึงอย่างนั้น ก็ยังไม่เลื่อมใสในพระรัตนตรัย อุปนิสัยในมรรคผลจะพึงมีแก่มารดาเราบ้างหรือไม่หนอ”

ครั้นพิจารณาไปก็ทราบชัดว่ามารดานั้นมีอุปนิสัยแห่งพระโสดาบัน จึงตัดสินใจไปปรินิพพานที่เรือนมารดา แล้วบอกแก่ พระจุนทเถระ ผู้เป็นน้องชาย ให้ไปบอกพวกภิกษุผู้เป็นบริวารว่าท่านมีความประสงค์จะไป ตำบลนาลันทา

เมื่อภิกษุทั้งหลายมาพร้อมกันแล้ว ท่านก็พาภิกษุเหล่านั้นไปเฝ้าพระบรมศาสดา กราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้ชีวิตของข้าพระองค์เหลือ ๗ วันเท่านั้น ข้าพระองค์ขอลถวายบังคมลาปรินิพพาน”

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “สารีบุตร เธอจะไปปรินิพพานที่ไหน ?”

ท่านทูลว่า “ข้าพระองค์จะไปปรินิพพาน ณ ห้องที่ข้าพระองค์เกิดในเรือนมารดา”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “สารีบุตร เธอจงกำหนดกาลนั้นโดยควรเถิด สารีบุตร บรรดาภิกษุทั้งหลายชั้นน้องๆ ของเธอจะเห็นพ้อย่างเธอหาได้ยาก ฉะนั้น เธอจงแสดงธรรมแก่น้องๆ ของเธอเพื่อเป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงสำหรับครั้งนี้ก่อนเถิด”

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประทานโอกาสเช่นนั้น ท่านจึงแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปในอากาศแสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลาย ณ ท่ามกลางเวหาณอากาศ แล้วลงมาถวายบังคมลาพระพุทธองค์ และเดินออกจากพระคันธกุฎี พระพุทธองค์ทรงพระกรุณาเสด็จลุกออกมาส่งถึงหน้าพระคันธกุฎี

พระธรรมเสนาบตีสารีบุตรกระทำประทักษิณเวียนรอบ ประคองอัญชลีกราบทูลว่า “ในที่สุดอลงไขยแสงกับปลั่งมาแล้ว ข้าพระองค์ได้หมอบลงแทบบาทมุลพระอโนมตัสลีสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งมั่นอธิษฐานปรารภพบพระองค์ และแล้วมโนรถ(ความปรารถนา) ของข้าพระองค์ก็สำเร็จสมประสงค์ตั้งแต่ได้เห็นพระองค์เป็นปฐมทัศนะ บัดนี้เป็นปัจฉิมทัศน (การเห็นครั้งสุดท้าย) แห่งการได้เห็นพระองค์ผู้เป็นนาถะ (ที่พึง) ของข้าพระองค์”

เมื่อกราบทูลเพียงเท่านั้นแล้ว ท่านก็ถวายบังคมลาออกไปพอควรแล้วก็กราบอภิวาทลงที่พื้นพสุธา บ่ายหน้าออกไปจากพระเชตวันมหาวิหาร พร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๕๐๐ รูป เมื่อเดินทางไปได้ ๗ วัน ก็ถึงบ้าน ณ ตำบลนาลันทา

นางสารีผู้เป็นโยมมารดา พอได้ทราบข่าวก็ดีใจ จึงสั่งให้คนใช้รีบจัดแจงห้องพักสำหรับท่าน และพระภิกษุสงฆ์นั้น โดยให้ อุปเวรตมาณพ ผู้เป็นหลานชายไปนิมนต์ให้เข้ามาในบ้าน ท่านจึงพา ภิกษุสงฆ์ขึ้นเรือนมารดาแล้วจัดให้พักภายนอก ส่วนท่านเองเข้าพักห้องที่เกิด พอเวลาค่ำ โรคาพาธ กล้าได้เกิดแก่ท่านถึงกับอาเจียนเป็นโลหิต เป็นเหตุให้โยมมารดาเกิดความทุกข์ใจเป็นอย่างมาก

ในค่ำคืนวันนั้น พวกเทวดาระดับจอมเทพได้พากันมาเยี่ยมเยียนท่านเป็นอันมาก เริ่มต้นตั้ง แต่ท้าวจาดุมหาราช ท้าวสักกเทวราช ท้าวสุยาม ท้าวสันดุสิต ตลอดทั้งท้าวมหาพรหม โยม มารดาได้เห็นเข้า ก็เกิดความสงสัย เมื่อเห็นท่านว่างแล้ว จึงเข้าไปไต่ถาม

ท่านก็บอกเล่าโดยละเอียดและกล่าวว่า “ท้าวมหาพรหมผู้นี้แหละ โยมแม่ ในวันที่พระบรม ศาสดาของอาตมาประสูติ ได้เอาตาข่ายมารองรับ ถวายการบำรุงรักษาอยู่เป็นนิตย์ ในวันที่เสด็จ ลงจากเทวโลกก็ยกกันฉัตรถวาย”

นางสารีผู้เป็นโยมมารดาเมื่อได้ฟังดังนั้น ก็เห็นคุณอันมหาศาลว่า “อานุภาพของบุตรเรายัง ปรากฏถึงเพียงนี้ อานุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นศาสดาของบุตรเราคงจะสูงกวานี้เป็นแน่” แล้วเกิดปีติเบิกบานใจ

ต่อจากนั้น ท่านก็แสดงธรรมพรรณนาพระพุทธรูปแก่นางสารีพราหมณ์ผู้เป็นโยมมารดาให้ พิจารณาไปตามกระแสธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้นในพระพุทธศาสนา สมดังความปรารถนาที่ท่านได้แสดงความกตัญญูกตเวทิตาธรรมมาสนองพระคุณมารดาให้ปรากฏ แก่อนุชน แล้วก็เชิญโยมมารดาออกไปพัก

เมื่อโยมมารดาออกไปแล้ว พระสารีบุตรเถระจึงถามพระจุนทเถระว่า “เวลาเท่าไรแล้ว” เมื่อได้รับคำตอบว่า “ใกล้รุ่งแล้ว ขอรับ” ท่านจึงขอให้ภิกษุทั้งหลายเข้ามาประชุมพร้อมกัน ให้ พระจุนทเถระพยุขึ้นนั่งแล้ว กล่าวว่า “ตลอดเวลา ๔๔ พรรษาที่ท่านทั้งหลายติดตามมา กรรม อันใดที่มีขอบใจท่านทั้งหลาย จะพึงมี ขอท่านทั้งหลายจงอดโทษแก่ผมด้วยเถิด”

พอเวลาอรุณปรากฏ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสศ นิพพานธาตุ ในวันปุณณมีแห่งกัตติกามาส คือวันเพ็ญเดือน ๑๒

วันรุ่งขึ้น พระจุนทเถระก็ได้จัดแจงฌาปนกิจสรีระของพระมหาเถระผู้พี่ชายแล้วท้อเอาอัฐินำ ไปถวายพระพุทธรูป

พระพุทธรูปที่ได้ทรงรับสั่งให้พุทธบริษัทสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของท่านไว้ที่ขุมประดูของพระเชตวันมหาวิหาร เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล

๓. ประวัติพระมหาโมคคัลลานเถระ

สถานะเดิม :

พระมหาโมคคัลลานเถระ เกิดที่หมู่บ้านโกลิตคาม ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ก่อนการอุปบัติแห่งพระพุทธเจ้าพระบรมศาสดาของเรา ในวาระพราหมณ์ เป็นบุตรของตระกูล ผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านโกลิตคาม บิดาชื่อว่า โกลิตะ มารดาชื่อว่า โมคคัลลี เดิมชื่อว่า โกลิตะ ตามโคตรของบิดา และมีชื่อที่ชาวบ้านชอบเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โมคคัลลานะ ซึ่งมีความหมายว่า เป็นบุตรของนางโมคคัลลี เพราะเกิดโดยโมคคัลลีโคตร หรือเพราะเป็นผู้องอาจ คือสามารถในการได้ การกำหนด และการรู้แจ้งโสดาปัตติมรรคเป็นต้น ดังนั้น เมื่อได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว เพื่อนสภธรรมิกทั้งหลายจึงนิยมเรียกท่านว่า พระโมคคัลลานะ และต่อมาได้เพิ่มคำว่า “มหา” นำหน้าชื่อท่านด้วยความยกย่องว่า พระมหาโมคคัลลานะ หมายถึงพระโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มาก

มีอุปนิสัยมาเป็นกัลยาณมิตร :

ท่านได้เป็นสหายที่รักใคร่กันกับ อุปติสสมาณพ (พระสารีบุตรเถระ)ตั้งกล่าแล้ว มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์และศิลปะต่างๆ พร้อมกัน เพราะตระกูลหรือครอบครัวของทั้งสองเป็นสหายนั้นสนิทเนื่องกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ และเป็นตระกูลที่สมบูรณ์มั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์และบริวารเสมอเท่าเทียมกัน

ดังนั้น ทั้งสองสหายจึงไปไหนก็ไปด้วยกัน หรือแม้แต่จะทำอะไรก็ทำด้วยกัน เริ่มจากการเบื่อหน่ายคลายความสนุกในการดูมหรสพที่ดูด้วยกันมานาน แล้วคิดแสวงหาโมกขธรรม ก็พากันไปบวชเป็นบริพาชกอยู่ในสำนักของอาจารย์สญชัย เวลัญจบุตร หรือสญชัยบริพาชกด้วยกัน ศึกษาเล่าเรียนจบลัทธิของอาจารย์สญชัยบริพาชกนั้นจนมีชื่อเสียงด้วยกัน เมื่อเห็นร่วมกันว่าลัทธิของสญชัยบริพาชกนั้นไม่ใช่ทางแห่งโมกขธรรมตามที่มุ่งหวัง ก็พากันเที่ยวแสวงหาโมกขธรรมจากนักบวชต่างๆ จนกระทั่งเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ก็บวชพร้อมกันด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่างกันแต่เพียงได้ดวงตาเห็นธรรมครั้งแรกคนละคราวกัน กล่าวคือ อุปติสสบริพาชกได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นโสดาบันบุคคล เพราะฟังธรรมภาสิตจากพระอัสสชิเถระ ขณะที่โกลิตบริพาชกนี้ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นโสดาบันบุคคล เพราะฟังธรรมภาสิตจากอุปติสสบริพาชกที่ย้อนกลับมาบอกตามกติกาสัญญา (ประวัติบางส่วน พึงเทียบเคียงกับประวัติของพระสารีบุตรเถระ)

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อท่านอุปสมบทในพระธรรมวินัยนี้ได้ ๗ วัน ได้ไปทำความเพียรบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ที่บ้านกัลลวาลมุตตคาม เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ทำอย่างไรก็ไม่บรรลุมรรคผลใดๆ เพิ่มขึ้น เพราะ

ถูกถิ่นมิทธะครอบงำ ท้อใจนั่งโง่งวงอยู่ พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงพระกรุณาเสด็จไปโปรดด้วย พระธรรมเทศนาที่ชักนำจิตให้บำเพ็ญเพียรต่อไป มีอาทิว่า *โมคคัลลานะ ความพยายามของเธอ ย่าได้ไร้ผลเสียเลย* แล้วตรัส อูบายสำหรับแก้ความง่วงนับได้ ๘ วิธี โดยลำดับดังต่อไปนี้

โมคคัลลานะ เมื่อเธอมีสัญญา (ความกำหนดจดจำ) อย่างไร ความง่วงย่อมครอบงำได้ เธอควรทำในใจ (ใส่ใจ) ถึงสัญญาอย่างนั้นให้มาก (๑)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรพิจารณาธรรมที่ได้ฟังและได้เรียนแล้วด้วยใจของตน (๒)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรสาธยาย (ท่อง) ธรรมที่ได้ฟังหรือเรียนแล้วโดยพิสดาร (๓)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรยอนหูทั้งสองข้างและเอามือลูบตัว (๔)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรยืนขึ้นเอาน้ำลูบตัว เหลียวดูทิศทั้งหลายและแหงนดูดาว (๕)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรทำในใจถึงอาโลกสัญญา (ความกำหนดความเป็นแสงสว่าง) คือกำหนด ว่าเป็นกลางวันไว้ในจิตให้เหมือนกันทั้งกลางวันและกลางคืน มีใจเปิดแจ่มอยู่ ไม่มีอะไรหุ้มห่อ ทำ จิตคิดเห็นแสงสว่างให้เกิด (๖)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรอธิษฐานจงดกรม กำหนดสติเดินกลับไปกลับมา สำรวมอินทรีย์ ไม่ส่ง จิตคิดไปถึงอารมณ์ภายนอก (๗)

ถ้าไม่หายง่วง เธอควรสำเร็จสีหไสยา (นอนอย่างราชสีห์) คือ นอนตะแคงข้างขวา ซ้อน เท้า เหลื่อมเท้า มีสติสัมปชัญญะหมายจะลุกขึ้นไว้ในใจ ครั้นตื่นแล้ว เธอควร รีบลุกขึ้นด้วยตั้งใจว่า 'เราจะไม่หาความสุขในการนอน' (๘)

ครั้นตรัสสอนอย่างนี้แล้ว ยังได้ตรัสล่ำทับอีกว่า *โมคคัลลานะ เธอพึงสำเหนียกในใจ (ตระหนัก) ว่า เราจักไม่ซบง่วง (คือถือตัวสำคัญตน) ไปสู่ตระกูล เราจักไม่พูดคำที่เป็นเหตุถกเถียงกัน (พูด เอาความผิดต่อกัน) และตรัสสอนให้ยินดีด้วยที่นอนที่นั่งอันเจียบสงัด ควรเป็นที่หลีกออกเร้นตาม วิสัยของสมณะ* ดังนี้เป็นต้น พระโมคคัลลานะปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทก็กำจัดความท้อแท้และความโง่งวงนั้นลงได้ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าท่านหายง่วงแล้ว จึงตรัสสอนเรื่องธาตุกัมมัฏฐาน โดยทรงแนะนำให้ท่านกำหนดพิจารณาภายในแยกเป็นส่วนๆ ให้เห็นเป็นเพียงธาตุ ๔ ซึ่งแต่ละส่วน นี้ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนแห่งเรา ท่านส่งใจไปตามกระแสพระธรรมเทศนาเจริญสมถ วิปัสสนาตามที่พระพุทธองค์พระกรุณาตรัสสอน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ถึงที่สุดแห่งสาวกบารมีญาณในวันนั้นเอง

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้นบรรลุอรหัตตผลสำเร็จกิจที่ควรทำส่วนตนในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านได้รับตำแหน่ง เป็นพระอัครสาวกคู่กันกับพระสารีบุตรเถระ โดยท่านเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายที่มีความสามารถ

เป็นเลิศในทางสมาธิ คือแสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ด้วยกำลังสมาธิจิต จึงใช้ฤทธานาฏาภพนี้ให้เป็นประโยชน์ ในการประกาศศาสนธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้จรจรายไป โดยแสดงฤทธิ์ปราบบุคคลผู้เป็น มิฉฉาปฏิญญาจำนวนมากให้คลายความเห็นผิดหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา อย่างเช่น เมื่อครั้งที่ ท่านจาริกอยู่ ณ เมื่อบราชคฤห์ ได้แสดงฤทธิ์ปราบเศรษฐีผู้ตระหนี่คนหนึ่งชื่อว่าโกสิยะ จนเขาเกิดความกลัวและยอมเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทำยที่สุด เศรษฐีผู้นั้นก็หายตระหนี่ หันมาที่ท่าน รักษาศีล ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย เป็นต้น

นอกจากนี้ ท่านก็ยังใช้ความสามารถในด้านมีฤทธานาฏาภพมากไปประกาศพุทธธรรมยังเทวโลก มารโลก พรหมโลก ตลอดจนโลกอันเป็นที่อยู่อาศัยของพวกเปรตหรือสัตว์นรกอีกด้วย โดยเมื่อ พบกับเทวดา เห็นสุขสมบัติในเทวโลกที่เทวดานั้นเสวยอยู่ ก็สอบถามถึงกรรมที่เทวดานั้นทำไว้ใน มนุษย์โลกเพื่อนำมาบอกกล่าวเล่าแก่พวกมนุษย์มิให้ประมาทในการทำบุญกุศล และเมื่อ พบเห็นพวกเปรตหรือพวกสัตว์นรกกำลังตกทุกข์ได้ยากเสวยทุกข์เวทนาเพราะผลแห่งกรรมชั่วที่เคย ทำไว้เมื่อครั้งเกิดเป็นมนุษย์นั้น ก็แสดงความกรุณาเป็นธรรมสังเวชสอบถามถึงกรรมชั่วที่พวกเขา ได้ทำไว้เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นเหตุให้ได้รับผลเช่นนั้นแล้วก็นำมาเป็นอุทาหรณ์สอนใจพวกมนุษย์มิให้ ประมาทพลังผลของประกอบอกุศลกรรมทำความชั่วโดยประการต่างๆ

พวกมนุษย์เมื่อได้ฟังเรื่องเล่าที่ท่านไปประสบพบเห็นมาด้วยตนเองเช่นนั้น ก็เกิดความอัศจรรย์ใจ พากันศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงนำลากสักการะเป็นอันมากมาถวายเฉพาะ พระภิกษุสงฆ์ เป็นเหตุให้พวกอัญญเดียรถีย์ซึ่งเลื่อมลากลักการะชบเซาลงไปเกิดความเขม่น อิจฉาวิษยาคิดหาทางกำจัดท่านโดยวิธีต่างๆ แต่ก็ไม่ไฉนผล แม้เมื่อมารต่างๆ จากมารโลก (ที่อยู่ของ พวกมารซึ่งอยู่ในสวรรค์ชั้นสูงสุดคือชั้นปรนิมมิตวสวัตติ) มาประลองฤทธิ์กับท่าน หรือรบกวนการ ประพฤติปฏิบัติพระธรรมวินัยของพระภิกษุสงฆ์ โดยที่มารนั้นคิดว่าไม่มีใครรู้ ท่านก็ใช้ความ สามารถทางฤทธิ์ปราบมารผู้นั้นให้พ่ายแพ้ยอมสยบหนีไปในที่สุด

ความสามารถทางมีฤทธานาฏาภพของพระมหาโมคคัลลานเถระนั้นยากที่จะพรรณนาได้หมด ลิ่น จึงนับว่าท่านเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระบรมศาสดาที่ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา อย่างประสบผลสำเร็จเคียงคู่กันกับพระธรรมเสนานตีสารีบุตรเถระ ผู้เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาโดย ทั้งสองท่านได้เป็นคณาจารย์ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนอนุเคราะห์บรรพชิตและคฤหัสถ์ให้ตั้งอยู่ใน โลกุตตรธรรมทั้งเบื้องต้นและเบื้องสูงตลอดเวลา ดังที่พระบรมศาสดาตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบ เหมือน นางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะยอมแนะนำให้ตั้งอยู่ในผลที่สูงขึ้นไป”

เมื่อคราวที่ นางวิสาขา มหาอุบาสิกา มีความประสงค์จะสร้างสวนของตนในกรุงสาวัตถี ให้เป็นอารามชื่อว่า ปุพพาราม (หรือ บุพพาราม) ถวายเป็นวัดในพระพุทธศาสนา ท่านก็ได้รับความไว้วางพระทัยจากพระบรมศาสดาให้เป็น **นวกัมมามีธุระ** (ผู้ดูแลการก่อสร้าง) ในครั้งนั้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีความสามารถเผยแผ่พุทธธรรมด้วยฤทธาภาพดังกล่าวมาและบำเพ็ญกุศลบุญญาธิการในอดีตกาลมาเพื่อบรรลุสาวกบารมีญาณในด้านมีฤทธิ์มากโดยเฉพาะ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้มีฤทธิ์มาก** และเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้าย

ในคัมภีร์อุปทาน พระมหาโมคคัลลานเถระได้กล่าวบุพประวัติของท่านในอดีตชาติที่เน้นความสามารถด้านมีฤทธิ์ไว้ ความว่า

“เราหมั้นประกอบวิเวก ยินดีในสมาธิภาวนา กำหนดรู้อาสวะทั้งปวง เป็นผู้ไม่มีอาสวะอยู่ แม้แผ่นดินที่ลึกลงหาอะไรๆ ขจัดได้ยาก เราผู้ถึงที่สุดแห่งฤทธิ์ก็ยังให้ไหวได้ด้วยนิ้วหัวแม่มือซ้าย เราไม่เห็นอัสมีมานะ (ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่) มานะของเราไม่มี เราทำความยำเกรงอย่างหนัก แม้กระทั่งสามเณร ภิกษุใดทรงคุณธรรมชั้นสูงด้วยปัญญา ศีล และอุปลมะ (สมาธิ) ภิกษุนั้นคือพระสารีบุตรผู้สูงสุดอย่างยิ่ง แต่เราเป็นผู้ฉลาดในวิธีแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เป็นผู้ถึงความชำนาญในฤทธิ์ พึงเนรมิตอัศจรรย์เฉพาะตัวได้ตั้งแสนโกฏิ เราชื่อโมคคัลลานะโดยโคตร เป็นผู้ถึงที่สุดแห่งบารมี เป็นผู้ชำนาญในสมาธิและวิชา เป็นนักปราชญ์ในศาสนาของพระพุทธเจ้าผู้ อันตันทหาอาศัยไม่ได้แล้ว มีอินทรีย์มั่นคง ได้ตัดเครื่องจองจำคือกิเลสทั้งสิ้นเสียอย่างเด็ดขาด เหมือนช่างสลัดเครื่องพันธนาการที่ทำด้วยเถาหัวด้วนขาดสะบั้นฉะนั้น”

เถรคาถาธรรมภาษิต :

เนื่องจากเป็นเอตทัคคะในด้านมีฤทธิ์มาก ซึ่งสามารถท่องเที่ยวจาริกไปด้วยฤทธิ์ทั้งในเทวโลก และนรกภูมิ ดังนั้น ท่านจึงมีวาทธรรมเป็นคาถาสุภาษิตที่กล่าวสอนทั้งมนุษย์และอมมนุษย์ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์เถรคาถา พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ ซึ่งในที่นี้เลือกนำมาเสนอบางส่วน ดังต่อไปนี้

ครั้งหนึ่ง ท่านได้กล่าวสอนหญิงแพศยาซึ่งเข้ามาเฝ้าโลมท่าน ความว่า

นำตำหนักระท่อมคือสร้อยที่ประกอบด้วยโครงกระดูก อันฉาบทาด้วยเนื้อ ร้อยรัดด้วยเส้นเอ็น เต็มไปด้วยของไม่สะอาด มีกลิ่นเหม็น ทั้งที่เป็นร่างของคนอื่นแต่ก็ยึดมั่นกันว่าเป็นของตน ในร่างกายของเธอซึ่งเหมือนกับถุงหนังที่เต็มไปด้วยมูล มีหนังหุ้มท้อไว้ มีระฆังคู่อยู่ที่หน้าอกเหมือนนางปีศาจ มีช่อง ๙ ช่อง เป็นที่ไหลออก

เนื่องนี้จ ภิกษุพึงละเว้นสรีระของเธอซึ่งมีช่องอยู่ ๙ ช่อง มีกลิ่นเหม็นเสียว เหมือนคนที่รักความสะอาดหลีกเลี่ยงมูตรคูดแต่ไกลฉะนั้น หากว่าคนพึงรู้จักสรีระของเธอเช่นเดียวกับที่เรารู้จัก ก็จะไม่หลบหลีกเธอไปเสียห่างไกล เหมือนคนที่รักความสะอาดเห็นหลุมคูดในฤดูฝนแล้วหลีกเลี่ยงเสียแต่ไกลฉะนั้น

หญิงแพศยานั้นได้ฟังดังนี้แล้วก็เกิดความสลดใจ จึงตอบว่า “ข้าแต่สมณะ ท่านพูดอย่างไร ก็เป็นจริงอย่างนั้น แต่คนบางพวกยังจมอยู่ในร่างกายนี้ เหมือนกับโคเฒ่าที่จมอยู่ในปลักฉะนั้น”

เมื่อจะชี้แจงให้นางรู้ว่า การประพฤติตามใจชอบเช่นนี้ไม่มีประโยชน์ ท่านจึงกล่าวสอนนางเป็นคาถาธรรมภาษิตต่อไปว่า

ผู้ใดมาสำคัญว่าจะย้อมอากาศได้ด้วยขม้นหรือด้วยน้ำย้อมอย่างอื่น การกระทำของผู้นั้นทำให้เกิดความลำบากขึ้นเสียเปล่าๆ จิตของฉันที้เสมอกับอากาศ เป็นจิตตั้งมั่นดีแล้วในภายใน เขิญดูรูปร่างที่ถูกทำให้วิจิตรด้วยแก้วมณีและกุนฑล มีกระดุกอันหนึ่งหุ้มทอไว้ งามพร้อมด้วยเสื้อผ้าต่างๆ เท้าที่ย้อมด้วยสีแดงสด ใบหน้าที่ไล่ทาด้วยแป้งฝุ่น ผมที่แต่งเป็นลอนเหมือนตาหมากรุก ตาที่เยิ้มด้วยยาหยอด ภายเน่าที่ถูกประดับด้วยเครื่องอลังการ เหมือนกล่องยาหยอดตาอันใหม่วิจิตร พอที่จะหลอกคนโง่ให้หลงได้ แต่หลอกคนผู้แสวงหาฝั่งคือพระนิพพานไม่ได้

ครั้งหนึ่ง ท่านได้กล่าวภาษิตกำราบมารที่กำลังรบกวนพระรัตนตรัย ความว่า

ไผ่ย้อมจะไม่ตั้งใจว่าเราจะไหม้คนพาลเลย แต่คนพาลต่างหากที่เข้าไปหาไฟที่ลุกโพลงให้ไหม้ตนเอง ฉันทิใด ดูก่อนมาร ท่านประทุษร้ายพระตถาคตนั้นแล้ว ก็จักเผาตนเอง เหมือนคนพาลถูกไฟเผาเองฉะนั้น มารใจบาป ตัวท่านเป็นมารคอยแต่จะประทุษร้ายพระตถาคตพระองค์นั้น ก็ต้องพบแต่บาปมิใช่บุญ หรือท่านเข้าใจว่าสวาบจะไม่ให้ผลแก่เราต เน้ะมารผู้มุ่งแต่ความตาย เพราะท่านได้ทำกรรม สังสมบาปมาตลอดกาลนาน ท่านจงปลีกตัวจากพระพุทธรูปสาวกเสีย อย่าสร้าง ความหวังว่าจะเบียดเบียนภิกษุทั้งหลายอีกเลย

ท่านได้คุกคามมารที่ป่าเกสภพาวังนี้แล้ว จนเป็นเหตุให้มารนั้นระทมใจได้หายไป ณ ที่นั้นนั่นเอง

ปรีนิพพาน :

เมื่อดำรงอายุสังขารสมควรแก่กาลแล้ว พระมหาโมคคัลลาเถระก็ได้ดับขันธปรีนิพพานด้วยอนุปาติเสตนิพพานธาตุ ณ กาลพิลา แคว้นมคธ

มีเรื่องเล่าถึงการดับขันธปรินิพพานของท่านไว้ว่า

ในช่วงที่ท่านพักอาศัยอยู่ที่กาฬลิลานันท์ พวกเดียรถีย์เห็นร่วมกันว่า “พระมหาโมคคัลลานะนี้มีอานุภาพมาก สามารถไปสวรรค์ก็ได้ ไปนรกก็ได้ ไปแล้ว ก็นำเอาข่าวสารมาจากสวรรค์ จากนั้นบอกแก่ญาติมิตรในเมืองมนุษย์ มนุษย์ทั้งหลายก็เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พวกเราทั้งหลายต้องเลื่อมความนับถือจากมหาชน ดังนั้น เราควรฆ่าพระเถระนี้เสียเถิด” เมื่อคิดดังนี้แล้ว จึงเรียโรหิทรพญ์จากพวกอุปัฏฐากของตน เพื่อเป็นค้ำจ้ำงใจให้ไปฆ่าท่าน

แม้ว่าจะถูกพวกโจรรับจ้างพากันมาล้อมจับเพื่อฆ่า ท่านก็ทำอิทธิปาฏิหาริย์หนีไปได้ทุกครั้ง แต่พวกโจรก็พยายามล้อมจับอยู่ถึง ๒ เดือน ครั้นถึงเดือนที่ ๓ ท่านพิจารณาเห็นวิบากกรรมที่ท่านทำไว้ในอดีตชาติติดตามมา เห็นควรระงับวิบากกรรมนั้นเสีย จึงยอมให้พวกโจรนั้นจับโดยดี

พวกโจรเมื่อจับท่านได้โดยละม่อมไม่ต้องออกแรงเช่นนี้ ก็พากันทุบตีร่างกายท่านจนแหลก และแน่ใจว่าท่านตายแน่แล้ว จึงนำเอาร่างของท่านไปทิ้งไว้ข้างพุ่มไม้กลางป่าแห่งหนึ่ง แต่ท่านยังไม่ถึงมรณะ ได้สำรวมสติคิดว่า “เราควรจะไปกราบทูลลาพระบรมศาสดาเสียก่อนจึงนิพพาน” จึงเยียวยาสรีกายประสาธน์ให้มันด้วยกำลังแห่งฉานสมาบัติ แล้วเหาะไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อกราบทูลลาปรินิพพาน

พระพุทธองค์ตรัสถามว่า “โมคคัลลานะ เธอจะปรินิพพานเมื่อไร ที่ไหน ?”

ท่านกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จะนิพพานในวันนี้ ที่กาฬลิลิตา พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสสั่งว่า “ถ้าเช่นนั้น เธอจงแสดงธรรมแก่เราตถาคตก่อน เพราะต่อไปนี้ไป การเห็นพระสาวกเช่นเธอจะไม่มีอีกแล้ว”

ท่านรับพุทธบัญญัติแล้วได้ทำปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปในอากาศแสดงธรรม เมื่อจบพระธรรมเทศนาก็ลงมาถวายอภิเวท ทูลลาไปยังกาฬลิลิตาเพื่อปรินิพพาน ณ ที่นั้น ในวันสิ้นเดือน ๑๒ (แรม ๑๕ ค่ำ) หลังจากพระสารีบุตรเถระดับขันธปรินิพพานผ่านไป ๑๕ วัน

พระพุทธองค์เสด็จพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ ทรงจุดเพลิงทำฌาปนกิจศพท่าน ขณะนั้นฝนดอกไม้ทิพย์ตกลงมาประมาณ ๑ โยชน์โดยรอบ มีประชาชนพุทธบริษัทมาสักการะอัฐิธาตุตลอด ๗ วัน

หลังจากนั้น พระพุทธองค์ทรงโปรดให้พุทธบริษัทสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของท่านไว้ ณ ที่ใกล้ ชุมประตู่พระเวฬุวันมหาวิหาร กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

๔. ประวัติพระมหากัสสปเถระ

สถานะเดิม :

พระมหากัสสปเถระ เกิดภายหลังพระมหาบุรุษลัทธิตถะเสด็จอุบัติ (อายุอ่อนกว่าพระพุทธเจ้า) ที่หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ มหาติฏฐะ เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ในวรรณะพราหมณ์ ตระกูลพราหมณ์มหาศาลกัสสปโคตร บิดาชื่อว่า กปิละ ส่วนมารดาไม่ปรากฏชื่อ ตัวท่านเองมีชื่อที่บิดามารดาตั้งให้ว่า ปิปลิ แต่คนทั่วไปมักเรียกท่านตามโคตรว่า กัสสปะ

แต่งงานประพุดิเมถุนวิริติ :

เมื่อเยาว์วัย ได้ศึกษาเล่าเรียนจบไตรเพทตามลัทธิตถะพราหมณ์มาโดยลำดับ จบจนอายุ ๒๐ ปี เพราะเป็นบุตรตระกูลพราหมณ์มหาศาล บิดามารดาซึ่งต้องการผู้สืบเชื้อสายวงศ์ตระกูลจึงจัดการให้แต่งงานกับหญิงสาวชื่อว่า ภัททกาปิลานี ผู้มีอายุ ๑๖ ปี ธิดาพราหมณ์โกสิยโคตร แห่งสาครนคร แคว้นมคธ ซึ่งเป็นตระกูลพราหมณ์มหาศาลด้วยกัน โดยที่ทั้งสองไม่มีความประสงค์ที่จะแต่งงานกันเลย แต่ไม่อาจขัดความประสงค์บิดามารดาของฝ่ายตนได้

เมื่อรู้ว่าจะแต่งงาน ปิปลิมาณพจึงเขียนจดหมายบอกความประสงค์ของตนให้ภัททกาปิลานีทราบมีใจความว่า “ขอให้นางผู้เจริญจงได้สามีที่มีชาติตระกูลและโภคสมบัติเสมอกันอยู่ครอบครองเรือนเป็นสุขเถิด ฉันจะออกบวช ภายหลังกนางจะได้ไม่เดือดร้อน” แล้วให้คนใช้ถือไปให้

ฝ่ายหญิงสาวภัททกาปิลานีก็มีความประสงค์เช่นเดียวกัน จึงได้เขียนจดหมายเช่นนั้นมอบให้คนใช้นำไปให้ปิปลิมาณพ คนถือจดหมายทั้งสองเดินมาพบกันในระหว่างทาง สอบถามทราบความประสงค์ของกันแล้วฉีกจดหมายนั้นออกอ่าน และเขียนจดหมายมีเนื้อความแสดงความรักซึ่งกันและกันระหว่างเจ้านายทั้งสองของตนขึ้นใหม่แล้วนำไปส่งให้

ปิปลิมาณพและภัททกาปิลานีได้อ่านจดหมายนั้นแล้วก็จำใจแต่งงานกัน ด้วยพิธีอาวาทมงคล (พิธีแต่งงานที่ฝ่ายหญิงไปสู่ตระกูลฝ่ายชาย) เพราะคนทั้งสองต่างจุดใจจากพรหมโลกมาปฏิสนธิเกิดเป็นมนุษย์ชาติสุดท้ายและบำเพ็ญเนกขัมมบารมีมานาน จึงไม่ยินดีในเรื่องกามารมณ์ สักแต่ว่าอยู่ร่วมเป็นสามีภรรยากันเพียงแต่ในนามเท่านั้น ไม่ถูกเนื้อต้องตัวกันเลย เวลานอน ก็ใช้พวงดอกไม้ ๒ พวงวางไว้ระหว่างกลางเพื่อป้องกันไม่ให้ร่างกายถูกกัน ถึงตอนกลางคืน ก็ไม่มีการหัวเราะหรือหยอกเย้าตามประสาสามีภรรยา ทั้งคู่ต่างประพุดิพรหมจรรย์ในเมถุนวิริติ (เว้นการมีเพศสัมพันธ์กัน)

ต่อมาเมื่อบิดามารดาทั้งสองฝ่ายล่วงลับไป สามีภรรยาทั้งสองได้มีความคิดเหมือนกันว่า ผู้ครองเรือนต้องคอยนั่งรับบาปเพราะการงานที่ผู้อื่นทำไม่ดี และเห็นว่า ขรราวาสคับแคบ เป็นทางมาแห่งกิเลสธุลี มีใจเบื่อหน่าย ใคร่จะออกบวช

ในที่สุด ทั้งสองก็ตัดสินใจไปซื้อผ้ากาสาฬหพัศตร์และบาตรดินจากร้านค้าในตลาด แล้วปลงผมให้กันและกัน อาบน้ำเรียบร้อยแล้วนั่งห่มผ้ากาสาฬหพัศตร์ ถือเพศเป็นนักบวชอุทิศต่อพระอรหันต์ในโลก แล้วสะพายบาตรเดินลงจากปราสาทไปอย่างไม่มี ความอาลัยในทรัพย์สมบัติ เพราะได้ยกให้แก่ญาติและบริวารทั้งหมดแล้ว พวกญาติและบริวารเห็นเช่นนั้นจึงพากันเข้าไปอ้อนวอนให้ทั้งสองเลิกความตั้งใจออกบวช แต่เขาก็ไร้ผล เพราะทั้งสองได้ตัดสินใจเด็ดขาดแล้ว

จากนั้น ทั้งสองก็ได้เดินทางต่อไปได้ระยะหนึ่ง จนถึงทางสองแพร่งได้ปรึกษากันว่า การเดินทางร่วมกันเช่นนี้เป็น การไม่สมควร เพราะทำให้ผู้พบเห็นติเตียนได้ จึงแยกทางกันไป โดยนางภัททกาปิลาณีเดินไปข้างทางซ้าย ได้ไปถึงสำนักภิกษุณีแห่งหนึ่งแล้วขออยู่ประพาศพรหมจรรย์จนได้บวชเป็นพระภิกษุณี และบำเพ็ญสมณธรรมจนบรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันตเถรี ได้รับเอตทัคคะ เลิศในทางระลึกชาติก่อนได้ ในขณะที่ฝ่ายปิปผลิมาณพเดินไปข้างทางขวา

พบพระบรมศาสดา :

ขณะนั้น พระบรมศาสดาล้มมาล้มพุทธเจ้าเสด็จจาริกแสดงธรรมโปรดประชาชนในเขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ประทับอยู่ที่พระคันธกุฎี เวฬุวันมหาวิหาร ทรงทราบด้วยพระญาณว่า ปิปผลิมาณพผู้มีอุปนิสัยแก้กล้ำที่จะบรรลุธรรมกำลังเดินทางมา จึงเสด็จไปประทับรอยอยู่ที่ใต้ร่มไทรแห่งหนึ่ง ซึ่งมีชื่อว่า พุทฺตตกนิโครธ (หรือ พุทฺตตนิโครธ) ซึ่งเป็นต้นไทรที่มีลำต้นสีขาว ใบสีเขียว และผลสีแดง ตั้งอยู่ระหว่างเขตแดนกรุงราชคฤห์กับเมืองนาลันทาต่อกัน

ปิปผลิมาณพ กัสสปโคตร เดินทางล้าพั้งมาถึงที่นั่น เห็นพระพุทฺธเจ้าประทับอยู่ที่ใต้ร่มไทรนั้นด้วยพระอาการสงบแต่สง่างามด้วยพระฉัพพรรณรังสีที่แผ่ชานออกไปจากพระวรกาย จึงสำคัญว่าท่านผู้นี้ต้องเป็นพระอรหันต์ และคิดว่า ผู้นี้จักเป็นพระศาสดาของเรา เราจะบวชอุทิศพระศาสดาพระองค์นี้ มีความเลื่อมใสโน้มตัวลงเดินเข้าไปเฝ้า ถวายอภิวาท ๓ ครั้งแล้วประกาศถวายตัวเป็นสาวกถึง ๓ ครั้งต่อเบื้องพระพักตร์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงเป็นพระศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก”

พระพุทฺธองค์ตรัสว่า “กัสสปะ ถ้าเธอพึงทำความเคารพนับถือนี้แก่แผ่นดิน แผ่นดินนั้นก็ไม่สามารถจะรองรับได้ ความเคารพนับถืออันเธอผู้รู้ความที่ตถาคตเป็นผู้มีคุณมากอย่างนี้กระทำให้แล้วย่อมไม่ทำแม้ชนของตถาคตให้ไหวได้ จงนั่งลงเถิด กัสสปะ ตถาคตจะให้มรดกกรรมแก่เธอ”

อุปสมบทด้วยการรับพระพุทฺธโอวาท :

ครั้นตรัสเช่นนั้นแล้ว พระพุทฺธองค์ก็ทรงรับปิปผลิมาณพนั้นเป็นพระภิกษุด้วยการประทานพระพุทฺธโอวาท ๓ ข้อ มีความว่า

“กัสสปะ เธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละอายและความยำเกรงไว้ในภิกษุ ทั้งที่เป็น เถระ (พระผู้ใหญ่) ทั้งที่เป็นนวกะ (พระบวชใหม่) ทั้งที่เป็นมัชฌิมะ (พระระดับกลาง) อย่าง แรงกล้า (๑)

ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี้ยวโศตลง (ตั้งใจ) ฟังธรรมนั้น พิจารณา เนื้อความแห่งธรรมนั้น (๒)

เราจักไม่ละสติที่ไปในกาย (กายคตาสติ) คือพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์อยู่เสมอ (๓)”

สรุปใจความสำคัญของพระพุทธโอวาทนี้ คือ ข้อที่ ๑ ทรงสอนเน้นให้มีทริโอดตบปะในเพื่อน ภิกษุด้วยกัน ข้อที่ ๒ ทรงสอนเน้นให้ตั้งใจฟังกุศลธรรมทั้งหมดด้วยความเคารพและทรงจำไว้ได้ และ ข้อที่ ๓ ทรงสอนเน้นให้เจริญกายคตาสติอย่างสม่ำเสมอ

เมื่อพระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธโอวาทจบ ปิปปลิมานพก็ได้สำเร็จเพศเป็นภิกษุใน พระธรรมวินัยนี้โดยทันที และติดตามเป็นปัจฉาสมณะของพระบรมศาสดาไป

วิธีอุปสมบทด้วยพระพุทธโอวาท ๓ ข้อที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระมหากัสสปะนี้ เรียกว่า โอวาทคหณุปสัมปทา (การอุปสมบทด้วยการรับพระพุทธโอวาท) เป็นวิธีอุปสมบทพิเศษอีกวิธี หนึ่งซึ่งอนุโลมเข้าไปในเอทิกิกขุอุปสัมปทา

ในพระพุทธโอวาทนี้ พระพุทธองค์ตรัสเรียกปิปปลิมานพตามโคตรว่า กัสสปะ ด้วยเหตุนี้ ภายหลังจากที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พวกสหธรรมิกจึงนิยมเรียกชื่อ ท่านว่า พระมหากัสสปะ โดยมีคำว่า มหา นำหน้า ทั้งนี้ เพราะหมายถึงพระกัสสปะผู้มีคุณธรรม อันยิ่งใหญ่ และเพื่อให้แตกต่างจากพระเถระที่มีชื่อว่ากัสสปะรูปอื่นๆ เช่น พระอุรุเวลกัสสปะ พระ กุมารกัสสปะ เป็นต้น

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ภายหลังจากอุปสมบทแล้ว ท่านได้รับพระพุทธโอวาทนั้นไปปฏิบัติ บำเพ็ญเพียรในการเจริญ สมถวิปัสสนาอย่างหนักตลอด ๗ วัน รุ่งเช้าในวันที่ ๘ นับแต่อุปสมบท ก็ได้บรรลุอรหัตตผลพร้อม ด้วยปฏิสัมภทา สำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นพระมหาเถระที่มีบทบาทสำคัญหลังพุทธปรินิพพาน

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากบรรลุอรหัตตผลแล้ว ท่านพระมหากัสสปะได้ช่วยพระพุทธองค์รับภาระสั่งสอน พระภิกษุสามเณร จนมีศิษย์ถึง ๕๐๐ รูป แต่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านเน้นการปฏิบัติเพื่อ เป็นแบบอย่างที่ดีของพระภิกษุรุ่นหลังมากกว่าการแสดงธรรม ดังที่ท่านได้แสดงคุณแห่งการถือ

ธุดงค์ของท่านถวายพระบรมศาสดา ๒ ประการ คือ (๑) เพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน (๒) เพื่ออนุเคราะห์คนรุ่นหลังจะได้ถือปฏิบัติตาม

เมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ ท่านก็เป็นเพียงพระสาวกผู้ใหญ่องค์หนึ่งเท่านั้น ต่อเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ปรากฏว่าท่านเป็นพระมหาสาวกที่มีบทบาทสำคัญ กล่าวคือ เป็นพระสังฆเถระ (ประธานฝ่ายพระสงฆ์) ในการถวายพระเพลิงพระบรมศพพุทธสรีระ เป็นพระสังฆเถระยกเหตุที่พระชวีตัจฉาจารย์พระธรรมวินัยทั้งที่พระพุทธองค์เพิ่งจะเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วชักชวนพระอรหันตเถระ ๕๐๐ องค์ดำเนินการจัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยขึ้นครั้งแรก ที่เรียกว่า **ปฐมสังคายนา** ดังมีเรื่องเล่าไว้ในพุทธประวัติตอนถวายพระเพลิงพุทธสรีระว่า

สมัยนั้น พระมหากัสสปเถระ พร้อมด้วยภิกษุบริวารจำนวน ๕๐๐ รูป เดินทางจากเมืองปาวา เพื่อจะไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ เมืองกุสินารา แวะพักใต้ร่มไม้ริมทางต้นหนึ่ง ได้เห็นอาชีวกผู้หนึ่งถือดอกมณฑารพ (ดอกไม้ทิพย์หรือดอกไม้สวรรค์) กั้นศีรษะเดินทางมาจากเมืองกุสินารา จึงถามถึงความเป็นไปของพระพุทธองค์ จึงได้ทราบข่าวพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๗ วัน นับจนถึงวันนี้แล้ว

ลำดับนั้น ภิกษุทั้งหลายที่เป็นพระอรหันต์บุคคล ก็เกิดธรรมสังเวช ส่วนพวกภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนต่างพากันโศกเศร้า ร้องไห้พิไรรำพันถึงพระพุทธองค์ ทันใดนั้น มีภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งบวชเมื่อตอนแก่ชื่อว่า **สุภัททะ** (วุฒบรพชิต หรือพระชวีตาสุภัททะ) เป็นสัทธวิฬาริกของพระมหากัสสปะนั่นเอง แต่เป็นคนดื้อด่าม วายาก สันดานหยาบ มิได้มีจิตกลัวเกรงพระอุปัชฌาย์อาจารย์เลย ได้ลุกขึ้นกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยเป็นเชิงห้ามปรามพวกภิกษุที่กำลังเศร้าโศกอยู่นั้นว่า “หยุดเท่านั้นเถิด อย่าได้โศกเศร้าถึงสมณะนั้นเลย เราทั้งหลายได้พ้นจากพระสมณะนั้นแล้ว ท่านสั่งสอนว่าสิ่งนี้ไม่ควร สิ่งนี้ไม่ควร เราเกรง ก็ต้องทำตาม เป็นความลำบากนัก ก็บัดนี้พระองค์ปรินิพพานแล้ว เราจะทำสิ่งใด ก็ทำได้ตามใจชอบ มิดีหรือ”

พระมหากัสสปะได้ฟังคำของพระสุภัททะกล่าวจ้วงจาบเช่นนั้น รู้สึกสลดใจเป็นอย่างยิ่ง จึงคิดจะหาโอกาสทำสังคายนาพระธรรมวินัยขึ้นไว้แทนที่พระพุทธองค์ในกาลอันควร ได้แสดงธรรมโน้มน้าวจิตใจพระภิกษุสงฆ์ทั้งปวงให้ระงับดับความเศร้าโศก แล้วพาพระภิกษุสงฆ์บริวารรีบออกเดินทางไปยังเมืองกุสินารา มุ่งตรงไปที่ **มฤกษพันธเจดีย์** สถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป

ครั้งผ่านพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้วได้ ๗ วัน ท่านได้ประชุมสงฆ์ยกคำของชวีตาสุภัททะที่กล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยเมื่อเห็นพวกภิกษุปุถุชนคร่ำครวญเพราะทราบข่าวพุทธปรินิพพานปรารถนาเริ่มชักชวนทำสังคายนาพระธรรมวินัย โดยคัดเลือกพระอรหันต์ที่มีคุณสมบัติเหมาะสมรวมทั้งหมดด้วย ครบจำนวน ๕๐๐ องค์ จากนั้นได้ร่วมกันทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรก

ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา ข้างภูเขาเวภารบรรพต กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ภายหลังพุทธปรินิพพานได้ ๓ เดือน โดยท่านเป็นประธานและเป็นผู้ถาม พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัย พระอาณนทัเป็นผู้วิสัชนาพระสูตรและพระอภิธรรม มีจำนวนการกถสงฆ์ (ภิกษุคณะผู้ทำสังคายนา) ๕๐๐ องค์ และมี พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ ทำอยู่ ๗ เดือน จึงสำเร็จ

การทำปฐมสังคายนาครั้งนี้นับว่าสำคัญมาก เพราะช่วยรักษาพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าให้คงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเหตุที่ท่านถือธุดงค์ ๓ ข้ออย่างเคร่งครัดตลอดชีวิต คือ (๑) ทรงผ้าบังสุกุลจีวรเป็นวัตร (๒) เทียบวิณทบาทเป็นวัตร (๓) อยู่ป่าเป็นวัตร

ดังนั้น จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวกผู้ทรงธุดงค์

นอกจากนี้ ท่านยังมีคุณสมบัติอันเป็นแบบอย่างอีกหลายสถาน เช่น ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงรับผ้าสังฆาฏิของท่านไปทรงครอง แล้วทรงประทานผ้าสังฆาฏิของพระองค์ให้แก่ท่าน โดยที่ท่านมิได้ล้าพองทำความถือตัวว่าได้ผ้าเครื่องใช้สอยของพระบรมศาสดา

พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญท่านว่าเป็นผู้มักน้อยสันโดษ มีวิหารธรรมเสมอด้วยพระองค์ และตรัสสอนให้ภิกษุทั้งหลายประพฤติปฏิบัติชอบโดยถือการปฏิบัติของท่านเป็นแบบอย่าง ดังที่ตรัสว่า “กัสนปะเข้าปสู่ตระกูล (ครอบครัวชาวบ้านหรือโยมอุปัฏฐาก) ชักกายและใจออกห่าง ประพฤติตนเป็นคนใหม่ ไม่คุ่นเคยอยู่เป็นนิตย์ ไม่คะนองกาย วาจา ใจ มีจิตไม่ติดข้องจ้องอยู่ในตระกูลเหล่านั้น เพิกเฉยตั้งจิตเป็นกลางว่า ผู้ใคร่ลาภจงได้ลาภ ผู้ใคร่บุญจงได้บุญ ตนได้ลาภ มีใจฉันใดผู้อื่นก็ฉันนั้น (ไม่ทำตัวประจบประแจงคฤหัสถ์) ... กัสนปะมีจิตประกอบด้วยเมตตาแสดงธรรมแก่ผู้อื่น” ดังนี้ เป็นต้น

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ธรรมภาษิตของท่านส่วนใหญ่เน้นการสอนพวกภิกษุให้เป็นผู้มักน้อย สันโดษ ดังที่ปรากฏใน คัมภีร์เถรคาถา (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖) ซึ่งท่านให้โอวาทแก่พวกภิกษุโดยเน้นให้เห็นถึงผลดีของความยินดีในการปลีกตัวอยู่ลำพังเป็นต้น มีใจความว่า

ภิกษุไม่ควรมีหมู่คณะห้อมล้อมเที่ยวไป เพราะผู้ประพฤติเช่นนั้นย่อมมีใจแปรปรวนและได้สมาธิโดยยาก การสงเคราะห์ผู้คนระดับต่างๆ เป็นความลำบาก ผู้มีปัญญาเห็นโทษในการคลุกคลีกันดังนี้แล้ว ไม่พึงชอบใจหมู่คณะ ภิกษุใดชื่นชมยินดี

ปัจจัย ๔ คือ อาหารบิณฑบาตที่จะพึงลุกขึ้นยืนรับ ๑ บังสกุลจีวร ๑ เสนาสนะคือ โคนไม้ ๑ ยาดองด้วยน้ำมูตรเน่า ๑ ภิกษุนั้นแลสามารถจะอยู่ได้ทั้งสี่ทิศ

ภิกษุไม่พึงทำการก่อสร้างที่ใหญ่โต พึ่งหลักเรือนผู้คน ไม่พึงชวนชวายเป็นให้ปัจจัยเกิดขึ้น ภิกษุผู้ชวนชวายเป็นให้ปัจจัยเกิดขึ้น มัวติดในรสอยู่นั้น ย่อมทอดทิ้งประโยชน์ที่จะนำความสุขมาให้เสีย ภิกษุไม่พึงทำการก่อสร้างที่ใหญ่โต พึ่งเว้นการงานที่ไม่เป็นประโยชน์เสีย เมื่อภิกษุชวนชวายในการก่อสร้าง ร่างกายก็จะยุ่งยาก ลำบากลำบาก ผู้ที่มีร่างกายลำบากนั้นย่อมไม่ได้ประสบความสำเร็จ

ภิกษุไม่รู้ตัวเองแม้ด้วยเหตุเพียงการท่องบ่นพุทธวจนะ ย่อมเที่ยวชุกไป สำคัญตนว่าประเสริฐกว่าผู้อื่น ภิกษุใดไม่มีความเคารพในเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ทั้งหลาย ภิกษุนั้นย่อมเป็นผู้เหินห่างจากพระสังฆธรรม เหมือนฟ้ากับดินฉะนั้น

ภิกษุเหล่าใดเข้าไปตั้งหิริและโอตตปะไว้ชอบทุกเมื่อ มีพรหมจรรย์องงาม ภิกษุเหล่านั้นมีภพใหม่สิ้นแล้ว ภิกษุผู้มีใจฟุ้งซ่าน หลุกหลิก ถึงจะนุ่งห่มผ้าบังสกุลก็ไม่งดงามด้วยผ้าบังสกุลนั้น เหมือนวานรคลุมด้วยหนังราชสีห์ฉะนั้น ส่วนภิกษุผู้มีใจไม่ฟุ้งซ่านไม่หลุกหลิก มีปัญญาเครื่องรักษาตน สำรวมอินทรีย์ ย่อมงดงามเพราะผ้าบังสกุลดั่งราชสีห์ในถ้ำฉะนั้น

ปริณิพพาน :

ภายหลังจากทำปฐมสังคายนาแล้ว ท่านจำพรรษาอยู่ที่วัดเวฬุวันมหาวิหาร ดำรงอายุสังขารได้ประมาณ ๑๒๐ ปี ก็ดับขันธปริณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ณ ระหว่างกลางเชิงเขา กุกกุณสัมปาตะ ทั้ง ๓ ลูก เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

๕. ประวัติพระอนุรุทธเถระ

สถานะเดิม :

พระอนุรุทธเถระ เกิดที่พระนครกบิลพัสดุ์ ในวรรณะกษัตริย์ เป็นพระโอรสของ พระเจ้าอมิตทนะ ผู้เป็นพระอนุชาของ พระเจ้าสุทโธทนะ บรมกษัตริย์ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ และเป็นพระเจ้าอาของพระพุทธองค์ (ไม่ปรากฏนามพระมารดา) มีผู้ที่ประสูติร่วมพระมารดาเดียวกัน ๒ พระองค์ คือพระเชษฐา (พี่ชาย) มีนามว่า มหานามะ และพระกนิษฐภคินี (น้องสาว) มีนามว่า โรหิณี ท่านได้รับการขนานพระนามจากพระประยูรญาติทั้งหลายว่า อนุรุทธะ (อนุรุทธราชกุมาร) หรือเรียกง่าย ๆ ว่า เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอนุรุทธ

ชีวิตก่อนบวช :

ท่านมีพระสหายสนิทที่เป็นศากยราชสกุลด้วยกัน คือ เจ้าชายภัททียะ เจ้าชายอนนท์ เจ้าชายภค และ เจ้าชายกิมพิละ รวมทั้ง เจ้าชายเทวทัต แห่งเมืองเทวทหะด้วย โดยเฉพาะกับเจ้าชายภัททียะนั้นสนิทกันมาก ในฐานะที่เป็นชัตติยราชกุมาร ท่านจึงได้รับการอภิบาลอย่างดี ปรากฏว่า ย่อมได้สมปราถนา (พระบิดามารดาตามใจ) ท่านไม่เคยไม่ได้อะไรที่ปราถนา แม้กระทั่งคำว่า “ไม่มี” ก็ไม่เคยได้ยิน ชีวิตฆราวาสของท่านเต็มไปด้วยความสุขสบายอย่างยิ่ง เนื่องจากพระมารดาทรงดูแลเอาใจใส่เป็นอย่างดี เพราะมีความรักในตัวท่านมากดั่งแก้วตาดวงใจ นอกจากนี้ ท่านกับพระเชษฐาคือเจ้าชายมหานามะก็สนิทสนมกันมากถึงขั้นสามารถปรับทุกข์กันได้

เหตุที่บวช :

ขณะที่พระพุทธรองค์ประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน (อนุปิยนิกม) ของมัลลกษัตริย์ ภายหลังจากที่เสด็จโปรดพระประยูรญาติชาวศากยะ มีศากยกุมารที่มีชื่อเสียงออกบวชเป็นจำนวนมาก ในครั้งนั้น พระเจ้าสุทโธทนะได้ตรัสเรียกเจ้าศากยะทั้งหลายมาประชุมกันแล้วรับสั่งว่า “บัดนี้ บุตรของเราเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว มีกษัตริย์จำนวนมากออกบวชเป็นบรืวาร ท่านทั้งหลายจงให้เด็กชายจากตระกูลหนึ่งๆ บวชเป็นบรืวารติดตามบุตรของเราบ้าง” เจ้าศากยะทั้งหลายได้พากันปฏิบัติตามพระราชดำรินั้น โดยเปิดโอกาสให้เจ้าชายศากยะที่เป็นพระสหายกันทั้ง ๕ พระองค์ คือ เจ้าชายภัททียะ เจ้าชายอนรุทธะ เจ้าชายอนนท์ เจ้าชายภค และเจ้าชายกิมพิละ ปรีกษาหารือกันเพื่อจะออกบวชด้วยความสมัครใจ

เดิมทีเดี่ยวในกลุ่มเจ้าชายศากยะที่จะออกบวชด้วยกันนั้น ไม่มีเจ้าชายอนรุทธะ แต่มีเจ้าชายมหานามะ ซึ่งเป็นพระเชษฐาของเจ้าชายอนรุทธะรวมอยู่ด้วย เจ้าชายมหานามะได้เสด็จเข้าไปปรารภเรื่องที่จะบวชนี้กับเจ้าชายอนรุทธะว่า “ในตระกูลเรายังไม่มีใครออกบวชตามเสด็จพระบรมศาสดาเจ้าหรือพี่คนใดคนหนึ่งควรจะออกบวช”

เจ้าชายอนรุทธะตอบว่า “น้องเป็นคนเคยได้รับความสุข ไม่อาจบวชได้ ขอให้เจ้าพี่บวชเถิด”

เจ้าชายมหานามะจึงตรัสว่า “ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงเรียนรู้การงานของผู้อยู่ครองเรือนเสียก่อน” และยกการทำนาเป็นต้นขึ้นสอน

เจ้าชายอนรุทธะฟังแล้วเห็นว่าการงานไม่มีที่สิ้นสุด ต้องทำซ้ำๆ กันทุกปี จึงตรัสว่า “ถ้าอย่างนั้น เจ้าพี่อยู่เถิด น้องขอบวชเอง” แล้วเข้าไปขออนุญาตพระมารดา

พระมารดาตรัสห้ามหลายครั้ง แต่เมื่อทนอ่อนวอนมิได้ จึงตรัสว่า “ถ้าเจ้าชายภัททียะเพื่อนของลูกบวชด้วย ลูกจงบวชเถิด”

เจ้าชายอนุรุทธะจึงไปอ้อนวอนขอให้เจ้าชายภัททียะออกบวชด้วยกัน ในตอนแรกได้รับการปฏิเสธ แต่ในที่สุด เจ้าชายภัททียะก็ตกลงพระทัยยอมออกบวชด้วย หลังจากนั้นเจ้าชายอนุรุทธะ จึงไปชักชวนเจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภคฺ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตแห่งโกลิยวงศ์เพื่อ บวชเป็นสาวกของพระพุทธเจ้าด้วยกัน ทั้งหมดตกลงปลงใจที่จะบวชตามคำชักชวนแล้วพากันไป เฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอบวชที่อนุพยัมพวัน แคว้นมัลละ โดยมี อุบาสี ผู้เป็นนายภูษามาลา ขอ ติดตามไปบวชด้วย

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว ท่านได้เรียนกัมมัฏฐานจากพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ แล้วเข้าไปอยู่ที่ป่า ปาจิณวังสมฤคทายวัน ในแคว้นเจตี (หรือเจติยะ) ขณะที่เจริญกัมมัฏฐานบำเพ็ญสมณธรรมอยู่นั้น ได้ใช้ปัญญาพิจารณาจนเกิดความคิดนึกตรึกตรองใน มหาปุริสวิตก (ความคิดนึกตรึกตรองอันเป็น กุศลเยี่ยงอย่างมหาบุรุษตรึกตรอง) ได้ถึง ๗ ข้อ คือ

- (๑) ธรรมนี้ (ศาสนานี้) เป็นของผู้มีก้น้อย ไม่ใช่ของผู้มีก้นมาก
- (๒) ธรรมนี้เป็นของผู้สันโดษ ไม่ใช่ของผู้ไม่สันโดษ
- (๓) ธรรมนี้เป็นของผู้สงัด ไม่ใช่ของผู้ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ
- (๔) ธรรมนี้เป็นของผู้ปรารถนาความเพียร ไม่ใช่ของผู้เกียจคร้าน
- (๕) ธรรมนี้เป็นของผู้มีสติมั่นคง ไม่ใช่ของผู้หลงลืมสติ
- (๖) ธรรมนี้เป็นของผู้มีจิตมั่นคง ไม่ใช่ของผู้มีจิตไม่มั่นคง
- (๗) ธรรมนี้เป็นของผู้มีปัญญา ไม่ใช่ของผู้ทรมปัญญา

พระพุทธองค์ทรงทราบว่าท่านลำบากในมหาปุริสวิตกข้อที่ ๔ จึงเสด็จไปยังที่นั่น ทรงอนุโมทนา ว่า “ดีละ อนุรุทธะ ถ้าเช่นนั้น เธอจงตรึกธรรมที่มหาบุรุษตรึกข้อที่ ๔ คือ *ธรรมนี้เป็นของผู้ยินดี ในธรรมที่ไม่เน้นช้ำ ไม่ใช่ของผู้ยินดีในธรรมที่เน้นช้ำ*” แล้วตรัสอธิบายวิสัยปฏิบัติว่า ด้วยการอบรม ความสันโดษในปัจจุบัน ๔ และยินดีในการเจริญกุศลธรรม

ท่านพิจารณาสังจิตตามแนวเทศนาที่พระพุทธองค์ตรัสแนะนำก็เกิดความรู้แจ้งและได้บรรลุ อรหันตผลพร้อมทั้งคุณวิเศษทั้งหลายมีวิชา ๓ เป็นต้น สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการช่วยพระพุทธองค์ เผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยท่านเป็นพระที่เทวดาทั้งหลายเคารพ เนื่องจากมีความชำนาญใน ทิพพจักขุญาณ (ความรู้ด้วยตาทิพย์) มีการติดต่อกับเทวดาอยู่เนืองๆ ท่านได้เป็นอาจารย์ของ

หมู่คณะ กล่าวสอนภิกษุ มีลัทธิวิหาริกและอันเตวาลิกเป็นจำนวนมาก และมีบทบาทสำคัญในการช่วยรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่สืบทอดต่อมาเช่นเดียวกับพระอุบาลีเถระ โดยได้ร่วมกันทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และในการทำสังคายนาครั้งที่ ๒ ก็มีพระเถระที่เป็นศิษย์ผู้สืบเชื้อสายมาจากท่านเข้าร่วมด้วย คือ พระวาสภคามีเถระ และพระสุมนเถระะ

ท่านมีวัตรปฏิบัติที่นักเผยแผ่ธรรมะรุ่นหลังควรศึกษาและถือเอาเป็นแบบอย่าง คือความมักน้อย ท่านได้กล่าวธรรมกถาในโอกาสต่างๆ ที่สำคัญ คือ ในวันที่พระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน มีเรื่องเล่าไว้ว่า ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระพุทธรองค์ทรงเข้าอนุพัทพวิหารสมาบัติ คือ ทรงเข้าฌานไปตามลำดับเริ่มตั้งแต่ปฐมฌานไปจนถึงนิโรธสมาบัติ พระอานนท์เห็นพระพุทธรองค์ทรงบรรทมสงบนิ่ง ไม่ทรงหายพระทัยเข้า-ออก จึงถามท่านว่า “พระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วหรือ?”

ท่านเข้าฌานตามดูอยู่ตลอดและทราบว่พระพุทธรองค์กำลังทรงเข้านิโรธสมาบัติ จึงตอบว่า “ยัง” จนกระทั่งเมื่อพระพุทธรองค์ทรงออกจากนิโรธสมาบัติแล้วทรงลงสู่ภวังค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ในขณะที่ลงสู่ภวังค์นั้น ท่านทราบภาวะนั้นจึงออกจากสมาบัติแล้วแจ้งให้พระอานนท์ทราบ

ทันทีที่พระอานนท์ได้แจ้งให้พระภิกษุรูปอื่นๆ ที่ประชุมเฝ้าพระพุทธรองค์อยู่นั้นได้ทราบ พวกภิกษุสาวกที่เป็นพระอริยะก็ปลงธรรมสังเวชว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง” ส่วนพวกภิกษุสาวกที่ยังเป็นปุถุชน ต่างเสียใจร้องไห้คร่ำครวญด้วยความอาลัยรักในพระพุทธรองค์เป็นที่สุด

ท่านเห็นปริเวทนาการของพวกภิกษุนั้น จึงปลอบโยนโดยกล่าวข้อความเป็นธรรมคดีว่า

“ท่านทั้งหลาย พวกท่านอย่าได้เสียใจ อย่าคร่ำครวญไปเลย พระศาสดาเคยตรัสไว้แล้วมิใช่หรือ ว่า ความพลัดพรากจากของรักของชอบทั้งหมดนั้นย่อมมีเป็นธรรมดา สิ่งที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่ง มีความแตกสลายไปเป็นธรรมดา ไม่มีใครจะบังคับได้หรือกว่าจะอย่าแตกสลาย”

ในคืนที่พระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานนั้น ท่านเป็นพระสังฆเถระคือพระผู้ใหญ่ที่สุดในหมู่ภิกษุที่มาเฝ้าอยู่ในที่นั้น โดยตลอดคืนนั้น ท่านกับพระอานนท์ได้ทำหน้าที่กล่าวธรรมกถาปลอบโยนพระสาวกที่ยังเป็นปุถุชนอยู่ จนกระทั่งรุ่งเช้า ท่านจึงมอบให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวพุทธปรินิพพานให้มัลลกะศรัียแห่งกรุงกุสินาราทราบ

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์ประเภทเดวิชชะ คือ บรรลุอรหัตผลพร้อมกับได้วิชา ๓ อันได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ทิพพจักขุญาณ และอาสวกษยญาณ แต่ท่านจะใช้ความสามารถด้าน

ทิพพจักขุญาณ คือความมีตาทิพย์เป็นประจำ โดยท่านจะมีปกติตรวจดูความเป็นไปตามกรรมของ สัตว์โลกด้วยทิพพจักขุญาณอยู่ตลอดเวลาเพื่อหาทางพร่ำสอนให้เข้าใจในหลักกรรม เปรียบได้กับ คนทั่วไปที่มีใจเอื้ออาทรคอยเอาใจใส่ดูแลทุกข์-สุขของผู้อื่นอยู่เสมอจะนั้น เล่ากันมาว่า ท่าน ปฏิบัติทุกระยะเวลา เว้นเฉพาะเวลานั่งภัตตาหารเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับการยกย่องจาก พระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสภา **ผู้มีทิพพจักขุญาณ**

เถรคาถาธรรมภาษิต :

เถรคาถาธรรมภาษิตของพระอนุรุธเถระนั้นมีปรากฏในคัมภีร์เถรคาถา พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖ จำนวนมาก ในที่นี้ เลือกสรรนำมาเสนอบางส่วน ดังนี้

ภิกษุใดเป็นผู้มักมาก ไม่สันโดษ ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ มีจิตฟุ้งซ่าน
บาปกรรมอันเศร้าหมองเหล่านี้ย่อมมีแก่ภิกษุนั้น

ส่วนภิกษุใดเป็นผู้มีสติ มักน้อย สันโดษ ไม่มีความขัดเคือง ยินดีในวิเวก
ชอบสงัด ปรารถนาความเพียรเป็นนิตย์ กุศลธรรมซึ่งเป็นฝ่ายให้ตรัสรู้เหล่านี้ย่อมมีแก่
ภิกษุนั้น ทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ก็ได้ตรัสว่า ภิกษุนั้นเป็นผู้
หาอาสวะมิได้

ในเวลาที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ภิกษุทั้งหลายถามท่านถึงภาวะที่เสด็จ
ดับขันธปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ท่านจึงประกาศภาวะนั้นด้วยเถรคาถาธรรมภาษิต ความว่า

ลมหายใจเข้าและหายใจออกมิได้มีแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้มีพระหฤทัยตั้งมั่น ผู้
คงที่ พระองค์ผู้มีพระจักขุ ผู้ไม่มีติดพันเป็นเครื่องทำใจให้หวั่นไหว ทรงทำนิพพาน
ให้เป็นอารมณ์เสด็จปรินิพพานแล้ว พระองค์ทรงอดกลั้นเวทนาด้วยพระหฤทัยอัน
เบิกบาน ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นดวงประทีปของชาวโลกกับทั้งเทวโลกเสด็จ
ดับขันธปรินิพพาน ความพันพิเศษแห่งพระหฤทัยได้มีขึ้นแล้ว บัดนี้ธรรมเหล่านี้อัน
มีสัมพัทธ์เป็นที่ ๕ ของพระมหา牟尼ได้สิ้นสุดลงแล้ว ในเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จ
ปรินิพพานแล้ว จิตและเจตสิกธรรมเหล่านี้จักไม่มีอีกต่อไป

ปรินิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารเพื่อประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองพอสมควรแก่กาลแล้ว
พระอนุรุธเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ณ กอไผ่ หมู่บ้านเวฬุคาม
แคว้นวัชชี

๖. ประวัติพระภัททียเถระ

สถานะเดิม :

พระภัททียเถระ เกิดที่พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระนางกาฬโคธราชเทวี ผู้เป็นราชธิดาของเจ้าศากยะพระองค์หนึ่ง (ไม่ปรากฏนามพระบิดา) เป็นพระสหายสนิทกับพระราชกุมารศากยวงค์รุ่นราวคราวเดียวกัน ๔ พระองค์ คือ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภค และ เจ้าชายกิมพิละ รวมทั้งพระราชกุมารโกถิลยวงค์ แห่งพระนครเทวทหะ คือ เจ้าชายเทวทัต อีกด้วย

เมื่อเจริญวัย ได้ครองราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ มีพระนามว่า ภัททียศากยราชา

บวชเพราะพระสหายชักชวน :

อยู่มาวันหนึ่ง เจ้าชายอนุรุทธะผู้เป็นพระสหายมาทูลชักชวนให้ออกผนวช พระองค์ไม่พอพระทัยในการที่จะสละราชสมบัติออกผนวช แต่ด้วยเหตุผลของเจ้าชายอนุรุทธะ จึงจำเป็นต้องยอมในที่สุด แล้วพร้อมกับ ๔ ราชกุมารศากยวงค์ คือ อนุรุทธะ อานันทะ ภค กิมพิละ และอีก ๑ ราชกุมารโกถิลยวงค์ คือ เทวทัต รวมกับ อุบาลี ผู้เป็นนายภูษามาลาประจำพระองค์ รวมเป็น ๗ คนด้วยกัน พวกกันไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่อนุปิยนนิคม แคว้นมัลละ แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบท โดยทูลขอให้อุบาลีบวชก่อน เพื่อจะได้ทำความเคารพกราบไหว้อุบาลีที่รับใช้มานานและเป็นการทำลายความถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ด้วย พระพุทธองค์ก็ทรงประทานให้ตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว เพื่อนภิกษุสหธรรมิกมักเรียกชื่อท่านเต็มๆ ว่า พระภัททียกาฬโคธายปุตตะเถระ (พระเถระผู้เป็นโอรสของพระนางกาฬโคธามว่าภัททียะ) ภายหลังจากนั้น ท่านได้ฟังพระพุทธโอวาทก็ไม่ประมาณ หมั่นบำเพ็ญสมณธรรม โดยปลีกตนจากหมู่คณะเข้าไปอยู่ป่าตามลำพัง ตั้งมั่นอยู่ในศีล อบรมสมาธิจิต และเจริญวิปัสสนาปัญญาจนเกิดความรู้แจ้ง ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในปีที่บวชนั่นเอง

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

พระภัททียเถระครั้งบรรลุผลสูงสุดในพระพุทธศาสนา อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจส่วนตนที่ต้องทำแล้ว ก็ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาเยี่ยงพระอรหันตสาวกทั้งหลาย อันเป็นเหตุนำมาซึ่งประโยชน์สุขและสังคมโดยรวม แม้จะไม่ปรากฏในคัมภีร์แสดงประวัติว่าท่านได้แสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทจนได้ศิษย์เข้ามาบวชประพตติธรรมก็ตาม แต่อัตชีวประวัติปฏิบัติของท่านที่ถือธุดงค์วัตร

เครื่องครัดในศีล ยินดีในธรรมปฏิบัติ ก็เป็นเหตุจงใจให้อนุชนสนใจในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก โดยมีเรื่องเล่าว่า เมื่อสมัยเป็นคฤหัสถ์ ท่านเป็นพระราชาสุงศ์กดี เมื่อมาบวชเป็นภิกษุได้สำเร็จ เป็นพระอรหันต์แล้ว ไม่ว่าจะอยู่ ณ ที่ใดๆ มักเปล่งอุทานว่า “สุขหนอฯ” อยู่เสมอ จนพวกภิกษุเข้าใจผิดคิดว่าท่านรำพึงถึงความสุขในราชสมบัติ จึงนำความกราบทูลพระพุทธองค์ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงรับสั่งหาท่านมาเฝ้าและตรัสถามว่า “ภิกษุ เธอเปล่งอุทานเช่นนั้นจริงหรือ” ท่านทูลตอบว่า “จริง พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์ตรัสถามต่อไปว่า “เธอเห็นอำนาจประโยชน์อะไร จึงเปล่งอุทานเช่นนั้น”

ท่านจึงได้เปล่งวาจาแสดงการพยากรณ์หรือหัตถผล (แสดงให้รู้ว่าสำเร็จเป็นพระอรหันต์) ต่อเบื้องพระพักตร์ด้วยเถรคาถาเป็นธรรมภาษิตว่า

“เมื่อก่อนข้าพระองค์จะไปไหนก็ขึ้นคอข้างไป แม้จะนั่งหม่อมพาก็นั่งหม่อมแต่ผ้าที่ส่งมาจากแคว้นกาลสีซึ่งมีเนื้อละเอียด แม้จะบริโภคน้ำก็บริโภคน้ำแต่อาหาร ล้วนเป็นข้าวสาลี พร้อมด้วยเนื้ออันสะอาดมีโอชารส ถึงกระนั้น ความสุขนั้นก็หาได้ทำจิตของข้าพระองค์ให้ยินดีเหมือนความสุขในวิเวกในบัดนี้ไม่ บัดนี้ ข้าพระองค์ผู้มีนามว่าภิกษุโอรสของพระนางกาฬิโคธา ผู้เจริญด้วยคุณมีศีลเป็นต้น ประกอบความเพียรต่อเนื่อง ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการบิณฑบาต ไม่ยึดมั่น เฟงพินิจอยู่

ข้าพระองค์ผู้มีนามว่าภิกษุโอรสของพระนางกาฬิโคธา ถือการนั่งหม่อมผ้าบังสุกุลเป็นวัตร ประกอบความเพียรต่อเนื่อง ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการบิณฑบาต ไม่ยึดมั่น เฟงพินิจอยู่ ... ถือการเที่ยวบิณฑบาต เป็นวัตร ... ถือการไม่นอนเป็นวัตร ... เป็นผู้มักน้อย ... สันโดษ ... ขอบสัจ ... ไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ ...

ข้าพระองค์ผู้มีนามว่าภิกษุโอรสของพระนางกาฬิโคธา เป็นผู้ปรารภความเพียร ประกอบความเพียร ยินดีแต่อาหารที่ได้มาด้วยการเที่ยวบิณฑบาต ไม่ยึดมั่น เฟงพินิจอยู่ ละทิ้งเครื่องราชูปโภค คือ จานทองอันมีราคา ๑๐๐ ตำลึง ซึ่งประกอบด้วยลวดลายอย่างงดงาม วิจิตรไปด้วยภาพทั้งภายในและภายนอก นับได้ตั้งร้อยมาใช้บาตรดินใบนี้ นี่เป็นการอภิเษกครั้งที่ ๒

แต่ก่อนข้าพระองค์แม้มีหมู่ทหารถือดาบรักษา ในเมืองที่มีป้อมและกำแพงล้อมรอบ มองเห็นได้ไกล และมีซุ้มประตูเมืองที่แน่นหนา ก็ยังมีความสะดุ้งหวาดเสียวอยู่ มาบัดนี้ข้าพระองค์ผู้มีนามว่าภิกษุโอรสของพระนางกาฬิโคธา เป็นผู้เจริญด้วยคุณ ไม่มีความสะดุ้งหวาดเสียว ละความขลาดกลัวได้แล้วมาสู่ป่าเฟงพินิจอยู่ ข้าพระองค์ตั้งมั่นอยู่ในสัจฉันธ์ เจริญสติและปัญญา ได้บรรลุถึงความสิ้นไปแห่งสังโยชน์ทั้งปวงโดยลำดับแล้ว”

จากชีวประวัติส่วนนี้ให้ข้อคิดว่า คนเราแม้จะยิ่งใหญ่มีคนแวดล้อมให้การอารักขา แต่ก็มี ความสุขอย่างแท้จริงผู้ธรรมรักษาไม่ได้

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเกิดในสกุลกษัตริย์ และเป็นกษัตริย์เสวยราชสมบัติมาแล้ว ท่านจึงได้รับยกย่องจาก พระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้เกิดในสกุลสูง

ปรีณิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระภททิยเถระก็ดับขันธปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสส นิพานธาตุ ลึนภพลีนชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๗. ประวัติพระลกุณฏกภัททิยเถระ

สถานะเดิม :

พระลกุณฏกภัททิยเถระ เกิดที่กรุงสววัตตี แคว้นโกศล ในวาระแค้น (พ่อค้า) ตระกูล เศรษฐี บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ มีชื่อเดิมว่า ภัททิยะ แต่เพราะมีร่างกายเล็กและเตี้ยจึงมักถูก เรียกว่า ลกุณฏกภัททิยะ ซึ่งมีความหมายว่า ภัททิยะผู้มีร่างกายเล็กและเตี้ย

เหตุที่บวช :

ครั้งหนึ่ง ท่านพร้อมด้วยประชาชนชาวเมืองได้ไปที่พระเชตวันมหาวิหาร ได้ฟังพระธรรมเทศนา ของพระพุทธเจ้าแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงขอบวชประพาศพรหมจรรย์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว ท่านมีความเพียรตั้งใจเล่าเรียนกัมมัฏฐาน บำเพ็ญวิปัสสนา ไม่นานนัก ก็ได้ บรรลุโสดาปัตติผล สกิทาคามีผล และอนาคามีผลตามลำดับ และวันหนึ่ง ได้รับโอวาทเพิ่มเติม จากพระสารีบุตรเถระ ท่านจึงเจริญวิปัสสนาพิจารณาตามโอวาทที่พระสารีบุตรเถระกล่าวสอนนั้น จนเกิดความรู้แจ้ง ก็ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

พระลกุณฏกภัททิยเถระนั้น แม้จะมีรูปร่างเล็กมาก แต่สภาพร่างกายของท่านก็ ไม่เป็น อุปสรรคต่อการบำเพ็ญสมณธรรมเพื่อความบรรลุมรรคผลเลย เพราะท่านใช้สติปัญญาและความเพียร

ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์และพระอุปัชฌาย์อาจารย์ อย่างไม่ย่อท้อ เป็นเหตุให้บรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นปรารถนาประโยชน์ได้ในที่สุด

อนึ่ง เล่ากันว่า สภาพร่างกายที่เล็กของท่านเป็นเหตุให้พระภิกษุสามเณรทั้งหลายที่ไม่รู้จักท่าน เมื่อมาเฝ้าพระพุทธองค์ มักคิดว่าท่านเป็นสามเณร บ้างก็ล้อเล่น ลูบศีรษะ จับใบหู หรือถามกระเช้าท่านว่า “พ่อเณร ไม่คิดอยากสึกบ้างหรือ” เป็นต้น ท่านก็นิ่ง ไม่กล่าวอะไรโต้ตอบเลย

พระพุทธองค์ทรงทราบเหตุเช่นนั้น เมื่อจะทรงแสดงความเป็นพระอรหันตเถระของท่าน ให้ปรากฏในท่ามกลางพุทธบริษัท จึงตรัสถามภิกษุสามเณรเหล่านั้นที่พากันเข้ามาเฝ้าว่า “ก่อนเข้ามานี้ พวกเธอพบเห็นพระเถระกันบ้างไหม ?”

เมื่อพวกภิกษุสามเณรกราบทูลว่า “ไม่พบเห็นพระเถระรูปใดเลย พบเห็นแต่สามเณรตัวเล็กๆ พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธองค์จึงตรัสบอกว่า “ภิกษุทั้งหลาย นั้นแหละเป็นพระเถระ หาใช่สามเณรไม่”

เมื่อพวกภิกษุสามเณรเหล่านั้นพากันกราบทูลว่า “ท่านพระลक्षणภูภทิตยเถระนี้ตัวเล็กเหลือเกิน พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์จึงตรัสพระพุทพจน์เป็นหลักการของพระพุทธศาสนาว่า

“เราไม่เรียกภิกษุว่าเป็นเถระ เพราะเขาเป็นคนแก่ นั่งบนอาสนะของพระเถระ ส่วนผู้ใดบรรลุลัสสัจจะทั้งหลายตั้งอยู่ในความไม่ เบียดเบียนคนทั้งหลาย เราจึงเรียกผู้นั้นว่าเป็นเถระ”

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะท่านมีชื่อเสียงปรากฏว่ามีวาจาไพเราะเสนาะหูแก่ผู้ฟัง ดังนั้น จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีเสียงไพเราะ

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถาไว้ มีความว่า

“บุคคลเหล่าใดถือรูปร่างเป็นประมาณและคล้อยไปตามเสียง บุคคลเหล่านั้นยังตกอยู่ในอำนาจของฉันทราคะ ย่อมไม่รู้จักเรา คนเขลาผู้ถูกกิเลสกำไว้รอบด้านย่อมไม่รู้คุณภายใน และไม่เห็นข้อปฏิบัติภายนอก คนเขลานั้นแลย่อมลอยไปตามเสียง”

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระลक्षणภูภทิตยเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิสถนิพพานธาตุ ลีลาภลันชาตุดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๘. ประวัติพระปิณโฑลภารทวาชเถระ

สถานะเดิม :

พระปิณโฑลภารทวาชเถระ เกิดที่กรุงอุชเชนี แคว้นวังสะ ในวรรณะพราหมณ์ เป็นบุตรของปุโรหิต (ที่ปรึกษาแผ่นดิน) ของพระเจ้าอุเทน กษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นวังสะ บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ มีชื่อเดิมว่า ภารทวาชะ ภายหลังจากที่บวชแล้ว ตัดใจในรสอาหาร ฉันทอาหารจู้ จึงมีคำว่า ปิณโฑล ซึ่งแปลว่า *ก้อนข้าว* มาหน้าหน้าชื่อเป็น ปิณโฑลภารทวาชะ

ชีวิตก่อนบวช :

เมื่อเจริญวัย ได้ศึกษาเล่าเรียนจนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ มีความชำนาญในวิชาเวทมนต์เป็นที่ประจักษ์ ได้เป็นคณาจารย์บอกศิลปวิทยาแก่มาณพประมาณ ๕๐๐ คน แต่เป็นคนมีความโลภในอาหาร คือตัดใจในรสอาหาร เที้ยวแสวงหาอาหารกับศิษย์ของตนโดยไม่เลือกที่ ต่อมาจึงถูกมาณพผู้เป็นศิษย์เหล่านั้นทอดทิ้ง เพราะความเป็นคนกินจู้ จึงไปอาศัยอยู่ในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ และสอนมนต์อยู่ประจำที่นั่น

บวชเพราะอยากมีลาภสักการะ :

เนื่องจากกรุงราชคฤห์ มีเจ้าลัทธิมาก ท่านในฐานะเป็นเจ้าลัทธิใหม่ จึงไม่ได้รับความนับถือมากนัก เป็นเหตุให้ได้ลาภสักการะน้อยและเลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง เมื่อไปอยู่ในกรุงราชคฤห์แล้ว ก็เห็นว่าพระพุทธรูปเจ้าและพระสาวกทั้งหลายมีลาภสักการะเกิดขึ้นมาก มีความประสงค์จะได้ลาภสักการะเช่นนั้นบ้าง จึงหาโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธรูปองค์เพื่อทูลขอบวช และพระพุทธรูปองค์ก็ทรงประทานการบวชให้

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว เนื่องจากฉันทอาหารจู้ จึงได้เที่ยวบิณฑบาตโดยไม่รู้จักประมาณ และถูกขนานนามเพิ่มว่า ปิณโฑลภารทวาชะ แปลว่า *ภารทวาชะผู้แสวงหาก้อนข้าว* พระพุทธรูปองค์ทรงทราบดังนั้น จึงทรงใช้อุบายแนะนำให้ท่านรู้จักประมาณในการเที่ยวบิณฑบาตและการฉันทอาหาร ท่านเข้าใจตามพระพุทธรูปดำรัสสอนแนะนำแล้วก็เกิดความสลัดใจ จึงเริ่มบำเพ็ญสมณธรรม หมั่นเจริญสมาธิวิปัสสนา ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา จนเป็นที่ประจักษ์ชัดในผลงาน ดังเช่น ครั้งหนึ่งท่านรับคำท้าประลองฤทธิ์กับพวกอัญญเดียรถีย์ตามความประสงค์

ของเศรษฐีกรุงราชคฤห์ที่ใคร่ทราบว่าจะอรหันต์มีจริงในโลกหรือไม่ ถ้ามีจริง ขอให้แสดงตน เหาะมาเอาบาตรไม้จันทน์ที่เรือนของตน ท่านได้ขอโอกาสพระมหาโมคคัลลานะผู้มีฤทธิ์มากก่อน แล้วเหาะขึ้นไปเอาบาตรไม้จันทน์ที่แขวนไว้ในที่สูงลงมา ทำให้เศรษฐีนั้นมั่นใจว่ามีพระอรหันต์ อยู่จริงในโลกแล้วมีความเลื่อมใสประกาศตนเป็นอุบาสกผู้นับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

นอกจากนี้ ท่านยังได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าอุเทน กษัตริย์แห่งแคว้นวังสะที่เรื่องอำนาจ ให้มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาอีกด้วย โดยเมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่าน ไปยังแคว้นวังสะ นั่งพักอยู่ที่โคนต้นไม้ในพระราชอุทยาน พระเจ้าอุเทนเสด็จมาพบและได้ทรงยก ประเด็นที่เกี่ยวกับการที่พระภิกษุหนุ่มๆ ในพระพุทธศาสนาบวชอยู่ได้อย่างไรขึ้นมาตรัสถาม ท่านได้ทูลวิสัชชาว่า พระเหล่านั้นปฏิบัติตามคำสอนของพระบรมศาสดา โดยสำรวมระวังอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ยินดีในอารมณ์ที่น่าปรารถนา ไม่ให้ขัดเคืองในอารมณ์ที่ ไม่น่าปรารถนา และไม่ยึดถือสิ่งทั้งปวงที่ผิดจากความจริง ดังนี้เป็นต้น พระเจ้าอุเทนทรงสดับแล้ว มีความเลื่อมใส ทรงแสดงพระองค์เป็นอุบาสกขอนับถือพระรัตนตรัยตลอดพระชนม์ชีพ

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมได้อภิญญา ๖ แล้ว ท่านมีความมองอาจมั่นใจในมรรคผลที่บรรลุ มาก จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้บ้นคือ สีนหาท หมายถึงเป็นผู้มีปกติเปล่งวาจาอย่างองอาจด้วยความมั่นใจดูจพญาราชสีห์คำรามเสียงในป่า ดังเช่น ในวันที่ท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ขณะที่เดินอยู่รอบๆ บริเวณวิหาร ได้เปล่งวาจาว่า “ผู้มีความสงสัยในมรรคและผล จงถามข้าพเจ้า” หรือแม้จะยืนตรงพระพักตร์ของพระพุทธองค์ ก็ เปล่งวาจาว่า “กิจที่จะพึงทำในพระศาสนานี้ข้าพระองค์ทำถึงที่สุดแล้ว” ดังนี้เป็นต้น

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเกี่ยวกับการดำรงชีวิตเป็นเถรคาถาไว้ มีความว่า

ชีวิตของเรานี้ย่อมไม่เป็นไปโดยที่ไม่สมควร อาหารก็ไม่ได้ทำจิตให้สงบ เราเห็น ว่าร่างกายจะดำรงอยู่ได้เพราะอาหาร จึงได้เที่ยวแสวงหาอาหารโดยทางที่ชอบ การ กราบไหว้และการบูชาในตระกูลทั้งหลายนั้นพระอริยเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า เป็นเปลือกตม เป็นลูกศรอันละเอียดที่ถอนได้ยาก เพราะสักการะเป็นสิ่งที่คนชั่วจะได้ยาก

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระปณิโกลการทวาชเถระก็ดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ลิ่นภพลิ่นชาติดูจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๕. ประวัติพระปุลณมันตานีบุตรเถระ

สถานะเดิม :

พระปุลณมันตานีบุตรเถระ เกิดที่บ้านโพนวัดฤ ไกลกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในตระกูลพราหมณ์มหาศาล บิดาไม่ปรากฏชื่อ ส่วนมารดาเป็นน้องสาวของพระอัญญาโกณฑัญญะชื่อว่ามันตานี จึงมีศักดิ์เป็นหลานชายของพระอัญญาโกณฑัญญะ มีชื่อเดิมว่า ปุลณะ ภายหลังเมื่อเข้ามาบวชแล้ว สหธรรมิกทั้งหลายมักเรียกท่านว่า พระปุลณมันตานีบุตร เพราะเป็นบุตรของนางมันตานีพราหมณี

เนื่องจากเกิดในตระกูลสูงและมีฐานะดี และเป็นหลานชายของโกณฑัญญพราหมณ์ผู้เชี่ยวชาญในตำราทำนายลักษณะของคน จึงสันนิษฐานว่า ปุลณมาณพน่าจะได้รับการศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิของพราหมณ์และศิลปวิทยาต่างๆ เป็นอย่างดี แล้วช่วยบิดามารดาประกอบอาชีพที่เป็นของตระกูล ครองชีวิตฆราวาสอย่างสุขสบายตามสมควรแก่ฐานะ

มูลเหตุที่ออกบวช :

การที่ท่านเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็เพราะได้รับการชักชวนแนะนำจากท่านพระอัญญาโกณฑัญญเถระ ผู้เป็นลุง ในช่วงที่พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ พระวิหารเวฬุวันกรุงราชคฤห์ โดยท่านพระอัญญาโกณฑัญญเถระได้เดินทางไปยังหมู่บ้านโพนวัดฤ อันเป็นบ้านเกิดของท่านแล้วได้แสดงพระธรรมเทศนาโปรดบรรดาญาติๆ ให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา

ปุลณมาณพเมื่อเห็นกิริยาอาการของหลวงลุงที่สำรวมเรียบร้อย ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใส ประกอบกับบุญญาธิการในอดีตชาติเตือนใจ จึงได้เข้าไปขอบวชเพื่อประพาศพรหมจรรย์ ท่านพระอัญญาโกณฑัญญะก็เมตตาบวชให้ตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้นบวชแล้วได้เรียนกัมมัฏฐานจากพระอัญญาโกณฑัญญเถระ และขอลาไปอยู่ ณ ภูมิประเทศชื่อว่าชาติภูมิ หมั่นบำเพ็ญเพียรเจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากบรรลุอรหัตตผลแล้ว พระปุลณมันตานีบุตรเถระได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนามาตลอดเวลา โดยท่านตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ *มักน้อย สันโดษ ขอบสัจ ไม่เกี่ยวข้องด้วยหมู่คณะ ปรารภความเพียร บริบูรณ์ด้วยศีล สมานวิมุตติ ปัญญา วิมุตติ*

และวิมุตติญาณทัสสนะ โดยท่านสอนพุทธบริษัทให้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการนั้นด้วย คือสอนหลักกถาวัตถุ ๑๐ (เรื่องที่ควรพูด ๑๐ ประการ) อันได้แก่ (๑) เรื่องความมกน้อย (๒) เรื่องความสันโดษ (๓) เรื่องความสงบ (๔) เรื่องความไม่เกี่ยวข้องกับหมู่คณะ (๕) เรื่องการปรารภความเพียร (๖) เรื่องศีล (๗) เรื่องสมาธิ (๘) เรื่องปัญญา (๙) เรื่องความหลุดพ้น (๑๐) เรื่องความรู้ความเห็นว่าหลุดพ้น (วิมุตติญาณทัสสนะ)

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรชาวกรุงกบิลพัสดุ์นับจำนวนได้ ๕๐๐ คน แล้วโอวาทสั่งสอนด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการนั้น จนท่านเหล่านั้นเกิดความเพียรระวังเคร่งครัดตามโอวาท ก็สามารถตัดกิเลสเป็นสมุญฺหะปหานสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ต่อมา พระอรหันต์เถระผู้เป็นศิษย์เหล่านั้นมีความประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์บรมศาสดา ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ เมืองราชคฤห์ จึงพากันเข้าไปหาท่านเพื่อแจ้งความประสงค์ให้ทราบ ท่านได้ขอให้ศิษย์เหล่านั้นล้วงหน้าไปก่อนแล้วตัวท่านจะตามไปภายหลัง

พระบรมศาสดาทรงทราบข่าวพระอรหันต์เหล่านั้นล้วนปฏิบัติเคร่งครัดในกถาวัตถุ ๑๐ ประการ ได้ทรงกระทำกรรมปฏิสันถารอันสมควรแล้วตรัสถามถึงสถานที่อยู่อาศัยของท่านเหล่านั้น เมื่อทรงสดับว่าอยู่ที่เขตสักกชนบท อันเป็นชาติภูมิอุบัติของพระองค์ จึงทรงถามถึงชื่อของพระเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ต้นแบบแห่งการปฏิบัติตามกถาวัตถุ ๑๐ ประการ ท่านเหล่านั้นได้กราบทูลว่าชื่อพระปณณมันตานีบุตร และสรรเสริญคุณแห่งพระอุปัชฌาย์ของตนว่าเป็นผู้มกน้อย สันโดษ โปรดปรานการเจริญศีล สมาธิ ปัญญาอย่างยิ่ง

ท่านพระสารีบุตรเถระผู้นั่งอยู่ ณ ท่ามกลางเถรสมาคมนั้นด้วย เมื่อได้ฟังคำสรรเสริญพระอุปัชฌาย์ตนของพระภิกษุเหล่านั้น ก็มีความประสงค์อยากจะพบพระปณณมันตานีบุตรเถระเป็นยิ่งนัก หลังจากที่พระบรมศาสดาได้เสด็จจากกรุงราชคฤห์ไปยังกรุงสาวัตถี พระปณณมันตานีบุตรเถระได้ตามไปเฝ้าพระพุทธองค์จนถึงพระคันธกุฎีที่ประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ได้รับฟังพระธรรมเทศนาอันทำให้เกิดปราโมทย์แล้วได้กราบทูลลาพระพุทธองค์ไปยังป่าอันธวัน นั่งพักกลางวัน สงบกายใจอยู่ ณ โคนไม้ต้นหนึ่ง ขณะนั้น พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระได้เดินเข้าไปหา แล้วสนทนาปุจฉาโต้ถามข้อความในวิสุทธิ ๗ ประการ ท่านก็ได้วิสันนาแฉ่งไขความสัมพันธเป็นขั้นๆ กันแห่งวิสุทธิ ๗ ประการ ด้วยการชักอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบกับยรรถ ๗ ผลัด จัดรับส่งบุคคลมุ่งตรงต่อภาวะสิ้นสุดแห่งทุกข์คือพระนิพพาน ในที่สุดแห่งการปุจฉา-วิสันนา พระอรหันต์มหาเถระทั้งสองต่างก็เบิกบานอนุโมทนาคำภาษิตที่ตีมดำจำจิตของกันและกัน

อนึ่ง พระอานนทเถระ พุทธอุปัฏฐาก คราวที่บวชใหม่ๆ ได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ก็เพราะฟังโอวาทกถาวัตถุ ๑๐ จากท่านพระปณณมันตานีบุตรเถระนั่นเอง

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีวาทะในการกล่าวธรรมภาษิตแสดงธรรมที่ลุ่มลึกให้ผู้ฟังเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้งด้วยคำอุปมาอุปไมย ดังเช่นที่แสดงวิสุทธิ ๗ ประการ อุปมาด้วยรถ ๗ ผลัด ท่านจึงได้รับการยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะจากพระบรมศาสดาว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้เป็นพระธรรมกถึก** (คือมีความสามารถในการเป็นพระนักเทศน์ มีศิลปะลีลาโวหารในการเทศน์)

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์เถรคาถา ท่านได้กล่าวสุภาษิตเกี่ยวกับการคบคนดีไว้ มีความว่า

บุคคลพึงคบหาสมาคมกับสัตบุรุษ ผู้เป็นบัณฑิต ผู้ชี้แจงประโยชน์ให้เท่านั้น
เพราะอิริชนทั้งหลายผู้ไม่ประมาท ผู้เห็นประจักษ์ด้วยปัญญา ย่อมได้บรรลุถึง
ประโยชน์ที่ใหญ่ ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ละเอียด สุขุม

ปรีณิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารบำเพ็ญประโยชน์ด้วยการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระปฐมณันตานีบุตรเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ภายหลังพุทธปรินิพพาน สันภพสันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อดับไปแล้วฉะนั้น

๑๐. ประวัติพระมหากัจจายนเถระ**สถานะเดิม :**

พระมหากัจจายนเถระ (ในพระบาลีบางแห่งเรียกว่า พระมหากัจจายนเถระ) เกิดที่เมืองอุชเชณี แคว้นอวันตี ในรัชสมัยของพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า **จันทป็ชโชต** เกิดในวรรณะพราหมณ์ตระกูลกัจจายนะ บิดามีชื่อว่า **ติริฐิวัจฉะ** ซึ่งเป็นพราหมณ์บุโรหิตของพระเจ้าจันทป็ชโชต ส่วนมารดาเป็นนางพราหมณ์ชื่อว่า **จันทนปทุมมา** มีชื่อที่บิดามารดาตั้งให้ว่า **กาญจนะ** หรือ **กัญจนะ** ซึ่งแปลว่า **ทองคำ** เพราะเกิดมา มีผิวพรรณงามดุจทองคำ แต่คนทั่วไปเรียกตามโคตรของท่านว่า **กัจจายนะ** หรือ **กัจจายะ** ชีวิตในเยาว์วัย ได้ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์โดยลำดับ เมื่อบิดาได้ล่วงลับไปแล้ว ได้รับตำแหน่งเป็นพราหมณ์บุโรหิตแทนบิดา

บรรลุนิพพานก่อนบวช :

ต่อมา พระเจ้าจันทป็ชโชตได้ทรงสดับว่า **พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นในโลก** เสด็จเที่ยวโปรดสั่งสอนประชาชนอยู่ **ธรรมที่พระองค์ทรงสั่งสอนนั้นเป็นธรรมที่แท้จริง** สามารถ

ยังประโยชน์ให้สำเร็จแก่ผู้ประพฤติปฏิบัติตามได้ มีพระราชประสงค์จะอาราธนาพระพุทธองค์เพื่อให้เสด็จพระดำเนินมาประกาศพระพุทธศาสนาโปรดประชาชนที่กรุงอุชเชนีบ้าง จึงได้ตรัสสั่งให้กัจจายนบุโรหิต (บุโรหิตชื่อว่ากัจจายนะ) ผู้มีความรู้ความสามารถเป็นเลิศไปทูลอาราธนาเสด็จ

กัจจายนบุโรหิตก็มีความเบื่อนายในชีวิตฆราวาส เห็นเป็นโอกาสที่จะได้บวชในพระธรรมวินัยของพระพุทธเจ้า จึงทูลขอพระราชานุญาตบวชด้วย พระเจ้าจันทปัทมชโยทศกัทรองอนุญาตตามความประสงค์ กัจจายนบุโรหิตจึงพร้อมด้วยบริวารอีก ๗ คน เดินทางออกจากกรุงอุชเชนีมุ่งหน้าไปพระนครสาวัตถี แคว้นโกศล เพื่อเข้าเฝ้าทูลอาราธนาพระพุทธองค์ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี

กัจจายนบุโรหิตพร้อมบริวารเมื่อเดินทางมาถึงที่ประทับของพระพุทธองค์แล้วได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์ทรงพระกรุณาตรัสสั่งสอน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมกับปฏิสัมภิทา สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะที่ทรงเทศเป็นคฤหัสถ์พร้อมกันทั้ง ๘ คน ซึ่งนับว่าท่านเป็นพระมหาสาวกอีกองค์หนึ่งที่ได้บรรลุอรหัตตผลก่อนบวช ครั้นบรรลุอรหัตตผลแล้ว กัจจายนบุโรหิตพร้อมกับบริวารจึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงเหยียดพระหัตถ์ตรัสว่า “พวกเธอจงเป็นภิกษุมานเถิด” เมื่อจบพระพุทธดำรัส ทั้ง ๘ ท่านได้มีเพศเป็นพระภิกษุเหมือนพระเถระผู้บวชมา ๖๐ พรรษา ทรงบาตรและจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

พระมหากัจจายนะเมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์และได้อุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ซึ่งทำประโยชน์นั้นให้สำเร็จโดยบริบูรณ์แล้ว วันหนึ่ง หวนระลึกถึงพระราชประสงค์ของพระเจ้า จันทปัทมชโยทศแห่งกรุงอุชเชนี จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระเจ้าจันทปัทมชโยทศทรงปรารถนาจะไหว้พระบาทและฟังธรรมของพระองค์ พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ได้ตรัสรับสั่งว่า “กัจจายนะ เธอเองนั่นแหละจงไปในวังนั้น เมื่อเธอไปถึงแล้ว พระเจ้าจันทปัทมชโยทศจักทรงเลื่อมใส”

ท่านจึงพร้อมด้วยภิกษุบริวาร ๗ รูปถวายบังคมลาพระพุทธองค์ไปประกาศพระพุทธศาสนา ณ แคว้นอวันตีตามพระพุทธบัญชา โดยได้ทำให้พระเจ้าจันทปัทมชโยทศและประชาชนจำนวนมากเลื่อมใส และเมื่อสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ในแคว้นอวันตีอย่างมั่นคงแล้ว ก็กลับมาอยู่ที่สำนักของพระบรมศาสดาอีก

ท่านได้ทูลขอพระพุทธานุญาตให้พระพุทธองค์ทรงผ่อนผันพระพุทธบัญญัติบางข้อที่มีข้อจำกัดในด้านการปฏิบัติในภูมิภาคบางแห่ง โดยเมื่อครั้งที่ท่านอาศัยอยู่ที่ภูเขาลาปาตะ เขตเมือง

กฐนพระ (บางแห่งใช้ว่า กุฐนพระ ในที่นี้ใช้ตามพระบาลีไตรปิฎก) แคว้นอวันตี ได้มีอุบาสกผู้เป็นอุปัฏฐกของท่าน ชื่อว่า โสณกุฎิกัณณะ ประารถนาจะบวชเป็นภิกษุ อ้อนวอนขอให้ท่านบวชให้ แต่เนื่องจากในแคว้นอวันตีนั้นมีภิกษุน้อย หากภิกษุสงฆ์เป็นคณปุระกะ (พระนั่งลำดับเป็นองค์ประชุมสงฆ์) ไม่ได้ ท่านจึงไม่สามารถให้อุปสมบทเป็นภิกษุได้ แต่เมื่อท้ออ้อนวอนไม่ไหว จึงให้บรรพชาเป็นสามเณรไปก่อน เมื่อเวลาผ่านไป ๓ ปี จึงหาภิกษุสงฆ์เป็นคณปุระกะได้ครบ แล้วได้ให้อุปสมบทเป็นภิกษุและส่งไปทูลขอพระบรมพุทธานุญาตแก้ไขพุทธบัญญัติ ๕ ข้อ คือ

(๑) ในอวันตีทักขินาปถชนบท มีภิกษุน้อย ขอทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยคณะสงฆ์น้อยกว่า ๑๐ รูปเถิด

(๒) ในอวันตีทักขินาปถชนบท มีพื้นที่ขรุขระไม่สม่ำเสมอ ขอทรงอนุญาตให้ใช้รองเท้าเป็นชั้นๆ ได้เถิด

(๓) ในอวันตีทักขินาปถชนบท พวกมนุษย์ต้องอาบน้ำทุกวันๆ ขอทรงอนุญาตให้ภิกษุอาบน้ำได้เป็นนิตยเถิด

(๔) ในอวันตีทักขินาปถชนบทมีเครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ มีหนังแพะหนังแกะเป็นต้น ขอทรงอนุญาตให้ใช้เครื่องลาดที่ทำด้วยหนังสัตว์ได้เถิด

(๕) พวกชาวบ้านถวายจีวรแก่ภิกษุผู้ไปแล้วในภายนอกสีมา (ไม่อยู่วัด) ด้วยคำว่า “พวกข้าพเจ้าถวายจีวรผืนนี้แก่ภิกษุชื่อนี้” เมื่อพวกภิกษุนั้นกลับมาทราบเข้า ไม่นินดีที่จะรับเพราะเข้าใจว่าผ้าผืนนั้นเป็นนิสสัคคีย์ (เก็บไว้เกิน ๑๐ ราตรี) ขอพระองค์ตรัสบอกวิธีปฏิบัติในข้อนี้ด้วย

ซึ่งพระพุทธองค์ก็ทรงผ่อนผันให้ในปัจจุบันชนบททุกแห่งถือปฏิบัติ ดังนี้

(๑) การบวชในปัจจุบันชนบทอย่างแคว้นอวันตีมีภิกษุร่วมเป็นคณปุระกะ เพียง ๕ รูป ก็ใช้ได้

(๒) ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในปัจจุบันชนบทอย่างแคว้นอวันตีสวมรองเท้าหลายชั้นได้

(๓) ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในปัจจุบันชนบทอย่างแคว้นอวันตีอาบน้ำได้ทุกวัน

(๔) ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในปัจจุบันชนบทอย่างแคว้นอวันตีนั่งบนอาสนะที่ทำด้วยหนังสัตว์ได้

(๕) ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ในปัจจุบันชนบทอย่างแคว้นอวันตีรับจีวรที่ทายกปวารณาถวายไว้เกิน ๑๐ วันได้ โดยมีพระพุทธวินิจฉัยว่า ผ้ายังไม่ถึงมือภิกษุทราบใด จะนับว่าเป็นผู้มีสิทธิในผ้านั้นเต็มที่ ยังไม่ได้ทราบนั้น (ผ้ายังไม่เป็นนิสสัคคีย์)

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะฉลาดสามารถในการอธิบายความย่อให้พิสดาร ดังนั้น ท่านจึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้อธิบายเนื้อความย่อให้พิสดาร

ความสามารถในด้านการขยายความแห่งพระพุทธภาษิตที่ตรัสไว้โดยย่อให้พิสดารนี้ มีหลักฐานปรากฏในคัมภีร์มัชฌิมนิกาย อุपरินิพนธาสัก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔) โดยใจความว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่ตโปทาราม เขตกรุงราชคฤ์ ทรงแสดงภัทเทกรัตตสูตร โดยอุทเทสคือหัวข้อธรรมว่า

“บุคคลไม่ควรคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว ไม่ควรมุ่งหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง สิ่งใดล่วงไปแล้ว สิ่งนั้นก็เป็นอันละไปแล้ว และสิ่งที่ยังไม่มาถึง ก็เป็นอันยังไม่มาถึง

ก็บุคคลใดเห็นแจ้งธรรมปัจจุบันอันไม่องงแงง ไม่คลอนแคลนในธรรมนั้นๆ ได้ บุคคลนั้นพึงเจริญธรรมนั้นเนื่องๆ ให้ปรุโปร่งเถิด

พึงทำความเพียรเสียในวันนี้แหละ ใครเล่าจะรู้ได้ว่าความตายจะมีในวันพรุ่งนี้ เพราะว่าการขอผ่อนผันกับมัจจุราชผู้มีเสนาใหญ่นั้น ย่อมไม่มีแก่เราทั้งหลายเลย พระมุนีผู้สงบย่อมเรียกบุคคลผู้มีปกติอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืนนั้นแล้วว่า ผู้มีราตรีเดียวเจริญ”

เมื่อทรงแสดงดังนี้แล้ว ก็เสด็จลุกจากที่ประทับหลีกไป ไม่ทรงเปิดโอกาสให้ภิกษุทั้งหลายได้ทูลถามให้เข้าใจเนื้อความที่ทรงแสดงนั้นโดยพิสดาร ภิกษุทั้งหลายปรึกษากันแล้วก็เห็นว่าท่านพระมหากัจจายนะนี้เป็นผู้ที่พระศาสดาทรงสรรเสริญไว้และเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ผู้เป็นวิญญูชนก็ยกย่องกันแล้ว จึงพากันไปหาท่านเพื่อให้ อธิบายความแห่งภัทเทกรัตตสูตรนั้นให้ฟัง

ตอนแรก ท่านปฏิเสธ เพราะเห็นว่าพระบรมศาสดาก็ประทับอยู่ โดยยกข้ออุปมาว่า เปรียบเหมือนคนมีความต้องการแก่นไม้ เสาหาแก่นไม้ เที้ยวแสวงหาแก่นไม้อยู่ เมื่อมีต้นไม้มที่มีแก่นยืนต้นอยู่ กลับมองข้ามโคนต้นและลำต้นเสีย เข้าใจไปว่าจะหาแก่นได้ที่กิ่งและใบ ฉันทิด ข้ออุปไมยนี้ก็ฉันทัน เมื่อพระศาสดาทรงปรากฏอยู่ต่อหน้า แต่ทำไม พวกภิกษุกลับมองข้ามพระองค์ไปเสียแล้วมาเข้าใจว่าเนื้อความนี้จะสอบถามได้ที่ท่าน

ภิกษุเหล่านั้นได้กล่าวตอบว่า “ท่านมหากัจจายนะเป็นผู้ที่พระศาสดาทรงสรรเสริญไว้ และเพื่อนร่วมพรหมจรรย์ผู้รู้ทั้งหลายก็ยกย่องกันแล้ว ทั้งท่านมหากัจจายนะเองก็สามารถจะแจกแจงเนื้อความแห่งอุทเทสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้โดยย่อไม่ทรงแจกแจงโดยพิสดารให้พิสดารได้ ขอท่านมหากัจจายนะจงชี้แจงเถิด อย่าทำความหนักใจเลย”

ท่านจึงอธิบายให้ฟัง โดยสรุปความว่า

เมื่อบุคคลคิดว่ในกาลไกลล่วงแล้ว ตากับรูป หูกับเสียง จมูกกับกลิ่น ลิ้นกับรส กายกับสิ่งที่จะพึงถูกต้องด้วยกาย ใจกับอารมณ์ที่เกิดกับใจของเรามีแล้วอย่างนั้น ความกำหนดพอใจในสิ่งเหล่านั้นก็ผูกพันวิญญาณ (จิต) เพราะวิญญาณอันความ

กำหนดพอใจผูกพันแล้ว ผู้นั้นก็เพลิดเพลินสิ่งนั้นๆ ผู้ที่เพลิดเพลินสิ่งนั้นๆ อย่างนี้
ชื่อว่าคำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

เมื่อไม่คิดอย่างนั้น ความกำหนดพอใจในสิ่งนั้นๆ ก็ไม่ผูกพันวิญญานได้
ผู้นั้นก็ไม่เพลิดเพลินสิ่งนั้นๆ อย่างนี้ชื่อว่าไม่คำนึงถึงสิ่งที่ล่วงไปแล้ว

เมื่อบุคคลตั้งใจเพื่อหมายจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้แล้วว่า ในกาลไกลข้างหน้า
ตากับรูปเป็นต้นของเราจักเป็นอย่างไร เพราะความตั้งใจอย่างนั้นเป็นปัจจัย ผู้นั้น
เกิดความเพลิดเพลินสิ่งนั้นๆ อย่างนี้ชื่อว่ามุ่งหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง

เมื่อไม่ตั้งใจเพื่อหมายจะได้สิ่งที่ตนยังไม่ได้แล้วอย่างนั้น ก็ไม่เพลิดเพลินสิ่งนั้นๆ
อย่างนี้ชื่อว่าไม่มุ่งหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง ดังนี้เป็นต้น

เมื่ออธิบายให้ภิกษุเหล่านั้นฟังโดยพิสดารจบแล้วก็กล่าวว่า “ท่านทั้งหลาย เราเข้าใจเนื้อความ
แห่งธรรมที่ทรงแสดงแล้วโดยย่อตามความพิสดารอย่างนี้ ถ้าท่านทั้งหลายประสงค์ จงเข้าไปเฝ้า
พระบรมศาสดากราบทูลถามเนื้อความนั้นเถิด พระองค์ทรงแก้อย่างไร ก็จงจำไว้อย่างนั้น”

ภิกษุเหล่านั้นลาท่านกลับแล้วได้พากันเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดา กราบทูลเนื้อความที่ท่านชี้แจง
ทั้งหมดให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ตรัสสรรเสริญท่านว่า “ภิกษุทั้งหลาย กัจจายนะเป็นผู้มีปัญญา
ถ้าพวกเธอถามเนื้อความนั้นกะเรา แม้เราเองก็กล่าวแก้อย่างนั้นเหมือนกัน เนื้อความแห่งธรรมที่
เราแสดงแล้วโดยย่อนั้น (มีความหมาย) เป็นอย่างนั้นแหละ พวกเธอจงจำไว้เถิด”

กล่าวกันว่า ปกรณ์หรือคัมภีร์อธิบายหลักไวยากรณ์ภาษาบาลีและหลักพระพุทธพจน์ให้พิสดาร
เช่น กัจจายนปกรณ์ มหานิรุตติปกรณ์ และเนตติปกรณ์ ซึ่งปรากฏขึ้นในท่ามกลางสงฆ์ เป็น
เพราะความปรารถนาในอดีตชาติของท่าน

อนึ่ง ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทเล่าไว้ว่า ท่านพระมหากัจจายนเถระนั้นเป็นผู้มีรูปร่างงาม
สมส่วน มีผิวเหลืองดุจทองคำ เป็นเหตุให้บุตรชายเศรษฐีชื่อว่าโสเรยยะ ในโสเรยยนคร เห็นท่าน
เข้าแล้วนึกคะนองในใจว่า “ถ้าเราได้ภรรยาที่มีรูปร่างอย่างท่านรูปนี้ จักเป็นที่พอใจยิ่งนัก” ด้วยอำนาจ
อกุศลจิตเพียงเท่านั้น เพศชายของบุตรชายเศรษฐีกลับเป็นเพศสตรี ทำให้เขาได้รับความอับอาย
อย่างยิ่ง จึงหนีไปอยู่ที่เมืองอื่น จนกระทั่งได้สามีมีบุตรด้วยกัน ๒ คน ภายหลังได้ไปขอขมาให้ท่าน
ยกโทษให้ เขาจึงได้กลับมาเป็นบุรุษเพศเหมือนเดิม ต่อมาสำนึกถึงคุณของพระเถระ ได้ขอบวช
เป็นภิกษุบำเพ็ญสมณธรรมและบรรลุอรหัตตผลในที่สุด

และกล่าวกันว่า ท่านคำนึงถึงเรื่องที่เกิดขึ้นแก่บุตรชายเศรษฐีโสเรยยะดังกล่าวนี้ จึงอธิษฐาน
ให้สรีระของท่านหมดความสวยงาม กลับเป็นผู้มีรูปร่างอ้วนท้วนสมบูรณ์ดังรูปปั้นของท่านที่เรียกว่า
พระสังกัจจายน

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ธรรมภาษิตของพระมหากัจจายนเถระนั้นมีความลึกซึ้งมาก โดยท่านสามารถกล่าวแก้ข้อความที่ลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนากล่าวโทษณาชนเชื่อไว้ได้อย่างแยบยล ดังที่บันทึกเป็นหลักฐานไว้ในมธุรสสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๓) โดยสรุปความว่า

ขณะที่ท่านอาศัยอยู่ที่ป่าคุณธาวัน ใกล้เมืองมธุรา พระเจ้ามธุรราชอวันตีบุตรเสด็จเข้าไปตรัสถามว่า “พวกพราหมณ์กล่าวอย่างนี้ว่า ‘วรรณะพราหมณ์เท่านั้นประเสริฐที่สุด วรรณะอื่นเลว วรรณะพราหมณ์เท่านั้นขาวสะอาด วรรณะอื่นดำ พวกพราหมณ์เท่านั้นบริสุทธิ ผู้ที่ไม่ใช่พราหมณ์ไม่บริสุทธิ พวกพราหมณ์เท่านั้นเป็นบุตร เป็นโอรสของพรหม เกิดแต่พระโอษฐ์ของพรหม พรหมสร้างขึ้น เป็นทายาทของพรหม’ ดังนี้ เรื่องนี้พระคุณเจ้ากัจจายนะว่าอย่างไร”

ท่านกล่าวตอบว่า “นั่นเป็นเพียงคำโทษณาเท่านั้น” แล้วได้อธิบายให้พระเจ้าอวันตีบุตรยอมรับว่า วรรณะทั้ง ๔ เสมอกันตามความจริงที่ปรากฏ ๕ ประการ คือ

(๑) วรรณะที่มั่งมีก็ย่อมเป็นคนรับใช้

(๒) วรรณะที่ประพตติชั่วทางกาย วาจา และใจ (ประพตติอกุศลกรรมบถ) เมื่อตายไปย่อมไปเกิดในอบายภูมิเสมอกันหมด

(๓) วรรณะที่เว้นจากการประพตติชั่วทางกาย วาจา และใจ (ประพตติอกุศลกรรมบถ) เมื่อตายไปย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เหมือนกันหมด

(๔) วรรณะที่ประพตติผิด เช่น ลักทรัพย์ ประพตติผิดในกาม เป็นต้น ย่อมถูกลงโทษในปัจจุบันเหมือนกันหมด

(๕) วรรณะที่ออกบวชประพตติปฏิบัติชอบ ย่อมมีผู้อภิวัต เคารพนับถือ ต้อนรับเชื้อเชิญ ให้นั่งบนอาสนะ ให้อุปการ ๔ หรือได้รับความคุ้มครองอันชอบธรรมเสมอกันหมด

ในคัมภีร์เถรคาถา (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๖) ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตสอนภิกษุทั้งหลายไว้ ความว่า

ภิกษุไม่พึงทำการก่อสร้างที่ใหญ่โต พึ่งหลักเรือนผู้คน ไม่พึงชวนชวายเป็นให้ปัจจัยเกิดขึ้น ภิกษุผู้ชวนชวายเป็นให้ปัจจัยเกิดขึ้น มัวติดในรสอยู่นั้น ย่อมทอดทิ้งประโยชน์ที่จะนำความสุขมาให้เสีย

บุคคลจะเป็นโจรเพราะคำของคนอื่นก็ทำไม่ จะเป็นมุนีเพราะคำของคนอื่นก็ทำไม่ บุคคลย่อมรู้ตัวเองดีว่าเป็นอย่างไร แม้เทพทั้งหลายก็รู้ว่าบุคคลนั้นเป็นอย่างไร

บุคคลผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่อย่างไม่มีโทษได้ ส่วนบุคคลผู้ไม่มีปัญญาถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่อย่างนั้นไม่ได้เพราะไม่มีปัญญา

บุคคลย่อมได้ยินเสียงทุกอย่างด้วยหู ย่อมเห็นสิ่งทั้งปวงด้วยตา แต่สิ่งที่ได้
เห็นหรือสิ่งที่ได้ยินมา นักปราชญ์ไม่ควรทิ้งหรือเก็บเอาไว้ทั้งหมด

ผู้มีปัญญาถึงมีตาดี ก็พึงทำเป็นเหมือนคนตาบอดเสียบ้าง ถึงมีหูดี ก็พึงทำ
เป็นเหมือนคนหูหนวกเสียบ้าง ถึงมีปัญญาดี ก็พึงทำเป็นเหมือนคนโง่เสียบ้าง ถึง
เป็นคนแข็งแรง ก็พึงทำเป็นเหมือนคนทุพพลเสียบ้าง แต่เมื่อประโยชน์เกิดขึ้น ถึง
จะนอนใกล้ตายอยู่ ก็พึงทำประโยชน์นั้น

ปรีณิพพาน :

พระมหากัจจายนเถระมีอายุยืนยาวอยู่มากถึงภายหลังพุทธปรินิพพาน โดยมีหลักฐานปรากฏใน
มธุรสสูตรดังกล่าวว่า เมื่อท่านแสดงธรรมแก่ข้อสงสัยเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าพรหมณ์ถือกันว่าวาระ
พรหมณ์เป็นผู้ประเสริฐสุด ให้พระเจ้ามธุรสราชอวันตีบุตรได้หายความสงสัย จนเกิดความเลื่อมใสขอ
แสดงพระองค์เป็นอุบาสกถึงท่านเป็นสรณะ

ท่านจึงกล่าวห้ามว่า “อย่าถึงท่านเป็นสรณะเลย จงถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นสรณะเถิด”
เมื่อพระเจ้ามธุรสราชตรัสถามว่า “บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ที่ไหน”

ท่านตอบว่า “พระองค์ปรินิพพานแล้ว”

ท่านดำรงชีวิตอยู่ตามกาลอันสมควรแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพานธาตุ ลี้น
ภพสิ้นชาติจุประทีปสิ้นเชื่อดับไปแล้วฉะนั้น

๑๑. ประวัติพระอุปัฏฐกเถระ

สถานะเดิม :

พระอุปัฏฐกเถระ (ใช้ว่า พระจุลปັນถกเถระ หรือ พระจุลปันถก ก็มี) เกิดที่แคว้นมคธ
ในวาระจันทรกาล เนื่องจากบิดากับมารดาเป็นคนต่างวรรณะกัน บิดาเป็นคนวรรณะศูทร ส่วน
มารดาเป็นคนวรรณะแพศย์ ซึ่งเป็นธิดาของเศรษฐีราชคหะ ในกรุงราชคฤห์ เป็นน้องชายของ
พระมหาปันถกเถระดังจะนำเสนอประวัติในลำดับที่ ๑๒

ชีวิตก่อนบวช :

เมื่อวัยเด็ก ได้เจริญเติบโตในครอบครัวของเศรษฐีราชคหะผู้เป็นตาและยายเหมือนกับพี่ชาย
คือพระมหาปันถก

เหตุที่บวช :

เมื่อพระมหาปันกเถระได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ก็ปรารถนาที่จะให้จุฬินกเถระ ผู้เป็นน้องชายของตนได้บรรลุธรรมบ้าง จึงไปขออนุญาตเศรษฐีผู้เป็นตาเพื่อจะให้จุฬินกเถระบวช เศรษฐีผู้เป็นตาก็อนุญาต พระมหาปันกเถระจึงให้จุฬินกเถระบวชอยู่ในสำนัก

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว ปรากฏว่าท่านมีปัญหาที่บวมมาก พระพี่ชายสอนให้เรียนคาถาเพียงคาถาเดียวเท่านั้น ท่านเรียนอยู่ ๔ เดือน ก็จำไม่ได้ พระมหาปันกเถระทราบว่าน้องชายโง่เขลามาก จึงประณามขับไล่ออกจากสำนัก พระจุฬินกเถระเกิดความน้อยใจ คิดจะไปสัก จึงเดินออกไปแต่เช้า ได้พบพระพุทธรองค์ที่ซุ่มประตู พระพุทธรองค์ตรัสถามทราบความแล้วทรงลูบศีรษะและปลอบโยน ทรงนำไปนั่งที่หน้าพระคันธกุฎี ทรงประทานผ้าขาวบริสุทธิ์ให้ลูบล้างพร้อมทั้งตรัสให้บริกรรมว่า **โรหโรณ โหโรณ ผ้าเช็ดธุลี ผ้าเช็ดธุลี**

เมื่อท่านลูบล้างบริกรรมไป ไม่นาน ผ้านั้นก็เศร้าหมองเหมือนผ้าเช็ดมือ ท่านจึงคิดว่าผ้านี้เป็นของชาวบริสุทธิ์เหลือเกิน แต่เพราะถูกต้องร่างกายนี้เองจึงละภาวะเดิม กลายเป็นผ้าเศร้าหมองไปสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ

ท่านพิจารณาอยู่อย่างนั้น จนกระทั่งจิตสงบบรรลุฌาน ออกจากฌานแล้ว ก็อาศัยฌานนั้นเองเป็นบาทฐานเจริญวิปัสสนาต่อไป โดยเจริญสมณะสลักับวิปัสสนาอยู่อย่างนั้น จนเกิดความรู้แจ้งได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์หน้าพระคันธกุฎีนั่นเอง

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

แม้ไม่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์ว่า เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา จนมีผลงานได้กุลบุตรเข้ามาบวชเป็นสัทธาวิhariกและอันเตวาลิกเป็นจำนวนมากเช่นพระอรหันตสาวกอื่นๆ แต่ปฏิบัติของท่านก็เป็นเรื่องที่อนุชนทั้งหลายควรศึกษาและถือเป็นแบบอย่าง กล่าวคือ แม้ว่าตอนแรกท่านได้เป็นผู้มีปัญหามาก แต่เพราะอาศัยพระบรมศาสดาผู้ทรงฉลาดในอุบายวิธีแนะนำ และอาศัยเหตุที่ท่านเป็นผู้มีจิตใจแน่วแน่ มีความเพียรไม่ย่อท้อ ก็กลับเป็นผู้ฉลาดสามารถตัดกิเลสและบรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะ ๒ สถาน คือ เป็นผู้เลิศทางนรมิตกายอันสำเร็จด้วยฤทธิ์ และเป็นผู้เลิศทางความฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ

เอตทัคคะด้านผู้เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจ หมายถึงว่า ภิกษุอื่นๆ ก็สามารถใช้ฤทธิ์เนรมิตกายอันสำเร็จด้วยใจได้ แต่เนรมิตได้เพียง ๓ หรือ ๔ กายและเป็นกายที่มีรูปร่างอย่างเดียวกัน ทำหน้าที่อย่างเดียวกันเท่านั้น ไม่สามารถเนรมิตได้มากเหมือนพระจุฬปิณฑกะ ซึ่งเนรมิตได้เป็นพัน ทั้งยังเป็นกายที่มีรูปร่างแตกต่างกันและทำหน้าที่คนละอย่างกันอีกด้วย ดังมีเรื่องเล่าว่า เมื่อท่านสำเร็จเป็นพระอรหันต์ใหม่ๆ ท่านได้เนรมิตภิกษุเป็นจำนวน ๑ พันรูป ซึ่งต่างก็ทำหน้าที่ของตนอยู่ทั่วพระอาราม ในครั้งนั้น หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ให้คนใช้ของตนมานิมนต์ท่านไปฉันภัตตาหารตามที่พระพุทธรองค์ทรงรับสั่ง คนใช้นั้นเห็นภิกษุ ๑ พันรูปเต็มทั่วพระอาราม จึงไม่รู้ว่ารูปไหนเป็นพระจุฬปิณฑกะ จึงกลับไปทูลถามพระพุทธรองค์ พระพุทธรองค์ทรงแนะนำว่าถ้ารูปไหนพูดขึ้นก่อนว่าชื่อจุฬปิณฑกะ ให้จับมือภิกษุรูปนั้นนำมา เป็นต้น

ส่วน เอตทัคคะด้านผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางใจ (เจโตวิวิฏฐกุสละ) หมายถึงว่าท่านเป็นผู้ได้รูปฌาน ๔ โดยออกจากองค์ฌานทั้งหลายแล้วบรรลุอรหัตตผล จึงเป็นผู้ชำนาญในสมบัติลักษณะแห่งสมาธิ ความแน่นหนักด้านสมาธิ การสรุปรวบยอดองค์ฌาน และการกำหนดองค์ฌาน ซึ่งเป็นคู่ตรงข้ามกับพระมหาปັນถกเถระ ผู้เป็นพี่ชาย ที่ได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา

เอรคาถาธรรมภาษิต :

พระจุฬปิณฑกเถระภาษิตคาถาเล่าประวัติในปัจจุบันชาติของตนไว้ ความว่า

เรานั้นมีอายุ ๑๔ ปี ออกบวชเป็นบรรพชิต เราไม่ได้คุณวิเศษในศาสนาของพระศากยบุตร เรามีปัญญาเขลา เพราะเมื่อก่อนเรารู้หมิ่นเขา พระพี่ชายจึงขับไล่เราว่า “เจ้าจงกลับไปเรือนของตนเสียเดี๋ยวนี้” เรานั้นถูกพี่ชายขับไล่แล้วก็น้อยใจได้ยืนอยู่ที่ประตูสังฆาราม ไม่หวังในความเป็นสมณะ ลำดับนั้น พระศาสดาเสด็จมา ณ ที่นั้น ทรงลูบศีรษะเรา ทรงจับแขนเรา พาเข้าไปยังสังฆาราม พระศาสดาได้ทรงอนุเคราะห์ประทานผ้าเช็ดเท้าให้แก่เราแล้ว ตรัสว่า “เธอจงอธิษฐานผ้าอันสะอาดอย่างนี้” เราจึงอธิษฐาน ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง เราเอามือทั้งสองจับผ้านั้น ระลึกถึงดอกบัวได้ จิตของเราก็น้อมไปในดอกบัวนั้น จึงได้บรรลุพระอรหัต เราถึงที่สุด ในกายอันสำเร็จด้วยใจทั้งหมด

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระจุฬปิณฑกเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ ลีลาภลันชาติดุจประทับลิ้นชื้อดับไปแล้วฉะนั้น

๑๒. ประวัติพระมหาปັນถกเถระ

สถานะเดิม :

พระมหาปັນถกเถระ เกิดที่แคว้นมคธ ในวาระจันทรกาล เนื่องจากบิดากับมารดาเป็นคนต่างวรรณะกัน บิดาเป็นคณวาระศูทรไม่ปรากฏชื่อ ส่วนมารดาเป็นคณวาระแพศย์ ไม่ปรากฏชื่อเช่นกัน แต่เป็นธิดาของเศรษฐีราชคหะ (เศรษฐีประจำกรุงราชคฤห์) มีชื่อเดิมว่า ปันถกะ เพราะเกิดที่หนทาง (ขณะที่บิดามารดาพากันหนีไปอยู่ด้วยกัน) และมีน้องชายคนหนึ่งชื่อ ปันถกะ เพราะเกิดที่หนทางเช่นกัน ดังนั้น เพื่อกำหนดจดจำง่าย คนทั่วไปจึงเรียกปันถกะผู้พี่ว่า มหาปันถกะ หมายถึงปันถกะผู้พี่ชายใหญ่ และเรียกปันถกะผู้น้องว่า จูพปันถกะ (หรือเขียนว่า จุลปันถกะ) หมายถึงปันถกะผู้น้องชายเล็ก

ชีวิตก่อนบวช :

ในวัยเด็ก เด็กชายมหาปันถกะได้รับความลำบาก อันเนื่องมาจากบิดาเป็นคนยากจนที่เกิดในตระกูลทาส แม้มารดาจะเป็นธิดาของเศรษฐี แต่ก็หนีตามสามีไปลำบากอยู่ด้วยกัน และได้รับการดูถูกเหยียดหยามจากคนในสังคมชมพูทวีปที่ถือชั้นวรรณะในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก ต่อมาบิดามารดาเห็นว่าไม่สามารถจะเลี้ยงดูได้ดี จึงตัดสินใจส่งเด็กชายมหาปันถกะพร้อมกับน้องชายไปอยู่กับเศรษฐีราชคหะผู้เป็นตา ตั้งแต่นั้นมา เด็กชายมหาปันถกะพร้อมด้วยน้องชายก็ได้รับการเลี้ยงดูอย่างสุขสบายจนเจริญเติบโตตามวัยมาโดยลำดับ

เหตุที่ออกบวช :

โดยเหตุที่เศรษฐีผู้เป็นตานั้นมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้หมั้นไปฟังธรรมที่วัดเวฬุวันมหาวิหารอยู่เสมอ และได้พาเด็กชายมหาปันถกะไปด้วยทุกครั้ง วันหนึ่ง ด้วยอุปนิสัยที่แก่กล้า เด็กชายมหาปันถกะได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์แล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส ใคร่จะบวช จึงขออนุญาตเศรษฐีผู้เป็นตาเพื่อจะบวช เศรษฐีผู้เป็นตาเห็นหลานชายมีใจน้อมไปในการบรรพชาเช่นนั้น ก็ดีใจอนุญาตให้บวชได้ตามความประสงค์ โดยนำไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยตนเอง แต่เพราะมีอายุยังไม่ครบ ๒๐ ปี พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้ภิกษุรูปหนึ่งบวชให้เป็นสามเณรศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ไปก่อน

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

หลังจากบวชเป็นภิกษุแล้ว ท่านเล่าเรียนจดจำพระพุทธพจน์ได้มาก เป็นผู้ไม่ประมาทในการบำเพ็ญเพียรในสมณวิปัสสนา ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์ทำแล้ว ท่านได้ทูลขอพระพุทธองค์รับอาสาเป็น ภัตตฺตเทศกะ (เขียนเป็น ภัตตฺตเทศก์ หรือ ภัตตฺตเทศก์ ก็ได้) แปลว่า ผู้แสดงภัต หมายถึงภิกษุผู้มีหน้าที่แจกภัตตาหารในโรงฉันหรือจัดพระไปในกิจนิมนต์ โดยต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ คือ ไม่มีอคติ ๔ และรู้จักประเภทแห่งภัตที่ควรแจกและไม่ควรแจก (ของแจกทั่วๆ ไป) ซึ่งท่านก็ทำหน้าที่ได้อย่างดีเยี่ยมเยียงพระอรหันตสาวกที่บำเพ็ญประโยชน์สุขเพื่อส่วนรวมทั้งหลาย

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ท่านได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ฉลาดในการเปลี่ยนแปลงทางปัญญา (ปัญญาวิภูฏกฺุสละ)

มีคำอธิบายตามนัยคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาตว่า ก่อนที่จะบรรลุอรหัตตผล ท่านบำเพ็ญสมาธิจิตชั้นสูงจนถึงขั้นได้บรรลุรูปฌาน ๔ ซึ่งเป็นฌานที่ไม่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ แต่มีนามธรรมคืออากาศ วิญญาณจิต ภาวะที่ไม่มีอะไรๆ (ความว่าง) และภาวะที่กล่าวไม่ได้ว่ามีหรือไม่มีสัญญาเป็นอารมณ์ ซึ่งเป็นการบำเพ็ญที่ทำได้ยาก แต่ท่านบำเพ็ญได้จนมีวิสภาพ คือ ความชำนาญ เมื่อออกจากองค์ฌานทั้งหลายแล้วบรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นผู้ชำนาญในวิปัสสนา ลักษณะแห่งวิปัสสนา ความเน้นหนักด้านวิปัสสนา การสรุปรวบยอดอารมณ์วิปัสสนา และการกำหนดอารมณ์วิปัสสนา

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์เถรคาถา ท่านได้แสดงธรรมภาษิตไว้ ความว่า

“เมื่อเราได้เห็นพระศาสดาผู้ไม่มีภัยแต่ที่ไหนๆ เป็นครั้งแรก ความสลดใจก็ได้เกิดมีแก่เราเพราะได้เห็นพระศาสดาผู้ทรงเป็นอุดมบุรุษ

ผู้ได้นอบน้อมพระศาสดาผู้ทรงพระสิริที่พระบาทด้วยมือทั้งสอง ผู้นั้นพึงทำให้พระศาสดาทรงยินดีโปรดปรานได้ ขอจงดูความเพียรและความบากบั่นของเราผู้อยู่ด้วยความตั้งใจอย่างนั้น เราได้บรรลุวิชชา ๓ แล้ว ได้ทำคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเสร็จแล้ว”

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว ท่านพระมหากษัตริย์ก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิสเสนิพพานธาตุ ลิ่นภพลิ่นชาติดุจประทับลื่นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๓. ประวัติพระสุกฺติเถระ

สถานะเดิม :

พระสุกฺติเถระ เกิดที่กรุงสวตฺถิ แคว้นโกศล ในวรรณะแพศย์ ตระกูลเศรษฐี บิดาชื่อว่า สุนนะ มารดาไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า สุกฺติ ซึ่งมีความหมายว่ารุ่งเรือง เพราะผิวพรรณ ร่างกายมีความผุดผ่องอย่างยิ่ง เจริญเติบโตอย่างสุขสบายเยี่ยงบุตรเศรษฐีทั่วไป

เหตุที่บวช :

ในวันทีอนาถปิณฑิกเศรษฐีทำการฉลองวัดพระเชตวันมหาวิหาร สุกฺติบุตรเศรษฐีได้มีโอกาส ไปฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงทูลขอบวช พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวชตาม ความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้นบวชแล้ว ท่านได้ศึกษากัมมัฏฐานในพุทธสำนักแล้วกราบทูลลาเข้าไปอยู่ในป่าเพื่อบำเพ็ญ สมณธรรม ท่านบำเพ็ญสมณะด้วยการตั้งจิตแผ่เมตตาไปยังสัตว์ทั้งหลายทั่วทุกทิศ จนได้บรรลุ เมตตาเจโตวิมุตติ (ภาวะจิตที่หลุดพ้นด้วยอำนาจการแผ่เมตตาโดยไม่มีประมาณ ซึ่งเป็นสมาธิจิต ขั้นรูปฌาน) แล้วอาศัยเมตตาเจโตวิมุตตินั้นเป็นบาทฐานสำหรับเจริญวิปัสสนาต่อไป จนเกิดความรู้แจ้ง ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านมีปฏิบาทที่พิเศษกว่าผู้อื่น คือ เมื่อแสดงธรรมก็จะไม่ออกไปนอกจากนิคม (ข้อกำหนด) ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ (ไม่ตีความอธิบายธรรมะโดยอัตโนมัตติ คือตามความรู้หรือประสบการณ์ของตน) ไม่พูดถึงคุณหรือโทษของผู้อื่น เวลาเที่ยววิณทนาต ก่อน จะรับภัณฑาหาร จะเข้าเมตตาตามานก่อนเสมอ ท่านทำอย่างนี้ทุกๆ เรือนด้วยความตั้งใจว่าเมื่อทำ อย่างนี้ ผู้ถวายอาหารวิณทนาตให้แก่ท่านจะได้ผลบุญมาก ประกอบกับร่างกายของท่านสง่างาม และมีผิวพรรณผุดผ่อง จึงเป็นเหตุให้ประชาชนผู้พบเห็นเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างมาก

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเหตุที่เมื่อแสดงธรรม ท่านก็จะแสดงไปตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ ไม่ยกบุคคล ขึ้นเป็นบุคลลาธิษฐานกล่าวสรรเสริญหรือกล่าวตำหนิ เพราะเกรงว่าจะกระทบตนและผู้อื่นด้วย อำนาจกิเลส และเมื่อเที่ยววิณทนาต ก็จะไม่เข้าเมตตาตามานทุกๆ เรือน ออกจากสมาบัติแล้วจึง รับภัณฑาหาร อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสของประชาชน ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจาก

พระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่มีกิเลส และผู้เป็นพระทักขิไณยบุคคล

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้แสดงธรรมภาษิตไว้ในคัมภีร์เถรคาถา ความว่า

ฝนเอ๋ย ภูมิของเราสบาย มุมมืดซิดดี ท่านจงตกลงมาตามสะดวกเถิด จิตของเราตั้งมั่นดีแล้ว หลุดพ้นแล้วจากกิเลสทั้งปวง เราเป็นผู้มีความเพียรอยู่

ปรีนิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระสุญติเถระก็ดับขันธปรีนิพพานด้วยอนุภาทิสเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๔. ประวัติพระขทิวรนิยเรวตเถระ

สถานะเดิม :

พระขทิวรนิยเรวตเถระ เกิดที่บ้านนาลันทา เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ในวรรณะพราหมณ์ เป็นบุตรของ วัณฺณตพราหมณ์ และนางสารีพราหมณี เป็นน้องชายคนเล็กของพระสารีบุตรเถระเดิมชื่อว่า เรวตะ แต่เมื่อเข้ามาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว ชอบพำนักอยู่ในป่าไม้ตะเคียน พวกสทรรวมจึงเรียกว่า ขทิวรนิยเรวตะ หรือ เรวตขทิวรนิยะ หมายถึงพระเรวตะผู้อยู่ประจำที่ป่าไม้ตะเคียน

เหตุที่บวช :

เนื่องจากเป็นบุตรชายคนเล็กของครอบครัววัณฺณตที่ขังคันทะที่ยังเหลืออยู่คนเดียว (คนอื่น ๆ ออกบวชตามพี่ชายใหญ่หมด) ดังนั้น บิดาและมารดาจึงคิดว่า “บุตรชาย-หญิงของเราทั้ง ๖ คนบวชหมดทุกคน เหลือแต่เรวตะคนเดียวเท่านั้น ถ้าเขาบวชเสียอีก จะไม่มีคนสืบสกุล” เมื่อคิดดังนั้น จึงหาวิธีจัดให้เรวตะ บุตรชายคนเล็กที่มีอายุเพียง ๔ ขวบแต่งงานกับเด็กหญิงวัยเดียวกันเพื่อให้มีชีวิตครอบครัวเป็นเครื่องผูกมัดให้อยู่ครองเรือนตลอดไป ในวันแต่งงาน บิดาและมารดาได้ประดับตกแต่งเรวตะแล้วพาไปยังบ้านเจ้าสาวพร้อมกับบริวารเป็นอันมาก ขณะทำพิธีรดน้ำคูปาวสาวอยู่นั้น พวกญาติมิตรต่างทยอยกันเข้านั่งน้ำพร้อมทั้งกล่าวคำอวยพรต่างๆ เช่น ขอให้ปรองดองกันเหมือนสายน้ำ ขอให้มีอายุยืนเหมือนคุณยายของเจ้าสาวซึ่งมีอายุถึง ๑๒๐ ปี เป็นต้น เรวตะมาจนพ่ได้ยินคำให้พรแล้วเหลือบมองคุณยายของเจ้าสาวซึ่งมีผมหงอก ฟันหัก หน้างเหี่ยว หลังโก่ง เนื้อตัวลั่นเทา

ก็คิดเปรียบเทียบว่า “หากเจ้าสาวมีอายุยืนเหมือนคุณยาย ก็จะมีสภาพเหมือนกัน ซึ่งไม่มี ความสวยงามเหลืออยู่เลย” จึงเกิดความเบื่อหน่ายในการที่จะอยู่ครองเรือนขึ้นมาทันที

เมื่อเสร็จพิธีมงคลสมรส เวรตมาณพนั่งรถมาคันเดียวกับกุมาริกาผู้เป็นเจ้าสาวนั้นกลับบ้าน ในระหว่างทาง ได้หาอุบายหลีกเลี้ยงหลบหนีเข้าไปหาภิกษุผู้อยู่ในป่าประมาณ ๓๐ รูป แล้วขอ บวชอยู่ด้วย ภิกษุเหล่านั้นทราบว่าเป็นน้องชายคนเล็กของพระสารีบุตรเถระ จึงให้บรรพชาเป็น สามเณร เพราะพระสารีบุตรเถระสั่งไว้ว่า “ถ้าน้องชายของผมมาขอบวช ขอพวกท่านจงบวชให้ ด้วย ไม่ต้องรับอนุญาตจากบิดามารดา เพราะบิดามารดาของผมเป็นมิถุนาภิภูจิว”

หลังจากบวชแล้ว สามเณรเวรตได้ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธรูปจนอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่ออุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว ท่านคิดว่า “ถ้าเราอยู่ในที่นี่ พวกญาติจกติดตามหาเราได้” จึง เรียนกัมมัฏฐานจากพระอุปัชฌาย์แล้วเที่ยวจาริกไปลิ้นระยะทางประมาณ ๓๐ โยชน์ และตัดสินใจ ฟานักอาศัย ณ ป่าไม้ตะเคียนแห่งหนึ่ง มุ่งมั่นบำเพ็ญสมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็บรรลุ อรหันต์ผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ภายในพรรษานั้นเอง

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้จะไม่ปรากฏว่าท่านได้เผยแผ่แสดงธรรมกล่าวสอนผู้ใดผู้หนึ่ง แต่ปฏิบัติด้านความยินดีอยู่ป่าไม้ตะเคียนและมีเมตตาจิตต่อสรรพสัตว์ของท่านที่เดินชด ซึ่งแม้แต่องค์ พระบรมศาสดาก็ยังเสด็จไปเยี่ยมท่านถึงป่าไม้ตะเคียนพร้อมด้วยพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ และสาวกทั้งหลาย โดยประทับอยู่เป็นเวลา ๑ เดือน นับว่านำมาซึ่งความเลื่อมใสของผู้ที่รู้จัก ชื่อเสียงของท่านในสมัยนั้นและผู้ที่ได้ศึกษาประวัติของท่านในภายหลังอีกด้วย

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีความยินดีในสิ่งที่สังฆชอบพานักอาศัยอยู่ที่ป่าไม้ตะเคียนเป็นประจำ ดังนั้น ท่านจึงได้รับ ยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้อยู่ป่าเป็นวัตร**

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถาไว้ มีความว่า

“นับแต่เราออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตแล้วไม่รู้สึกรถึงความดำริอันไม่ ประเสริฐ ประกอบด้วยโทษเลย เราารู้สึกแต่การเจริญเมตตาอันหาประมาณมิได้ ที่

อบรมสั่งสมมาดีแล้วโดยลำดับตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแล้ว เราได้เป็นมิตรเป็นสหายของสัตว์ทั้งปวง เป็นผู้อนุเคราะห์สัตว์ทั้งปวง ยินดีแล้วในการไม่เบียดเบียน เจริญเมตตาจิตอยู่ทุกเมื่อ”

ปรีณิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระชทรวินยเรวตเถระก็ดับขันธปรีณิพพานด้วยอนุปาทิสถนิพพานธาตุ ลีลาภสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๕. ประวัติพระกังขาเรวตเถระ

สถานะเดิม :

พระกังขาเรวตเถระ เกิดที่เมืองโกถลินนคร แคว้นสักกะ ในวรรณะกษัตริย์โกถลินวงศ์ ไม่ปรากฏนามพระบิดา-มารดา เดิมชื่อว่า เรวตะ แต่เพราะมักเกิดความสงสัยในกัปปิยวัตถุ คือสิ่งของที่สมควรแก่บรรพชิตตามพระพุทธบัญญัติอยู่เสมอ เมื่อท่านได้กัปปิยวัตถุมาก็ให้คิดสงสัยว่า ควรที่บรรพชิตจะพึงบริโภคใช้สอยหรือไม่ ต่อเมื่อพิจารณาเห็นว่าควรโดยถ่องแท้แล้ว จึงบริโภคใช้สอยเพื่อนภิกษุสหธรรมิกจึงนำคำว่า กังขา ซึ่งแปลว่า สงสัย มานำหน้าชื่อท่านเป็น กังขาเรวตะ หมายถึง พระเรวตะผู้มีความสงสัย (ชอบถาม)

เหตุที่บวช :

เนื่องจากมีชาติตระกูลสูง จึงได้รับการอภิบาลและการศึกษาอย่างดีเท่าที่สมัยนั้นจะพึงจัดหาได้ จนเจริญวัยมาโดยลำดับ วันหนึ่ง เมื่อคราวที่พระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระประยูรญาติ ได้มีโอกาสฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์พร้อมกับมหาชน โดยนั่งอยู่ท้ายสุดก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส เข้าไปเฝ้าทูลขอบวช พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวชตามประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว ได้เล่าเรียนกัมมัฏฐานในพุทธสำนักแล้วกราบทูลลาพระพุทธองค์เข้าไปบำเพ็ญสมณกัมมัฏฐานจนได้บรรลุฌานแล้วอาศัยฌานนั้นเป็นบาทฐานสำหรับเจริญวิปัสสนา จนเกิดความรู้แจ้งและได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้งสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านมักจะเข้าฌานทั้งกลางวันและกลางคืน บรรดาสมณิกที่พระพุทธองค์พึงเข้า ส่วนมากท่านเข้าได้ มีส่วนน้อยที่เว้นไว้ ไม่เข้า จึงเป็นผู้นำมาซึ่งความ

เลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่สนใจแสวงหาเขตบุญในพระภิกษุผู้ได้ฌานสมาบัติ โดยต่างก็พากันมาแสดง
ความเคารพบูชาท่านกันเป็นจำนวนมาก

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเป็นผู้ชำนาญในฌานสมาบัติทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตระ โดยเข้าฌานสมาบัติอันเป็น
พุทธวิสัยได้เป็นส่วนมาก ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้
เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้ยินดีในฌาน**

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถาไว้ มีความว่า

“ความสงสัยของเราในสิ่งที่เป็นกับปิยะและเป็นอกับปิยะนั้นๆ มีมาก พระพุทธเจ้า
ได้ทรงแสดงธรรมอันอุดมแนะนำข้อสงสัยทั้งปวงนั้น ต่อแต่นั้นเราก็ข้ามพ้นสงสารวิภูได้
เป็นผู้ยินดีด้วยความสุขในฌานอยู่”

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พุทธธรรมพอสมควรแก่กาลแล้ว ท่านก็ดับขันธปรินิพพาน
ด้วยอนุภาทิสเสนิพพานธาตุ ลี้นภพลีนาชาติดุจประทับลิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๖. ประวัติพระโสณโกฬิวิสเถระ

สถานะเดิม :

พระโสณโกฬิวิสเถระ เกิดที่เมืองจัมปา แคว้นอังคะ ในวรรณะแพศย์ ตระกูลเศรษฐี มีชื่อ
เดิมว่า โสณะ แปลว่า *ทองคำ* เพราะเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่องดุจทองคำมาตั้งแต่เกิด ส่วนคำว่า
โกฬิวิสะ เป็นชื่อโคตร บิดาชื่อว่า อุสภเศรษฐี มารดาไม่ปรากฏชื่อ

ชีวิตก่อนบวช :

โสณโกฬิวิสมาณพเป็นคนสุขุมลชาติ มีโลมชาติ (ชน) ที่ละเอียดอ่อนซึ้งที่ฟ้าทำทั้งสองข้าง
ตั้งแต่เด็กจวบจนเจริญวัยเป็นหนุ่ม ได้รับการเลี้ยงดูและการศึกษาเป็นอย่างดีจากบิดามารดา และ
มีความชำนาญในด้านการตีตีตี

เหตุที่ออกบวช :

วันหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธและแคว้นอังคะ มีพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรโลมชาติที่ฝาเท้าทั้งสองข้างนั้น จึงรับสั่งให้เข้าเฝ้า ครั้นทอดพระเนตรแล้วรับสั่งให้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โสณโกพิริสมาณพจึงได้ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่เขาคิชฌกูฏ พร้อมกับประชาชนชาวแคว้นอังคะประมาณ ๘ หมื่นคน ได้ฟังอนุพุทฺธิกาและอริยสัจ ๔ โดยประชาชนทั้งหมดเกิดความเลื่อมใส แสดงตนเป็นอุบาสก-อุบาสิกาแล้วหลีกไป

ส่วนโสณโกพิริสมาณพเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทว่า “ด้วยวิธีอย่างไร ข้าพระพุทธเจ้าจึงจะรู้ทั่วถึงธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงแล้ว อันการที่บุคคลผู้ยังครองเรือนอยู่จะประพฤติพรหมจรรย์นี้ให้บริบูรณ์โดยส่วนเดียวให้บริสุทธิ์โดยส่วนเดียวดุลงซึ่งที่ขัดแล้วมิใช่จะทำได้ง่าย ข้าพระพุทธเจ้าปรารถนาจะปลงผมและหนวดแล้วครองผ้ากาสายะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต ขอพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดบวชให้ข้าพระพุทธเจ้าด้วยเถิด พระพุทธเจ้าข้า” พระพุทธองค์จึงทรงประทานการบรรพชาอุปสมบทให้ตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว พระโสณโกพิริสะได้ไปทำความเพียรอยู่ที่ป่าสิตวัน เขตกรุงราชคฤห์ โดยเร่งทความเพียรอย่างหนักเกินไป เคนจกรมจนฝาเท้าทั้งสองแตก มีเลือดไหลนองจนสถานที่เดินจกรมเปื้อนเลือดเหมือนเป็นที่ฆ่าโค ก็ไม่ได้บรรลุธรรมพิเศษ เพราะความเพียรที่หนักเกินไป ทำให้จิตใจฟุ้งซ่าน คิดน้อยใจตัวเองว่าทำความเพียรมากถึงเพียงนี้ ก็ยังไม่บรรลุมรรคผล จึงคิดจะเลิกไปเสีย พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงเสด็จไปตรัสสอนให้กระทำความเพียรแต่พอปานกลาง โดยทรงเปรียบเทียบการปฏิบัติสมณธรรมกับพิน ๓ สายว่า สายพินที่ซึ่งตึงเกินไป หรือหย่อนเกินไป จะมีเสียงไม่ไพเราะ ต้องซึ่งให้ได้ระดับพอดี เวลาดีจึงจะมีเสียงที่ไพเราะ ท่านตั้งอยู่ในพระโอวาทนั้น โดยรับอินทรีย์ธรรมคือวิริยะกับสมาธิให้เสมอกัน บำเพ็ญเพียรแต่พอดี ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้ในที่สุด

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้ไม่ปรากฏว่าท่านประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีผู้เลื่อมใสมาบวชเป็นศิษย์ แต่ปฏิบัติของท่านก็นำมาซึ่งความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาแก่บุคคลผู้ได้ศึกษาประวัติของท่านในภายหลังว่า การปฏิบัติสมณธรรมด้วยความเพียรอย่างเคร่งครัดในลักษณะที่ท่านให้ลำบาก ซึ่งเรียกกันว่า *อตตกิลมถานุโยค* ดังเช่นที่ท่านปฏิบัตินี้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าไม่สามารถที่จะทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติบรรลุมรรคผลที่ต้องการได้เลย

ครั้งหนึ่ง ท่านได้แสดงคุณสมบัติของพระอรหันต์ในสำนักของพระพุทธองค์ สรุปความว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์ย่อมโน้มใจเข้าไปในคุณธรรม ๖ ประการ คือ (๑) น้อมใจไปสู่บรรพชา (๒) น้อมใจไปสู่ความเจียบสัจ (๓) น้อมใจไปสู่ความไม่เบียดเบียน (๔) น้อมใจไปสู่ความสิ้นอุปาทาน (๕) น้อมใจไปสู่ความสิ้นตัณหา (๖) น้อมใจไปสู่ความไม่หลงใหล

พระพุทธองค์ทรงสดับแล้วตรัสรับรองกับภิกษุทั้งหลายว่า “เป็นอย่างนี้แล ภิกษุทั้งหลาย พวกคุณบุตรย่อมพยากรณ์หรือหัตตผล กล่าวแต่ใจความ และไม่โน้มตนเข้าไปหา”

นอกจากนี้ ความเป็นคนสุขุมลชาติของท่านยังเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายสวมรองเท้าชั้นเดียวได้ ดังมีเรื่องเล่าไว้ในพระบาลีวินัยปิฎก มหาวรรค ทุติยภาค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๕) ความว่า ครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์รับสั่งกะท่านพระโสณะว่า “โสณะ เธอเองเป็นสุขุมลชาติ เรานุญาตรองเท้าชั้นเดียวแก่เธอ” ท่านกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จะเงินประมาณ ๘๐ เล่มเกวียนและกองพลที่มีช้าง ๗ เชือก ออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตแล้วจกมีผู้กล่าวหาข้าพระองค์นั้นได้ว่า ‘เดี๋ยวนี้ยังชั่งอยู่ในเรื่องรองเท้าชั้นเดียว’ ถ้าพระองค์จักทรงอนุญาตแก่พระภิกษุสงฆ์ แม้ข้าพระองค์ก็จักใช้สอย ถ้าจักไม่ทรงอนุญาต ก็จักไม่ใช้สอย”

พระพุทธองค์จึงทรงยกเรื่องนั้นเป็นเหตุบัญญัติสิกขาบทว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรานุญาตรองเท้าชั้นเดียว ภิกษุไม่พึงสวมรองเท้าสองชั้น ไม่พึงสวมรองเท้าสามชั้น ไม่พึงสวมรองเท้าหลายชั้น รูปใดสวม ต้องอาบัติทุกกฏ”

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเหตุที่เร่งระดมความเพียรอย่างแรงกล้าเพื่อให้ได้บรรลุอรหัตตผล ท่านจึงได้รับการยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ปรารถนาคความเพียร

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถาไว้ มีความว่า

ภูเขาศิลาล้วนเป็นแท่งที่บ่มไม่สะเทือนด้วยแรงลม ฉันทิ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ทั้งสิ้น ทั้งที่เป็นอริยธรรมและอนิยธรรม ย่อมไม่ทำจิตของบุคคลผู้คงที่ให้หวั่นไหวได้ ฉันทัน

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระโสณโกฬิวิสเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทับลีนเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๗. ประวัติพระโสณกุฎิกัณณะเถระ

สถานะเดิม :

พระโสณกุฎิกัณณะเถระ เกิดที่เมือง กุรุทระ (บางแห่งใช้ว่า กุรุทระ) แคว้นอวันตี ใน
วรรณะแพศย์ ตระกูลคฤหบดี บิดาไม่ปรากฏชื่อ ส่วนมารดาชื่อว่า กาฬี เป็นอุบาสิกาผู้สำเร็จ
เป็นพระโสดาบันและถวายการอุปถัมภ์บำรุงพระมหากัจจายนเถระ เดิมชื่อว่า โสณะ แต่เพราะ
ประดับเครื่องประดับต่างหามีราคาถึง ๑ โกฏิ จึงมีคำต่อท้ายชื่อว่า กุฎิกัณณะ และเรียกรวมกันว่า
โสณกุฎิกัณณะ มีความหมายว่า นายโสณะผู้ใช้ต่างหุราคา ๑ โกฏิ เนื่องจากเกิดในตระกูลพ่อค้า
โสณมาณพได้ช่วยตระกูลประกอบอาชีพค้าขายนำลีนค้าบรรทุกเกวียนไปขายในเมืองอุชเชนีเป็นประจำ
และเติบโตเจริญวัยมาโดยลำดับ

เหตุที่บวช :

เมื่อคราวที่พระมหากัจจายนเถระไปประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แคว้นอวันตี และพัก
อยู่ที่ภูเขापปาดะ (บางแห่งว่า ปวัตตะ) เขตเมืองกุรุทระ แคว้นอวันตี นางกาฬีอุบาสิกาผู้เป็น
มารดาได้รับเป็นผู้อุปฐากท่าน และพาโสณมาณพไปเข้าวัดฟังธรรมด้วย จึงทำให้โสณมาณพมี
ความรู้จักมักคุ้นกับพระมหากัจจายนเถระมาตั้งแต่ยังเป็นเด็ก เมื่อเจริญวัยได้ฟังพระธรรมเทศนา
เกิดความเลื่อมใส ได้แสดงตนเป็นอุบาสกและขอเป็นอุปฐากของท่าน ภายหลังมีความประสงค์
จะบวช จึงเข้าไปขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระมหากัจจายนเถระไม่สามารถจะบวชให้ได้
เพราะในแคว้นอวันตีซึ่งเป็นเขตปัจฉิมชนบท คือภูมิภาคชายแดนห่างไกลความเจริญ ขณะนั้นมี
ภิกษุไม่ครบ ๑๐ รูป จึงอธิบายถึงความยากลำบากของการบวชว่าทำได้ยาก เพราะต้องประพฤติ
พรหมจรรย์ ที่นอนผู้เดียว บริโภคอาหารคนเดียวจนตลอดชีวิต แต่เมื่อตั้งใจแล้วก็ขอให้เป็นนาคาริกะ
(ฆราวาส ศิษย์วัด) อยู่ในที่นี้ไปก่อน โดยปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าด้วยการ
ประพฤติพรหมจรรย์ (รักษาศีล ๘) นอนลำพัง บริโภคอาหารมือเดียว (เป็นอยู่ง่าย) โสณ
มาณพปฏิบัติตามคำแนะนำนั้นทุกประการ ต่อมา ก็เข้าไปอ้อนวอนขอบรรพชาอุปสมบทเหมือนเช่น
นั้นอีก

พระมหากัจจายนเถระทนอ้อนวอนต่อไปไม่ไหว จึงให้บรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในสำนักเป็นเวลา
ถึง ๓ ปี และเมื่อหาภิกษุเป็นคณุปูระครบ ๑๐ รูปแล้ว จึงทำการอุปสมบทให้เป็นภิกษุ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่ออุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว พระโสณกุฎิกัณณะไม่ประมาท มีอธิบาทบำเพ็ญเพียรในวิปัสสนา
กัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระโสณกุฎิกัณณะก็ได้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา เยี่ยงพระอรหันตสาวกทั่วไป กล่าวที่เด่นชัด คือ ท่านเป็นผู้ไปทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงพ่อนผัน พระพุทธบัญญัติ ๕ ประการ ที่ปฏิบัติยากในปัจจุบันชนบท (ถิ่นชนบทชายแดน) โดยมีเรื่องเล่าว่า เมื่อจำพรรษาแล้ว ขณะที่ปลีกตัวอยู่ในที่สงัด ท่านได้เกิดความคิดที่จะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ กรุงสาวัตถี จึงเข้าไปบอกความประสงค์ให้พระมหากัจจายนเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ทราบพร้อม ทั้งขออนุญาตไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระมหากัจจายนเถระได้อนุญาตและฝากถวายบังคมพระบาท ยุคลของพระพุทธองค์ พร้อมทั้งขอให้กราบทูลให้ทรงพ่อนผันพระพุทธบัญญัติสำหรับแคว้นวันตี โดยเฉพาะ ๕ ข้อ ตามเหตุผลดังนี้ คือ

(๑) ในแคว้นวันตีหากิษุได้ยาก ขอให้ทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยคณะสงฆ์น้อยกว่า ๑๐ รูปได้

(๒) พื้นดินในแคว้นวันตีมีดินสีด้า ช้างบนขรุขระ ดินดาดด้วยระแหงกิปโค ขอให้ทรงอนุญาต รองเท้าหลายชั้น

(๓) คนทั้งหลายในแคว้นวันตีนิยมการอาบน้ำ ถือว่าน้ำทำให้บริสุทธิ์ ขอให้ทรงอนุญาต การอาบน้ำได้เป็นนิตย

(๔) ในแคว้นวันตีมีหนังเครื่องลาด คือ หนังแกะ หนังแพะ หนังมฤค ขอให้ทรงอนุญาต หนังเครื่องลาดได้

(๕) พวกคนทั้งหลายถวายจีวรแก่กิษุผู้ไม่อยู่ด้วยคำว่า “พวกข้าพเจ้าถวายจีวรผืนนี้แก่กิษุ ชื่อนี้” เมื่อกิษุเหล่านั้นกลับมาทราบเข้า ไมยินดีที่จะรับด้วยเข้าใจว่าผ้าผืนนั้นเป็นนิสัคคีย์ ขอ พระพุทธองค์พึงตรัสชี้แจงในเรื่องจีวรนี้ด้วย

พระโสณะรับสนองคำของท่านพระอุปัชฌาย์แล้วลุกจากอาสนะ อภิวัตน์ทำประทักษิณ (เดิน เบื้องขวาแสดงความเคารพ) แล้วรีบเดินทางไปพระนครสาวัตถี จนถึงพระวิหารเชตวัน ได้เข้า เฝ้าพระพุทธองค์ ถวายบังคมแล้วนั่งเฝ้า ณ ที่สมควร พระพุทธองค์ทรงมีรับสั่งให้พระอานนท์จัด เสนาสนะต้อนรับ

พระอานนท์รู้พุทธประสงค์ว่าทรงปรารถนาจะประทับอยู่ในพระวิหารแห่งเดียวกับพระโสณะ จึงจัดเสนาสนะต้อนรับในพระวิหารอันเป็นที่ประทับของพระพุทธองค์

ณ ราตรีนั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ในที่แจ่มจงดึก จึงเสด็จเข้าพระวิหาร แม้พระโสณะ ก็ทำเช่นนั้น ครั้นเวลาใกล้รุ่งแห่งราตรี พระพุทธองค์ทรงตื่นพระบรรทมแล้วทรงอัญชลนาการ (เชื้อ เชิญเปิดโอกาส) ให้พระโสณะแสดงธรรม

พระโสณะกราบทูลสนองพระพุทธบัญชาแล้วได้สวดพระสูตรทั้งหลายอันมีอยู่ในอัญจกวรรค (จัดอยู่ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕) จนหมดสิ้นโดยทำนองสรภัญญะ

ครั้นจบแล้ว พระพุทธองค์ทรงปราโมทย์โปรดประทานสาธุการว่า “สาธุ สาธุ ภิกษุ สูตรทั้งหลายที่มีในอัญจกวรรคเธอเรียนมาดีแล้ว ทำไว้ในใจดีแล้ว ทรงจำได้แม่นยำดีแล้ว เธอเป็นผู้ประกอบด้วยวาจาไพเราะ สละสลวย ไม่มีโทษ ให้อริใจความได้แจ่มชัด เธอมีพรชญาเท่าไรเล่า ภิกษุ”

ท่านกราบทูลว่า “ข้าพระองค์มีพรชญาเดียว พระพุทธเจ้าข้า”

เมื่อพระพุทธองค์ ตรัสถามว่า “ทำไมเธอจึงได้ทำชกช้อยูเช่นนั้นเล่า ภิกษุ”

ท่านจึงกราบทูลเป็นธรรมเนียมว่า “ข้าพระองค์เห็นโทษในกามทั้งหลายนานแล้ว แต่เพราะฆราวาสคับแคบ มีกิจมาก มีสิ่งที่จะต้องทำมาก จึงชกช้อยู่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสเป็นพุทธคาถาว่า “อารยชนเห็นโทษในโลก ทราบธรรมที่ปราศจากอุปธิกิเลสแล้ว จึงไม่ยินดีในบาป เพราะคนสะอาดย่อมไม่ยินดีในบาป”

จากนั้น พระโสณะได้นำถ้อยคำของพระระอุปัชฌาย์มากราบทูลทุกประการ พระพุทธองค์ทรงสดับแล้วจึงตรัสเรียภิกษุสงฆ์มาประชุมกัน ทรงประทานพุทธานุญาตพิเศษในแคว้นอวันตีตามที่พระมหากัจจายนะให้พระโสณุกฎีกัณณะนำความมากราบทูลทั้ง ๕ ข้อดังกล่าว โดยข้อที่ ๕ ทรงมีพุทธานุญาตและทรงวินิจฉัยว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อให้ภิกษุยินดีรับจีวรที่หายกลวยลับหลังนั้นได้ ฝ่ายไม่ถึงมือภิกษุทราบใด จะนับว่าเป็นผู้มีสิทธิ์ในผ้านั้นเต็มที่ยังไม่ได้ทราบนั้น (ฝ่ายไม่เป็นนิสัสัคคีย์)”

ภายหลังเมื่อกลับไปยังแคว้นอวันตีแล้ว นางกาฬิอุบาลิกาโยมมารดาได้ทราบว่าเป็นการให้พระพุทธรูปทรงสดับได้ ก็เกิดความปลื้มปีติ จึงนิมนต์ท่านให้แสดงธรรมนั้นให้ตนฟังบ้าง ท่านก็แสดงธรรมนั้นโปรดโยมมารดาตามคำอาราธนา แต่ขณะที่โยมมารดากำลังตั้งใจฟังธรรมอยู่ด้วยจิตเลื่อมใสนั้น มีพวกโจรเข้าไปปล้นทรัพย์ในบ้าน พวกคนใช้มาบอกข่าวร้ายนั้น แต่แทนที่โยมมารดาของท่านจะสะดุ้งตกใจหรือแสดงความเสียดายทรัพย์สมบัติขึ้นมา กลับแสดงความเป็นผู้หนึ่งอย่างอริยะ กล่าวว่ “พวกโจรต้องการอะไร ก็ขนเอาไปเถิด เราจะฟังธรรมของพระลูกชายเรา พวกท่านอย่ารบกวนทำอันตรายต่อการฟังธรรมของเราเลย” พวกโจรทราบความนั้นจากพวกคนใช้ รู้สึกสลดใจว่า ได้ทำร้ายผู้มีคุณธรรมสูงส่งถึงเพียงนี้เป็นความชั่วแท้ๆ จึงพากันไปยังสถานที่ที่พระโสณะแสดงธรรมอยู่นั้น ได้เข้าไปหาโยมมารดาของท่านแล้วขอขมาโทษ และพากันขอบรรพชาอุปสมบทอยู่ในสำนักของท่าน ท่านก็บวชให้พวกเขาทั้งหมดแล้วเทศนาสั่งสอนหลักธรรมให้นำไปปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานตามอุปนิสัยของแต่ละบุคคล

ตำแหน่งเอกทัณฑะ :

เพราะมีความสามารถในการแสดงธรรมแบบสรภัญญะด้วยเสียงอันไพเราะยิ่ง ดังที่แสดงต่อเบื้องพระพักตร์พระพุทธองค์ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอกทัณฑะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้แสดงธรรมด้วยถ้อยคำอันไพเราะ**

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระโสณุกฎิกันณเถระก็ดับขันธปรีนิพพานด้วยอนุภาทิสสนิพพานธาตุ ลี้นภพลี้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๘. ประวัติพระสิวลีเถระ**สถานะเดิม :**

พระสิวลีเถระ เกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระนาง **สุปปาวสา** พระราชธิดาของกษัตริย์โกถิลยวงศ์ ผู้เป็นพระญาติข้างฝ่ายพระพุทธมารดา ส่วนพระบิดาเป็นเจ้าลิจฉวีพระนามว่า **มหาลิ** (บางตำราว่าไม่ปรากฏพระนาม) ท่านประสูติทุกขอยู่ในครรภ์ของพระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน (เพราะผลกรรมในอดีตที่ทำการล้อมประตูเมือง) แต่ก็ทำให้พระมารดาสมบูรณ์ด้วยลากลักการะเป็นอันมาก เมื่อประสูติ ก็ประสูติง่าย ทั้งนี้ด้วยอำนาจพุทธานุภาพ

โดยย้อนไปก่อนที่จะประสูตินั้น พระมารดาซึ่งทรงพระครรภ์แก่ครบกำหนดประสูติแล้วได้เสวยทุกขเวทนาลำบากมาก จึงให้พระสวามีไปถวายบังคมพระพุทธองค์

พระพุทธองค์จึงตรัสประทานพรว่า “ขอพระนางสุปปาวสาจงมีความสุขปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ประสูติพระราชบุตรผู้หาโรคมิได้เกิด”

พระนางสุปปาวสาก็ประสูติพระโอรสสมพุทธพรทุกประการ มีความปีติยินดี จึงปรารถนาที่จะถวายมหาทานตลอด ๗ วัน โดยให้พระสวามีไปทูลอาราธนาพระพุทธองค์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหาร ณ พระราชนิเวศน์ พร้อมกับที่พระญาติทั้งหลายได้ขนานพระนามพระโอรสนั้นว่า **สิวลี** และมีสร้อยนามว่า **สิวลีราชกุมาร**

เหตุที่บวช :

เพราะอยู่ในพระครรภ์มารดานานเป็นเวลาเกือบ ๘ ปี สิวลีราชกุมารเมื่อประสูติแล้วจึงเป็นเด็กพิเศษ รู้เพียงสาได้เร็ว เมื่อการถวายมหาทานครบ ๗ วัน พระสารีบุตรเถระได้ชี้ชวนให้บวช ท่านตอบว่า ถ้าบวชได้ก็จะบวช พระบิดามารดาทรงทราบ ก็ดีใจ อนุญาตให้พระสารีบุตรเถระ

จัดการบวชพระกุมารได้ตามประสงค์ พระสารีบุตรเถระจึงนำท่านไปบวชเป็นสามเณร และเมื่อเจริญวัยมีอายุครบ ๒๐ ปี ก็ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุ และนับตั้งแต่วันที่ท่านบวช ลากสักการะเป็นอันมากได้เกิดขึ้นแก่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมกับท่านในวัดนั้นๆ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ขณะที่ปลงผมบวชนั้น ท่านได้พิจารณากัมมัฏฐานเบื้องต้นตามคำสอนของพระสารีบุตรเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ ก็บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในเวลาปลงผมจุกสุดท้ายเสร็จพอดี กล่าวคือ บรรลุโสดาปัตติผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๑ เสร็จ บรรลุสกทาคามีผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๒ เสร็จ บรรลุนาคามีผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๓ เสร็จ และบรรลุอรหัตตผลในเวลาปลงผมจุกที่ ๔ อันเป็นจุกสุดท้ายเสร็จ

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ท่านได้ช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเช่นพระอรหันตสาวกทั่วไป แต่ที่พิเศษก็คือ ท่านเป็นพระที่ทวยเทพ พวกมนุษย์และอมมนุษย์เคารพนับถือบูชามาก เรียกว่าเป็นพระที่มีลากสักการะมาก ไม่ว่าจะอยู่ในถิ่นทุรกันดารอย่างไร ท่านก็จะมีลาภอุดมสมบูรณ์ทุกถิ่นที่อยู่ โดยไม่เคยที่จะลำบากในเรื่องอาหาร ทั้งนี้เพราะเศษของผลกรรมที่ท่านทำการบูชาด้วยปัจจัยพิเศษแต่พระปทุมุตตรพุทธเจ้าและพระวิปัสสิพุทธเจ้า และยังทำให้ภิกษุที่อยู่ในวัดเดียวกับท่านไม่ต้องลำบากในเรื่องอาหารอีกด้วย ดังมีหลักฐานเอาไว้ในคัมภีร์อุปทานว่า

ในคราวที่พระพุทธองค์เสด็จพร้อมด้วยภิกษุ ๓ หมื่นรูปไปเยี่ยมพระขทิรวนิยเรวตะ ณ ป่าไม้ตะเคียน ท่านได้เป็นผู้บำรุงพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ด้วยปัจจัยที่เทวดานำเข้ามาถวาย และครั้งหนึ่ง พระพุทธองค์เคยพาภิกษุ ๕๐๐ รูปเดินทางไกลผ่านถิ่นทุรกันดารโดยมีท่านตามเสด็จอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ผลปรากฏว่าภิกษุทั้งหมดนั้นไม่ลำบากด้วยอาหารเลย

จึงนับว่าท่านเป็นพระเถระผู้มีส่วนสำคัญในการเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริมให้ภิกษุทั้งหลายมีกำลังกายพร้อมที่จะทำหน้าที่ศึกษา ปฏิบัติ และเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเหตุที่เป็นผู้มีลากสักการะมากดังกล่าว ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีลาภมาก

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถา มีความว่า

เราเข้าไปอาศัยกฐีเพื่อประโยชน์อันใด เราแสวงหาวิชาและวิมุตติอยู่ ได้ถอน
มานานุสัยขึ้นได้แล้ว ความดำริของเราเหล่านั้นสำเร็จแล้ว

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระสิวลีเถระก็
ดับขันธปรีนิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๑๘. ประวัติพระวักกเถระ

สถานะเดิม :

พระวักกเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ บิดาและมารดาไม่ปรากฏ
ชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า วักกเถระ ตามประวัติกล่าวว่า ท่านเป็นคนราคะจริต คือมีปกติรักสวयรักงาม
พบสิ่งใดที่ถูกตาต้องใจมักจะหลงใหลได้ง่าย เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิติของพราหมณ์

บวชเพราะอยากเห็นพระพุทธเจ้า :

ครั้งหนึ่ง วักกเถระได้เห็นพระพุทธองค์มีพระภิกษุสงฆ์แวดล้อมเป็นบริวารจำนวนมาก เสด็จ
ดำเนินไปในกรุงสาวัตถี เกิดความพอใจในพระรูปสมบัติอันสง่างามของพระพุทธองค์ ไม้อิ่ม ไม่
เบื่อหน่ายในการดู อยากจะได้เห็นพระรูปสมบัติอยู่ทุกเมื่อ จึงคิดว่า “ถ้าเราบวช ก็จะได้เห็น
พระรูปของพระพุทธองค์อยู่เป็นนิตย์” ครั้นคิดดังนั้นแล้ว จึงเข้าไปเฝ้า ทูลขอบวชเป็นภิกษุอยู่ใน
พุทธสำนัก พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวชตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว ก็ไม่ท่องบ่น ไม่เล่าเรียน หรือไม่เจริญภาวนาบำเพ็ญกัมมัฏฐานใดๆ เลย เอา
แต่เฝ้าและเที่ยวตามดูพระรูปของพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลา เว้นเวลาฉันอาหารและนอนหลับเท่า
นั้น ในระยะแรก พระพุทธองค์ก็ไม่ตรัสว่าอะไร และต่อมาได้ตรัสสอนว่า

“อย่าเลย วักกเถระ จะมีประโยชน์อะไรในรูปที่น่าเกลียดซึ่งคนไม่ชอบกันแล้ว
ก็บังเกิดได้เห็นสัทธรรม บัณฑิตนั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ไม่เห็นสัทธรรม ถึงจะเห็นเรา ก็
ชื่อว่าไม่เห็น กายมีโทษ ไม่สิ้นสุด เปรียบเสมอด้วยต้นไม้มีพิษ เป็นที่อยู่ของโรคทุก
อย่าง ล้วนเป็นที่ประชุมของทุกข์ ฉะนั้น เธอจงเบือนหน้าไปพิจารณาเห็น
ความเกิดขึ้นและความเสื่อมไปแห่งขันธทั้งหลาย จักถึงที่สุดแห่งสรรพกิเลสได้โดยง่าย”

แม้ถึงอย่างนั้น พระวักกัลก็ยังไม่ละตัดไม้ขาดที่จะตามดูพระรูปของพระพุทธรองค์ จนอยู่มาวันหนึ่ง พระพุทธรองค์ทรงดำริว่า “ภิกษุนี้ถ้าไม่ทำให้สลดใจเสียบ้างแล้ว ก็จะได้บรรลุมรรคผลอะไรเลย” ดังนั้น เมื่อจวนจะถึงวันเข้าพรรษา พระพุทธรองค์จึงทรงขับไล่ท่านให้ออกจากพุทธสำนัก เมื่อฟังพระพุทธรดำรัสดังนั้น พระวักกัลก็รับไม่ได้ เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ คิดที่จะฆ่าตัวตาย จึงขึ้นไปยังยอดเขาศิขณภูฏ พระพุทธรองค์ทรงทราบ จึงทรงเปล่งพระรัศมีแสดงพระองค์ให้ปรากฏ ทำให้ท่านเกิดปีติอย่างแรงกล้าถึงขนาดตัวลอยเหาะมาเฝ้าพระพุทธรองค์โดยนึกถึงพระโอวาทที่พระพุทธรองค์ตรัสสอน ก็ข่มปีติปราโมทย์นั้นได้ ครั้นแล้ว ก็พลันเกิดความรู้แจ้งได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยสัทธาวิมุต (ผู้หลุดพ้นได้เพราะศรัทธา) ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระวักกัลก็ได้อุปถัมภ์พระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนพระอรหันตสาวกทั่วไป

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะท่านบรรลุอรหัตตผลได้ด้วยศรัทธาในพระพุทธรองค์เป็นอย่างยิ่ง ดังนั้น จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา (สัทธาวิมุต หรือ สัทธาธิมุต ผู้น้อมใจไปด้วยศรัทธา)

เกราะอภยธรรมภายิต :

เมื่อพระพุทธรองค์ตรัสถามว่า “ดูก่อนภิกษุ เมื่อเธออยู่ในป่าใหญ่ซึ่งเป็นที่ปราศจากหมู่บ้านสำหรับบิณฑบาต เป็นที่เศร้าหมอง ถูกโรคลมครอบงำเข้าแล้ว จักทำอย่างไร”

พระวักกัลก็กราบทูลเป็นธรรมภายิตว่า

ข้าพระองค์จักแผ่ปีติและความสุขอันไพบุลย์ไปสู่ร่างกาย ครอบงำปัจจัยอันเศร้าหมองเสีย จักเจริญสติปัญญา ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ และโพชฌงค์ ๗ จักดูภิกษุทั้งหลายผู้ปรารถนาความเพียร มีจิตมุ่งพระนิพพาน มีความบากบั่นมั่นเป็นนิตย์ มีความพร้อมเพรียงกัน มีความเห็นร่วมกัน จักระลึกถึงพระพุทธรเจ้าผู้มีพระองค์อันฝึกแล้ว มีพระหฤทัยตั้งมั่น เป็นผู้ไม่เกียจคร้านตลอดทั้งกลางคืนและกลางวันอยู่ในป่าใหญ่

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระวักกัลก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทับสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๐. ประวัติพระราหุลเถระ

สถานะเดิม :

พระราหุลเถระ เป็นพระโอรสของพระมหาบุรุษสิทธัตถราชกุมาร กับ พระนางยโสธราเทวี หรือ พระนางพิมพา เป็นพระราชนัดดาของ พระเจ้าสุทโธทนะ บรมกษัตริย์ศากยวงศ์ ประสูติ ณ พระราชวังกรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในวันที่ประสูตินั้น พระมหาบุรุษสิทธัตถะกำลังเสด็จออกผนวชเพื่อแสวงหาสัมมาสัมโพธิญาณ มีราชบุรุษมาแจ้งข่าวว่าพระโอรสประสูติแล้ว จึงทรงเปล่งพระอุทานว่า “ราหุล ชาติ : บ่วงคือเครื่องผูกเกิดแล้ว” ราชบุรุษถือเอาคำพระอุทานนั้นไปบอกพระประยูรญาติ ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับการขนานนามว่า ราหุลราชกุมาร

ชีวิตก่อนบวช :

แม้ว่าในขณะที่ประสูติ พระมหาบุรุษสิทธัตถราชกุมาร พระบิดา จะได้เสด็จออกบรรพชา มุ่งแสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ แต่ราหุลราชกุมารก็ได้รับการอภิบาลและการศึกษาเป็นอย่างดี เพราะเกิดในวรรณะกษัตริย์ และมีความประพฤติดีงามตามขนบธรรมเนียมแห่งชัตติยราชสกุล ทรงเจริญวัยโดยลำดับ และมีพระกุมารแห่งศากยสกุลจำนวนมากเป็นบริวาร

บวชเป็นปฐมสามเณร :

ภายหลังจากที่พระบิดาตรัสรู้ริยสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ได้เสด็จมาโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ตามพระราชประสงค์ของพระพระเจ้าสุทโธทนะ ขณะนั้นราหุลราชกุมารมีพระชนมายุ ๗ พรรษา ในวันที่ ๗ นับแต่พระพุทธรองค์เสด็จมาประทับ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ พระนางพิมพาทรงประดับตกแต่งราหุลราชกุมารแล้วส่งไปเฝ้าพระพุทธรองค์ซึ่งเสด็จมารับบิณฑบาต โดยตรัสสั่งว่า “พระสมณะองค์นั้นคือพระบิดาของลูก พระองค์มีสุวรรณนิธิ (ขุมทรัพย์ทอง) มากมาย ลูกจงไปขอขุมทองอันเป็นสมบัติของบิดาของลูกเถิด”

ราหุลราชกุมารรับพระดำรัสสั่งของพระมารดาแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ ถวายนมัสการพลาญดูพระลัทธิปัญญาพุทธรเจ้า ก็เกิดความรักในพระบิดาเป็นยิ่งนัก มีความปิติปราโมทย์โสมนัสทูลชมว่า “สมณฉายา(ร่มเงาของพระสมณะ)นี้สุขสบายดียิ่งนัก” และตรัสอื่นๆ อีก โดยมีได้ทูลขอขุมทรัพย์ตามที่พระมารดาให้กราบทูลขอละเลย

เมื่อพระพุทธรองค์ทรงทำภักติกสำเร็จ ตรัสอนุโมทนาแล้วเสด็จกลับ ราหุลราชกุมารก็วิ่งตามทูลขอขุมทรัพย์ทอง จนถึงพระอาราม พระพุทธรองค์ทรงดำริว่า “ราหุลราชกุมารนี้ปรารถนาทรัพย์สมบัติ ก็ขุมทรัพย์ทองเป็นของเวียนวายตายเกิดในสังสารวัฏไม่รู้จบ ฉะนั้น ตถาคตจะให้

อริยทรัพย์อันจะทำให้ราहुลกุมารเป็นเจ้าของโลกุตตรทรัพย์” จึงมีพระดำรัสสั่งพระสารีบุตรเถระว่า “สารีบุตร เธอจงให้บรรพชาแก่ราहुลด้วยเถิด”

พระสารีบุตรเถระรับพระพุทธรูปบูชาแล้วก็ดำเนินการให้ราहुลบรรพชาเป็นสามเณรในเวลานั้น ซึ่งนับว่า เป็นสามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าสุทโธทนะได้ทรงทราบก็ทรงโทมนัสเป็นกำลัง มีอาจจะยับยั้งความโทมนัสไว้ได้ จึงเสด็จไปยังนิโครธาราม กราบทูลขอพระพุทธานุญาตว่า “จำเดิมแต่นี้ไป กุลบุตรผู้ใคร่จะบวช ถ้าบิดามารดาไม่ยินยอมอนุญาตให้บวช ขอจงทรงงด อย่าทำการบรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตรนั้นเลย”

พระพุทธรองค์ทรงโปรดประทานพรให้พระพุทธรูปบิดาแล้วทรงถวายพระพรลา พาพระนันทะและสามเณรราहुล ตลอดทั้งสังฆบริษัทเสด็จจาริกเผยแผ่พุทธธรรมต่อไป

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชเป็นสามเณรแล้วได้ตามเสด็จพระบรมศาสดาและพระอุปัชฌาย์ของตนไปในที่ต่างๆ เจริญวัยมาตามลำดับ จนมีอายุครบ ๒๐ ปี ก็ได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุด้วยวิธีอุตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา

วันหนึ่ง ขณะที่ท่านอยู่ ณ สวนมะม่วงแห่งหนึ่งในกรุงราชคฤห์ พระพุทธรองค์เสด็จไปที่นั่น ทรงแสดง ราहुลโฆวาทสูตร เป็นพระโอวาทตรัสโปรด ซึ่งว่าด้วยโทษของการกล่าวมุสาวาท อุปมาเปรียบกับภาชนะเปล่าหรือน้ำที่ถูกคว่ำขันเททิ้งไปว่า ผู้ที่กล่าวมุสาวาททั้งที่รู้อยู่แก่ใจ ความเป็นสมณะของเขาก็ไม่ต่างอะไรกับภาชนะเปล่า แล้วทรงชี้ให้เห็นว่า ไม่มีบาปกรรมอะไรที่ผู้หมดความละเอียดใจกล่าวเท็จทั้งๆ ที่รู้จะทำไม่ได้ ดังนี้ เป็นต้น

ต่อมา ท่านได้ฟังมหาราहुลโฆวาทสูตร ที่พระพุทธรองค์ทรงแสดงมีใจความให้พิจารณาร่างกาย โดยความเป็นธาตุ ๕ อย่าง คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศ ตัดความยึดถือว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่ได้เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา แล้วตรัสสอนให้อบรมจิตโดยคิดให้เหมือนกับธาตุแต่ละอย่างว่า แม้จะมีสิ่งที่น่าปรารถนาหรือไม่น่าปรารถนาถูกต้อง ก็ไม่มีอาการพอใจรักใคร่หรือเบื่อหน่ายเกลียดชัง เป็นต้น สุตท้ายทรงสอนให้เจริญอัปปมัญญากาวนาและกัมมัฏฐานอื่นๆ คือ ให้เจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท ให้เจริญกรุณาเพื่อละวิหิงสา (ความเบียดเบียน) ให้เจริญมุทิตาเพื่อละอริติ (ความไม่ยินดี) และความริษยา ให้เจริญอุเบกขาเพื่อละความขัดใจ ให้เจริญอุสฺสัณฺญาเพื่อละราคะ และเจริญอนิจจสัญญาเพื่อ ละอัสสมิมานะ (ความสำคัญตนว่าเป็นนั่นเป็นนี่)

ท่านมีจิตยินดีพระพุทธรูปโอวาทในทางสมถกัมมัฏฐานนั้นเป็นยิ่งนัก ได้พยายามฝึกใจฝึกศึกษาไปตามพระโอวาทที่พระพุทธรองค์ตรัสสอนนั้นอย่างต่อเนื่องเรื่อยมา ภายหลังได้ฟังพระโอวาทที่ตรัส

สอนในทางวิปัสสนากัมมัฏฐานซึ่งคล้ายกับพระโอรุทที่ตรัสสอนพวกภิกษุปัญจวัคคีย์ เป็นแต่ในที่นี้ ทรงยกอภยตนะภายในและภายนอกเป็นต้นขึ้นแสดงแทนชั้นที่ ๕ ท่านพระราหุลได้ส่งจิตไปตามกระแส พระธรรมเทศนา ในที่สุดก็ได้รู้แจ้งธรรม บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยพระบรมศาสดาและคณะสงฆ์ประกาศเผยแผ่ พระพุทธศาสนาแก่ชนพระอรหันตสาวกทั่วไป โดยมีปฏิบัติที่ควรถือเป็นแบบอย่าง คือ นอกจากจะเป็นผู้เพียบพร้อมด้วยชาติสมบัติ เกิดในตระกูลษัตริย์ ท่านยังเป็นผู้มีความประพฤติดี ไม่ประมาท ในกุศลธรรม สนใจใคร่ศึกษาปฏิบัติในศีล สมาธิ ปัญญา มีความเคารพอุปัชฌาย์อาจารย์ มีปัญญา รู้ทั่วถึงธรรม มีความยินดีในพระธรรมวินัย และมีความปรารถนาที่จะได้รับพระพุทธโอรุทเท่าเท่า เม็ดทรายในกำมือทุกวัน เป็นต้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะท่านตื่นแต่เช้าแล้วกอบเอาทรายมาเติมกำมือแล้วปรารถนาว่า ขอให้ได้รับโอรุทคำสั่งสอนแต่สำนักพระบรมศาสดาและพระอุปัชฌาย์อาจารย์เท่าเม็ดทรายในกำมือเถิด แล้วตั้งใจศึกษา ตั้งใจปฏิบัติอย่างจริงจัง ด้วยเหตุนี้ ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรังคิในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ใคร่ในการศึกษา (มีความใฝ่ใจในการศึกษา)

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตเป็นเถรคาถา มีความว่า

สัตว์ทั้งหลายเป็นดังคนตาบอดเพราะกาม ถูกช่วยคือตันหาที่ชานไปปกคลุมแล้ว
ถูกหลังคาคือตันหาปกปิดแล้ว ถูกมารผู้เป็นพวกพ้องคนประมาทผูกมัดไว้เหมือน
ปลาในปากไซจะนั้น

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารช่วยพระบรมศาสดาและคณะสงฆ์ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองเยี่ยงอย่างพระอรหันตสาวกทั่วไปตลอดอายุขัยแล้ว พระราหุลเถระก็ดับขันธปรินิพพาน ด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ ณ พระแท่นกัมพลศิลาอาสน์ อันเป็นที่ประทับของท้าวสักกเทวราช ในดาวดึงส์เทวโลก ก่อนพุทธปรินิพพาน

๒๑. ประวัติพระรัฐฐपालเถระ

สถานะเดิม :

พระรัฐฐपालเถระ หรือเรียกอย่างไทยว่า พระรัฐบาลเถระ เกิดที่อุลลโกฏฐิตนิกม แคว้นกुरु ในวรรณะแพศย์ (พ่อค้า) เป็นบุตรของรัฐฐपालเศรษฐี ผู้เป็นหัวหน้าชาวอุลลโกฏฐิตนิกม มารดาไม่ปรากฏชื่อ เหตุที่ท่านได้ชื่อว่า รัฐฐपालะ หรือเรียกง่าย ๆ ว่า รัฐบาล แปลว่า ผู้รักษารัฐ ผู้ป้องกันแคว้นแคว้น เพราะต้นตระกูลได้สละทรัพย์สินค้าฐานะของแคว้นแคว้นซึ่งกำลังล่มสลายให้กลับเจริญมั่นคงอยู่ได้

ชีวิตก่อนบวช :

เพราะเป็นบุตรคนเดียวของตระกูลเศรษฐี รัฐบาลมาณพจึงได้รับการเอาใจใส่เลี้ยงดูศึกษาอบรมเป็นอย่างดีจากบิดาและมารดา ได้แต่งงานตั้งแต่วัยรุ่น แต่ไม่มีบุตรธิดา เป็นผู้มีจิตใจโอบอ้อมเอื้ออาทรต่อผู้อื่นอยู่เสมอ จึงเป็นคนที่มิมีเพื่อนสนิทมิตรสหายและบริวารมาก

บวชด้วยศรัทธาแรงกล้า :

สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์เสด็จจาริกถึงอุลลโกฏฐิตนิกม ประชาชนชาวกुरुจำนวนมากฟังพระธรรมเทศนาเกิดความเลื่อมใสแล้วลากลับไป ส่วนรัฐบาลมาณพเกิดความเลื่อมใสใครจะบวช จึงเข้าไปเฝ้าทูลขอบวช ครั้นทราบข่าวพระพุทธองค์ไม่ทรงบวชกุลบุตรที่บิดามารดาไม่อนุญาต จึงทูลลากลับไปขออนุญาตจากบิดามารดา เมื่อบิดามารดาไม่อนุญาต จึงอดอาหาร โดยคิดว่าถ้าไม่ได้บวช ก็ขอยอมตาย บิดามารดาจึงไปหาพวกสหายของเขาให้มาช่วยพูดห้ามมิให้บวช พวกสหายเห็นว่ารัฐบาลมาณพไม่ยอมเชื่อฟัง จึงแนะนำบิดามารดาของเขาว่า “ถ้าไม่ได้บวช เขาจักตายจะมีประโยชน์อะไรด้วยการตายของเขา ถ้าเขาบวช ก็ยังจักได้เห็นเขาตามเวลาอันสมควร ถ้าเขาเป็นนาย ก็จะมีสิทธาแลเทศกลับมาเอง” บิดามารดาเห็นด้วย จึงยอมให้บวชในที่สุด

พอรู้ว่าบิดามารดายินยอมให้บวช รัฐบาลมาณพก็ตั้งใจเป็นอย่างมาก ลุกขึ้นมาบริโภคอาหารพอให้ร่างกายแข็งแรงมีกำลังแล้วรีบไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงมอบให้พระเถระรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้นบวชแล้วประมาณครึ่งเดือน ท่านได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปอยู่ที่กรุงสาวัตถี บำเพ็ญเพียรเจริญวิปัสสนาใช้เวลาถึง ๑๒ ปี จึงได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ทูลลาพระพุทธรองค์กลับไปยังภูลโกฏฐิตนิคม อันเป็นภูมิลำเนาบ้านเกิด โดยพักอยู่ที่ มิคจิรวน อันเป็นพระราชอุทยานของ พระเจ้าโกรัพะยะ กษัตริย์แห่งแคว้นกุรุ ในตอนเช้า ได้เข้าไปบิณฑบาตยังบ้านโยมบิดามารดา ซึ่งอ่อนนวนให้ท่านลาสิกขา ท่านไม่ปรารถนา เมื่อฉันเสร็จก็อนุโมทนาแล้วกลับไปสู่พระราชอุทยานมิจิรวน

อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าโกรัพะยะเสด็จประพาสพระราชอุทยานทอดพระเนตรเห็นท่าน ทรงจำได้ จึงเสด็จเข้าไปตรัสปราศรัย แล้วทรงถามว่า “ท่านผู้เจริญ คนบางจำพวกประสบความสำเร็จ ๔ อย่าง คือ (๑) แก่ชรา (๒) เจ็บป่วย (๓) สิ้นสมบัติ (๔) ไร้ญาติ จึงออกบวช ส่วนท่านมีความเห็นอย่างไร จึงออกบวช”

ท่านกล่าวว่า “มหาบพิตร อาตมาได้ฟังธัมมเทศ ๔ ข้อ คือ

- (๑) โลกคือหมูลสัตว์ถูกขรณำไปไม่ยั้งยืน
- (๒) โลกคือหมูลสัตว์ไม่มีผู้ป้องกัน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน
- (๓) โลกคือหมูลสัตว์ไม่มีอะไรเป็นของตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป
- (๔) โลกคือหมูลสัตว์พร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา

ดังนี้ จึงออกบวช”

พระเจ้าโกรัพะยะทรงเลื่อมใสและทรงอนุโมทนา ท่านพักอยู่ในนิคมนั้นพอสมควร จึงกลับมายังพุทธสำนัก ณ พระนครสาวัตถี

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเป็นผู้มีความศรัทธาเลื่อมใสตั้งใจบวชในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ถึงขั้นยอมตายถวายชีวิต ถ้าไม่ได้บวช หรือกลัวว่าจะบวชได้ก็แสนจะลำบาก ต้องอดอาหารเอาชีวิตเข้าแลก ดังนั้นท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้บวชด้วยศรัทธา

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์เถรคาถา พระรัฐपालเถระได้กล่าวคาถาสุภาษิตแก่บุคคลในกาลเทศะต่างๆ ไว้จำนวนมาก ดังตัวอย่างสุภาษิตที่ท่านแสดงแก่พระเจ้าโกรัพะยะ ความว่า

คนเราจะได้อายุยืนเพราะทรัพย์ก็หาไม่ จะละความแก่ได้เพราะทรัพย์ก็หาไม่
นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าชีวิตนี้สั้นนัก ไม่เที่ยง มีความแปรเปลี่ยนไปเป็นธรรมดา

ทั้งคนมั่งมีทั้งคนยากจนย่อมได้สัมผัสกับความตายด้วยกัน ทั้งคนโง่ทั้งคนฉลาดย่อมได้สัมผัสกับความตายเช่นเดียวกัน แต่คนโง่พอถูกความตายมาสัมผัสเข้า ย่อมนอนพวาเพราะค่าที่เป็นคนโง่ ส่วนคนฉลาดครั้งถูกความตายมาสัมผัสเข้าย่อมไม่หวั่นไหว

เพราะเหตุนี้แล ปัญญาจึงประเสริฐกว่าทรัพย์ เพราะปัญญาเป็นเหตุให้ถึงที่สุดคือพระนิพพานในโลกนี้ได้ เพราะยังไม่บรรลुถึงพระนิพพาน ผู้คนจึงทำบาปกรรมกันมากมายในภพน้อยภพใหญ่ด้วยความหลง

สัตว์โลกผู้ทำบาปกรรมไว้อย่อมเวียนว้ายตายเกิดอยู่รำไป ย่อมเข้าถึงกำเนิดมนุษย์บ้าง โลกอื่นบ้าง ผู้มีปัญญาน้อยที่ย่อมเชื่อสัตว์โลกนั้นก็ย่อมจะเข้าถึงกำเนิดมนุษย์บ้าง โลกอื่นบ้าง โจรผู้มิบาปกรรมถูกเขาจับได้ในที่เกิดเหตุย่อมเดือดร้อนเพราะการกระทำของตน ฉันทใด ประชาสัตว์ผู้มีบาปกรรมละโลกนี้ไปแล้วย่อมเดือดร้อนในโลกว่าหน้าเพราะกรรมของตน ฉันทนั้น

สัตว์โลกทั้งหลายทั้งหมดทั้งแก่ เมื่อสรีระแตกดับย่อมตายตกไปเหมือนผลไม้หล่นชอถวายเป็นพร อาตมภาพรู้แจ้งซึ่งเหตุนี้ จึงได้ออกบวช ความเป็นสมณะเป็นข้อปฏิบัติอันไม่ผิด เป็นสิ่งประเสริฐแท้

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระรัฐภูบาลเถระก็ดับขันธปรีนิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ ลีลาภลันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๒. ประวัติพระโกณฑธานเถระ

สถานะเดิม :

พระโกณฑธานเถระ หรือ พระกุนฑธานเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ตระกูลพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เดิมชื่อว่า ธานะ ต่อมาภายหลังจากที่บวช มีภาพมายาลวงตาเป็นสตรีติดตามท่านเพราะผลแห่งบาปกรรมในอดีตชาติ โดยที่ท่านไม่เห็น แต่ประชาชนพุทธบริษัทเห็นเป็นประจำ เป็นเหตุให้เกิดความอื้อฉาว เสื่อมศรัทธาขึ้น พวกเขาจึงนำคำว่า โกณฑะ หรือ กุนฑะ ซึ่งแปลว่า ชั่วช้า มานำหน้าชื่อของท่านเป็น โกณฑธานะ แปลว่า พระธานะผู้ชั่วช้า

เหตุที่บวช :

ในวัยเด็ก ธานมาณพได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีจากบิดาและมารดาที่เป็นคนมีฐานะ ต่อมา ครั้นเติบโตควรแก่การศึกษา จึงได้ศึกษาตามลัทธิพรหมณ์จนจบไตรเพท เมื่อเรียนจบแล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามคติความเชื่อในลัทธิพรหมณ์ จนล่วงกาลผ่านวัยมาโดยลำดับ ครั้นย่างเข้าปัจฉิมวัย ได้ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ ณ วัดเชตวันมหาวิหารเป็นประจำ ฟังบ่อยเข้าก็เกิดศรัทธาเลื่อมใสประสงค์จะอุทิศตนบวชในพระพุทธศาสนา จึงตัดสินใจเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการบวชให้ตามความประสงค์

วิบากกรรมติดตาม :

ตั้งแต่วันที่บวชเป็นภิกษุแล้ว ปรากฏว่ามีรูปของหญิงสาวสวยงามผู้หนึ่งติดตามท่านอยู่ข้างหลังเสมอ ตัวท่านเองไม่เห็นรูปหญิงสาวนั้น แต่คนอื่น ๆ เห็น เมื่อท่านไปบิณฑบาต ประชาชนชาวบ้านจะถวายอาหารแก่ท่านสองส่วนโดยพูดว่า “ส่วนนี้ของท่าน ส่วนนี้ของสหายหญิงของท่าน” ตั้งแต่นั้นมา ประชาชนทั้งหลายเรียกท่านว่า พระโกณฑธานะ ดังกล่าวแล้ว

ภิกษุทั้งหลายเกิดความละอายในเสียงลือลืออื้อฉาวเกี่ยวกับพฤติกรรมของท่าน จึงบอกอริยอุบาลา อริยอุบาลาคือท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขาให้ขับไล่ออกจากวัดพระเชตวัน ทั้งสองท่านก็ไม่ทำ จึงพากันถวายพระพรแด่พระเจ้าปเสนทิโกศลให้ทรงขับออกเสียจากแคว้นแคว้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จไปยังพระเชตวันมหาวิหาร ทรงพิสูจน์จนได้ความจริงว่าผู้หญิงคนนั้นไม่ใช่รูปจริง แต่เป็นรูปที่เกิดขึ้นมาจากวิบากคือผลแห่งกรรมอันชั่วช้าในอดีตชาติที่ยังเหลืออยู่ของท่าน ก็เกิดความเลื่อมใส ทรงอนุญาตให้ท่านเข้าไปบิณฑบาตในวัง ทรงบำรุงด้วยปัจจัย ๔

เมื่อการณ์กลับเป็นเช่นนี้ พวกภิกษุกลับติเตียนว่าชั่วช้าด้วยกันทั้งพระราชากับพระโกณฑธานะ เป็นเหตุให้ท่านอดกลั้นความโกรธไม่ได้ ได้กล่าวโต้ตอบสวนกลับภิกษุเหล่านั้นไปบ้าง

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงทรงเรียกทั้งสองฝ่ายมาประชุมพร้อมกันแล้วทรงดำหนิและตรัสโอวาทท่านว่า “เธออย่ากล่าวคำหยาบต่อใครๆ เพราะผู้ที่เธอด่าย่อมด่าตอบเธอบ้าง จะกลายเป็น การแข่งดีกัน แล้วก็จะมีการทำร้ายกัน” แล้วทรงแสดงบุญกรรมของท่านให้ภิกษุทั้งหลายทราบตามความเป็นจริงและทรงแสดงพระธรรมเทศนาอื่นๆ เป็นพระโอวาทตักเตือนท่าน

พอจบพระธรรมเทศนา ท่านก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ และทันทีที่ได้บรรลุอรหัตตผลนั้น รูปหญิงสาวที่ติดตามท่านมานานนั้นก็พลันหายไป

ผลกรรมในอดีตชาติเป็นอุทาหรณ์สอนใจ :

เพราะเหตุที่ท่านบวชเมื่อวัยชรา จึงไม่มีผลงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากนัก แต่ผลแห่งบาปกรรมในอดีตชาติที่ทำให้ท่านต้องได้รับความอับอายถูกด่าถูกตำหนินั้นน่าจะเป็นอุทาหรณ์สอนใจของคนในภายหลังได้เป็นอย่างดี ดังที่เล่าไว้ในอรรถกถาธรรมบท โดยใจความ ดังนี้

ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ พระโกณฑธานะนี้ได้เกิดเป็นภุมมเทวดา (เทวดาประจำภาคพื้น) เห็นพระเถระ ๒ รูปมีความเคารพรักกันมาก จึงอยากจะทดลองว่าเคารพรักกันจริงเพียงใด ในวันอุโบสถวันหนึ่ง พระเถระทั้ง ๒ รูปเดินทางไปลงอุโบสถด้วยกัน ระหว่างทาง รูปหนึ่งแยกไปทำธุระส่วนตัว ณ พุ่มไม้แห่งหนึ่ง เสร็จแล้วก็เดินออกมา ภุมมเทวดานั้นได้แปลงกายเป็นหญิงสาวสวยเดินตามหลังออกมา พร้อมทำท่างู้งำ เกล้าผม และปัดฝุ่นตามตัว

พระเถระที่รออยู่อีกรูปหนึ่งเห็นเช่นนั้น ก็เข้าใจผิดคิดว่าพระเถระที่เข้าไปทำธุระส่วนตัวนั้น ล่วงละเมิดศีลขาดจากความเป็นภิกษุแล้ว จึงโกรธว่าต่าง ๆ นานา แม้พระเถระที่เข้าไปทำธุระส่วนตัวนั้นจะชี้แจงว่าไม่รู้ไม่เห็นอะไรอย่างที่ว่าเลย ก็ไม่ยอมรับฟัง

และแล้ว พระเถระทั้ง ๒ รูปก็จำต้องตัดขาดไมตรีความเคารพรักกันถือที่มีต่อกันมาเป็นเวลานาน ไม่ยอมลงอุโบสถด้วยกัน ต่างรูปต่างแยกกันไปตามยถากรรมของตน

ฝ่ายภุมมเทวดาเห็นเรื่องเป็นเช่นนั้นเข้า ก็เกิดความสลดใจ (สำนึกผิด) จึงแปลงร่างเป็นอุบาสก เข้าไปเล่าเหตุการณ์ให้ฟังทั้งหมด ทำให้พระเถระทั้งสองเข้าใจกันแล้วหายโกรธขอขมาโทษกลับมาสามัคคีเคารพกันเหมือนเดิม

แต่บาปกรรมนั้นได้ตกอยู่ที่ภุมมเทวดานั้นแล้ว ไม่ว่าจะเกิดในภพชาติใดๆ ก็จะได้รับแต่สิ่งชั่วร้ายโดยที่เขาไม่รู้เรื่องเลย แม้ในชาติสุดท้ายที่มาก่อเป็นมนุษย์และได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ก็มีภพดวงตาเป็นสตรีคอยติดตามอยู่ไม่ห่าง สร้างความอับอายเดือดร้อนเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นเศษผลแห่งกรรมนั้นที่ยังไม่สิ้น トラบเท่าที่ยัง ไม่บรรลุลอรหัตผล

บาปกรรมในอดีตของท่านนี้จึงเป็นอุทาหรณ์สอนใจให้คนเราสำรวมระวังในเรื่องการทำกรรมเป็นอย่างดียิ่ง โดยต้องเลือกทำแต่กรรมดีอันเป็นกุศลเท่านั้น พึงหลีกเลี่ยงบาปกรรมหรือการประพฤติชั่วทุจริตเสียให้ห่างไกล แม้จะเป็นกรรมเล็กๆ น้อย แต่ขึ้นชื่อว่าความชั่วแล้วบุคคลไม่ควรทำเด็ดขาด

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเหตุที่ท่านเป็นผู้มีบุญในเรื่องการจับสลากตามลำดับ โดยมักจะเป็นผู้ได้จับสลากก่อนเสมอ ดังนั้น จึงได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้รับสลากก่อน

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ภิกษุพึงตัดสังโยชน์เบื้องต่ำ ๕ พึงละสังโยชน์เบื้องสูง ๕ พึงเจริญอินทรีย์ ๕ ให้
ยิ่งขึ้นไป ภิกษุผู้ก้าวล่วงกิเลสอันเป็นเครื่องข้อง ๕ ประการ (ราคะ โทสะ โมหะ
มานะ ทิฏฐิ) ได้แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่าข้ามโอฆะได้แล้ว

ปรีนิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระโกณฑธานเถระก็ดับขันธปรีนิพพานด้วย
อนุภาติเสสนิพพานธาตุ ลั่นภพสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๓. ประวัติพระวังคีศเถระ**สถานะเดิม :**

พระวังคีศเถระ เกิดที่วังคชนบท เขตกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ โดย
บิดาและมารดาบวชเป็นปริพาชก-ปริพาชิกาที่ไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า วังคีสะ ซึ่งมีความ
หมายว่าเกิดในวังคชนบทหรือเป็นใหญ่ในถ้อยคำ (มีความสามารถในการพูด)

ชีวิตก่อนบวช :

ขณะที่มีอายุได้ ๗ ขวบ ก็มีความสามารถศึกษาเรียนรู้พระเวททุกคัมภีร์ แล้วยกไว้ในวาทศาสตร์
มีเสียงไพเราะ มีถ้อยคำวิจิตร ช่มวาตะของผู้อื่นได้ และเนื่องจากเป็นที่รักของพวกพราหมณ์ผู้เป็น
อาจารย์ จึงได้ศึกษามนต์พิเศษที่เพียงใช้นิ้วดีดหรือมือเคาะระโกลกศีระษะของคนตายไปแล้ว
ภายในเวลา ๓ ปี ก็สามารถรู้คติที่ไปเกิดของผู้นั้นได้ ซึ่งเรียกว่า *สีสมนต์* โดยมีความชำนาญใน
มนต์นี้มาก ได้อาศัยมนต์นี้เลี้ยงชีวิตจนมีพวกพราหมณ์เป็นบริวารจำนวนมาก แล้วตระเวนไปสู่
เมืองน้อยใหญ่ต่างๆ เพื่อทายคติของผู้ที่ตายไปแล้ว พวกประชาชนที่สนใจใคร่รู้คติญาติ ก็นำ
ศีระษะญาติมาให้ดีดระโกลกแล้วให้ทรัพย์ตามกำลัง

เหตุที่บวช :

กล่าวตามนัยพระบาลีอุปทาน

วันหนึ่ง วังคีศพราหมณ์ได้พบพระสารีบุตรเถระกำลังบิณฑบาตในพระนครราชคฤห์ เห็นกิริยา
อาการของท่านที่เดินบิณฑบาตด้วยความสำรวม ก็อัศจรรย์ใจ ได้กล่าวบทคาถาอันวิจิตรสุดดี
แล้วถามว่าเป็นสาวกของศาสดาผู้ใด เมื่อพระสารีบุตรเถระตอบว่า “พระสัมพุทธเจ้าผู้นายกของ
โลกเป็นศาสดา”

วังคีศพราหมณ์ก็ได้ใช้โวหารแสดงปฏิภาณของตนทดสอบสติปัญญาของท่านอย่างเต็มที่ แต่ไม่สามารถที่จะเอาชนะท่านด้วยปฏิภาณโวหารนั้นได้ กลับได้รับการโต้ตอบด้วยปฏิภาณอัน วิจิตรยิ่งกว่า เป็นโวหารที่ประกอบด้วยวิราคารธรรม ซึ่งปฤชุนยากที่จะเข้าใจได้

วังคีศพราหมณ์จึงขบศิระชะลงแทบเท้าของท่านแล้วก็กล่าวว่า “ขอได้โปรดให้กระผมบวชเถิด” พระสารีบุตรเถระจึงนำไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ พระเชตวันมหาวิหาร

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามว่า “วังคีสะ ศิลปะบางอย่างของเธอมีอยู่หรือ ?”

เขากราบทูล “ข้าพระองค์รู้ พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ตรัสถามต่อไปว่า “เธอรู้อิระชะของคนที่ตายไปแล้วว่าจะไปสู่สุคติหรือทุกข์จริงหรือ ถ้าเธอสามารถรู้ได้ด้วยวิชาพิเศษของเธอ ก็จงบอกมา” เมื่อตรัสดังนี้แล้ว ก็ทรงแสดงศิระชะของ ปฤชุน ๓ ศิระชะ

วังคีศพราหมณ์ได้กราบทูลว่าเป็นศิระชะของคนที่เกิดในนรกและสวรรค์ได้อย่างถูกต้อง แต่เมื่อ พระพุทธองค์แสดงศิระชะที่ ๔ คือ ศิระชะของพระอรหันตชินาสพ เขาก็จนปัญญา หมดมานะ (ความ ลำคัญตนว่าเก่ง) จึงกราบทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ได้ตรัสให้พระนิโครธกับเถระเป็น พระอุปชฌาย์บวชให้ด้วยวิธีญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา

กล่าวตามนัยอรรถกถา

หลังจากตระเวนไปแสดงมนต์ติดกระโหลกตามเมืองต่างๆ จนมีลาภ (รายได้) มากพอสมควร แล้ว ก็กลับมาพำนักอยู่ใกล้ประตูทางเข้าพระเชตวัน มหาวิหาร

วันหนึ่ง วังคีศพราหมณ์พร้อมด้วยบริวารได้เห็นประชาชนเป็นจำนวนมาก ถือดอกไม้รูปเทียน เพื่อไปฟังพระธรรมเทศนาที่พระเชตวันมหาวิหาร จึงได้ถาม เมื่อทราบความ จึงกล่าวว่า “พวก ท่านจะไปที่นั่นเพื่ออะไร คนที่จะวิเศษยิ่งไปกว่าวังคีสะของพวกเราไม่มี” ประชาชนก็กล่าวค้านว่า “คนที่จะเหมือนกับพระพุทธเจ้าไม่มี” เมื่อต่างฝ่ายต่างโต้เถียงและตกลงกันไม่ได้ จึงพร้อมใจกันไป ยังพระเชตวันมหาวิหาร

พระพุทธองค์ทรงทราบข่าววังคีสะและบริวารจะมาเฝ้า จึงรับสั่งให้นำกระโหลกศิระชะคนตาย มา ๔ กระโหลกด้วยกัน คือ กระโหลกคนตายที่เกิดในนรก กระโหลกคนตายที่เกิดเป็นมนุษย์ กระโหลกคนตายที่เกิดในเทวโลก และกระโหลกของพระอรหันต์ ตั้งไว้โดยลำดับให้วังคีศ พราหมณ์ ทำนายทายดู

วังคีศพราหมณ์ร้ายมนต์แล้วเคาะกระโหลกดู ก็สามารถรู้และทายได้ถูกต้องทั้ง ๓ กระโหลก แรก แต่พอมาถึงกระโหลกที่ ๔ ไม่สามารถจะรู้ที่เกิดได้ นั่งเหงื่อไหล คอตก ได้กราบทูลถามพระ พุทธองค์ว่า “จะรู้กระโหลกนี้ได้ต้องเรียนมนต์อะไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระพุทธรองค์ตรัสตอบว่า “ต้องเรียนพุทธมนต์”

วังคีศพราหมณ์เมื่อทราบว่พระพุทธรองค์ทรงรู้พุทธมนต์นั้น จึงทูลขอเรียน

พระพุทธรองค์ทรงปฏิเสธว่าสอนให้ไม่ได้ จะสอนให้เฉพาะแก่คนที่บวชเป็นภิกษุเท่านั้น

วังคีศพราหมณ์เมื่อฟังดังนั้น จึงตัดสินใจบอกลาพวกบริวารแล้วทูลขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาเพื่อต้องการจะเรียนพุทธมนต์นั้น พระพุทธรองค์ได้ตรัสสั่งให้พระสงฆ์บวชให้โดยมีพระนิโครธกัปปเถระเป็นพระอุปัชฌาย์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้ว พระพุทธรองค์ทรงประทานกายคตาสติกำมัญฐาน คือ ให้ใช้สติกำหนดดูอาการ ๓๒ ในกายที่ประกอบด้วยผม ขน เล็บ ฟัน หนังเป็นต้น ให้เห็นว่ากายที่กำหนดกันว่าสวยงาม น่าใคร่ น่าพอใจนั้น เมื่อแยกย่อยออกไปแล้ว นับแต่ปลายผมลงมาถึงปลายเท้า แต่ละส่วนนั้น ปฏิภูณ่าเกลียด ร่างกายของคนจึงเป็นเหมือนหม้อใส่อุจจาระและสิ่งปฏิภูณต่างๆ กายนอกอาจจะดูสวยงาม แต่ความจริงแล้ว มีสิ่งสกปรกนานาประการอยู่ภายใน เมื่อท่านพิจารณาตามกระแสพระพุทธรโหวาทเช่นนั้น จิตก็ตั้งมั่นเป็นสมาธิแน่นแนแล้วยกสมาธิจิตนั้นเป็นบาทฐานขึ้นสู่วิปัสสนาพิจารณานามรูปโดยความเป็นไตรลักษณ์ จิตก็พ้นจากอัสวกิเลส ไม่ถ้อมันด้วยอุปาทาน บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระศาสนา :

แม้ในคัมภีร์จะมีได้ระบว่หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาจนมีกุลบุตรเข้ามาบวชเป็นศิษย์ แต่ความสามารถของท่านก่อนบวชและหลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วก็เป็นเหตุนำมาซึ่งความเลื่อมใสแก่บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเป็นเหตุให้บุคคลที่เลื่อมใสแล้วมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

ตำแหน่งเอกทักกะ :

พระวังคีศเถระครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ได้กล่าวสรรเสริญพระพุทธรองค์โดยไม่เลือกสถานที่ เป็นเหตุให้พวกภิกษุตั้งสมณนามท่านว่าเป็นนักจินตกวี เพราะเมื่อเข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ไม่ว่าในสถานที่ใดๆ หรือเวลาใด จะภาษิตคาถา (คำฉันท์ในภาษาบาลี) สรรเสริญพระพุทธรคุณบทหนึ่งๆ ก่อนเสมอ

ครั้งหนึ่ง พระพุทธรองค์ตรัสว่า “วังคีสะ ถ้ากระนั้น เธอจงกล่าวสวดติเรวาโดยควรแก่เหตุในบัดนี้” ท่านก็กล่าวคาถาสวดติเรวาพระพุทธรองค์อย่างวิจิตร

เมื่อกล่าวจบแล้ว พระพุทธองค์ทรงพอพระทัย จึงทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีปฏิภาณ คือ มีความฉลาดสามารถในการกล่าวเป็นคำประพันธ์ผูกบาทคาถาได้อย่างไพเราะโดยทันทีที่ต้องการจะกล่าว

เอตถาชาธรรมภาษิต :

เนื่องจากเป็นเอตทัคคะผู้เลิศในด้านมีปฏิภาณกล่าวคาถาประพันธ์ ดังนั้น ธรรมภาษิตที่เป็นคาถาสุภาษิตของท่านจึงมีจำนวนมาก โดยคัมภีร์เอตถาชาได้จัดคาถาสุภาษิตของท่านไว้ในหมวดที่มีจำนวนคาถา (๔ บาท เป็น ๑ คาถา) มากที่สุด ซึ่งเรียกว่า มหานิบาต ในที่นี้เลือกสรรนำมาเสนอเพียงบางส่วน ดังนี้

บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาที่ไม่เป็นเหตุให้ตัวเองเดือดร้อน และไม่เป็นเหตุเบียดเบียนผู้อื่น วาจานั้นจัดเป็นวาจาสุภาษิตแท้ บุคคลพึงกล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักที่คนทั้งหลายชื่นชอบเท่านั้น ไม่ยึดถือเอาคำชว่หายาบของผู้อื่น กล่าวแต่วาจาอันเป็นที่รักแก่คนอื่น

คำสัตย์แลเป็นสิ่งไม่ตาย ธรรมนี้เป็นของเก่า ลัดบุรุษทั้งหลายเป็นผู้ดำรงมั่นอยู่ในคำสัตย์ทั้งที่เป็นอรรถและเป็นธรรม พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใดซึ่งเป็นวาจาเกษมเพื่อให้ถึงพระนิพพาน เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ พระวาจานั้นแลสูงสุดกว่าวาจาทั้งหลาย

ปรินิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระวังคีสเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วย อนุภาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๔. ประวัติพระอุปเสนเถระ

สถานะเดิม :

พระอุปเสนเถระ เกิดที่บ้านนาฉันทา เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ในวรรณะพราหมณ์ เป็นบุตรของ วังคันตพราหมณ์ และ นางสารีพราหมณี เป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระ โดยเป็นบุตรคนที่ ๓ ในจำนวนพี่น้องชายหญิงร่วมตระกูลวังคันตโคตร ทั้งหมด ๗ คน คือ พี่ชาย ๒ คน ได้แก่ อุปติสสะ (พระสารีบุตร) และจุนทะ น้องชาย ๑ คน ได้แก่ เรวตะ และน้องสาว ๓ คน คือ จาลา อุปจาลา และสุปจาลา ได้รับการตั้งชื่อว่า อุปเสนะ หรือนิยมเรียกตามที่เป็นบุตรของวังคันตพราหมณ์ว่า อุปเสนวังคันตบุตร ครั้นเจริญวัยได้ศึกษาจนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์

เหตุที่บวช :

เมื่อได้ฟังเสียงเล่าลือถึงพระกิตติศัพท์ของพระบรมศาสดาว่าเป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า และเห็นพี่ชายเป็นถึงพระอัครสาวก ก็เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ฟังธรรมแล้วเกิดศรัทธา ขอบวชเป็นภิกษุ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวชตามความประสงค์

เป็นต้นเหตุแห่งพุทธานุญาตพระอุปัชฌาย์ต้องมีพรรษา ๑๐ :

ครั้นบวชได้ ๑ พรรษา ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เมื่อเห็นพวกภิกษุบุรุษพากันตั้งตนเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรตามความชอบใจ พระอุปเสนะผู้มีพรรษาเดียวก็ให้อุปสมบท ลัทธินิวกาลคนหนึ่งบ้าง หลังจากออกพรรษานั้นแล้ว ท่านมีพรรษา ๒ ได้พาพระภิกษุสังฆนิกายซึ่งมีพรรษาเดียวเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสถามถึงพรรษาและภิกษุที่พาไปด้วย ก็กราบทูลให้ทรงทราบตามความเป็นจริง เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงดำนิว่าเป็นการกระทำที่ไม่เหมาะสม เพราะยังเป็นผู้ที่ผู้อื่นดักเตือนพร่ำสอนอยู่ จึงไม่ควรที่จะด่วนไปสำคัญตนเป็นผู้ดักเตือนพร่ำสอนผู้อื่น และทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้ว่า “ภิกษุมิพรรษต่ำกว่า ๑๐ ไม่พึงให้อุปสมบท รูปใดให้อุปสมบท ต้องอาบัติทุกกฏ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุมิพรรษาได้ ๑๐ หรือมีพรรษาเกิน ๑๐ ให้อุปสมบท”

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อกลับจากที่เฝ้าพระพุทธองค์แล้ว ท่านสำนึกผิดคิดว่า “เราจะให้พระพุทธองค์ตรัสสาธุการ เพราะอาศัยการปฏิบัติและภิกษุที่เป็นศิษย์ของเราให้จงได้” แล้วไม่ประมาทในการบำเพ็ญสมณธรรม ตั้งใจเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่ช้า ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ประพาศิตนเป็นแบบอย่าง ด้วยการสมათานอุตงค์ และสอนให้ผู้อื่นสมათานประพาศิตงค์นั้นด้วย จึงเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนทุกชั้นวรรณะ ต่อมา เมื่อมีพรรษาครบ ๑๐ ท่านได้เป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้กุลบุตรประมาณ ๕๐๐ คน แล้วได้พาสังฆนิกายเหล่านั้นไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์อีก ครั้นนี้ พระพุทธองค์ได้ตรัสสรรเสริญท่านพร้อมทั้งทรงแสดงคุณของท่านมีประการต่างๆ ด้วย

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีปฏิปทาที่เป็นเหตุให้คนทุกชั้นวรรณะนับถือพระพุทธศาสนา ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้นำความเลื่อมใสมาโดยรอบ

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในเถรคาถา ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตไว้ มีความว่า

ภิกษุผู้เป็นบัณฑิตพึงแสดงตนเหมือนอย่างคนบ้าและคนใบ้ ไม่พึงพูดมากใน
ท่ามกลางสงฆ์ ไม่พึงว่าร้ายใคร พึงละเว้นการกระทบกระทั่ง พึงเป็นผู้สำรวมใน
พระปาติโมกข์ และพึงเป็นผู้รู้จักประมาณในโภชนะ

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระอุปเสนเถระก็ดับ
ขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ สิ้นภพสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๕. ประวัติพระทัฬหฬมัลลบุตรเถระ**สถานะเดิม :**

พระทัฬหฬมัลลบุตรเถระ เกิดในวรรณะกษัตริย์เชื้อสายราชวงศ์มัลละ ในอนุปิยนคม แคว้นมัลละ
เป็นพระโอรสของพระราชเทวีแห่งเจ้ามัลละองค์หนึ่ง เหตุที่ได้ชื่อว่า ทัฬหฬ แปลว่า ไม้ เพราะ
เกิดบนกองไม้ที่อยู่ใกล้เชิงตะกอนเผาศพในป่าช้า

มีเรื่องเล่าว่า พระราชเทวีแห่งเจ้ามัลละ มารดาของท่านสิ้นพระชนม์ตอนจะคลอดท่าน (ตาย
ทั้งกลม) พวกพระญาตินำไปเผาที่ป่าช้า ขณะที่ ไฟกำลังลุกไหม้ศพของมารดาอยู่นั้น ท้องของ
มารดาได้แตกออก ทารกในครรภ์ได้ลอยมาตกบนกองไม้ พวกสัปเหร่อได้อุ้มมาให้พระอัยยิกา (ยาย)
ดังนั้น ท่านจึงได้รับการขนานนามว่า ทัฬหฬ แต่เพราะมีเชื้อสายของเจ้ามัลละ จึงมีสร้อยนามว่า
มัลลบุตร เรียกรวมกันว่า พระทัฬหฬมัลลบุตร

บวชบรรลอรหัตตผลขณะเป็นสามเณร :

ท่านได้รับการอุปบาลจากพระญาติที่เป็นเจ้ามัลละจนเจริญวัยได้ ๗ พรรษา อยู่มาวันหนึ่ง
พระอัยยิกาได้พาไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ อนุปิยนคม เพราะมีอุปนิสัยแก่กล้า พอท่านพบเห็นฟ้าอากาศ
พัสดร์ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส ได้ทูลอ้อนวอนขออนุญาตพระอัยยิกาบรพชาเป็นสามเณร เมื่อได้
รับอนุญาตแล้ว จึงบรรพชาเป็นสามเณรอยู่ในพุทธสำนัก

ขณะที่ปลงผม ได้พิจารณาตจปัญจกัมมัฏฐานที่พระอุปัชฌาย์กล่าวสอน ทั้งโดยอนุโลมและ
ปฏิโลม พอปลงผมเสร็จเท่านั้น ก็ได้บรรลอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิตา ๔ และอภิญญา ๖
และได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุผู้เป็นพระอรหันตเถระในพระพุทธศาสนา

บำเพ็ญประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์ได้รับการอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว ท่านเอาใจใส่ในกิจของสงฆ์ เป็นอย่างดี โดยท่านคิดว่า “เราอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ควรจะรับภาระธุระของสงฆ์” จึงได้ กราบทูลให้พระพุทธรองค์ทรงทราบ

พระพุทธรองค์จึงตรัสมอบให้สงฆ์สวดสมมติ (ประกาศแต่งตั้ง) ท่านเป็นพระกัตตุทเทสกะ คือ เป็นผู้ทำหน้าที่จัดแจกภัตหรือจัดกิจนิมนต์ และเป็นเสนาสนคาหาปกะ หรือเสนาสนปัญญาปกะ คือเป็นผู้มีหน้าที่จัดแจกเสนาสนะเครื่องอยู่อาศัยที่เหมาะสมให้พระภิกษุสามเณรอยู่กันอย่างพาสุก

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะตั้งใจทำกิจในหน้าที่ทั้งสองอย่างนั้นให้เป็นที่ไปโดยปราศจากอคติ ประกอบกับมีความฉลาด สามารถในการจัดแจงปูลาดอาสนะและจัดแจกเสนาสนะด้วยความรับผิดชอบเอาใจใส่ในหน้าที่เป็นอย่างดี ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้จัดแจงดูแล แสหาสนะด้วยดี

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์อปาทาน ท่านได้กล่าวธรรมภาษิตแสดงประวัติของตนไว้ ความว่า

เว้นพระศาสนาเสียแล้ว พวกเราก็ไม่ควรที่จะมีชีวิตอยู่ พวกเราจะเข้าไปสู่ป่า ใหญ่แล้วจะบำเพ็ญเพียรตามคำสอนของพระชินสีห์เจ้า

เราเกิดในพวกมัลลक्षัตริย์ในพระนครกุสินารา เมื่อเรายังอยู่ในครรภ์นั้นแล มารดาได้ถึงแก่กรรม เขาช่วยกันยกขึ้นเชิงตะกอน เราตกลงมาจากเชิงตะกอนนั้น ตกลงไปในกองไม้ ฉะนั้นจึงปรากฏนามว่าทัฬหะ

ด้วยผลแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ เรามีอายุได้ ๗ ขวบก็หลุดพ้นจากกิเลส เราจัดแจงเสนาสนะให้ท่านผู้มีวัตรอันดีงามทั้งหลายยินดี พระชินเจ้าทรงพอพระทัย ในคุณชื่อนั้นจึงได้ทรงตั้งเราไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ

ปรินิพพาน :

ครั้นพิจารณาถึงอายุสังขารเห็นควรปรินิพพานได้แล้ว พระทัฬหฬลบุตรเถระจึงกราบทูล ลาพระพุทธรองค์ กระทำประทักษิณ แล้วแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เหาะขึ้นไปในอากาศนั่งขัดสมาธิเข้า เตโชสมาบัติ ครั้นออกจากสมาบัติแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ณ ท่ามกลางอากาศนั่นเอง

๒๖. ประวัติพระปิลินทวัจฉเถระ

สถานะเดิม :

พระปิลินทวัจฉเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ เชื้อสายหรือตระกูลวัจฉโคตร บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า ปิลินทะ แต่ก็มีผู้เรียกท่านว่า ปิลินทวัจฉะ โดยนำเชื้อสายวัจฉโคตรมาต่อท้าย

บวชเป็นปริพาชก :

เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพท เป็นคนมีนิสัยพูดจาโผงผาง หากกับคนที่ต่ำกว่าหรือเสมอกันมักจะจบลงด้วยคำว่า วสติ ซึ่งแปลว่า *ไอ้คนถ้อย* เสมอ แต่ความจริงแล้ว ท่านเป็นคนมีจิตใจโอบอ้อมอารี เข้าทำนองว่า *ปากร้ายใจดี* มีความสงวนในชีวิตฆราวาส จึงออกบวชเป็นปริพาชก และได้ศึกษาสำเร็จวิชาที่ทำให้สามารถเหาะเหินเดินอากาศและรู้ใจของผู้อื่นได้ ซึ่งเรียกวิชานี้ว่า “จุฬคันธาระ” และได้มีลาภสักการะ ชื่อเสียง และบริวารมาก เพราะอาศัยวิชาจุฬคันธาระนั้นได้มาตั้งตนเป็นอาจารย์พำนักอยู่ประจำ ณ กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

บวชเป็นภิกษุ :

ต่อมา เมื่อพระพุทธานุภาพทำให้วิชาจุฬคันธาระของท่านเสื่อม อาจารย์ของท่านเคยสอนท่านว่า “หากวิชามหาคันธาระมีอยู่ที่ใด วิชาจุฬคันธาระก็จะไม่สัมฤทธิ์ผลในที่นั้น”

ในขณะเดียวกัน ท่านก็ได้ทราบข่าวว่าพระพุทธรองค์เสด็จมากรุงราชคฤห์ จึงมีความเชื่อแน่ว่าพระพุทธรองค์ทรงทราบวิชามหาคันธาระ แล้วเข้าเฝ้าเพื่อทูลขอเรียนวิชามหาคันธาระ

พระพุทธรองค์ทรงยินดีจะสอนให้ โดยมีเงื่อนไขว่าต้องบวชในพระพุทธานุภาพเสียก่อน ท่านยอมทำตามเงื่อนไขและทูลขอบวชทันที

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้นบวชแล้ว พระพุทธรองค์ทรงสอนวิชามหาคันธาระนั้นแก่ท่านทันทีด้วยการทรงแสดงธรรมประทานกัมมัฏฐานที่เหมาะสมแก่จริตจริยาของท่าน

ท่านมุ่งมั่นบำเพ็ญสมถกัมมัฏฐานและปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานโดยไม่ประมาท เพราะเป็นผู้มีอุปนิสัยสมบูรณ์ ไม่นานนัก ก็ได้สำเร็จวิชามหาคันธาระ คือ การบรรลุฤทธิ์ตถผลสำเร็จ เป็นพระอรหันต์ในพระพุทธานุภาพ

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้นสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้จะไม่ปรากฏว่าท่านจะไม่ได้เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ประชาชนชาวบ้านให้ได้บรรลุธรรมตามสมควรแก่การปฏิบัติเหมือนพระมหาสาวกองค์อื่นๆ แต่ท่านมักสอนธรรมแก่พวกเทวดาเป็นประจำ โดยมีพวกเทวดาซึ่งในอดีตชาติเป็นผู้ตั้งอยู่ในโอวาทอันเป็นกุศลของท่านสมัยเป็นพระเจ้าจักรพรรดิแล้วตายไปเกิดในเทวโลก ได้มีความกตัญญูเคารพนับถือท่านมาก พวกท่านเข้ามาหาท่านตลอดเวลาเพื่อฟังธรรม จึงนับว่าท่านได้เป็นพระเถระที่มีผลงานเด่นชัดด้านการเผยแผ่พุทธธรรมแก่พวกเทวดาให้ได้บรรลุมรรคผลตามสมควร

เพราะท่านมักมีปกติใช้วาจาว่า *คนถ้อย (วสลิวาที)* กับคนอื่นๆ ที่สนทนาด้วยเป็นประจำ จึงทำให้ไม่เป็นที่พอใจของทั้งพวกภิกษุภุคชนและพวกชาวบ้านทั่วไป โดยต่างคิดว่าท่านเป็นพระอรหันต์แล้วแต่ทำไมถึงพูดคำหยาบอยู่ จึงพากันไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงวินิจฉัย

พระพุทธองค์จึงทรงมีพระดำรัสตรัสสั่งให้ท่านเข้าเฝ้าเพื่อชี้แจงแถลงความจริง แล้วทรงเข้าอดีตตั้งสญาณ ตรวจสอบบุพกรรมในอดีตชาติของท่าน ก็พบบความจริงแล้วได้ตรัสให้พวกภิกษุหายสงสัยว่า “การที่พระปิลินทวัจฉเถระพูดว่าคนถ้อยเช่นนั้นไม่ใช่เกิดจากจิต แต่เป็นวาสนาคือความเคยชินอันเนื่องมาจากในอดีตชาติได้ถือกำเนิดเป็นพราหมณ์ถึง ๕๐๐ ชาติ และก็เป็นผู้มีวาทีว่าคนถ้อยเช่นนี้เหมือนกัน” นับตั้งแต่นั้นมา ก็ไม่มีใครถือโทษโกรธเคืองในการใช้วาจาว่าคนถ้อยของท่าน กลับศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติด้านอื่นๆ ของท่านยิ่งขึ้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเป็นผู้มีวัตรปฏิบัติเรียบร้อยมักสอนธรรมแก่พวกเทวดาเป็นประจำ ดังนั้น ท่านจึงได้รับตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้เป็นที่รักของเทวดา

เถรคาถาธรรมภาษิต :

การที่เรามาสู่สำนักของพระศาสดานี้เป็นการมาดีแล้ว ไม่ไร้ประโยชน์ การที่เราคิดว่าจักฟังธรรมในสำนักของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ววชนี้มิใช่ความคิดที่เลว เพราะเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงจำแนกธรรมทั้งหลายอยู่ เราได้บรรลุโลกุตตรธรรมอันประเสริฐแล้ว

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้ว พระปิลินทวัจฉเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิสเสนิพพานธาตุ ลี้นภพลินชาติดุจประทับลั่นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๗. ประวัติพระพาทิยทารุจิริยเถระ

สถานะเดิม :

พระพาทิยทารุจิริยเถระ เกิดที่ภารุกัจฉนคร (บางแห่งว่า พาทิยรัฐ) ในวรรณะแพศย์ ตระกูลพ่อค้า บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า พาทิยะ ภายหลังได้เอาเปลือกไม้มาnungห่ม จึงมีคำว่า ทารุจิริยะ มาต่อท้ายชื่อว่า พาทิยทารุจิริยะ หมายถึงพาทิยะผู้นุงเปลือกไม้

ชีวิตก่อนบวช :

เมื่อเจริญวัยได้ประกอบอาชีพค้าขาย ครั้งหนึ่ง เขาเดินทางไปค้าขายทางเรือที่สุวรรณภูมิพร้อมด้วยลูกเรือเป็นอันมาก เดินทางไปได้ ๒-๓ วัน เรือเกิดอับปางท่ามกลางมหาสมุทร ลูกเรือตายหมดเหลือเพียงเขาคนเดียวเท่านั้นเกาะแผ่นไม้กระดานแหวกว่ายจนขึ้นฝั่งได้ที่ทำเรือสุปปราระ ไม่มีใครรู้จัก ไม่มีฝานุงผ้าห่มติดตัว เมื่อหาสิ่งอื่นใดที่จะมาปกปิดกายไม่ได้ จึงใช้ใบไม้เย็บติดกันnungห่มเที่ยวขอลานเลี้ยงชีพ พวกประชาชนชาวบ้านเห็นเข้า ก็แปลกประหลาดใจ มีความสำคัญว่าเป็นพระอรหันต์ จึงให้ข้าวปลาอาหารเป็นอันมากและนำฝานุงห่มมาให้ แต่เขากลับคิดว่าถ้าnungห่มผ้าแล้วจะทำให้ลาภสักการะเสื่อม จึงไม่ยอมรับฝานุงผ้าห่มนั้น แล้วnungห่มใบไม้ตามเดิมและสำคัญตนว่าเป็นพระอรหันต์ตามที่พวกชาวบ้านยกย่อง

พบพระพุทศาศนา :

ครั้งนั้น พรหมชั้นสุทธาวาสผู้หนึ่งซึ่งเคยเป็นภิกษุสหายบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกันในสมัยพระศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า รู้วาระจิตของเขา จึงลงมาเตือนสติว่า “ท่านมิใช่ผู้รู้ช่องทางแห่งอุปาย จะเป็นพระอรหันต์ได้อย่างไรเล่า” เมื่อถูกตักเตือนเช่นนั้นแล้วก็สลดใจ จึงสอบถามพรหมนั้นว่า “พระอรหันต์ผู้ประเสริฐกว่านรชนในโลกนี้คือใคร อยู่ที่ไหน” พรหมผู้นั้นบอกว่า “พระพุทศเจ้าผู้มีพระปัญญามาก ผู้ประเสริฐ มีพระปัญญาเหมือนแผ่นดิน ประทับอยู่ที่พระนครสาวัตถี แคว้นโกศล พระองค์เป็นโอรสของพระเจ้าศากยะ เป็นพระอรหันต์ ไม่มีอาสวะทรงแสดงธรรมเพื่อบรรลอรหัตตผล”

พาทิยทารุจิยะได้ฟังเช่นนั้นนั้นแล้ว ก็อึ้งใจเหมือนคนกำพร้าได้ขุมทรัพย์ ถึงความอัศจรรย์เบิกบานใจที่จะได้พบพระอรหันต์ผู้อุดมปัญญา จึงออกจากท่าสุปปราระนั้นไปด้วยตั้งใจว่าจะได้เข้าเฝ้าพระพุทศองค์ เดินทางไปถึงแคว้นโกศล แล้วได้ถามพวกพราหมณ์ว่า “พระศาสดาผู้ยังโลกให้ยินดีประทับอยู่ที่ไหน” พวกพราหมณ์ตอบว่า “พระศาสดาเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถีอีกไม่ช้า พระองค์ก็คงเสด็จกลับมา ท่านชวนขวายที่จะเข้าเฝ้าพระองค์ ก็จงรีบเข้าไปถวายบังคม

เกิด” พาทิยะจึงรีบไปยังกรุงสาวัตถี ได้พบพระพุทธองค์กำลังเสด็จโจจรบิณฑบาตอยู่ จึงได้หมอบลงแทบพระยุคลบาท กราบทูลว่า “ข้าแต่พระโคตม ขอพระองค์โปรดเป็นที่พึ่งของข้าพระองค์ผู้เสียหายไปในทางที่น่าเกลียดด้วยเถิด”

พระพุทธองค์ได้ตรัสว่า “เรากำลังเที่ยวบิณฑบาตเพื่อประโยชน์ให้สัตว์ข้ามพ้น เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะแสดงธรรม” แต่เขาปรารถนาจะได้ธรรมยิ่งนัก จึงได้ทูลอ่อนวอนถึง ๓ ครั้ง

พระพุทธองค์ทรงทราบว่าญาณปัญญาของเขาแก่กล้าและปีติที่ได้พบพระองค์นั้นก็สงบลงแล้ว จึงได้ตรัสพระธรรมเทศนาสุญญตบทอันลึกซึ้งมีใจความสั้นๆ ว่า “พาทิยะ ขอให้เธอศึกษาดังนี้ เมื่อเห็น ก็ให้เป็นเพียงการเห็น (ทิฏฺฐะ ทิฏฺฐัง มตฺตํ ภวิสสตี)”

สำเร็จเป็นพระอรหันต์และปรินิพพาน :

พอพระพุทธองค์ตรัสจบเท่านั้น ท่านก็บรรลุอรหัตผลพร้อมทั้งปฏิสัมภิทาโดยฉับพลัน แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ตรัสให้ไปหาบาตรและจีวรก่อน

ขณะที่ท่านกำลังแสวงหาบาตรและจีวรอยู่นั้น ได้ถูกแม่โคภูตผีซึ่งมองไม่เห็นตัวIVIDเอจอนล้มลงที่กองขยะ ลิ่นซีพ ดับขันธปรินิพพานโดยที่ยังไม่ได้บวช (ทั้งนี้ เป็นเพราะผลแห่งบาปกรรมในอดีตชาติตามมาให้ผล)

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกจากกรุงสาวัตถี ก็ทอดพระเนตรเห็นท่านพาทิยะปรินิพพานอยู่ ณ ที่นั้น จึงตรัสเรียกพระสาวกทั้งหลายมารับสั่งว่า “พวกเธอจงช่วยกันยกร่างของเพื่อนร่วมพรหมจรรย์แล้วนำไปเผาเสีย จงสร้างสถูปบูชา เธอเป็นคนมีปริชามากปรินิพพานแล้ว สาวกผู้ทำตามคำของเราผู้นี้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายฝ่ายที่ตรัสรู้ได้เร็วพลัน”

จึงนับว่า พระพาทิหารุจิรียะได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็น ผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ตรัสรู้ได้เร็วพลัน

พระพุทธองค์ได้ตรัสพยากรณ์คติของพระพาทิยะแก่ภิกษุทั้งหลายว่า

คาถาแม่ตั้งพัน ถ้าประกอบด้วยบทที่แสดงสิ่งที่ไร้ประโยชน์ คาถาบทเดียวที่บุคคลฟังแล้วสงบระงับได้ยังประเสริฐกว่า น้ำ ดิน ไฟ และลมที่ตั้งอยู่ในนิพพานใด ในนิพพานนั้นบุญกุศลส่องไปไม่ถึง ดวงอาทิตย์ส่องแสงไม่ถึง ดวงจันทร์ก็ส่องแสงไม่ถึง ความมืดก็ไม่มี อนึ่ง เมื่อใด พรหมณผู้ชื่อว่ามุนีเพราะเป็นผู้หนึ่งรู้จริงด้วยตนเองแล้ว เมื่อนั้น เขาย่อมพ้นจากรูป อรูป สุข และทุกข์

๒๘. ประวัติพระกุมารกัสสปเถระ

สถานะเดิม :

พระกุมารกัสสปเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี ในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของนางภิกษุณี ผู้เป็นธิดาของเศรษฐีแห่งเมืองราชคฤห์ (ภายหลังไปบวชเป็นภิกษุณีที่กรุงสาวัตถี)

เรื่องมีอยู่ว่า มารดาของท่านมีความปรารถนาอยากจะมีบุตรตั้งแต่อายุรุ่นสาว แต่บิดามารดาไม่อนุญาต ต่อมาเมื่อนางมีสามี จึงขออนุญาตสามีบวชโดยที่ตนเองไม่ทราบที่กำลังตั้งครรภ์ เมื่อได้รับอนุญาตจากสามีแล้ว จึงได้บวชในสำนักภิกษุณี ซึ่งอยู่ในความดูแลของพระเทวทัต ต่อมาครรภ์ของนางได้ปรากฏขึ้น พวกภิกษุณีพากันรังเกียจ จึงพาไปหาพระเทวทัตให้วินิจฉัยว่าจะให้สึกหรือให้บวชต่อไป พระเทวทัตไม่ทันสืบสาวราวเรื่องกลับวินิจฉัยให้สึก นางเสียใจจึงขอร้องให้พาไปเฝ้าพระพุทธองค์ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เขตกรุงสาวัตถี

พระพุทธองค์ตรัสสั่งให้พระอุบาลีเถระผู้ทรงพระวินัย พร้อมด้วยนางวิสาขามหาอุบาลิกาเป็นต้นพิจารณาชำระคดีความนั้นใหม่ เมื่อสืบสาวตามหลักฐานความเป็นจริง ก็พบว่านางมีครรภ์ตั้งแต่ยังไม่ได้บวช จึงวินิจฉัยว่านางมีศีลบริสุทธิ์ไม่ขาดจากความเป็นภิกษุณี ต่อมานางคลอดบุตรออกมาเป็นชาย หน้าตาน่ารัก ผิวพรรณผุดผ่องดุจดวงคำ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงทราบ จึงทรงรับเอามาเลี้ยงดูเป็นโอรสบุญธรรม โดยทรงประทานนามให้ว่า กัสสปะ แต่คนทั้งหลายมักนิยมเรียกว่า กุมารกัสสปะ เพราะได้รับการเลี้ยงดูอยู่ในวังเยี่ยงพระราชกุมาร

เหตุที่บวช :

วันหนึ่ง กุมารกัสสปะถูกพวกเด็กๆ ที่เล่นด้วยกันตำว่า “เจ้าเด็กไม่มีพ่อแม่” จึงเข้าไปเฝ้าทูลถามพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์จึงจำต้องตรัสบอกความจริงให้ทราบ กุมารกัสสปะฟังแล้วก็เกิดความสลัดใจ จึงทูลขอพระราชานุญาตออกบวช

พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงอนุญาตแล้วทรงประดับประดาอย่างสมเกียรติ ได้ทรงพาไปเฝ้าพระพุทธองค์ด้วยพระองค์เอง แต่เพราะกุมารกัสสปะนั้นยังเด็ก พระพุทธองค์จึงทรงให้บรรพชาเป็นสามเณรเล่าเรียนพระพุทธพจน์ไปก่อน จนอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ สามเณรกุมารกัสสปะจึงได้รับการอุปสมบทเป็นพระภิกษุ

อนึ่ง เนื่องจากพระเถระที่ชื่อว่ากัสสปะมีหลายรูป เวลาที่พระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุชื่อว่า กัสสปะ โดยไม่ทรงระบุว่าจะกัสสปะรูปไหน นั้นหมายถึงพระกุมารกัสสปะ เพราะท่านบวชมาตั้งแต่ยังเด็กๆ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่ออุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วได้เรียนกัมมัฏฐานจากพระพุทธองค์และไปบำเพ็ญเพียรอยู่ในป่าอันธวัณ ครั้งนั้น พรหมสหายของท่านซึ่งเคยเป็นภิกษุบำเพ็ญสมณธรรมร่วมกันมาในสมัยพระศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บรรลุนาคามิผลไปบังเกิดในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส เห็นท่านลำบากในการเจริญวิปัสสนา จึงได้ลงมาหาท่าน ผูกปัญหาให้ ๑๕ ข้อ แล้วให้ไปกราบทูลถามพระพุทธองค์ ท่านได้กระทำตามที่พรหมผู้เป็นสหายแนะนำ เมื่อพระพุทธองค์ทรงวิไลชนะตรัสตอบปัญหา ๑๕ ข้อนั้นจบลง ท่านก็ได้บรรลอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ทำหน้าที่ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชนพระอรหันตสาวกองค์อื่นๆ ซึ่งผลงานที่เด่นชัด คือ ท่านมีความสามารถในการกล่าวธรรมกถาได้อย่างวิจิตร สมบูรณ์ด้วยอุปมาและเหตุผล ทำให้ผู้ฟังต้องยอมจำนน ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ดังเช่นที่บันทึกหลักฐานไว้ในปายาลิราชัญญสูตร ที่มณีกาย มหาวรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๐) ซึ่งท่านใช้ความสามารถดังกล่าวโต้ตอบกับ เจ้าปายาลิ ผู้ครองนครเสตัพพะ เมืองขึ้นของแคว้นโกศล ผู้ไม่เชื่อว่าโลกอื่นมีจริง โอบปาติกะไม่มีจริง ผลแห่งบุญและบาปไม่มีจริง ให้ยอมจำนนด้วยอุปมาดังจะสรุปข้อความบางส่วนมาแสดงต่อไปนี้

เจ้าปายาลิเห็นว่านรกไม่มี เพราะไม่เคยเห็นญาติหรือคนสนิทไหนๆ ที่ตกนรกแล้วมาบอกว่าจะตกนรกอยู่ พระกุมารกัสสปเถระยกอุปมาหักล้างว่า เหมือนคนทำความผิดร้ายแรง ถูกตัดสินจำคุก จะออกมานอกคุกได้อย่างไร ฉันใดก็ฉันนั้น

เจ้าปายาลิเห็นว่าสวรรค์ไม่มี เพราะไม่เคยเห็นญาติหรือคนสนิทไหนๆ ที่ขึ้นสวรรค์แล้วกลับมาบอกกันบ้างเลย พระกุมารกัสสปเถระยกอุปมาหักล้างว่า เหมือนคนพลัดตกลงไปในหลุมคูถ เมื่อขึ้นมาได้ชำระร่างกายสะอาดแล้ว คงไม่มีใครอยากลงไปนอนในหลุมคูถอีก ฉันใดก็ฉันนั้น

เจ้าปายาลิตรัสว่า เคยฆ่าคนโดยเอาใส่ในหม้อแล้วปิดฝาจนสนิททมทั้งเป็น ให้คนช่วยดูรอบๆ หม้อ ก็ไม่เห็นชีวะของผู้นั้นออกมา พระกุมารกัสสปเถระยกอุปมาหักล้างว่า เหมือนพระองค์เคยบรรทมหลับท่ามกลางผู้อารักขาและนางสนม แล้วทรงสุบินว่าเสด็จประพาสสถานที่ต่างๆ แต่ก็ไม่เคยมีใครเห็นชีวะของพระองค์ที่ออกไปนั้นเลย ฉันใดก็ฉันนั้น

เจ้าปายาลิตรัสว่า เคยฆ่าคนโดยไม่ทำลายอินทรีย์ทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ครั้นคนผู้นั้นตายแล้ว ตรวจดูก็ไม่พบว่าอินทรีย์ทั้ง ๖ นั้นมีความรู้สึกอะไรเลย พระกุมารกัสสปเถระยกอุปมาหักล้างว่า เหมือนคนเป่าสังข์ คนโง่ได้ยินเสียงสังข์ จึงมาขอดูเสียงของสังข์ ค้นหาอย่างไร ก็ไม่พบเสียงในตัวสังข์ จึงบอกว่าสังข์ไม่มีเสียง ฉันใดก็ฉันนั้น เป็นต้น

ยังมีเรื่องอีกมากที่แสดงถึงความฉลาดสามารถของท่านในการอธิบายหลักการสำคัญของพุทธศาสนาให้ผู้ที่มาโต้แย้งคัดค้านยอมรับและหันมาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงนับว่าท่านเป็นพระอรหันตเถระผู้เป็นกำลังสำคัญของคัมภีร์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งพุทธกาล

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีความสามารถในการแสดงธรรมอย่างวิจิตรพิสดาร มีอุปมาเปรียบเทียบพร้อมทั้งเหตุ ทั้งผลให้ผู้ฟังเข้าใจโดยง่าย ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้แสดงธรรมได้วิจิตร

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ธรรมภาษิตของท่านที่ปรากฏในคัมภีร์เถรคาถา เช่น

นำอัศจรรย์จริงหนอ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระคุณสมบัติของ
พระศาสดาของเราทั้งหลาย ซึ่งเป็นที่ที่พระสาวกจักทำให้แจ้งซึ่งธรรมเช่นนี้

อุปาทานชั้น ๕ ในอสงไขยกัปสิ้นสุดแล้ว ร่างกายนี้เป็นชาติสุดท้าย เป็นที่สุด
แห่งอุปาทานชั้น ๕ เหล่านั้น การเวียนเกิดและเวียนตายก็เป็นครั้งสุดท้าย บัดนี้ภพใหม่
ไม่มีอีกต่อไป

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระกุมารกัสสปเถระก็ดับ
ขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาภลันชาตุดุจระที่ปลิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๒๕. ประดิพระมหาโกฏิฐิตเถระ

สถานะเดิม :

พระมหาโกฏิฐิตเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ ตระกูลพราหมณ์
มหาศาล บิดาเป็นพราหมณ์ผู้มีชื่อเสียงชื่อว่า อัศตลายนะ มารดาชื่อ จันทวดี ได้รับการตั้งชื่อว่า
โกฏิฐิตะ เมื่อบวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วมีความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณมาก จึงได้รับ
คำเพิ่มชื่อว่า มหาโกฏิฐิตะ หมายถึงพระโกฏิฐิตะผู้ยิ่งใหญ่ด้วยคุณคือปฏิสัมภิทา

เมื่อเจริญวัย โกฏิฐิตมาณพได้เจริญรอยตามบิดา โดยศึกษาจนจบไตรเพทตามลัทธิของพราหมณ์
และเป็นผู้มีปัญญาแตกฉานในศิลปศาสตร์ทุกแขนงเท่าที่มีในสมัยนั้น เทียวทิ่มแทงคนอื่นด้วยหอก

คือปากของตน (ขอบพูดหักล้างคนอื่น) จนไม่มีใครกล้าที่จะประคารมด้วย ต่างพากันหลีกหนีหน้า
อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความรู้ความสามารถมากเช่นนั้น โกฏฐิตมาณพก็หาได้หยุดแสวงหาความรู้
เพิ่มเติมไม่

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ขณะที่ปลงผมบวช :

สมัยหนึ่ง พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์ปราบพญาคอสมุสสลายนพราหมณ์ ผู้เป็นบิดา จน
คลายทิฏฐิมานะแสดงตนเป็นอุบาสกขอถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

โกฏฐิตมาณพ เมื่อได้ยินพระกิตติศัพท์ของพระพุทธองค์ว่าเป็นพระอรหันต์ลัสมมาลัมพุทธเจ้า
ที่ทรงแสดงธรรมไพเราะ ชี้ให้เห็นประโยชน์ทั้งในโลกนี้ ทั้งในโลกหน้า และประโยชน์สูงสุดคือ
พระนิพพานได้ชัดเจน ก็ใคร่จะพิสูจน์ความจริง จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อฟังพระธรรมเทศนา
แล้วไตร่ตรองด้วยปัญญา ก็เกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงทูลขอบวชเป็นภิกษุ

พระพุทธองค์ทรงให้พระสงฆ์บวชให้ด้วยวิธีอุตตัจจตุตถกัมมอุปสัมปทา โดยมีพระสารีบุตรเป็น
พระอุปัชฌาย์ และพระมหาโมคคัลลานะเป็นพระอาจารย์ ในขณะที่กำลังปลงผมอยู่นั้น เพราะ
ความแก่กล้าแห่งญาณปัญญา ท่านได้กำหนดจิตในวิปัสสนาพิจารณานามรูปโดยความเป็นของไม่เที่ยง
เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตา

พอปลงผมเสร็จ ขณะที่กำลังนุ่งห่มผ้ากาสาพัสตร์ ก็ได้บรรลุอรหัตตผลพร้อมทั้งปฏิบัตสัมภทา
สำเร็จเป็นพระอรหันต์โดยทันที ดังที่ท่านกล่าวประวัติของตนไว้ในคัมภีร์อภทานว่า “เราตัดทิฏฐิพร้อม
ด้วยมูลรากเสียได้ในเมื่อกำลังปลงผม และเมื่อกำลังนุ่งผ้ากาสาเราก็ได้บรรลุอรหัต”

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ได้ทำหน้าที่ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาแจกเช่น
พระอรหันตสาวกทั่วไป แม้จะไม่ปรากฏว่าได้ใครมาบวชเป็นศิษย์บ้าง แต่ผลงานที่เป็นรูปธรรมของ
ท่าน ซึ่งได้รับการบันทึกไว้เป็นสูตรหนึ่งแห่งพระบาลีมัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ พระไตรปิฎกเล่มที่
๑๒ ชื่อว่า มหาเวทลลสูตร โดยใจความของพระสูตรนี้ ว่าด้วยการสนทนาธรรมที่ทำให้เกิดปัญญา
อย่างมาก เพราะท่านได้ซักถามเกี่ยวกับหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนากับพระธรรมเสนาบดี
สารีบุตรเถระ เช่น ถามเรื่องความหมายของปัญญากับวิญญาน

พระสารีบุตรเถระวิสัชนาว่า ความรู้ชัดอริยสัจ ๔ ชื่อว่าปัญญา ความรู้แจ้งเวทนาว่านี่สุข
เป็นต้น ชื่อว่าวิญญาน

ท่านถามต่อไปว่า ปัญญากับวิญญานนี้รวมกันหรือแยกกัน และอาจจะแยกแยะออกจากกัน
แล้วบัญญัติหน้าที่ให้ต่างกันหรือไม่

พระสารีบุตรเถระวิสันนาว่า ปัญญา กับ วิญญาณ ๒ ประการนี้รวมกัน ไม่แยกกัน และไม่อาจจะแยกแยะออกจากกันแล้วบัญญัติหน้าที่ให้ต่างกันได้ เพราะปัญญารู้ชัดสิ่งใด วิญญาณก็รู้แจ้งสิ่งนั้น วิญญาณรู้แจ้งสิ่งใด ปัญญาที่รู้ชัดสิ่งนั้น ปัญญาควรเจริญ วิญญาณควรกำหนดรู้ ดังนี้ เป็นต้น

ซึ่งนับว่าเป็นพระสูตรที่ทำให้เกิดความประเทืองเรื่องปัญญาแก่อนุชนผู้ใคร่ต่อการศึกษาหลักการของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดีและถูกต้องยิ่งขึ้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีปัญญาแตกฉานเชี่ยวชาญปฏิสัมภิตา ๔ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้บรรลุปฏิสัมภิตา

เถรคาถาธรรมภาษิต :

บุคคลผู้สงบเว้นจากการทำความชั่ว พุดด้วยปัญญา ไม่ฟังชาน ย่อมกำจัด
บาปกรรมทั้งหลายได้ เหมือนลมพัดใบไม้ให้ร่วงหล่นไปฉะนั้น

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระมหาโกฏฐิตเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วย อนุปาทิสถนิพพานธาตุ สิ้นภพสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๓๐. ประวัติพระอานนทเถระ

สถานะเดิม :

พระอานนทเถระ เกิดที่พระราชวังแห่งพระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในวรรณะกษัตริย์ เป็นพระโอรสของ เจ้าสุกโกทนะ พระอนุชาอีกพระองค์หนึ่งของพระเจ้าสุทโธทนะ กับ พระนาง กิสาโคตมี จึงเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะพระองค์หนึ่ง มีพระสหายสนิทที่เป็นศากยราชกุมารด้วยกัน คือ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายภคฺ เจ้าชายกิมพิละ รวมทั้ง เจ้าชายเทวทัต แห่งเมืองเทวทหะด้วย

ท่านมีความพิเศษกว่าเจ้าชายองค์อื่นๆ ตรงที่เป็นผู้ที่เกิดในวันเดียวกับพระมหาบุรุษลัทธิตลราชกุมาร ดังนั้น ท่านจึงเป็น ๑ ในสหชาติทั้ง ๘ ของพระบรมศาสดาลัมมาลัมพุทธเจ้า และเพราะเป็นสหชาติ ท่านจึงได้รับการขนานพระนามจากพระประยูรญาติซึ่งเกิดความปีติยินดีว่า อานันทะ แปลว่า ผู้นำมาซึ่งความยินดี แต่นิยมเรียกและเขียนอย่างไทยว่า อานนท์

เหตุที่ออกบวช :

ในคราวที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ เจ้าชายอานนทที่ได้รับการชักชวนจากเจ้าชายอนุรุทธะ จึงได้ออกบวชพร้อมพระราชกุมารที่เป็นสหายสนิททั้ง ๕ พระองค์รวมเป็น ๗ กับอุบลีผู้เป็นนายภูษามาลาประจำ โดยพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลขอบวช ณ อนุปิยัมพวัน แคว้นมัลละ (ตามที่กล่าวไว้แล้วในประวัติพระอนุรุทธเถระและพระภัททิยเถระ)

สำเร็จเป็นพระโสดาบัน :

เมื่อบวชแล้ว ท่านได้มีโอกาสฟังธรรมเทศนาอันเป็นโอวาทว่าด้วยกถาวัตถุ ๑๐ ประการของพระปฐมสมณทานิบุตรเถระ ได้บรรลุโสดาปัตติผลเป็นพระอริยบุคคลชั้นแรกในพระพุทธศาสนา แต่มาบรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ภายหลังพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ ๓ เดือน

รับหน้าที่พุทธอุปัฏฐากประจำ :

การตั้งภิกษุสาวกทำหน้าที่อุปัฏฐากพระพุทธองค์เป็นการถาวรนี้ ในคัมภีร์อรรถกถาที่มณีกายมหารวด เล่าไว้ว่า ในสมัยแรกตรัสรู้ พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าของเราได้มีพระภิกษุผู้ทำหน้าที่อุปัฏฐากประจำ แต่ได้มีภิกษุสามเณรหลายรูปพลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันอุปัฏฐากเป็นครั้งคราว เช่น พระนาคสมาละ พระนาคิตะ พระอุปวาณะ พระสุนักขัตตะ สามเณรจุนทะ พระสาคตะ และพระเมฆิยะ เป็นต้น โดยเหตุที่ท่านเหล่านี้ทำหน้าที่อุปัฏฐากไม่มั่นคง ดังเช่นท่านพระนาคสมาละ ถีบาตรจีวรตามเสด็จอยู่ตี่ๆ พบทางสองแพร่ง กลับทูลขอแยกไปอีกทางหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงเตือนให้ไปด้วยกันเพราะทรงทราบว่าทางนั้นมีอันตราย กลับทำท่าจะวางบาตรจีวรไว้ที่พื้น จึงทรงปล่อยให้ไป ภายหลังท่านประสพโจรภัยถูกปล้นชิงบาตรจีวรและทำร้ายศีรษะแตกในทางที่ไปนั้น จึงกลับมาหาพระพุทธองค์ด้วยศีรษะอาบเลือด พระพุทธองค์ได้แต่ตรัสปลอบโยนไม่ให้เกิดอะไร

แม้ท่านพระเมฆิยะก็เช่นกัน ตามเสด็จไปชันตุคาม ปาจีนวังสมิคทายวัน ได้พบสวนมะม่วงร่มรื่นสวยงามแห่งหนึ่งใกล้ฝั่งแม่น้ำ ก็ทูลขอยุ่บำเพ็ญสมณธรรมในสวนมะม่วงนั้น พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้งก็ไม่ยอมฟัง ภายหลังถูกอกุศลวิตถ (ความคิดชั่วร้าย) ครอบงำจิต จึงกลับมาทูลบอก เป็นต้น

ขณะประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร เขตกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงปรารภเหตุดังกล่าวนี้ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์เพื่อขอตั้งภิกษุผู้ทำหน้าที่อุปัฏฐากประจำ ในครั้งนั้น พระสาวกชั้นผู้ใหญ่มีพระสารีบุตรเถระและพระมหาโมคคัลลานเถระ เป็นต้นรับฟังเรื่องนี้แล้วเกิดธรรมสังเวช ต่างทูลขอทำหน้าที่อุปัฏฐาก พระพุทธองค์ทรงห้ามท่านเหล่านั้นทั้งหมดเพราะตำแหน่งนี้เป็นเรื่องของผลบุญบารมีที่ปรารถนาบำเพ็ญมา

ท่านพระอานนท์ได้นั่งหนึ่งในท่ามกลางสงฆ์นั้น จนภิกษุทั้งหลายกระตุนเตือนให้ทูลขอตำแหน่งนี้ที่แรกท่านอีกอกว่าทำไมต้องทูลขอด้วย หากพระพุทธรองค์ทรงโปรด ก็จะต้องบอกให้อุปัฏฐากเอง พระพุทธรองค์จึงตรัสขึ้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ไม่ต้องกระตุนเตือนอานนท์หรอก อานนท์ก็รู้จักตัวเองแล้วอุปัฏฐากเรา”

ท่านพระอานนท์จึงได้ลุกขึ้น ทูลขอพร (เงื่อนไขพิเศษ) ในการทำหน้าที่อุปัฏฐาก ๘ ประการ ซึ่งเป็นข้อห้าม ๔ ข้อ คือ

ห้ามมิให้พระองค์ประทาน (๑) จีวรชั้นดี (๒) อาหารบิณฑบาตชั้นเลิศ (๓) การอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกับพระองค์ (๔) การรับนิมนต์ไปด้วยกัน

เพราะได้เห็นโทษข้อเสียหายที่เกิดจากการดำเนินในทำนองว่า “พระอานนท์ใช้ของร่วมกับพระองค์ อยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกัน ทั้งยังไปสู่นิมนต์ด้วยกัน แบบนี้ก็อุปัฏฐากพระองค์ เพราะเห็นแก่ลาภนะซี”

และเป็นข้อทูลขออีก ๔ ข้อ คือ

(๕) ขอให้พระองค์เสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ตนรับไว้ (๖) ขอให้ตนสามารถนำคนที่มาเพื่อเข้าเฝ้าพระองค์เข้าเฝ้าได้ทันที (๗) ขอให้ตนสามารถทูลถามข้อสงสัยได้ทุกขณะ (๘) ขอให้พระองค์ตรัสพระธรรมเทศนาที่ทรงแสดงโดยที่ตนไม่ได้ฟังซ้ำแก่ตนอีก

เพราะเห็นอานิสงส์คือข้อดีที่จะไม่ถูกตำหนิว่า “พระอานนท์อุปัฏฐากพระพุทธรเจ้าทำไม ? เพราะแม้แต่เรื่องเล็กน้อยเช่นนี้ก็ยังไม่รับการอนุเคราะห์ สุตฺรนี้ คาถานี้พระศาสดาตรัสไว้ที่ไหน ท่านก็ยังไม่รู้ ท่านเสียเวลาตามเสด็จพระองค์ตั้งนานทำไม ?”

พระพุทธรองค์ได้ทรงประทานพร ๘ ประการนั้น ท่านจึงรับหน้าที่เป็นพุทธรูปประจำตั้งแต่นั้นมา

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ท่านได้มีบทบาทอย่างมากในการช่วยพระพุทธรองค์ประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนา และรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ ผลงานการเผยแผ่ของท่านสามารถจำแนกกล่าวได้ ดังนี้

๑. การทรงจำธรรมไว้ได้มาก ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นพหูสูต ทั้งนี้มิใช่เพียงเพราะว่าท่านได้ศึกษาธรรมมากเท่านั้น แต่ยังมีหมายถึงว่าท่านทรงจำธรรมไว้ได้มากด้วย

๒. การช่วยขยายเพื่อสิทธิสตรี ท่านเป็นผู้มีบทบาทสำคัญอย่างในการช่วยให้ พระนางมหาปชาบดีโคตมี พระมาตุจฉาของพระพุทธรองค์ พร้อมกับพวกเจ้าหญิงสาภิยานี (ชาวศากยะ) ผู้เป็นบริวาร บวชเป็นพระภิกษุณีได้สำเร็จ

นอกจากนั้น ในคราวที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านมีหน้าที่จัดพุทธบริษัทให้เข้าถวายความเคารพพระบรมศพและได้จัดให้สตรีเข้าถวายความเคารพก่อน โดยท่านให้เหตุผลว่า สตรีเหล่านี้ ถ้าหากให้เข้าถวายความเคารพพระบรมศพภายหลัง พวกเธอจะลำบากเกี่ยวกับการเดินทางกลับบ้านเนื่องจากค้ำมีดเสียดก่อน

๓. การช่วยระงับความแตกร้าวนในพุทธจักร โดยในคราวที่พวกภิกษุชาวพระนครโกสัมพีเกิดวิวาทกันจนถึงขั้นแตกสามัคคี ท่านได้เป็นผู้ช่วยชวายนำภิกษุเหล่านั้นเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์เพื่อทูลขอขมา จนสามารถระงับความแตกร้าวนให้กลับคืนสู่ภาวะสังฆสามัคคีดุจดเดิม

๔. การทำหน้าที่วิสันนาพระธรรม โดยในคราวทำปฐมสังคายนา จัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยที่ประชุมสงฆ์ซึ่งไม่มีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานได้มีมติคัดเลือกพระอุบาลีเถระให้ทำหน้าที่วิสันนาพระวินัย ในขณะที่เดียวกันก็ได้คัดเลือกท่านให้ทำหน้าที่วิสันนาพระธรรม (พระสูตรและพระอภิธรรม)

๕. การสร้างพุทธศาสนทายาท ท่านเป็นเช่นเดียวกับพระสาวกผู้ใหญ่รูปอื่นๆ ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้เป็นหัวหน้าหมู่คณะอบรมสั่งสอนลัทธิวิhariกและอันเตวาลิก มีศิษย์ศึกษารวมต่อจากท่านจำนวนมาก ที่ปรากฏชื่อ คือ พระลัพพกามี พระสาฬหะ พระเวระตะ พระชุษยโสภิตะ พระสาณวาสีสัมภุตตะ พระยสกาถนทบุตร ซึ่งศิษย์ทั้งหมดของท่านนี้ได้มีบทบาทสำคัญมากในการทำสังคายนาครั้งที่ ๒

๖. การเดินทางออกเยี่ยมพระสงฆ์ในวัดต่างๆ เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่นั้น เวลาเสด็จไปในที่ใดๆ ท่านเป็นปัจฉิมสมณะตามเสด็จพระพุทธองค์ไปด้วยเสมอ ดังนั้น หลังจากทำปฐมสังคายนาแล้ว ท่านจึงออกจาริกไปตามวัดต่างๆ เพื่อพบปะเยี่ยมเยียนพระสงฆ์ท่านองว่าเพื่อเตือนให้เกิดพุทธานุสสติ อันเป็นทางปลูกสร้างสังฆสามัคคีไว้เพื่อความเจริญงอกงามไปพลูลย์ของพระพุทธศาสนาสืบไป

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

พระอานนทได้ทำหน้าที่เป็นพุทธอุปัฏฐากพระพุทธองค์ดำรงภูมิธรรมอยู่ในระดับอริยบุคคลชั้นโสดาบันอยู่นานถึง ๔๒ ปี และได้บรรลุอรหัตตผลเมื่ออายุ ๘๐ ปี การที่ท่านได้บรรลุอรหัตตผลช้ากว่าพระเถระชาวกรุงกบิลพัสดุ์รูปอื่นๆ โดยเฉพาะพระอดีตเจ้าชายศากยะที่ออกบวชพร้อมกันนั้น เป็นเพราะท่านไม่มีเวลาบำเพ็ญสมณธรรม เจริญสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างจริงจัง เนื่องจากต้องคอยชวชววยอยู่กับการอุปัฏฐากบำรุงพระพุทธองค์ แต่อย่างไรก็ตาม ท่านก็ได้บรรลุอรหัตตผลก่อนที่จะมีการทำปฐมสังคายนาเพียงไม่กี่ชั่วโมง

มีเรื่องเล่าว่า เมื่อคราวจะทำปฐมสังคายยานั้น พระมหากัสสปะและพระมหาเถระรูปอื่นๆ เช่นพระอนุรุทธเถระ ได้ร่วมกันคัดเลือกพระอรหันตเถระเข้าร่วมทำปฐมสังคายนาโดยต้องการให้ได้จำนวน ๕๐๐ องค์ และได้คัดเลือกแล้ว ๔๙๙ องค์ ต้องการอีก ๑ องค์ คือ พระอานนท์ แต่ติดขัดตรงที่ท่านยังไม่สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ซึ่งจะเข้าร่วมประชุมด้วยไม่ได้ เพราะคุณสมบัติยังไม่ครบถ้วน แต่การทำปฐมสังคายนาครั้งนี้จะขาดพระอานนท์มิได้ เพราะท่านเป็นพระเถระรูปเดียวที่ได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธเจ้าโดยตรง ในที่สุด คณะสงฆ์ซึ่งมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธานก็มีมติเลือกให้ท่านเป็น ๑ ในจำนวนพระอรหันต์ ๕๐๐ องค์ที่จะเข้าร่วมทำปฐมสังคายนา แต่มีเงื่อนไขว่าท่านต้องเร่งบำเพ็ญเพียรให้ได้บรรลุอรหัตตผลก่อน

คืนนั้น หลังจากได้รับทราบมติของคณะสงฆ์แล้ว ท่านก็เร่งบำเพ็ญเพียรอย่างหนัก แต่ก็ไม่บรรลุอรหัตตผลหรือแม้แต่มรรคผลขั้นใดๆ เลย ทั้งนี้เป็นเพราะท่านปฏิบัติเคร่งเครียดเกินไปจนจิตฟุ้งซ่าน ท่านมาคิดได้ว่าปฏิบัติไม่ถูกทาง จึงคิดบำเพ็ญเพียรแต่พอเหมาะ จากนั้น จึงลงจากที่จงกรมเข้าที่พัก ท่านนั่งอยู่บนเตียงสักครู่หนึ่ง ครั้นแล้วจึงเอนกายลงด้วยตั้งใจว่าจักพักผ่อนสักครู่หนึ่ง พอยกเท้าพ้นจากพื้น โดยที่ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน ระหว่างนี้เอง ภาวะจิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลายเพราะคลายความยึดมั่นถือมั่นลงได้ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ที่แปลกกว่าพระอรหันตสาวกทั่วไป เพราะไม่อยู่ในอิริยาบถ ๔ คือ ยืน นั่ง เดิน นอน แต่อยู่ในระหว่างอิริยาบถทั้ง ๔ นั้น

หลังจากบรรลุอรหัตตผลได้ไม่นานก็รุ่งเช้า เมื่อฉันภัตตาหารเช้าแล้ว ขณะที่พระอรหันตเถระ ๔๙๙ องค์เข้าไปนั่งคอยอยู่ในมณฑปที่ถ้ำสัตตบรรณ ข้างภูเขาเวภาระ เขตกรุงราชคฤห์นั้น ท่านก็แสดงฤทธิ์ให้ปรากฏเพื่อประกาศให้คณะสงฆ์ได้ทราบว่าได้บรรลุอรหัตตผลแล้ว ด้วยการดำดินแล้วไปโผล่ขึ้นตรงอาสนะที่จัดเตรียมไว้สำหรับท่าน

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ๕ ด้าน คือ เป็นพหูสูต มีสติ มีคิมีคิ มีความเพียร และเป็นยอดพุทธอุปัฏฐาก ดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ อังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๐) ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นพหูสูต อานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีสติ อานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีคิมีคิ อานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีความเพียร อานนท์เลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้เป็นอุปัฏฐาก”

คัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต ได้ขยายความพระพุทธพจน์ที่ตรัสยกย่องท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ๕ สถานนั้น ดังนี้

๑. **ความเป็นเลิศในด้านเป็นพหูสูตร** หมายถึงเป็นผู้ได้เรียนพระพุทธพจน์จากพระพุทธเจ้าโดยตรงดำรงทรงจำไว้มั่นคงเป็นขุนคลังปริยัติในพระศาสนา

๒. **ความเป็นเลิศในด้านผู้มีสติ** หมายถึงเป็นผู้มีสติที่เรียนพระพุทธพจน์แล้วสามารถทรงจำระลึกนึกถึงได้มากกว่าพระเถระอื่นๆ

๓. **ความเป็นเลิศในด้านผู้มีกตติ** หมายถึงเป็นผู้มีแนวทางการจดจำพระพุทธพจน์ได้ดี แม้จะเรียนพระพุทธพจน์ ถึง ๖ หมื่นบท อาศัยแนวทางการจดจำเพียงบทเดียว ก็จดจำได้ทุกบทไม่ผิดเพี้ยนจากที่พระพุทธองค์ตรัสไว้เลย

๔. **ความเป็นเลิศในด้านผู้มีความเพียร (ผู้มีธิริ)** หมายถึงเป็นผู้มีความเพียรเรียน เพียรสาธยาย เพียรทรงจำพระพุทธพจน์ และเพียรอุปัฏฐากพระพุทธเจ้ายิ่งกว่าภิกษุอื่นๆ

๕. **ความเป็นเลิศในด้านผู้เป็นอุปัฏฐาก** หมายถึงเป็นผู้ปรนนิบัติพระพุทธเจ้าที่ไม่เหมือนกับภิกษุอื่นๆ ที่ได้อุปัฏฐากพระพุทธเจ้า กล่าวคือ ภิกษุอื่นๆ เมื่ออุปัฏฐากพระพุทธเจ้าก็ทำหน้าที่อยู่ได้ไม่นานและไม่เป็นที่สำราญพระทัย ส่วนพระอานนทนั้นนับแต่วันที่ได้รับตำแหน่งอุปัฏฐาก ก็ขยันหมั่นอุปัฏฐากอยู่เสมอ จึงเป็นที่สำราญพระทัยของพระพุทธองค์

นอกจากนี้ ท่านยังสามารถสละชีวิตยอมตายแทนพระพุทธองค์ได้ ดังเช่นกรณีที่พระเทวทัตต้องการปลงพระชนม์พระพุทธองค์ได้สั่งให้นายความูข้างปล่อยข้างตมมันดูร้าย ชื่อว่า นาคาศิริ เพื่อให้ทำร้ายพระพุทธองค์ขณะเสด็จบิณฑบาต พระอานนทผู้ติดตามเสด็จเห็นข้างนาคาศิริที่กำลังวิ่งมาจะทำร้ายพระพุทธองค์ ก็ยืนขวางเอาชีวิตเข้าแลก แต่ด้วยพระเมตตาพุทธานุภาพ ซ้ำนั้นเมื่อมาใกล้พระพุทธองค์ได้ยืนสงบนิ่ง ไม่ทำร้ายใครๆ เป็นต้น

เถรคาถาธรรมภาษิต :

คราวหนึ่ง ท่านได้แสดงธรรมภาษิตเกี่ยวกับเรื่องการศึกษาไว้ ความว่า

“คนที่ได้รับการศึกษาน้อยนี้ย่อมแก่เปล่าเหมือนโคถึกที่กำลังจะนั้น เนื้อของเขาย่อมเจริญเติบโต ปัญญาของเขาหาเจริญเติบโตไม่

ผู้ใดมีการศึกษามาก ดูหมิ่นผู้มีการศึกษาน้อยด้วยเรื่องการศึกษา แต่ไม่ได้ปฏิบัติตามที่ศึกษามา ผู้นั้นย่อมปรากฏแก่เราเหมือนคนตาบอดถือดวงไฟฉะนั้น

บุคคลผู้เป็นพหูสูตร ทรงธรรม จัดเป็นผู้รักษาคลังพระธรรมแห่งพระพุทธเจ้า ผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นดวงตาของโลกทั่วไป ผู้ที่เป็นพหูสุตนั้นเป็นผู้อันมหาชนควรบูชา”

ครั้งหนึ่ง ท่านเล่าถึงการทำหน้าที่อุปัฏฐากของท่านว่า

“เราอุปัฏฐากพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเมตตาทายกรรม ด้วยเมตตาวจีกรรม ด้วยเมตตาโมกกรรมเหมือนเงาติดตามพระองค์อยู่ ๒๕ ปี เมื่อพระพุทธองค์เสด็จจรงกรรมอยู่ เราก็ได้เดินจงกรมอยู่ทางเบื้องพระปฤษฎางค์ เมื่อพระองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ ญาณเกิดขึ้นแก่เรา เราเป็นผู้มีกิจที่จะต้องทำ ยังเป็นเสขบุคคล ยังไม่บรรลुरुหัต แต่พระศาสดาผู้ทรงอนุเคราะห์เราพระองค์นั้นได้เสด็จปรินิพพานไปเสียก่อนแล้ว”

ปรินิพพาน :

ท่านดำรงอายุสังขารอยู่ถึง ๑๒๐ ปี แล้วพิจารณาเห็นสมควรถึงกาลปรินิพพาน จึงไปยังแม่น้ำโรหิณี ได้เหาะขึ้นแสดงธรรมสั่งสอนเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แล้วอธิษฐานขอให้อัตภาพร่างกายแตกออกเป็นสองส่วน เมื่ออธิษฐานเสร็จก็ดับขันธปรินิพพาน ณ เบื้องบนอากาศ ท่ามกลางแม่น้ำโรหิณี ภายหลังกุศลปรินิพพาน ๔๐ ปี โดยสรีระของท่านแตกออกเป็นสองส่วน ตกลงยังฝั่งข้างฝ่ายศากยะส่วนหนึ่ง ตกลงยังฝั่งข้างฝ่ายโกลิยะส่วนหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อมิให้พระญาติทั้งสองฝ่ายต้องทะเลาะกันเพราะแย่งอัฐิธาตุของท่าน

๓๑. ประวัติพระอรุเวลกัสสปเถระ

สถานะเดิม :

พระอรุเวลกัสสปเถระ เกิดที่กรุงพาราณสี แคว้นกาสิ ในตระกูลพราหมณ์ผู้มั่งคั่ง ก่อนหน้าการเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าบรมศาสดาของเราทั้งหลาย บิดามารดาเป็นคณวรณะพราหมณ์ (ไม่ปรากฏชื่อ) มีชื่อตามโคตรว่า กัสสปะ มีน้องชายร่วมอุทรมารดา ๒ คน เรียกชื่อตามโคตรว่า กัสสปะเหมือนกัน เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิติของพราหมณ์

บวชเป็นชฎิล :

หลังจากศึกษาจบไตรเพทแล้ว ครองชีวิตฆราวาสอยู่ได้ไม่นาน ก็เกิดความเบื่อหน่าย เพราะพิจารณาเห็นว่าชีวิตฆราวาสไม่มีแก่นสารอะไร จึงชวนน้องชายทั้งสองพร้อมใจกันออกบวชเป็นชฎิลเพื่อบำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ โดยตนเองซึ่งเป็นพี่ชายใหญ่พร้อมด้วยบริวาร ๕๐๐ คน เดินทางไปยังตำบล อรุเวลาเสนานิคม แคว้นมคธ อธิษฐานจิตบวชแล้วตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบล อรุเวลาเสนานิคมนั้น จึงมีคำนำหน้าชื่อว่า อรุเวลกัสสปะ ตั้งแต่นั้นมา

ตำบลอรุเวลาเสนานิคมนั้นมีแม่น้ำเนรัญชรา ไหลผ่าน อาศรมของอรุเวลกัสสปะตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของแม่น้ำเนรัญชรา และถัดไปทางทิศตะวันออกของอาศรม มีแม่น้ำอีกสายหนึ่งชื่อ

ว่าโมหนิ ไหลผ่านมาบรรจบกันกับแม่น้ำเนรัญชราตรงกลางที่โค้ง และเลยจุดที่บรรจบกันนั้นไปทางใต้เป็นคิ่งคยาสิสะ น้องชายทั้งสองคนพร้อมทั้งบริวารต่างก็ตั้งอาศรมอาศัยอยู่เรียงลำดับกันไป ณ แถบริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นั้น โดยน้องชายคนรองซึ่งมีบริวาร ๓๐๐ คน ได้ตั้งอาศรมอยู่ทางตอนกลางของแม่น้ำเนรัญชรา จึงมีคำนำหน้าชื่อว่า **นทิกัสสปะ** และน้องชายคนเล็กซึ่งมีบริวาร ๒๐๐ คน ได้ตั้งอาศรมอยู่ที่คิ่งคยาสิสะทางตอนใต้ของแม่น้ำเนรัญชรา จึงมีคำนำหน้าชื่อว่า **คยากัสสปะ**

พระพุทธองค์เสด็จมาโปรด :

หลังจากที่พระพุทธองค์ทรงส่งพระอรหันตสาวก ๖๐ องค์ไปประกาศพระศาสนายังแคว้นต่างๆ ครั้งแรก แล้วก็ได้เสด็จดำเนินไปลำพังมุ่งสู่แคว้นมคธ ทรงทราบดีว่า **ชฎิลอรุเวลกัศสปะ** เป็นคณาจารย์เจ้าลัทธิที่มีชื่อเสียงเป็นที่เคารพนับถือของประชาชนชาวแคว้นมคธในสมัยนั้นเป็นอย่างมาก จึงทรงตั้งพระทัยมุ่งเสด็จไปโปรดท่านเป็นอันดับแรก

ในระหว่างทาง ณ ไร่ฝ้ายแห่งหนึ่ง พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมโปรดพวกชายหนุ่มที่เป็นสหายกันจำนวน ๓๐ คน ซึ่งเรียกตนเองว่า *ภททวัคคีย์* ให้ได้บรรลุธรรมและทูลขอบวชแล้วทรงส่งไปประกาศพระศาสนา ครั้นเสด็จออกจากไร่ฝ้ายนั้นแล้ว ก็เสด็จดำเนินไปถึงตำบลอรุเวลาเสนาณิคมเสด็จมุ่งไปยังสถานที่อยู่อาศัยของชฎิลสามพี่น้องซึ่งตั้งอาศรมบูชาไฟพร้อมทั้งหมู่ศิษย์ที่เป็นบริวารอยู่ ณ ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา นั้น โดยขอพำนักที่โรงบูชาไฟทรงแสดงปาฏิหาริย์คล้ายทิวภูมิมานะของชฎิลอรุเวลกัศสปะที่สำคัญตราบว่าเป็นระอรหันต์ด้วยอุบายวิธีต่างๆ (มีรายละเอียดในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔)

ทูลขอบรรพชาอุปสมบท :

ชฎิลอรุเวลกัศสปะแม้จะเกิดความอัศจรรย์ใจในปาฏิหาริย์ที่พระพุทธองค์ทรงแสดง แต่ก็ยังไม่ยอมรับว่าพระพุทธองค์เป็นพระอรหันต์

จนในที่สุดพระพุทธองค์ตรัสว่า “*กัสสปะ ท่านไม่ใช่พระอรหันต์เลย ทั้งยังไม่ดำเนินไปสู่ทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ แม้ปฏิบัติที่จะเป็นเหตุให้ท่านเป็นพระอรหันต์หรือดำเนินไปสู่ทางแห่งความเป็นพระอรหันต์ของท่านก็ไม่มี*”

ทันใดนั้น ชฎิลอรุเวลกัศสปะได้ซบศิระลงที่พระบาทของพระพุทธองค์แล้วทูลขอบรรพชาอุปสมบทว่า “*ขอให้ข้าพระองค์ได้บรรพชาได้อุปสมบทในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยเถิด*”

พระพุทธองค์ตรัสว่า “*กัสสปะ ท่านเป็นผู้นำ เป็นผู้ฝึกสอน เป็นผู้เลิศ เป็นหัวหน้า เป็นประธานของชฎิล ๕๐๐ คน ท่านจงบอกลาพวกเขาก่อน พวกเขาจักได้ทำตามที่เราเขาเข้าใจกัน*”

ท่านจึงเข้าไปหาชฎิลเหล่านั้น ได้แจ้งความประสงค์ว่า “*ท่านทั้งหลาย เราปรารถนาจะประพฤติพรหมจรรย์ในพระมหาสมณะ ท่านทั้งหลายจงทำตามที่เราเข้าใจกันเถิด*”

ชฎิลเหล่านั้นกราบเรียนว่า “พวกข้าพเจ้าเลื่อมใสพระมหาสมณะยิ่งนักมานานแล้ว ถ้าท่านอาจารย์จักประพาศิพรหมจรรย์ พวกข้าพเจ้าทั้งหมดก็จักประพาศิพรหมจรรย์เหมือนกัน”

จากนั้น ท่านพร้อมด้วยชฎิลบริวารเหล่านั้นได้ลอยผม ชฎา ทาบบริวาร และเครื่องบูชาไฟลงในน้ำ แล้วพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ถึงที่ประทับ ได้ชบศิระชะลงแทบพระบาทของพระพุทธองค์ทูลขอบรรพชาอุปสมบท

พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด “พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด” ดังนี้แล้วได้ตรัสต่อไปว่า “ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพาศิพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด”

ชฎิลนิกัถสสปะ ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ทางตอนกลางของแม่น้ำเนรัญชรา ได้เห็นผม ชฎา ทาบบริวาร และเครื่องบูชาไฟลอยน้ำมา ก็คิดว่าเกิดอันตรายแก่พี่ชายของตนแน่แล้ว จึงพาบริวาร ๓๐๐ คนไปยังอาศรมของพี่ชาย ได้เห็นพี่ชายพร้อมบริวารถือเพศเป็นภิกษุ จึงซักถามจนได้ความว่าการบวชเป็นภิกษุคือการประพาศิพรหมจรรย์อันประเสริฐ พาบริวารของตนลอยชฎาและบริวารทิ้งลงในแม่น้ำ แล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมด

แม้ **ชฎิลคยาภิถสสปะ** ซึ่งตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลคยาสิสะทางตอนใต้สุดของแม่น้ำเนรัญชรา ก็เช่นกัน ได้พาชฎิลบริวาร ๒๐๐ คนเข้าไปหาพระพี่ชายทั้งสอง เมื่อทราบว่าการบวชในพระพุทธศาสนาเป็นการประพาศิพรหมจรรย์อันประเสริฐ ก็พากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาทั้งหมดเช่นกัน

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

หลังจากที่ประทับอยู่ที่ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมพอสมควรแล้ว พระพุทธองค์จึงทรงพาภิกษุผู้เคยเป็นชฎิลเหล่านั้นไปยังตำบลเชิงเขาชื่อว่า **คยาสิสะ ไกล แม่น้ำคยา** ประทับอยู่ ณ ที่นั้น ครั้นแล้วทรงเรียกภิกษุเหล่านั้นมาพร้อมกัน ทรงแสดง **อาทิตตปริยายสูตร** (พระสูตรว่าด้วยสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อนเพราะไฟกิเลส) แก่ภิกษุเหล่านั้น ซึ่งมีใจความโดยย่อว่า **ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟคือความกำหนัด (ราคะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ)** ร้อนเพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย **ความโศกร่ำไร รำพัน เสียใจ คับใจ ไฟกิเลส ไฟทุกข์** เหล่านี้มีโทษเผาให้คนเราเร่าร้อน เป็นต้น

เมื่อจบพระธรรมเทศนาภิกษุผู้เคยเป็นชฎิลเหล่านั้นซึ่งมีท่านอุรุเวลกัสสปะเป็นหัวหน้าก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาทั้งหมด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว พระอรุเวลกัสสปเถระก็ได้เป็นกำลังสำคัญของการช่วยพระพุทธองค์บรมศาสดาประกาศเผยแผ่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นใน กรุงราชคฤห์ นครหลวงที่รุ่งเรืองมีประชากรหนาแน่นแห่ง แคว้นมคธ ซึ่งเป็นแคว้นใหญ่ ที่เป็นศูนย์กลางมหาอำนาจ มั่งคั่งด้วยทรัพยากรต่างๆ มีมหाराชาพระนามว่า พิมพิสาร เป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองอยู่ในสมัยนั้น

โดยท่านพร้อมภิกษุบริวารผู้เคยเป็นฆฎิกลทั้งหมดได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ซึ่งเสด็จไปประทับ ณ ลัฏฐิวัน สวนตาลหนุ่ม ตามที่พระเจ้าพิมพิสารรับสั่งราชบุรุษให้จัดเป็นที่รับรองในการเสด็จมาโปรดพระเจ้าพิมพิสารพร้อมราชบริพารที่ออกไปเฝ้าในครั้งนั้นต่างมีความสงสัยว่า ระหว่างพระสมณโคดมกับพระอรุเวลกัสสปะ ใครเป็นศิษย์ ใครเป็นอาจารย์กันแน่

พระพุทธองค์ทรงทราบเช่นนั้น ทรงมีพระพุทธประสงค์จะทำความเคลือบแคลงสงสัยของคนเหล่านั้นให้ลึนไปเพื่อจะไดตั้งใจฟังพระธรรมเทศนา จึงรับสั่งให้ท่านเปิดเผยความจริงให้ประชาชนชาวมคธรู้ทราบ

ท่านพระอรุเวลกัสสปเถระได้ประกาศว่าลัทธิที่เคยประพฤติมานั้นหาสาระมิได้ (ไม่มีแก่นสาร) แล้วลุกขึ้นทำผ้าห่มเฉียงบ่าชบศรชะงที่พระบาท อภิวัตพระพุทธองค์ทูลประกาศให้ทราบทั่วกันว่า “พระองค์เป็นศาสดาของข้าพระองค์ ข้าพระองค์เป็นสาวก ผู้ฟังคำสั่งสอนของพระองค์” แล้วแสดงปาฏิหาริย์เหาะขึ้นไปในอากาศสูง ๗ ชั่วโมงตาล และลงมาอภิวัตเทพพระบาทยุคของพระพุทธองค์ประกาศตนเป็นพระพุทธานุสาวก ท่านทำอยู่อย่างนี้ถึง ๗ ครั้ง จนคลายความสงสัยของกลุ่มคนเหล่านั้นหมดสิ้นและพร้อมที่จะน้อมใจฟังพระธรรมเทศนาโดยเคารพต่อไป

หลังจากนั้น พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนุปฐพีภิกขาและอริยสัจ ๔ โปรดพระเจ้าพิมพิสารและข้าราชการบริพารให้บรรลุโสดาปัตติผล ๑๑ นหุต (๑ แสน ๑ หมื่นคน) และให้ ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์อีก ๑ นหุต รวมเป็น ๑๒ นหุต (๑ แสน ๒ หมื่นคน) ซึ่งนับว่าพระอรุเวลกัสสปเถระมีส่วนสำคัญในการช่วยพระพุทธองค์ประกาศเผยแผ่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้หยั่งรากฝังลึกลงในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ นอกจากนี้ ท่านยังได้ช่วยทำกิจของพระพุทธศาสนาตามสมควรแก่ความสามารถและรู้จักเอาใจบริษัทบริวารของตนอีกด้วย

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะสามารถอบรมสั่งสอนพวกภิกษุบริวารและประชาชนที่เป็นศิษย์ให้ดำรงอยู่ในคุณต่างๆ ได้เป็นที่ปรากฏชัดแจ้ง ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีบริวารมาก

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์เถรคาถา ท่านได้กล่าวคาถาสุภาษิตแสดงความภูมิใจไว้ มีความว่า

เราถูกความริษยาและความถือตัวลวงตาไว้ จึงไม่ยอมมอบน้อม จนถึงได้เห็น
ปาฏิหาริย์ของพระโคตมผู้เรืองยศ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นสารถีนรชนทรง
ทราบความคิดของเรา จึงทรงตักเตือนเรา ลำดับนั้น ความสลัดใจ ความอัครจริยใจ
ความขนลุกชูชันได้เกิดขึ้นแก่เรา ความสำเร็จเล็กน้อยที่เคยมีแก่เราตอนที่ยังเป็น
ชฎิลในอดีต เราได้สละความสำเร็จอันนั้นเสียแล้วมาบวชในศาสนาของพระชินเจ้า

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเป็นกำลังสำคัญช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่กาลแล้ว
ก่อนพุทธปรินิพพาน พระอรุณเวลกัศสปเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ ลึน
ภพลีนาชาติจตุคตวงประทีปที่โชติช่วงชัชวาลสิ้นเชื้อแล้วมอดดับไปฉะนั้น

๓๒. ประวัติพระกาฬุทายีเถระ**สถานะเดิม :**

พระกาฬุทายีเถระ เกิดที่พระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในวรรณะพราหมณ์ ตระกูล
มหาอำมาตย์ของพระเจ้าสุทโธทนะ บรมกษัตริย์แห่งกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นสหชาติ (หรือเขียนว่า สหชาติ)
คือผู้เกิดในวันเดียวกันกับวันประสูติแห่งพระราชกุมารสิทธัตถะ บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ใน
วันที่ท่านเกิดนั้น เป็นวันที่ชาวกรุงกบิลพัสดุ์ทั้งหมดต่างมีจิตชื่นบาน เพราะพระราชโอรสแห่ง
พระเจ้าสุทโธทนะประสูติ บิดาและมารดาจึงตั้งชื่อให้ว่า อุทายี แต่เพราะเป็นผู้มีผิวกายค่อนข้างดำ
พวกคนจึงเรียกท่านว่า กาฬุทายี (อุทายีผู้มีผิวดำ)

ชีวิตก่อนบวช :

กาฬุทายีมาณพนั้นเติบโตมาพร้อมกับพระมหาบุรุษสิทธัตถะราชกุมาร (พระพุทธเจ้า) โดย
เป็นสหยากรใคร่คุ้นเคยกันเป็นอย่างดี ศึกษาจบไตรเพท มีความฉลาดสามารถทางนิติศาสตร์ ต่อมา
ได้เป็นอำมาตย์ประจำราชสำนักพระเจ้าสุทโธทนะ จึงมีสร้อยเรียกว่า กาฬุทายีอำมาตย์

เป็นราชทูตไปทูลเสด็จพระพุทธองค์ :

พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบว่า “พระราชโอรสของพระองค์ทรงบรรลุประสัณมาสัมโพธิญาณ
สำเร็จเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วเสด็จจาริกแสดงธรรมสั่งสอนบรรพชิตและคฤหัสถ์

เป็นพระบรมมคาสดาเอกในโลกมาโดยลำดับ สมดังคำพยากรณ์ของอลิตดาบสและพราหมณาจารย์ ทั้ง ๔ คน ขณะนี้เสด็จประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์” ก็ทรงปีติโสมนัสมีพระประสงค์จะได้ทรงพบเห็น จึงตรัสสั่งอำมาตย์พร้อมด้วยบริวารคณะหนึ่งให้ไปกราบทูลอาราธนาให้เสด็จมายังกรุงกบิลพัสดุ์ อำมาตย์พร้อมด้วยบริวารคณะนั้นได้ออกเดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์ซึ่งมีระยะทางถึง ๖๐ โยชน์ (ประมาณ ๙๖๐ กิโลเมตร) ก็ได้เฝ้าพระพุทธองค์ขณะที่ทรงแสดงธรรมโปรดพุทธบริษัทอยู่ จึงมีโอกาสดังธรรมด้วย แล้วได้บรรลุนิพพานพร้อมทั้งคณะ พวกกันทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุทั้งสิ้น โดยไม่ทำโอกาสที่จะกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ตามที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงรับสั่งมา

พระเจ้าสุทโธทนะทรงคอยสดับข่าวอยู่ด้วยความกระวนกระวายพระทัย เมื่อทรงเห็นอำมาตย์ คณะนั้นเจียบหายไป ก็ทรงส่งอำมาตย์คณะใหม่ออกติดตามเช่นกัน แม้อำมาตย์ราชทูตคณะใหม่ นี้เมื่อเดินทางไปถึง ก็ได้ฟังธรรมบรรลุนิพพาน ต่างทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุทั้งสิ้น มิได้มีโอกาสรอบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้เสด็จกลับเช่นกัน พระเจ้าสุทโธทนะทรงเห็นเจียบหายไป ก็ทรงส่งอำมาตย์คณะใหม่ไปอีก ทรงทำอย่างนี้ถึง ๙ ครั้ง ครั้งสุดท้าย คือครั้งที่ ๑๐ ทรงน้อยพระทัยมาก จึงกำชับรับสั่งเรื่องนี้เป็นพิเศษกับ **กาฬทายีอำมาตย์** ซึ่งเป็นพระสหายสนิทและเป็นสหชาติกับพระพุทธองค์ให้กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จมาให้ได้

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนบวช :

กาฬทายีอำมาตย์จึงพร้อมด้วยบริวารเดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์แล้วเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วได้บรรลุนิพพานสำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วพวกกันทูลขออุปสมบทเป็นพระภิกษุทั้งหมด พระพุทธองค์ก็ทรงประทานอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้นบวชแล้วได้ ๘ วัน ก็พอลิ้นฤดูเหมันต์ ย่างสู่ฤดูคิมหันต์ ท่านจึงกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ให้เสด็จกลับกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อยังมีโนรธ (ความปรารถนาในพระทัย) ของพระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดา ให้สำเร็จ พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาแล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ ทรงดำเนินวันละ ๑ โยชน์ มีกำหนด ๒ เดือนจึงจะเสด็จถึงกรุงกบิลพัสดุ์

เมื่อทราบข่าวพระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาแล้ว ท่านจึงใช้ภิกษุญาติท้าวเหล่าไปแจ้งข่าวให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบก่อน พระเจ้าสุทโธทนะพร้อมทั้งพวกเจ้าศากยะทรงเลื่อมใสท่านยิ่งนัก ทรงให้การอุปถัมภ์บำรุงท่านด้วยอาหารบิณฑบาตตลอดระยะเวลา ๒ เดือนที่รอคอยการ เสด็จมาของพระพุทธองค์ และได้ร่วมกันสร้าง นิโครธาราม ขึ้นเป็นมหาวิหารพร้อมด้วยเสนาสนะและพระคันธกุฎีเพื่อเป็นสถานที่ประทับของพระพุทธองค์และพระสงฆ์สาวก

ท่านก็ได้แสดงธรรมสั่งสอนประชาชนชาวศากยะให้รู้จักหลักพระพุทธศาสนาโดยทั่วกัน จึงนับว่าท่านเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ตั้งมั่นในแคว้นสักกะ โดยมีผลงานประจักษ์ชัด คือ ทำให้พระเจ้าสุทโธทนะพร้อมทั้งพระประยูรญาติชาวศากยะได้รู้จักพระพุทธศาสนาในเบื้องต้น เป็นพื้นฐานให้ได้เข้าใจเข้าถึงแก่นพระพุทธศาสนาสำเร็จมรรคผลได้รับผลแห่งความสุขอย่างแท้จริงเมื่อพระพุทธรองค์เสด็จมาแสดงพระธรรมเทศนาโปรด

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือการทำให้ตระกูลหรือครอบครัวชาวบ้านประชาชนชาวศากยะเป็นต้นที่ยังไม่เลื่อมใสให้เลื่อมใสในคุณของพระรัตนตรัยดังกล่าว ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้ยังสกุลให้เลื่อมใส**

เถรคาถาธรรมภาษิต :

เมื่อพรรณนากราบพูลหนทางที่จะไปยังพระนครกบิลพัสดุ์ถวายพระพุทธรองค์ ท่านได้กราบพูลเป็นคาถาธรรมภาษิต มีความตอนหนึ่งว่า

ชวานาไถนาก็ด้วยหวังผล หว่านพีชก็ด้วยหวังผล พ้อคำผู้เที่ยวหาทรัพย์ไปสู่
ทะเลก็ด้วยหวังทรัพย์ ข้าพระองค์ยืนอยู่ตรงนี้ด้วยความหวังอันใด ขอความหวังอัน
นั้นจงสำเร็จแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ชวานาหว่านพีชบ่อยๆ ฝนตกบ่อยๆ ชวานา
ไถนาบ่อยๆ แว่นแคว้นจึงบริบูรณ์ด้วยธัญญาหารบ่อยๆ ยากย่อมขอบ่อยๆ ทานบด
ก็ให้ทานบ่อยๆ ครั้นให้บ่อยๆ แล้ว ทานบดย่อมเข้าถึงสวรรค์บ่อยๆ

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระกาฬุทายีเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลิ่นภพลินชาติดุจประทับลื่นเชื่อดับไปแล้วฉะนั้น

๓๓. ประวัติพระพากลเถระ

สถานะเดิม :

พระพากลเถระ (หรือ พักกุลเถระ) เกิดที่กรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของเศรษฐี บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการตั้งชื่อว่า พากละ หรือ พากล แปลว่า **คนสองตระกูล** เพราะได้รับการเลี้ยงดูในตระกูลเศรษฐี ๒ ตระกูล ดังมีเรื่องเล่าว่า เมื่อท่านเกิดได้ ๕ วัน บิดามารดาและพวกญาติๆ จัดแจงทำมงคลโกนผมไฟ พี่เลี้ยงได้นำไปอาบน้ำชำระกายที่

แม่น้ำคงคา ในขณะที่นั้น มีปลาใหญ่ตัวหนึ่งเห็นทารกนั้นสำคัญว่าเป็นอาหาร จึงได้สับกลืนเข้าไป ในท้อง ด้วยบุญญาคุณภาพ เด็กนั้นหาเป็นอันตรายไม่ นอนอยู่ในท้องปลาเหมือนนอนบนที่นอนธรรมดา ส่วนปลานั้นตื่นกระวนกระวายกระเสือกกระสนวายไปติดชายของชายประมงชาวเมืองพาราณสีคนหนึ่ง เมื่อเขาปลดชาย ปลานั้นก็ตาย เขาจึงเอาปลานั้นเที่ยวเร่ขาย เศรษฐีชาวกรุงพาราณสีคนหนึ่งซึ่ง ไม่มีบุตรธิดาได้รับซื้อไว้ในราคา ๑ พันกหาปณะ เมื่อสั่งให้คนใช้แล่ปลานั้นแหวกท้องออก ก็พบเด็กทารกที่ยังมีชีวิตอยู่ จึงเกิดความรักใคร่เหมือนกับบุตรของตน ดีใจ กล่าวขึ้นด้วยเสียงดังว่า “เรา ได้ลูกในท้องปลา” พร้อมทั้งภรรยาได้เลี้ยงดูทารกนั้นเหมือนบุตรที่เกิดกับตนโดยมิได้รังเกียจ

ต่อมา เศรษฐีกรุงโกสัมพีผู้เป็นบิดาที่แท้จริงทราบเรื่อง จึงมาขอคืน แต่เศรษฐีกรุงพาราณสี ไม่ยอม เมื่อตกลงกันไม่ได้ จึงพากันไปเฝ้าพระเจ้าพาราณสีกราบทูลให้ทรงตัดสิน พระเจ้าพาราณสี ทรงชี้ขาดให้ทั้งสองสกุลผลัดเปลี่ยนกันเลี้ยงคราวละ ๔ เดือน นับแต่นั้น พากลุมารก็ได้รับการ อภิบาลเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจากตระกูลเศรษฐีทั้งสอง จนเติบโตเจริญวัยขึ้นโดยลำดับ

เหตุที่บวช :

ท่านใช้ชีวิตอยู่ในตระกูลทั้งสองนั้นอย่างมีความสุขกระทั่งอายุถึง ๘๐ ปี จึงได้ออกบวชเพราะ ฟังพุทธธรรมแล้วเกิดความเลื่อมใส โดยออกบวชเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ เสด็จจาริกไปประกาศ พระศาสนาในพระนครพาราณสี ท่านพร้อมด้วยบริวารพากันไปเฝ้าแล้วได้ฟังพระธรรมเทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงได้ทูลขอบวช พระพุทธองค์ก็ทรงบวชให้ตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชแล้วเพียง ๗ วัน ท่านได้มุ่งมั่นเจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตต ผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในรุ่งเช้าของวันที่ ๘ นับแต่บวชมา

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ท่านประพาศเครื่องครัดในอารัญญิกรุดงค์ (ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร) ตั้งแต่บวชมา ๘๐ ปี ไม่ เคยจำพรรษาในอาวาสที่อยู่ใกล้บ้านเลย และเป็นผู้มีอาพาธน้อยคือไม่เจ็บป่วยตลอดชีวิต แม้ เพียงผลสมอชิ้นหนึ่งก็ได้เคยฉัน ท่านเป็นพระอรหันต์องค์ ๑ ในจำนวนพระอรหันต์เถระ ๕๐๐ องค์ที่ ร่วมทำปฐมสังคายนา

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เนื่องจากท่านเป็นพระเถระที่ไม่เคยรู้จักอาพาธเลยนับแต่บวชมา ดังนั้น จึงได้รับยกย่องจาก พระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้มีอาพาธน้อย

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในเวลาจวนจะปรินิพพาน ท่านกล่าวธรรมภาษิตสอนภิกษุทั้งหลาย ความว่า
 ผู้ใดไม่ทำการงานที่ควรทำก่อน แต่ปรารถนาจะทำในภายหลัง ผู้นั้นย่อมพลาด
 จากฐานะอันนำมาซึ่งความสุข และย่อมเดือดร้อนในภายหลัง
 บุคคลทำสิ่งใดได้ จึงค่อยพูดถึงสิ่งนั้น ทำสิ่งใดไม่ได้ ก็ไม่ควรพูดถึงสิ่งนั้น
 คนที่ไม่ทำ ดีแต่พูด บัณฑิตทั้งหลายเขารู้กัน

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารอยู่เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาถึง ๑๖๐ ปี ซึ่งพอสมควรแก่กาลแล้ว
 พระพาลุกเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาติเสสนิพพานธาตุ โดยนั่งเข้าเตโชสมาบัติปรินิพพาน
 ท่ามกลางพระภิกษุสงฆ์ เป็นผู้สิ้นภพสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปจะนั้น

๓๔. ประวัติพระโสภิตเถระ**สถานะเดิม :**

พระโสภิตเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ บิดาและมารดาไม่ปรากฏ
 ชื่อ เมื่อเจริญวัย ได้ศึกษาจบไตรเพท มีความเชี่ยวชาญด้านอักษรศาสตร์

เหตุที่บวช :

แม้จะเกิดในวรรณะพราหมณ์ซึ่งนับถือลัทธิพราหมณ์ตามบรรพบุรุษ แต่ท่านก็เป็นผู้สนใจ
 ใฝ่ศึกษา ไม่ยึดติดในลัทธิพราหมณ์จนเกินไป เปิดใจกว้าง ยอมรับความรู้เห็นของศาสนาเจ้าลัทธิ
 อื่นๆ วันหนึ่ง เมื่อได้ฟังเสียงเล่าลือถึงพระกิตติศัพท์ของพระบรมศาสดาว่าเป็นพระอรหันตสัมมา
 สัมพุทธเจ้า กำลังประกาศศาสนพหุจรย์เผยแผ่พุทธธรรมตามคามนิคมชนบทใหญ่น้อยอยู่ในแคว้น
 โกศล และประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ท่านก็ไม่ลังเลใจที่จะเข้าไปเฝ้า ได้ฟังพุทธธรรมที่
 พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดโดยเฉพาะ ก็เกิดศรัทธาญาณสัมปยุตปรารถนาจะบวชเป็นภิกษุเพื่อ
 ประพฤติพรหมจรรย์ทำที่สุดแห่งทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา จึงทูลขอบวช พระพุทธองค์ก็ทรง
 อนุญาตให้บวชตามความประสงค์

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่อบวชเป็นภิกษุแล้ว ท่านไม่ประมาท บำเพ็ญสมณธรรม เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้เดียวชชะ คือชำนานูในวิชา ๓

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

เมื่อสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ได้ช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชน พระอรหันตสาวกทั่วไป แม้จะไม่ปรากฏว่าได้ใครมาบวชเป็นศิษย์บ้าง แต่ปฏิบัติของท่านก็ทำให้อุชุนพุทธบริษัทได้ข้อคิดเตือนใจว่า คนเราไม่ควรยึดติดในลัทธิความเชื่อตามลัทธิประเพณีอันไม่ทำตนให้หลุดพ้นจากทุกข์ แต่ควรเปิดใจกว้างยอมรับความรู้ที่ถูกต้องอันเกิดจากพระปัญญาการตรัสรู้ของผู้ที่ได้เนรมิตนามว่าพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งสามารถทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอันประเสริฐของพระองค์หลุดพ้นจากความทุกข์อันเนื่องมาจากการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในภพภูมิต่างๆ อย่างไม่รู้จักจบสิ้นได้อย่างแท้จริง ดังเช่นที่บรรดาท่านพุทธมามกชนต้นแบบในครั้งพุทธกาลได้ทำเป็นแบบอย่างไว้

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีวิเสสาภ (ความชำนาญพิเศษ) ในวิชา ๓ โดยเฉพาะในปุพเพนิวาสานุสสติญาณ คือญาณระลึกชาติก่อนได้มากเป็นพิเศษ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ระลึกชาติก่อนได้

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวเถรคาถาธรรมภาษิตไว้มีความตอนหนึ่งว่า

เราเป็นภิกษุผู้มีสติ มีปัญญา ปรารถนาความเพียรเป็นกำลัง ระลึกย้อนหลังไป
ได้ ๕๐๐ กัป เหมือนย้อนหลังคืนเดียว เราเจริญสติปฏิฐาน ๔ โพชฌงค์ ๗ มรรค ๘
ระลึกย้อนหลังไปได้ ๕๐๐ กัป เหมือนย้อนหลังคืนเดียว

ปรีนิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารมีปฏิปาดำรงตนเป็นแบบอย่างพอสมควรแก่กาลแล้ว พระโสภิตเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิเสสนิพพานธาตุ ลิ่นภพลิ่นชาติจุประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๓๕. ประวัติพระอุบาลีเถระ

สถานะเดิม :

พระอุบาลีเถระ เกิดในวรรณะต่ำตระกูลช่างกลบของศากยกษัตริย์ ในกรุงกบิลพัสดุ์ บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ ได้รับการขนานชื่อว่า อุบาลี (หรือ อุปาลี)

ชีวิตก่อนบวช :

เมื่อเจริญวัยได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายภูษามาลา (ช่างกลบก) ทำหน้าที่แต่งพระเกศา ถวายเจ้าชายศากยะรุ่นราวคราวเดียวกัน คือ เจ้าชายภัททियะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภฤ และ เจ้าชายกิมพิละ ด้วยความจงรักภักดีต่อทุกพระองค์

ติดตามเจ้าชายศากยะออกบวช :

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จโปรดพระประยูรญาติที่กรุงกบิลพัสดุ์ได้รับผลสำเร็จ มีประชาชนชาวศากยะจากหลายตระกูลออกบวชในพระพุทธานุชาสนา จนพอสมควรแก่กาลแล้วเสด็จออกจากกรุงกบิลพัสดุ์ ไปประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน (สวนมะม่วง) ของพวกเจ้ามัลละ

เหล่าพระประยูรญาติของเจ้าชายศากยะทั้ง ๕ พระองค์ มีเจ้าชายภัททियะเป็นต้น เมื่อเห็นเจ้าชายศากยะทั้ง ๕ พระองค์ รวมกับเจ้าชายแห่งโกถิยวงศ์อีก ๑ ท่าน คือ เจ้าชายเทวทัต ยังไม่ได้ออกบวช ก็สนทนาปรึกษากันว่า “เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จมาแสดงธรรมโปรด พวกคนในตระกูลอื่นๆ ต่างให้บุตรชายของเขาบวชเป็นสาวกของพระองค์ แต่คนจากตระกูลของเรายังไม่มีใครออกบวชเลย เหมือนกับไม่ใช่พระญาติของพระองค์” ดังนี้แล้วพร้อมใจกันอนุญาตให้เจ้าชายทั้ง ๖ พระองค์นั้นติดตามพระพุทธองค์ ไปทูลขอบรรพชาอุปสมบท ณ อนุปิยอัมพวัน

ในฐานะที่เป็นนายภูษามาลาประจำพระองค์ของเจ้าชายเหล่านั้น อุบาลีมาณพก็ขอออกบวชด้วย ตามหลักฐานระบุว่า แรกทีเดียวนั้น เจ้าชายศากยะเหล่านั้นทรงคิดไม่ถึงว่าท่านจะออกบวชด้วย ทุกพระองค์ทรงเปลื้องเครื่องประดับออกแล้วท่อมอบให้ท่านเพื่อนำไปเลี้ยงตัวพร้อมกับรับสั่งให้กลับ แต่ท่านไม่ยอมรับของที่ทรงมอบให้ ตรงกันข้ามกับทั้งตัวลงเกลือกกลิ้งร้องไห้อยู่แทบพระบาท

เจ้าชายศากยะเหล่านั้นก็หาได้ยินยอมไม่ เมื่อเห็นว่าไม่สามารถขัดขืนคำสั่งได้ ท่านจึงลุกขึ้นถือห่อของกลับกรุงกบิลพัสดุ์อย่างไม่สู้เต็มใจนัก ขณะที่เดินกลับนั้น ก็ครุ่นคิดถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นข้างหน้าว่า “พวกศากยะซึ่งเป็นคนดุร้าย เมื่อเห็นเราถือเครื่องประดับเหล่านี้กลับไป ใครจะเชื่อว่าเจ้าชายศากยะบวชหมดแล้ว ดีไม่ดี พวกเจ้าศากยะอาจจะคิดว่าเราฆ่าเจ้าชายศากยะเพื่อชิงเอาเครื่องประดับ แล้วพาลฆ่าเราเสียก็ได้ เมื่อเจ้าชายศากยะเหล่านี้ยังทิ้งสมบัติทิ้งเครื่องประดับเหมือนบวชน้ำลายทิ้งออกบวชได้ แล้วไหนเราจะทิ้งบ้างไม่ได้เล่า”

ครั้นคิดได้อย่างนี้ ท่านก็แก้ห่อเครื่องประดับออกแล้วแขวนไว้ที่ต้นไม้โดยตั้งใจให้เป็นทานแก่ผู้พบเห็น จากนั้นจึงรีบเดินย้อนกลับไปหาเจ้าชายศากยะเหล่านั้นแล้วบอกความประสงค์ให้ทราบ เจ้าชายศากยะเหล่านั้นจึงจำต้องให้ท่านตามเสด็จไปด้วย และพร้อมใจกันกราบทูลพระพุทธองค์ให้บวชให้ท่านก่อน โดยให้เหตุผลว่า *อุบาลีรับใช้มานาน เมื่อบวชแล้วจักได้ไหว้อุบาลีก่อน* ถือว่าเป็นการลดมานะความถือตัวลง

พระพุทธองค์ก็ทรงพระกรุณานุมัติตามที่เจ้าชายศากยะเหล่านั้นทูลขอ โดยทรงประทานการอุปสมบทให้ท่านก่อน จากนั้นจึงทรงประทานการอุปสมบทให้เจ้าชายศากยะเหล่านั้นโดยลำดับ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

พระอุบาลีครั้นบวชแล้ว ได้อยู่เรียนกัมมัฏฐานในพุทธสำนัก วันหนึ่ง ประสงค์จะอยู่ป่าตามลำพัง จึงเข้าไปทูลลาพระพุทธองค์ แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตโดยให้เหตุผลว่า ถ้าไปอยู่ป่าตามลำพัง จักเจริญเฉพาะวิปัสสนาธุระเท่านั้น แต่ถ้าอยู่กับพระองค์ จักเจริญทั้งวิปัสสนาธุระและคันถธุระ ทั้งนี้เพราะทรงมีพระประสงค์ให้ท่านได้เรียนรู้พระธรรมวินัยอย่างกว้างขวาง โดยทรงเห็นด้วยพระญาณว่า ในอนาคต พระอุบาลีนี้จักได้รับภาระสำคัญอย่างหนึ่งคือร่วมทำสังคายนาพระธรรมวินัย เป็นผู้วิสันนาแก้ปัญหาพระวินัย

ท่านปฏิบัติตามที่พระพุทธองค์ตรัสแนะนำ คือ ศึกษาพระพุทธพจน์ควบคู่ไปกับการเจริญสมถวิปัสสนา (ทั้งปริยัติและปฏิบัติ) ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

เพราะท่านเป็นผู้ที่พระพุทธองค์ตรัสสอนถ่ายทอดพระวินัยบัญญัติทั้งสิ้นด้วยพระองค์เอง จึงทำให้ท่านมีความเชี่ยวชาญทรงจำในพระวินัย สามารถที่จะแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับเรื่องพระวินัยหรือศีลของพระภิกษุ-ภิกษุณีได้เป็นอย่างดี ซึ่งนับว่าท่านได้เป็นพระมหาเถระผู้มีบทบาทสำคัญในด้านการทำให้ภิกษุสงฆ์ในสังฆมณฑลอยู่กันอย่างผาสุกเรียบร้อยด้วยหลักพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ผลงานที่เกี่ยวกับความชำนาญในพระวินัยของท่าน เช่น การวินิจฉัยอธิกรณ์ โดยพระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้ท่านวินิจฉัยอธิกรณ์ (ตัดสินคดี) ๓ เรื่อง มีเรื่องของภิกษุณีมารดาของพระกุมารกัสสปะเป็นต้น และการวิสันนาพระวินัยในคราวทำปฐมสังคายนา โดยที่ประชุมสงฆ์ได้มีมติคัดเลือกท่านให้ทำหน้าที่วิสันนาพระวินัย ซึ่งท่านก็รับหน้าที่นั้นโดยรวบรวมหลักพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ในที่ต่างๆ เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่จนปรากฏเป็นพระวินัยปิฎก ในปัจจุบันนี้

การที่พระพุทธศาสนาคงอยู่ได้จนตราบเท่าทุกวันนี้ นับได้ว่าพระอุบาลีเถระมีบทบาทสำคัญอย่างมาก ทั้งท่านได้ทำเองและอบรมสั่งสอนศิษย์ให้รับภาระสืบทอดสายพระวินัยจนได้มาทำหน้าที่สำคัญอันเป็นการรักษาพระพุทธศาสนา คือ การสังคายนาพระธรรมวินัย

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะความสามารถเชี่ยวชาญในด้านทรงพระวินัยเป็นที่ประจักษ์ดังกล่าวดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นเลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ทรงพระวินัย

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในเถรคาถา ท่านได้ภาษิตคาถากล่าวสอนภิกษุในเวลาสวดปาติโมกข์ไว้ ความว่า

ภิกษุผู้ออกบวชด้วยศรัทธา ยังเป็นผู้ใหม่ต่อการศึกษา พึงคบหากัลยาณมิตรผู้มีอาชีพรวิสุทธิ ไม่เกียจคร้าน เมื่ออยู่ในสงฆ์ พึงศึกษาวินัยให้เป็นผู้ฉลาดด้วยการบำเพ็ญวัตรปฏิบัติให้บริบูรณ์ พึงเป็นผู้ฉลาดในสิ่งควรและไม่ควร ไม่พึงถูกตักตนาครอบงำเที่ยวไป

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธานุชาตอยู่ถึงกาลหลังพุทธปรินิพพาน พระอุบาลีเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ สันภพสันชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปจะนั้น

๓๖. ประวัติพระนันทเถระ**สถานะเดิม :**

พระนันทเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะแพศย์ บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบตามลัทธิพราหมณ์ และได้แต่งงานมีครอบครัว

เหตุที่บวชและบรรลุอรหัตตผล :

เมื่อทราบข่าวพระพุทธองค์เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าก็เข้าไปเฝ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนา แล้วเกิดศรัทธาญาณสัมปยุต ขอบวชเป็นภิกษุ พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้บวชตามความประสงค์ เมื่อบวชแล้ว ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ผลงานเผยแผ่พระพุทธานุชาต :

หลังจากนั้น ท่านก็ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธานุชาตเช่นพระอรหันตสาวกทั่วไป ที่สำคัญคือ ครั้งหนึ่ง ท่านได้แสดงธรรมเรื่องอายุตนเอง ๖ แก่ภิกษุณี ๕๐๐ รูป ณ วัดราชการาม เขตกรุงสาวัตถี จนภิกษุณีเหล่านั้นได้บรรลุโสดาปัตติผล พระพุทธองค์ทรงทราบ ในวันรุ่งขึ้น จึงรับสั่งให้ท่านไปแสดงธรรมอีก ท่านก็ไปแสดงธรรมตามพุทธประสงค์ พอจบพระธรรมเทศนา ภิกษุณีทั้ง ๕๐๐ รูปก็ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะเป็นผู้ฉลาดสามารถในการแสดงธรรมให้โอวาทพวกภิกษุณีได้เป็นที่ประจักษ์ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้กล่าวสอนภิกษุณี

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวเถรคาถาธรรมภาษิตไว้มีความตอนหนึ่งว่า

“โคอาชาไนยตัวงามถึงพลาตล้มแล้วก็ลุกตั้งตัวได้ ได้ความสังเวชอย่างยิ่งแล้ว
ไม่ทอดย่นำภาระต่อไป ฉันทใด ท่านทั้งหลายจงทรงจำข้าพเจ้าว่าเป็นอาชาไนย ผู้
สมบูรณ์ด้วยทศสนะ เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ฉันทนั้น”

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระนันทเถระ
ก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิสถนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๓๗. ประวัติพระนันทเถระ**สถานะเดิม :**

พระนันทเถระ ประสูติในวรรณะกษัตริย์ ณ พระราชวังพระนครกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ เป็น
พระราชโอรสของ พระเจ้าสุทโธทนะ พระบรมกษัตริย์พุทธบิดา กับ พระนางมหาปชาบดีโคตมี
พระมาตุจฉาของพระพุทธองค์ จึงมีศักดิ์เป็น พระอนุชาของพระบรมศาสดา มีพระนามที่พระประยูร
ญาติทรงขนานให้ว่า นันทะ หรือ นันทกุมาร ซึ่งมีความหมายว่า พระกุมารผู้นำมาซึ่งความยินดี
เพราะในตอนที่พระมารดาทรงพระครรภ์ พระประยูรญาติทั้งหลายมีความรำเริงใคร่จะเห็นพระกุมาร
เป็นยิ่งนัก

ชีวิตก่อนบวช :

ท่านเป็นผู้มีผิวพรรณเหมือนทองคำ รูปร่างสง่างามสูงใหญ่คล้ายพระมหากษัตริย์ชดถะ ทรง
ได้รับการอภิบาลเลี้ยงดูและการศึกษาเยี่ยงพระโอรสของพระราชามหากษัตริย์ทั่วไป ครั้นเจริญวัย
พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชบิดา ได้จัดพิธีอวาทมงคลกับ นางชนบทกัลยาณี ที่พระราชนิเวศน์
อย่างยิ่งใหญ่

บวชเพราะความเคารพพระบรมศาสดา :

เมื่อพระพุทธองค์เสด็จพระดำเนินไปยังกรุงกบิลพัสดุ์เพื่อโปรดพระประยูรญาติ ตามที่พระเจ้า
สุทโธทนะทรงส่งคณะทูตไปกราบทูลอาราธนา โดยวันแรก ทรงยกเรื่องฝนโบกขรพรรษ (ฝน
เหมือนน้ำตกบนในบัวเปียกเฉพาะผู้ที่ปรารถนาจะให้เปียก) ให้เป็นอัฐุบัติเหตุ (คือเหตุเล่าเรื่อง)
เพื่อที่จะตรัสเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร

ในวันที่ ๒ ทรงโปรดพระเจ้าสุทโธทนะให้เป็นพระโสดาบันผู้มีความมั่นคงในพระพุทธศาสนา แล้วเสด็จไปยังพระราชนิเวศน์เทศนาโปรดพระนางมหาปชาบดีให้เป็นพระโสดาบัน พร้อมกันกับที่พระเจ้าสุทโธทนะทรงสำเร็จเป็นพระสกทาคามี

และในวันที่ ๓ นี้เอง พระพุทธองค์เสด็จไปยังพระราชนิเวศน์เพื่อบิณฑบาตในวโรกาสพิธีอวาหมงคลของนันทกุมารกับนางชนพทกัลยาณี ทรงให้นันทกุมารนั้นรับบาตร ตรีสมงคลแก่เขาจบแล้ว ไม่ทรงรับเอาบาตรนั้นคืน แต่เสด็จมุ่งไปยังนิโครธาราม สถานที่พระประยูรญาติสร้างให้เป็นที่ประทับ ทำให้นันทกุมารต้องถือบาตรตามเสด็จไปด้วยจิตใจที่ร้อนรนคิดถึงนางชนพทกัลยาณี จนถึงนิโครธาราม พระพุทธองค์ได้ตรัสถามนำว่า “นันทะ เธอจะบวชหรือ ?” เพราะความเคารพในพระพุทธองค์ผู้ทรงเป็นพระเชษฐภคินี (พี่ชาย) เป็นอย่างยิ่ง นันทกุมารแม้ไม่ปรารถนาจะบวช แต่ก็ไม่สามารถปฏิเสธได้ จึงกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ข้าพระองค์จะบวช”

พระพุทธองค์รับสั่งกะภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย ถ้าเช่นนั้น พวกเธอจงบวชให้นันทะเถิด” (สันนิษฐานว่า ท่านบวชเป็นภิกษุด้วยวิธีตัดจตุตถกัมมอุปสัมปทา)

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เพราะไม่ได้บวชด้วยศรัทธา พระนันทะจึงไม่ตั้งใจที่จะประพาศพรหมจรรย์ ปล่อยให้วันคืนผ่านไปโดยเปล่า มีแต่ความเบื่อหน่ายปรารถนาจะสึกโดยเฝ้าแต่ครุ่นคิดถึงนางชนพทกัลยาณีอย่างกระสับกระส่ายทรมานเหมือนสัตว์ป่าที่ถูกขังกรง พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นอุปนิสัยแห่งอรหัตผลของท่าน จึงทรงพระกรุณาใช้อุบายอันแยบคายทำลายความรู้สึกล้นด้วยการพาไปเที่ยวชมเทวโลกเพื่อต้องการให้ท่านได้เห็นเหล่านางเทพอัปสรที่มีความสวยงามกว่านางชนพทกัลยาณีอย่างเทียบกันไม่ได้ และเมื่อท่านทูลถามว่า “ทำอย่างไร จึงจะได้นางอัปสรเหล่านี้เป็นภรรยา” ก็ตรัสรับประกันว่าต้องประพาศพรหมจรรย์เท่านั้น หลังจากนั้น ท่านได้ประพาศพรหมจรรย์ด้วยความมุ่งหวังจะได้นางอัปสร

ต่อมา ท่านได้รับความอับอายเพราะถูกพวกเพื่อนภิกษุด้วยกันล้อว่าประพาศพรหมจรรย์ เพราะอยากได้นางอัปสร จึงเกิดความคิดว่า “ความรักความใคร่นี้ไม่มีที่สิ้นสุด ที่เราต้องประสบกับเรื่องแปลกประหลาดเช่นนี้ ก็เพราะเราไม่สำรวมอินทรีย์” ดังนี้แล้วก็มุ่งมั่นตั้งใจประพาศพรหมจรรย์บำเพ็ญเพียรในสมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ปฏิบัติที่เป็นแบบอย่าง :

ครั้งสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่หลักพุทธธรรม เหมือนกับพระอรหันตสาวกทั้งหลาย แม้จะไม่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์หรือตำนานว่าท่านมีลัทธิวิหริก

อันเตวาลิก หรือศิษยานุศิษย์อยู่ที่ไหนบ้างก็ตาม แต่ปฏิปทาของท่านก็ควรแก่การศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างของอนุชนได้ว่า *คนเรานั้นจะอยู่ในสภาพหรือฐานะอย่างไรก็ตาม ถ้าไม่ประมาท มีความเพียร เอาจริงเอาจัง ก็สามารถชนะทุกสิ่งทุกอย่างได้ แม้กระทั่งกิเลสที่อยู่ในใจของตนเอง*

อนึ่ง ปฏิปทาของท่านยังเป็นเหตุให้พระพุทธรองค์ทรงเปล่งพระอุทานคาถาว่า

เบือกตมคือกามใครข้ามได้ หนามคือกามผู้ใดทำลายแล้ว ผู้นั้นสิ้นโมหะ ย่อมไม่หวั่นไหวทั้งในความสุขและความทุกข์

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะได้เกิดความอดสาหะมีหิริโอตตปปะเป็นกำลัง ตั้งความสำรวมในอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อย่างเคร่งครัดจนได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้สำรวมอินทรีย์

เรรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์เรรคาถา ท่านได้ภาษิตคาถาเป็นธรรมภาษิตไว้ ความว่า

เรามัวแต่ประกอบกรประดับตกแต่ง เพราะไม่มีโยนิโสมนสิการ มีใจฟุ้งซ่าน กลับกลอก ถูกกามราคะเบียดเบียน เราได้ปฏิบัติตามอุบายที่ชอบที่พระพุทธรเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์ ผู้ฉลาดในอุบายได้ทรงสั่งสอนแนะนำแล้ว จึงถอนจิตที่จมลงในภพขึ้นได้

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามความสามารถ เป็นแบบอย่างแก่ภิกษุผู้สำรวมอินทรีย์ไม่ให้เกิดความยินดีในร้ายเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัส ถูกต้อง และจิตคิดนึกอารมณ์ต่างๆ พอสมควรแก่กาลแล้ว พระนันทเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุภาทิสสนิพพานธาตุ ลีลาภลันชาติจุประทีป ลีลาเชื่อดับไปแล้วฉะนั้น

๓๘. ประวัติพระมหากัปินเถระ

สถานะเดิม :

พระมหากัปินเถระ เป็นพระราชโอรสองค์หนึ่งของกษัตริย์แห่งพระนครกุฏทวารวดี เขตปัจฉิมตชนบท พระบิดาและพระมารดาไม่ปรากฏพระนาม มีพระนามเดิมว่า กัปินะ เมื่อได้

ครองราชสมบัติแทนพระบิดา จึงได้พระนามว่า พระเจ้ามหากัปปินะ มีพระอัศรมเหสีทรงพระนามว่า อโนชาเทวี ซึ่งเป็นพระธิดาของกษัตริย์แห่งสาครนคร แคว้นมัทพะ

เมื่อครองราชสมบัติแล้ว ทรงดำรงพระองค์เป็นกษัตริย์ผู้สัมาทิฎฐิ ทรงสนพระทัยในการพระศาสนา คอยสดับตรับฟังข่าวการอุปบัติของพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ตลอดเวลา

เหตุที่บวช :

วันหนึ่ง พระองค์ทรงมีราชพาหนะชื่อสุปิตตะพร้อมด้วยอำมาตย์ราชบริวารจำนวนมาก เสด็จประพาสพระราชอุทยาน พบพ่อค้าประมาณ ๕ ร้อยคน เดินทางมาจากเมืองสาวัตถี ตรัสถามทราบความว่า พระรัตนตรัยคือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้วในโลก ก็ทรงมีความปีติโสมนัส จึงได้พระราชทานรางวัลให้แก่พ่อค้า โดยรับสั่งให้ไปรับจากพระนางอโนชาเทวี พระอัศรมเหสี และมีพระราชอักษรมอบราชสมบัติให้แก่พระนางอโนชาเทวีฝากไปด้วย

ส่วนพระองค์พร้อมด้วยราชบริวารประมาณ ๑ พันคน เสด็จไปยังพระนครสาวัตถีเพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ในระหว่างทาง ทรงพบแม่น้ำ ๓ สาย คือ แม่น้ำอารวปัจจัยา แม่น้ำนิลวาหนา และแม่น้ำจันทกาคา ซึ่งไม่มีเรือหรือแพที่จะข้ามฝากไปได้ เมื่อพระองค์ทรงพบแม่น้ำสายที่ ๑ ได้ทรงระลึกถึงพระพุทธคุณ ทรงพบแม่น้ำสายที่ ๒ ทรงระลึกถึงพระธรรมคุณ และทรงพบแม่น้ำสายที่ ๓ ทรงระลึกถึงพระสังฆคุณ ด้วยเดชแห่งคุณพระรัตนตรัยนั้น ทำให้น้ำในแม่น้ำทั้งสามสายนั้นกลับกลายเป็นน้ำแข็ง พระองค์พร้อมด้วยราชบริวารทรงมีราชพาหนะเสด็จข้ามแม่น้ำทั้งสาม สายนั้นไปได้โดยสะดวก ขณะที่พระเจ้ามหากัปปินะพร้อมด้วยราชบริวารกำลังเสด็จมาเฝ้านั้น พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงเสด็จไปประทับอยู่ที่ใต้ร่มไทร ใกล้ฝั่งแม่น้ำจันทกาคา ทรงเปล่งพระรัศมีให้ปรากฏ พระเจ้ามหากัปปินะพร้อมด้วยราชบริวารเสด็จถึงที่นั้นแล้ว เสด็จลงจากหลังมีราชพาหนะ ทรงพระดำเนินเข้าไปเฝ้าตามพระแสงรัศมี ถวายบังคมพระพุทธองค์ แล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควรพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนุพุพิกถาโปรดและสรุปจบด้วยอริยสัจ ๔ พระเจ้ามหากัปปินะพร้อมด้วยราชบริวารฟังแล้วก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

เมื่ออุปสมบทแล้ว ภายหลังได้ฟังอนุพุพิกถาและอริยสัจ ๔ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงโปรดพระนางอโนชาเทวี ที่ทรงทราบเนื้อความในพระราชสาส์นจากพ่อค้าและทราบเรื่องราวโดยตลอดแล้ว สละราชสมบัติพร้อมด้วยหญิงราชบริวารติดตามมาเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ที่เดียวกันนั้น พระมหา กัปปินะพร้อมพระภิกษุบริวารก็ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านเป็นผู้มีความชวนชวายน้อย สันโดษ ยินดีในที่ล้งัด เสวยวิมุตติสุข เปล่งอุทานว่าสุขหนอๆ อยู่เสมอ ในระยะแรก ท่านจึงไม่สอนใครๆ ต่อมา พระพุทธองค์ทรงทราบ จึงรับสั่งให้ท่านสอนผู้อื่นบ้าง ท่านทูลรับพุทธดำรัสแล้วได้แสดงธรรมแก่ภิกษุอันเตวาลิกประมาณ ๑ พันรูปให้ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะมีความสามารถในการโอวาทกล่าวสอนภิกษุอันเตวาลิกจนประสบผลสำเร็จ ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้กล่าวสอนภิกษุ

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ในเถรคาถา ท่านกล่าวธรรมภาษิตสรรเสริญปัญญาไว้ ความว่า

บุคคลผู้มีปัญญาถึงจะสิ้นทรัพย์ ก็ยังเป็นอยู่อย่างไม่มีโทษได้ ส่วนบุคคลผู้ไม่มีปัญญา ถึงจะมีทรัพย์ ก็เป็นอยู่อย่างนั้นไม่ได้เพราะไม่มีปัญญา ปัญญาเป็นเครื่องวินิจฉัยข้อความที่ได้สดับตรับฟังมา ปัญญาเป็นเครื่องเพิ่มพูนเกียรติคุณและชื่อเสียง นรชนผู้ประกอบด้วยปัญญาย่อมพบความสุขได้แม้ในสังขารที่เป็นทุกข์

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระมหากัปปินเถระก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๓๙. ประวัติพระศาสดาเถระ

สถานะเดิม :

พระศาสดาเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ บิดาและมารดาเป็นพราหมณ์ชาวเมืองสาวัตถี ไม่ปรากฏชื่อ

เหตุที่บวช :

ครั้นเจริญวัย ได้ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ ต่อมา มีโอกาสได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ ก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงได้ทูลขอบวช และได้รับสิทธิในการบวชเป็นภิกษุสมความปรารถนา

เป็นอาทิกัมมิกิกิษุ :

เมื่อบวชแล้ว ท่านได้สนใจในสมถกัมมัญฐาน หมั่นบำเพ็ญจนได้บรรลุสมบัติ ๘ และมีความชำนาญเป็นพิเศษในการเข้าเตโชธาตุกถิลินสมาบัติ (สมาบัติที่เพ่งธาตุไฟเป็นอารมณ์) คราวหนึ่ง ได้ตามเสด็จพระพุทธองค์ไปยังหมู่บ้านภัททวตีกะ ในแคว้นเจตี ณ ที่นั้น มีท่าเรือแห่งหนึ่งชื่อว่า อัมพะ ซึ่งพญานาคมีฤทธิ์เดชมากตนหนึ่งชื่อว่าอัมพติภูฏกะครอบครองอยู่อาศัยคอยทำร้ายชาวบ้าน ท่านได้ทรมานปราบให้สิ้นฤทธิ์เดชด้วยสมาบัติที่ท่านชำนาญ ประชาชนชาวบ้านที่ได้รับความทุกข์ทรมานมานานจากนาคราชนั้นต่างปีติยินดีเลื่อมใสท่าน มีความประสงค์จะหาของอย่างดีอันเป็นที่พอใจถวายภิกษุทั้งหลายเป็นการฉลองที่พ้นจากการคุกคามของนาคราช จึงเข้าไปถามพวกภิกษุว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ อะไรเป็นของหายากและชอบใจอย่างยิ่งของพวกท่าน”

ในภิกษุเหล่านั้น พวกพระฉัพพัคคีย์ (พวกพระภิกษุอลัชชีที่มีหัวหน้ากลุ่ม ๖ รูป) กลับซึ่งตอบว่า “สุราอ่อน ใส สีแดงดังเท้านกพิราบ เป็นของหายากและเป็นที่ชอบใจอย่างยิ่งของภิกษุทั้งหลาย” เมื่อฟังพระพุทธองค์นั้น ประชาชนชาวบ้านที่เบียดเบียนจึงจัดเตรียมสุรานั้นไว้ทุกบ้าน และเมื่อเห็นพระศาสดากำลังเที่ยววิณฑชบาต ก็พากันเข้าไปนิมนต์ให้ฉันสุรานั้น ท่านได้จิบสุราแต่ละบ้านนั้นทีละน้อยๆ เพื่อฉลองศรัทธา ครั้นหลายบ้านเข้า จึงเกิดอาการ เมาสุราเดินเซไปล้มลงหมดสติอยู่ที่กองขยะ แห่งหนึ่ง เป็นเหตุให้พวกชาวบ้านปัญญาชนและบรรดาภิกษุผู้เคร่งครัดในพระวินัยพากันติเตียนเพ่งโทษต่างๆ จนความทราบถึงพระพุทธองค์ พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พวกภิกษุช่วยกันพุงกลับวัด ทรงดำหนิและทรงชี้โทษของสุราโดยประการต่างๆ แล้วทรงยกเหตุนี้บัญญัติสิกขาบทในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ว่า *เป็นอาบัติปาจิตตีย์ เพราะดื่มสุราเมรัย*

จึงนับว่าพระศาสดานี้เป็นอาทิกัมมิกิกิษุในสิกขาบทนี้ คือเป็นภิกษุต้นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุดื่มสุราเมรัย แต่ได้รับการยกเว้นไม่เป็นอาบัติสำหรับผู้เป็นอาทิกัมมิเกะ

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้งรุ่งขึ้น พอสร้างเมา ได้สติ ท่านจึงกราบทูลขอขมาให้พระพุทธองค์ทรงยกโทษให้ และบังเกิดความสังเวชสลัดใจในการกระทำของตน นับแต่นั้นมาก็ไม่ประมาท มุ่งมั่นบำเพ็ญสมณธรรมในวิปัสสนากัมมัญฐาน ไม่ติดอยู่ในสมาบัติและฤทธิ์ ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านก็ได้ช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนา เถกเช่นพระอรหันตสาวกทั่วไป ที่สำคัญ ท่านเป็นผู้ชำนาญในเตโชสมาบัติ สามารถแสดงฤทธิ์เกี่ยว

กับไฟได้หลายอย่าง เช่น ทำให้เกิดแสงสว่างในที่มืด และทำให้เกิดความมืดในที่สว่าง เป็นต้น จึงนำมาซึ่งความเลื่อมใสของพวกคนที่ยังไม่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทำให้พวกคนที่เลื่อมใส อยู่แล้วมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะความชำนาญในด้านเตโชธาตุสมบัติดังกล่าว ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้ฉลาดในเตโชธาตุสมบัติ**

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านกล่าวเถรคาถาธรรมภาษิตไว้ มีความตอนหนึ่งว่า

ต้นไม้ทุกชนิดบรรดามี ย่อมงอกงามบนแผ่นดิน ฉันทิฉันใด สำสัตรีผู้มีความรู้
ก็ย่อมงอกงามในพระศาสนาของพระชินเจ้า ฉันทิฉันนั้น พระองค์ทรงเป็นพระสัพพัญญู
ผู้นำหมู่ แสงวาทคุณอันยิ่งใหญ่ ทรงรื้อถอนผู้คนเป็นอันมากขึ้นจากทางผิดแล้ว
ตรัสบอกทางที่ถูกให้

ปรินิพพาน :

ครั้นดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระศาสดเถระ ก็ดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อแล้วดับไปฉะนั้น

๔๐. ประวัติพระราชเถระ

สถานะเดิม :

พระราชเถระ เกิดที่หมู่บ้านพราหมณ์แห่งหนึ่ง เขตกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ในวาระ พราหมณ์ยากจน ชื่อเดิมก็ชื่อว่า ราชะ หรือเรียกว่า ราชพราหมณ์ บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เต็บโตเจริญวัยมีครอบครัวมาโดยลำดับ

อาศัยวัดเลียงชีพ :

เมื่อแก่เฒ่าชราลง บุตรภรรยาไม่เลี้ยงดู เพราะเป็นคนยากจนเข็ญใจ หมดที่พึ่ง จึงไปอาศัย เลียงชีพอยู่กับพระภิกษุในวัดเวฬุวันมหาวิหาร เขตกรุงราชคฤห์ เมื่อมาอยู่ที่วัดเวฬุวัน ท่านก็ได้ ขวนขวายรับใช้พระภิกษุสามเณรในด้านต่างๆ เช่น ถางหญ้า กวาดบริเวณวัด จัดน้ำจืดน้ำใช้ถวาย และซักจีวร เป็นต้น พระภิกษุในวัดเวฬุวันก็เมตตาอนุเคราะห์ท่านด้วยอาหารการกินและที่อยู่อาศัย ซึ่งก็ทำให้ท่านพอมีความสุขตามสมควรแก่อัตภาพ

เป็นปฐมภิกษุผู้บวชด้วยญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา :

ต่อมา เมื่อเห็นว่าการดำรงชีวิตฆราวาสเช่นนั้น ไม่ช้าไม่นาน ก็แก่ตายเปล่า ท่านจึงมีความประสงค์จะบวชประพฤติพรหมจรรย์ แต่ไม่มีพระภิกษุรูปใดจะเป็นผู้รับรองบวชให้ จึงระทมทุกข์ใจ มีร่างกายซูบผอม ผิวดำพรณ เศร้าหมอง วันหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบทูลให้ทรงทราบถึงความประสงค์ของตน

พระพุทธองค์รับสั่งถามภิกษุทั้งหลายว่า “ใครระลึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์นี้ได้บ้าง”

พระสารีบุตรเถระกราบทูลว่า “ข้าพระองค์ระลึกได้ พระเจ้าข้า วันหนึ่ง ข้าพระองค์ไปบิณฑบาต พราหมณ์นี้ได้ถวายอาหารแก่ข้าพระองค์ทัพพีหนึ่ง”

พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรเถระเป็นพระอุปัชฌาย์ผู้รับรองการบวชให้ท่านเป็นพระภิกษุด้วยวิธีที่เรียกว่า ญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา (หรือเขียนว่า ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา) ซึ่งเป็นสังฆกรรมที่ทรงอนุญาตให้ขอมติจากสงฆ์ (มีสงฆ์เป็นใหญ่ในการบวช)

สำเร็จเป็นพระอรหันต์ :

ครั้นบวชแล้ว ถึงแม้จะเป็นพระผู้เฒ่าชรา แต่ก็เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย ใครต่อการศึกษาปฏิบัติ ใครแนะนำสั่งสอนอย่างไร ก็ไม่เคยโกรธ ยอมรับฟังและปฏิบัติตามโดยเคารพ แต่เพราะท่านเป็นพระบวชใหม่ซึ่งต้องนั่งอาสนะทำยสุตในเวลาฉันอาหารในโรงฉัน จึงไม่ได้รับความสะดวกในเรื่องอาหารที่จัดตามลำดับหรือผิดเคืองไปบ้าง และเป็นภาระของพระอุปัชฌาย์ที่ต้องสงเคราะห์ท่านตลอดมา เป็นเหตุให้ท่านมีจิตไม่สงบที่จะบำเพ็ญสมณธรรม วันหนึ่งได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทูลขอให้แสดงธรรมย่อๆ พอให้เกิดกำลังใจยินดีในวิเวกและมีความเพียรปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์

พระพุทธองค์ตรัสว่า “*ราธะ ชันธ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ เป็นมาร เธอจงละความกำหนัดยินดีด้วยอำนาจความพอใจรักใคร่ในชั้น ๕ นั้นเสีย*”

ท่านรับพระพุทธโอวาทนั้นแล้วเที่ยวจาริกไปกับพระสารีบุตรเถระผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ซึ่งทราบถึงความลำบากของท่านเป็นอย่างดี ทำให้ท่านได้อาหารพอฉัน ก็กลับมีร่างกายแข็งแรงเป็นปกติ จิตเริ่มสงบที่จะบำเพ็ญสมณธรรม ประกอบกับได้พระสารีบุตรเถระคอยแนะนำพร่ำสอนอยู่เนืองๆ ท่านเป็นผู้ว่าง่ายปฏิบัติตามสิ่งที่พระอุปัชฌาย์พร่ำสอนทุกอย่างและเข้าใจได้เร็ว เมื่อปฏิบัติสมถวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว แม้ว่าท่านจะช่วยประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย กำลังกายและกำลังวาจาได้ไม่มากเหมือนพระอรหันตสาวกองค์อื่นๆ นัก เพราะบวชเมื่ออายุมากแล้ว

แต่ปฏิบัติที่ดั่งงามของท่านก็สมควรเป็นแบบอย่างของอุชชนพุทธบริษัทได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ *ความเป็นคนว่าง่ายสอนง่าย ไม่เย่อหยิ่งสำคัญตนว่าเป็นผู้ล่วงกาลผ่านวัยมีประสบการณ์มามาก* เมื่อได้รับคำแนะนำสั่งสอนอย่างไร ทั้งที่เป็นประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ ก็ตั้งใจฟังโดยเคารพแล้วพิจารณาเลือกเอาเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่แสดงอาการโกรธขัดเคืองไม่พอใจในคำแนะนำสั่งสอน ของผู้อื่นเลย เป็นเหตุให้พระพุทธรองค์ทรงยกเป็นอุทาหรณ์ตรัสสอนภิกษุทั้งหลาย *ความว่า*

“*ภิกษุทั้งหลาย ธรรมดาภิกษุควรเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายเหมือนภิกษุฐานะ แม้อาจารย์ชี้โทษกล่าวสอนอยู่ก็ไม่ควรโกรธ ควรเห็นบุคคลผู้ให้อโวกาหนักนั้นเป็นเหมือนผู้บอกขุมทรัพย์ให้*” ดังนี้ เป็นต้น

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

เพราะความเป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายและเข้าใจอโวกาคำพร่ำสอนของพระบรมศาสดาตลอดทั้งพระอุปัชฌาย์อาจารย์โดยเป็นที่ประจักษ์ชัด ดังนั้น ท่านจึงได้รับยกย่องจากพระพุทธรองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก **ผู้มีปฏิภาณ** *คือมีปัญญาแจ่มแจ้งเข้าใจในเทศนาได้เร็ว*

เถรคาถาธรรมภาษิต :

ท่านได้กล่าวเถรคาถาเป็นธรรมภาษิตไว้ มีความตอนหนึ่งว่า

*เรือนที่มุงไม่ดี ฝนย่อมรั่วรดได้ฉันใด จิตที่ไม่อบรมแล้ว ราคะย่อมเสียดแทงได้ฉันนั้น
เรือนที่มุงดีแล้ว ฝนย่อมรั่วรดไม่ได้ฉันใด จิตที่อบรมดีแล้ว ราคะย่อมเสียดแทงไม่ได้ฉันนั้น*

ปรีณิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารดำเนินปฏิบัติที่เป็นแบบอย่างพอสมควรแก่กาลแล้ว พระราชเถระก็ดับขันธปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลี้นภพสิ้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อดับไปฉะนั้น

๔๑. ประวัติพระโมฆราชเถระ

สถานะเดิม :

พระโมฆราชเถระ เกิดในวรรณะกษัตริย์แห่งแคว้นโกศล ไม่ปรากฏพระนามของพระชนกและพระชนนี เพราะมีโรคประจำตัวที่เกิดจากวิบากกรรมซึ่งรักษาไม่หาย (เป็นโรคเรื้อน) ได้รับความทุกข์ทรมานมาก แม้จะเกิดในตระกูลกษัตริย์และมีทรัพย์สมบัติมาก ก็ไม่สามารถช่วยให้หายจากโรคร้ายนั้นได้ จึงได้ชื่อว่า **โมฆราช** แปลว่า **ราชาผู้เปล่าจากความสุข**

บวชเป็นศิษย์พราหมณ์พาวรี :

เพราะได้เห็นโทษของร่างกายคือมีโรคประจำตัวนั้น เมื่อเรียนจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ ท่านจึงออกบวชมอบตัวเป็นศิษย์ของ พราหมณ์พาวรี ผู้เป็นบุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเปื้อน่ายฆราวาสวิสัยถวายเป็นสังฆมลาออกจากตำแหน่งบุโรหิตออกบวชเป็นชฎิลเกล้าผมเป็นเชิงประพุดิพรตบูชาไฟตามลัทธิพราหมณ์ โดยตั้งอาศรมอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวารี เขตระหว่างพรมแดนเมืองอัสดงกะและอาฬิกะต่อกัน

พราหมณ์พาวรีผู้นี้เป็นคณาจารย์ใหญ่บวชไตรเพทแก่หมู่ศิษย์ ซึ่งมีถึง ๑ หมื่น ๖ พันคน แต่ศิษย์เอกมีอยู่ ๑๖ คน เรียกว่า โสฬสมาณพ โดยโมฆราชมาณพอยู่ในจำนวนศิษย์เอกทั้ง ๑๖ คน นั้นด้วย ดังรายนามต่อไปนี้ คือ (๑) อชิตะ (๒) ติสสเมตเตยยะ (๓) ปุณณกะ (๔) เมตตคุ (๕) โธตกะ (๖) อุปลิวะ (๗) นันทะ (๘) เหมกะ (๙) โตเทยยะ (๑๐) กัปปะ (๑๑) ชตุกัณณิ (๑๒) ภัทราวุธ (๑๓) อุฑะ (๑๔) โปสาละ (๑๕) โมฆราช (๑๖) ปิงคิยะ

ทูลถามปัญหา :

ต่อมา พราหมณ์พาวรีได้ทราบข่าวว่า พระสิทธัตถราชกุมารเสด็จออกบรรพชา ได้ปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ก็คิดหลงใหลใครจะสอบสวนให้ได้ทราบความจริง จึงเรียกมาณพศิษย์เอกทั้ง ๑๖ คนมาผูกปัญหาให้คนละหมวดๆ รวมเรียกว่า โสฬสปัญหา เพื่อให้ไปกราบทูลถามเป็นการทดลองดู มาณพทั้ง ๑๖ มีอชิตมาณพเป็นหัวหน้าพร้อมทั้งบริวาร จึงลาอาจารย์พาวรีแล้วพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่ ปาสาณเจดีย์ แคว้นมคธ ได้กราบทูลขอโอกาสถามปัญหาคนละหมวดๆ ไปตามลำดับ กล่าวเฉพาะปัญหาของโมฆราชมาณพ มีใจความว่า “ข้าพระองค์ได้ทูลถามสองครั้งแล้ว (ทูลถามต่อจากอชิตมาณพและตีสสเมตเตยยะมาณพ) พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ทรงมีพระจักขุก็มีได้ทรงพยากรณ์แก่ข้าพระองค์ ข้าพระองค์ได้ยินมาว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเป็นพระเทพฤาษีจะทรงพยากรณ์จนกว่าจะถึงครั้งที่ ๓ ข้าพระองค์เป็นผู้มีความประสงค์ถามปัญหา จึงมาเฝ้าพระองค์ผู้เห็นธรรมอันงามอย่างนี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่เห็น ?”

พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “โมฆราช ท่านจงเป็นผู้มีสติทุกเมื่อ พิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของสูญ ถอนอึดตามุกฎฐิได้แล้ว ก็จะไม่ขำขันพินมัจจุราชได้ด้วยอุบายอย่างนี้ บุคคลผู้พิจารณาเห็นโลกอย่างนี้ มัจจุราชจึงจะไม่เห็น”

สำเร็จเป็นพระอรหันต์และทูลอุปสมบท :

ครั้นพระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ปัญหาของมาณพแต่ละคนจบลง โมฆราชมาณพพร้อมทั้งมาณพอีก ๑๔ คนและบริวารได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ส่วน ปิงคิยะมาณพ บรรลุ

โสดาปัตติผลสำเร็จเป็นพระโสดาบัน เพราะเหตุที่มีจิตไม่เป็นสมาธิเนื่องจากคิดถึงพราหมณ์พาวรีผู้เป็นทั้งลุงทั้งอาจารย์ว่าไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมเทศนาอันไพเราะอย่างนี้ หลังจากนั้น โมฆราชมาณพพร้อมทั้งมาณพ ๑๕ คนและบริวารได้ทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ตรัสอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วย พระพุทธองค์ดำรัสว่า “พวกเธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมวินัยเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด”

ผลงานเผยแผ่พระพุทธศาสนา :

ครั้งได้รับการอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว พระอรหันต์ทั้งหมดได้ปลีกตัวจาริกไปประกาศพระศาสนาตามอริยาคัยของตน ส่วนท่านพระปิณฑะได้ทูลลาพระพุทธองค์กลับไปแจ้งข่าวแก่พราหมณ์พาวรีแล้วแสดงธรรมเทศนาโสฬสปัญหาให้ฟัง พอจบโสฬสปัญหา พราหมณ์พาวรีได้สำเร็จอนาคามีผล ภายหลังท่านพระปิณฑะได้รับฟังพระพุทธโอวาทก็ได้สำเร็จอหัตถผล

กล่าวเฉพาะพระโมฆราชเถระ เพราะมีร่างกายเป็นแผลที่รักษาไม่หาย จึงไม่ประสงค์ที่จะเข้าอยู่ในเสนาสนะของสงฆ์ซึ่งจะเป็นเหตุให้ภิกษุที่ยังเป็นปุถุชนเกิดอกุศลจิตได้ ดังนั้น ท่านจึงปลีกตัวไปอยู่ตามโคนไม้หรือไม้ที่แข็งแรง เทียวแสวงหาเก็บผ้าตามกองขยะมาเย็บซ่อมทำเป็นไตรจีวรนุ่งห่ม ซึ่งวัตรปฏิบัติของท่านเช่นนี้นำมาซึ่งความเลื่อมใสของพวกบุคคลประเภทอุชฌาสัย คือผู้ศรัทธานิยมหนักไปในทางดำเนินชีวิตปอนๆ นับว่าท่านได้เป็นพระเถระผู้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยอุบายปฏิบัติ ทั้งในขณะที่ท่านดำรงชีวิตอยู่และเป็นปฏิปธานุคติ (ถือเป็นแบบอย่าง) ของอนุชนพุทธบริษัทที่เกิดมาภายหลังเมื่อท่านปรินิพพานแล้ว

ตำแหน่งเอตทัคคะ :

ในจำนวนพระอรหันต์ทั้ง ๑๖ องค์ที่เคยเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ท่านเป็นพระเถระองค์เดียวที่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ โดยเหตุที่เป็นเป็นผู้ยินดีในการนุ่งห่มจีวรเศร้าหมอง ฉะนั้น จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่าเป็นผู้เลิศกว่าพวกภิกษุสาวก ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

เรคาถาธรรมภาษิต :

ในคัมภีร์อุปทาน ท่านได้กล่าวบุประวัติของตนไว้เป็นธรรมภาษิต ความว่า

ในภัทรกัปนี้ เรามีจิตเลื่อมใสเลื่อมใสบูชาพระอุปัชฌาย์ผู้มียศให้อิหมั่นหน้าด้วยบิณฑบาต เพราะเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่และเพราะการตั้งเจตจำนงไว้ เราละร่างมนุษย์แล้วได้เข้าถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อถึงภพสุดท้าย ได้บังเกิดในตระกูลกษัตริย์ เมื่อพระชนกล่วงไปก็ได้เป็นพระมหาราชชา เราถูกโรคเรื้อนครอบงำ กลางคืนก็ไม่ได้มีความสุข เพราะสุขที่เกิดจากความเป็นพระเจ้าแผ่นดินหาประโยชน์มิได้ ฉะนั้นเราจึงชื่อว่าโมฆราช

เราเห็นโทษของร่างกายจึงได้บวชเป็นบรรพชิต มอบตัวเป็นศิษย์ของพรหมณ์ พาวรีผู้ประเสริฐ เราเข้าไปเฝ้าพระผู้นำนรชนพร้อมด้วยบริวารเป็นอันมาก ได้ทูลถามปัญหาอันละเอียดลึกซึ้งกะพระองค์ผู้มีวาระอันประเสริฐ ...

เราเป็นผู้ไม่มีผมและหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์เป็นภิกษุพร้อมกับเวลาจบพระคาถา เราเป็นผู้ถูกรอคืบตบเนียน ถูกเขาวักกล่าวว้าวินิจฉัยว่าเสียหายเสียเลย จึงไม่ได้อยู่ในวิหารของสงฆ์

เรานำเอาผ้ามาจากกองขยะ ป่าช้า และหนทางแล้วทำผ้าสังฆาฏิด้วยผ้าเหล่านี้ ทรงจีวรที่เศร้าหมอง พระผู้นำอย่างพิเศษผู้เป็นนายแพทย์ใหญ่ (พระพุทธเจ้า) ทรงพอพระทัยในคุณชื่อนั้นของเรา จึงทรงตั้งเราไว้ในตำแหน่งภิกษุผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ฝ่ายที่ทรงจีวรเศร้าหมอง เราสิ้นบุญและบาปหายโรคทุกอย่าง ไม่มีอาสวะ ดับสนิทเหมือนเปลวไฟที่หมดเชื้อ เราเผากิเลสทั้งหลายแล้ว

ปรีณิพพาน :

ครั้งดำรงอายุสังขารดำเนินลูบปฏิทาเป็นแบบอย่างอันเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว พระโมฆราชเถระก็ดับขันธปรีณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ลีลาพลี้นชาติดุจประทีปสิ้นเชื้อดับไปฉะนั้น

จบ ประวัติพระมหาสาวกผู้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์

ประวัติย่อ

พระมหาสาวกผู้ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๓๕ องค์

๑. ประวัติพระวัปปเถระ (๔๒)

พระวัปปเถระ เป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ เกิดในวรรณะพราหมณ์ เป็นบุตรพราหมณ์ในกรุงกบิลพัสดุ์ โดยบิดาเป็นผู้หนึ่งในจำนวนพราหมณ์ ๔ คนที่ทำนายลักษณะของพระมหาบุรุษสิทธิ์ตถราชกุมารเป็น ๒ ประการ และกลับมาสั่งบุตรชายไว้ว่า “ถ้าเจ้าชายสิทธิ์ตถะเสด็จออกผนวช เจ้าจงบวชตาม” เพราะหมัดหวังที่จะมีชีวิตรอดอยู่ทันพระมหาบุรุษสิทธิ์ตถราชกุมารเสด็จออกผนวช วัปปมาณพรับคำสั่งของพราหมณ์ผู้เป็นบิดาด้วยความเคารพ เมื่อโกณฑัญญพราหมณ์ซึ่งได้ทราบข่าวว่าพระมหาบุรุษเสด็จออกผนวชมาชักชวน จึงตกลงใจออกบวชเป็นฤๅษีปรณนิบัติพระมหาบุรุษสิทธิ์ตถราชกุมาร (ข้อมูลประวัติต่อไป ฟังศึกษาเทียบเคียงกับประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ)

ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อได้ฟังปกิณณกเทศนาจากพระพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน และทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมา ได้ฟังอนัตตลักขณสูตร โดยตั้งจิตพิจารณาตามกระแสพระธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้น ท่านได้ทำหน้าที่ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกก่อตั้งพระพุทธศาสนา ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๒. ประวัติพระภัททิยเถระ (๔๓)

พระภัททิยเถระ เป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นบุตรพราหมณ์ผู้หนึ่งในจำนวนพราหมณ์ ๔ คน ที่ทำนายลักษณะของพระมหาบุรุษเป็น ๒ ประการ โดยบิดาของตนสั่งไว้เหมือนกับวัปปมาณพ จึงตกลงใจออกบวชเป็นฤๅษีปรณนิบัติพระมหาบุรุษ (ข้อมูลประวัติต่อไป ฟังศึกษาเทียบเคียงกับประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ)

ในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อได้ฟังปกิณณกเทศนาจากพระพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน และทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมา ได้ฟังอนัตตลักขณสูตร โดยตั้งจิตพิจารณาตามกระแสพระธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้น ท่านได้ทำหน้าที่ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกก่อตั้งพระพุทธศาสนา ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓. ประวัติพระมหานามเถระ (๔๔)

พระมหานามเถระ เป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นบุตรของพราหมณ์ผู้หนึ่งในจำนวนพราหมณ์ ๘ คน โดยบิดาของตนสั่งไว้เหมือนกับภัททियมาณพ จึงได้ออกบวชพร้อมกัน ๕ คน (ข้อมูลประวัติต่อไป เหมือนกับประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ)

ในวันแรม ๓ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อได้ฟังปกิณณกเทศนาจากพระพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน และทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมา ได้ฟังอนัตตลักขณสูตร โดยตั้งจิตพิจารณาตามกระแสพระธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้น ท่านได้ทำหน้าที่ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรกก่อตั้งพระพุทธศาสนา ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๔. ประวัติพระอัสสชิเถระ (๔๕)

พระอัสสชิเถระ เป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ณ กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นบุตรของพราหมณ์ผู้หนึ่งในจำนวนพราหมณ์ ๘ คน ที่ทำนายลักษณะของพระมหาบุรุษสิทธิ์ัตถราชากุมาร เป็น ๒ ประการ โดยได้รับคำบอกเล่าจากบิดาและเกิดความเลื่อมใสในพระมหาบุรุษเช่นเดียวกับมหานามมาณพ จึงออกบวชพร้อมกันทั้ง ๕ คน มีโกณฑัญญพราหมณ์เป็นหัวหน้า (ประวัติต่อไป ฟังศึกษาเทียบเคียงกับประวัติพระอัญญาโกณฑัญญเถระ)

ในวันแรม ๔ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อได้ฟังปกิณณกเทศนาจากพระพุทธองค์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน และทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ก็ทรงประทานการอุปสมบทให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมา ได้ฟังอนัตตลักขณสูตร โดยตั้งจิตพิจารณาตามกระแสพระธรรม ก็ได้บรรลุอรหัตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้น ท่านได้ทำหน้าที่ช่วยพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระยะเริ่มแรก แม้จะไม่ได้รับยกย่องในตำแหน่งเอตทัคคะ เพราะท่านมิได้ตั้งจิตปรารถนาไว้ แต่ผลงานการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่าน ก็เป็นที่ประจักษ์แก่อนุชนพุทธบริษัท โดยท่านได้รับยกย่องเป็นพิเศษว่าเป็นผู้สร้างรวมกิริยาอาการเรียบร้อยดีงามที่น่าเลื่อมใส มีความเฉลียวฉลาด รู้จักประมาณตน ไม่โอ้อวด ซึ่งปฏิปทาอันเป็นคุณสมบัติของท่านส่วนนี้นับเป็นวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จอย่างยิ่งใหญ่ กล่าวคือ ครั้งหนึ่ง เมื่อท่านเดินทางไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่เวฬุวันมหาวิหาร เช้าวันหนึ่ง ได้เข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ อุปติสสปริพาชก ได้เห็นกิริยา

มารยาทการเดินอย่างสำรวมของท่าน ก็เกิดความเลื่อมใส จึงขอให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง ท่านไม่
โอ้อวด แต่ถ่อมตนกล่าวว่า “ท่าน เรบวชได้ไม่นาน เพิ่งมาสู่พระธรรมวินัยนี้ ไม่สามารถแสดง
ธรรมโดยพิสดารได้ เราจักกล่าวโดยย่อพอได้ความ” แล้วท่านก็แสดงว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ
พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งเหตุของธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมี
ปกติตรัสอย่างนี้” อุปติสสปริพาชกได้ฟังก็ได้ดวงตาเห็นธรรมพร้อมทั้งโกธิตมาณพชัชฌวนกันเข้ามา
บวชและสำเร็จเป็นพระอรหันต์ผู้เป็นพระอัครสาวกนามอุโฆษว่ พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ

จึงนับว่าท่านได้เป็นพระอาจารย์รูปแรกของพระพระสารีบุตรเถระ เมื่อดำรงอายุสังขารอยู่เผย
แผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๕. ประวัติพระยสเถระ (๔๖)

พระยสเถระ เกิดที่เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ในวาระณะแพศย์ตระกูลเศรษฐี มีชีวิตฆราวาส
ที่สมบูรณ์เพียงพร้อมด้วยกามสุขทุกประการ โดยอยู่ในปราสาท ๓ ถดู มาตั้งแต่อายุย่างเข้าวัยหนุ่ม
คือ เมื่อถึงฤดูหนาว ก็อยู่ปราสาทสำหรับฤดูหนาว เมื่อถึงฤดูร้อน ก็อยู่ปราสาทสำหรับฤดูร้อน
เมื่อถึงฤดูฝน ก็อยู่ปราสาทสำหรับฤดูฝน ได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุในพรรษาแรกที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้
โดยออกบวชหลังพระปัจจุวัคคีย์ไม่นาน ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันนั่นเอง

มีประวัติกล่าวถึงเหตุที่บวช คือ คืนหนึ่งในฤดูฝน ขณะอยู่ที่ปราสาทประจำฤดูนั้น มีสตรี
สวยๆ ชับกลุ่มประโคมดนตรี ท่านหลับไปตื่นขึ้นมาในยามดึก มองเห็นกิริยาของสตรีที่กำลัง
หลับเป็นเหมือนซากศพที่ตั้งอยู่ในป่าช้า ก็เกิดความเบื่อหน่าย จึงเปล่งอุทานว่า “ที่นี่วุ่นวายหนอ
ที่นี่ขัดข้องหนอ” ท่านเปล่งอุทานกับตัวเองพลางสวมรองเท้าแล้วก็เดินลงจากปราสาทตรงไปยัง
ประตูใหญ่แล้วเลยออกไปยังทางที่มุ่งสู่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

เวลานั้น พระพุทธองค์เสด็จจงกรมอยู่ ณ ที่กลางแจ้ง ได้ทอดพระเนตรเห็นยสกุลบุตรกำลัง
เดินทางมาแต่ไกล ทรงทราบถึงสาเหตุการมาของเขาด้วยพระพุทธจักขุ จึงเสด็จลงจากที่จงกรม
ประทับนั่งตรัสตอบว่า “ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง เข็ญมาที่นี่เกิด เราจะแสดงธรรมแก่เธอ”
ยสกุลบุตรฟังเช่นนั้น เกิดความสะดุดใจ หยุดชะงักรีบถอยรองเท้าแล้วตรงเข้าไปเฝ้าทันที

พระพุทธองค์จึงทรงแสดงอนุพุพิทถา ๕ อย่าง คือ ทรงพรรณนาทาน ศีล สวรรค์ โทษ
ของกาม และอนิสงส์ของการออกจากกาม เพื่อฟอกจิตของเขาให้พร้อมที่จะรับฟังพระธรรมเทศนา
ชั้นสูง แล้วทรงแสดงอริยสัง ๔ ประการ เมื่อจบพระธรรมเทศนา ยสกุลบุตรก็ได้ดวงตาเห็นธรรม
สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ภายหลังเมื่อเศรษฐีผู้เป็นบิดามาตาม โดยพระพุทธองค์ทรงทำอิทธากิสังขาร
คือการบันดาลมิให้เห็นด้วยพระฤทธิ เพื่อไม่ให้เศรษฐีได้เห็นบุตรชายของตนที่นั่งอยู่ ณ ที่นั้น

ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระองค์แสดงแก่บิดา ก็ส่งกระแสจิตพิจารณาภูมิธรรมไปตามพระธรรมเทศนา ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ เมื่อบิดาได้ดวงตาเห็นธรรมแสดงตนเป็นอุบาสกแล้วกลับไป จึงทูลขอบวช พระองค์ก็ทรงประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทาด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เถิด” เมื่อจบพระดำรัส ท่านก็ได้เป็นสำเร็จเพศเป็นภิกษุ

แม้ท่านจะบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกับพระปัญจวัคคีย์ แต่ก็มีข้อสังเกต คือ ท่านได้บรรลุอรหัตตผลก่อนบวช ไม่ต้องบำเพ็ญเพียรเพื่อละกิเลสอีกต่อไป ดังนั้น พระพุทธองค์จึงไม่ตรัสไว้ในตอนท้ายว่า “เพื่อทำทุกข์ให้สิ้นไปโดยชอบ” อย่างที่ตรัสแก่พระปัญจวัคคีย์

รุ่งเช้า พระพุทธองค์เสด็จไปฉันภัตตาหารที่บ้านโยมบิดามารดาของท่าน แล้วได้ทรงแสดงอนุปพุททิกถาและอริยสัจ ๔ โปรตมารดาและภรรยาของท่านให้ได้บรรลุโสดาปัตติผล ท่านได้ตามเสด็จไปด้วย จึงนับว่าบิดาของท่านได้เป็นอุบาสกคนแรกในพระพุทธศาสนา ส่วนมารดาและภรรยาของท่านได้เป็นอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนาเช่นกัน

ท่านอยู่ในคณะพระธรรมจาริก (ธรรมทูต) รุ่นแรกที่พระพุทธองค์ทรงส่งไปประกาศพระศาสนา ถือได้ว่าท่านเป็นพระมหาสาวกที่สำคัญรูปหนึ่งของพระพุทธองค์ ในฐานะที่การออกบวชของท่าน นอกจากจะทำให้บิดามารดาและภรรยาของท่านได้เป็นอุบาสกอุบาสิกาคนแรกในพระพุทธศาสนาแล้ว ยังเป็นเหตุจูงใจให้บุตรเศรษฐีคนอื่นๆ อีก ๕๔ คน ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของท่านออกบวชตามและได้บรรลุอรหัตตผล ซึ่งต่อมาได้รวมอยู่ในคณะพระธรรมจาริกรุ่นแรกด้วย พระพุทธองค์มีได้ทรงแต่งตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะใดๆ ทั้งนี้เพราะท่านมิได้ตั้งจิตปรารถนาตำแหน่งเอตทัคคะ เมื่อดำรงอายุสังขารเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาลแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน

๖. ประวัติพระวิมลเถระ (๔๗)

พระวิมลเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระสหายของพระยสะ เกิดในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ได้ทราบข่าวว่าสหายยสะออกบวช จึงคิดว่าพระธรรมวินัยที่สหายยสะออกบวชคงจะไม่เลวทราม คงประเสริฐอำนาจประโยชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ เมื่อคิดดังนั้นแล้วจึงไปชวนสหายอีก ๓ คน คือ สุพาหุ ปุณณชิ ภัททิย พากันไปหาพระยสะ

พระยสะได้พาเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ หลังจากกราบทูลให้ทรงทราบถึงประวัติส่วนตัวของแต่ละท่านแล้ว ได้ทูลขอให้พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมให้ฟัง พระพุทธองค์ทรงตรวจดูอุปนิสัยแล้วจึงทรงแสดงอนุปพุททิกถาและอริยสัจ ๔ โปรต เมื่อจบพระธรรมเทศนา ท่านก็ได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระโสดาบัน

ครั้นแล้วได้ทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลังจากบวชแล้ว พระพุทธองค์ยังคงทรงแสดงธรรมโปรดอยู่เรื่อยๆ ไม่ช้าไม่นาน ท่านก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการส่งไปประกาศพระศาสนาคราวแรก ยังกุลบุตรให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๗. ประวัติพระสุพาหุเถระ (๔๘)

พระสุพาหุเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระสหายของพระยสะ เกิดในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ได้ทราบข่าวว่าสหายยสะออกบวช จึงคิดว่าพระธรรมวินัยที่สหายยสะออกบวช คงจะไม่เลวทราม คงประเสริฐอำนวยการประโชชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ คิดดังนั้นแล้ว จึงไปชวนสหายอีก ๓ คน คือ วิมล ปุณณชิ ควัมปติ พวกกันไปหาพระยสะ (การเข้ามาบวช การบรรลุธรรม และการเผยแผ่ธรรม พึงเทียบเคียงกับประวัติของพระวิมลเถระ) เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๘. ประวัติพระปุณณชิเถระ (๔๙)

พระปุณณชิเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระสหายของพระยสะ เกิดในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ได้ทราบข่าวว่าสหายยสะออกบวช จึงคิดว่าพระธรรมวินัยที่สหายยสะออกบวชคงจะไม่เลวทราม คงประเสริฐอำนวยการประโชชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ คิดดังนั้นแล้วจึงไปชวนสหายอีก ๓ คน คือ วิมล สุพาหุ ควัมปติ พวกกันไปหาพระยสะ (การเข้ามาบวช การบรรลุธรรม และการเผยแผ่ธรรม พึงเทียบเคียงกับประวัติของพระวิมลเถระ) เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๙. ประวัติพระควัมปติเถระ (๕๐)

พระควัมปติเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระสหายของพระยสะ เกิดในวรรณะแพศย์ เป็นบุตรของเศรษฐีในเมืองพาราณสี ได้ทราบข่าวว่าสหายยสะออกบวช จึงคิดว่าพระธรรมวินัยที่สหายยสะออกบวชคงจะไม่เลวทราม คงประเสริฐอำนวยการประโชชน์แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติ คิดดังนั้นแล้วจึงไปชวนสหายอีก ๓ คน คือ วิมล สุพาหุ ปุณณชิ พวกกันไปหาพระยสะ (การเข้ามาบวชและการบรรลุธรรม พึงเทียบเคียงกับประวัติของพระวิมลเถระ)

คราวหนึ่ง ท่านได้จำพรรษาอยู่ ณ ป่าอัญชนวัน เมืองสาเกต พร้อมกับพระพุทธองค์และพระภิกษุสามเณรจำนวนมาก ปรากฏว่าเสนาสนะเครื่องอยู่อาศัยไม่พอ พระภิกษุสามเณรที่ไม่ได้

อาสนะ ต้องพากันไปจำวัดตามหาดทรายชายฝั่งแม่น้ำสรภู ซึ่งอยู่ใกล้ๆ วิหาร ตกเที่ยงคืน ฝนตก น้ำหลาก พระภิกษุสามเณรต้องหนีน้ำกัน ความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงทรงให้พระควัมปตีไปใช้ฤทธิ์กันสายน้ำ ท่านไปตามพุทธบัญชาแล้วใช้พลังฤทธิ์กันสายน้ำ อยู่มาวันหนึ่ง ท่านกำลังแสดงธรรมให้เทวดาฟัง พระพุทธองค์ทอดพระเนตรเห็น จึงตรัสสรรเสริญว่าเทวดาและมนุษย์ต่างพากันนอบน้อมพระควัมปตี

ท่านเป็นผู้หนึ่งที่ได้รับการส่งไปประกาศพระศาสนาคราวแรก ยังก่อกวนจำนวนมากให้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๑๐. ประวัติพระนทีกัสสปเถระ (๕๑)

พระนทีกัสสปเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระขุฎติสามพี่น้อง เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร เป็นน้องชายของ พระอุรุเวลกัสสปะ มีน้องชายคนหนึ่งชื่อ คยากัสสปะ เดิมเรียกกันว่า กัสสปะ ตามโคตรทั้งสามพี่น้อง

เหตุที่ได้ชื่อ นทีกัสสปะ เพราะเมื่อบวชเป็นขุฎติตั้งอาศรมอยู่ตรงที่โค้งที่แม่น้ำบรรจบกัน (นที แปลว่า แม่น้ำ) ครั้นเห็นผม ชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาไฟของขุฎติพี่ชายพร้อมด้วยบริวารลอยน้ำมาแล้วจำได้ จึงพร้อมด้วยบริวาร ๓๐๐ คน เดินทางมาหาอุรุเวลกัสสปะ เพราะเกรงว่าพี่ชายอาจจะได้รับอันตรายจากภัยพิบัติบางอย่าง แต่ครั้งได้มาเห็นพี่ชายพร้อมด้วยบริวารบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา จึงสอบถาม ได้ทราบความว่าพหุมาจรย (หลักความประพฤติ) นี้ประเสริฐ จึงพร้อมด้วยบริวารพร้อมใจกันปลงผมแล้วนำไปลอยลงในแม่น้ำพร้อมด้วยชฎา เครื่องบริขาร และเครื่องบูชาไฟ จากนั้น ได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ทรงบวชให้ทุกท่านตามที่ทูลขอด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกันกับพระพี่ชายและบริวาร

ต่อมา ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนา อาทิตตปริยายสูตร ที่ตำบลกยาสิสะ ก็บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้น ท่านได้ช่วยทำกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๑๑. ประวัติพระคยากัสสปเถระ (๕๒)

พระคยากัสสปเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระขุฎติสามพี่น้อง เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัสสปโคตร เป็นน้องชายของพระอุรุเวลกัสสปะ และพระนทีกัสสปะ เดิมเรียกกันว่า กัสสปะ ตามโคตรทั้งสามพี่น้อง

เหตุที่ได้ชื่อ **คยาก็สปะ** เพราะเมื่อบวชเป็นชฎิลตั้งอาศรมอยู่ที่คยาสิสประเทศ หรือที่หัวคิ่งแม่น้ำคยาตอนใต้อาศรมของพี่ชายทั้งสอง มีบริวาร ๒๐๐ คน ได้เห็นบริวารของพี่ชายลอยน้ำมาล้าคัญว่าอันตรายคงเกิดแก่พี่ชายทั้งสอง จึงพร้อมด้วยบริวารพากันรีบมา เมื่อเห็นพี่ชายทั้งสองพร้อมกับบริวารถือเพศเป็นบรรพชิต ถามได้ความว่าพรหมจรรย์นี้ประเสริฐ จึงพากันลอบบริวารของตนเสียพร้อมกับบริวารทูลขอบวชและได้รับการบวชด้วยวิธีเอธิกขุอุปสัมปทาเช่นเดียวกันพระพี่ชายทั้งสอง เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนา อาทิตตปริยายสูตร พร้อมกับพระพี่ชายทั้งสองและบริวาร ก็บรรลอรหัตตผล หลังจากนั้น ท่านได้ช่วยทำกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๑๒.- ๒๖. ประวัติพระสาวกในกลุ่มโสฬสมาณพ (๕๓-๖๗)

พระสาวกในกลุ่มโสฬสมาณพ ได้แก่พระสาวกที่เป็นภิกษุหนุ่ม จำนวน ๑๖ รูป ที่ออกบวชเป็นฤๅษีศิษย์ของฤๅษีพาวรีมาก่อน แล้วถูกส่งไปทูลถามปัญหาทดสอบพุทธภูมิกับพระพุทธองค์ ซึ่งมีนามปรากฏตามลำดับการทูลถามปัญหา คือ (๑) พระอชิตะ (๒) พระติสสเมตเตยยะ (๓) พระปุลณกะ (๔) พระเมตตกุ (๕) พระโธตกะ (๖) พระอุปสีวะ (๗) พระนันทะ (๘) พระเหมกะ (๙) พระโตเทยยะ (๑๐) พระกัปปะ (๑๑) พระชตุกัณเณ (๑๒) พระภัทราวุธ (๑๓) พระอุทยะ (๑๔) พระโปสาละ (๑๕) พระโมฆราช (๑๖) พระปิงคิยะ

พระสาวกในกลุ่มโสฬสมาณพนี้ มี พระโมฆราชเถระ เพียงรูปเดียวเป็นผู้ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงจิตรเศร้าหมอง ซึ่งได้นำเสนอประวัติของท่านไว้แล้วในตอนว่าด้วย ประวัติของพระมหาสาวกผู้ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๔๑ องค์ ในที่นี้ จึงนำเสนอประวัติของพระเถระ ๑๕ รูปที่เหลือ โดยกล่าวรวมไปทั้งหมด เรียงลำดับต่อจากลำดับประวัติพระมหาสาวกที่กล่าวมาแล้ว ดังนี้

๑๒. ประวัติพระอชิตเถระ (๕๓)	๑๓. ประวัติพระติสสเมตเตยยเถระ (๕๔)
๑๔. ประวัติพระปุลณกเถระ (๕๕)	๑๕. ประวัติพระเมตตกุเถระ (๕๖)
๑๖. ประวัติพระโธตกเถระ (๕๗)	๑๗. ประวัติพระอุปสีวะเถระ (๕๘)
๑๘. ประวัติพระนันทเถระ (๕๙)	๑๘. ประวัติพระเหมกเถระ (๖๐)
๑๙. ประวัติพระโตเทยยเถระ (๖๑)	๑๙. ประวัติพระกัปปเถระ (๖๑)
๒๐. ประวัติพระชตุกัณเณเถระ (๖๒)	๒๐. ประวัติพระภัทราวุธเถระ (๖๒)
๒๑. ประวัติพระอุทยเถระ (๖๓)	๒๑. ประวัติพระโปสาลเถระ (๖๓)
๒๒. ประวัติพระชตุกัณเณเถระ (๖๓)	๒๒. ประวัติพระกัปปเถระ (๖๒)
๒๓. ประวัติพระชตุกัณเณเถระ (๖๓)	๒๓. ประวัติพระภัทราวุธเถระ (๖๔)
๒๔. ประวัติพระอุทยเถระ (๖๕)	๒๔. ประวัติพระโปสาลเถระ (๖๖)
๒๕. ประวัติพระปิงคิยเถระ (๖๗)	

พระมหาสาวกทั้ง ๑๕ รูปนี้ เกิดที่กรุงสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ แต่ละท่านเมื่อเจริญวัยได้ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักของ ฤๅษีพาวรีผู้เป็นบุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งเบื่อนายขรรยาวาสวิสัยขอลาออกจากตำแหน่งบุโรหิตบวชเป็นฤๅษี ประพฤติพรตตามลัทธิพราหมณ์ตั้งอาศรมอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ณ พรหมแดนแห่งแคว้นอัสสะกะและแคว้นมละตอกัน โดยเป็นอาจารย์ใหญ่บอกไตรเพทแก่หมู่ศิษย์จำนวนมาก

มาณพทั้ง ๑๖ คน (รวมทั้งโมฆราชมาณพ) ได้ออกบวชและอยู่ศึกษาศิลปวิทยาในสำนักฤๅษีพาวรีนั้น ต่อมา ท่านอาจารย์พาวรีได้ทราบข่าวว่า พระลัทธิตถกุมารเสด็จออกบรรพชา ได้ปฏิญาณพระองค์ว่าเป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ ก็คิดหลงใหลใคร่จะสอบสวนให้ได้ความจริง จึงเรียกมาณพทั้ง ๑๖ คน มาผูกปัญหาให้คนละหมวดๆ เพื่อให้ไปกราบทูลถามเป็นการทดลองดู

มาณพทั้ง ๑๖ มีชิตมาณพเป็นหัวหน้าพร้อมทั้งบริวาร จึงลาอาจารย์พาวรีแล้วพากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่ป่าสาณเจดีย์ แคว้นมคธ กราบทูลขอโอกาสถามปัญหาคนละหมวดๆ

ครั้นพระบรมศาสดา ทรงพยากรณ์โสฬสปัญหาจบลง มาณพ ๑๕ คนแรกพร้อมทั้งบริวารได้สำเร็จอรหัตตผล ส่วนปิงคิยมาณพ ได้สำเร็จโสดาปัตติผล เพราะเหตุที่ตนมีจิตไม่เป็นสมาธิเนื่องจากคิดถึงพราหมณ์พาวรีผู้เป็นทั้งลุงทั้งอาจารย์ว่าไม่มีโอกาสได้ฟังธรรมเทศนาอันไพเราะอย่างนี้ แล้วทั้งหมดจึงทูลขออุปสมบทกะพระพุทธองค์โดยตรง ครั้นได้รับอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้ว ท่านพระปิงคิยะได้ทูลลาพระบรมศาสดากลับไปแจ้งข่าวแก่พราหมณ์พาวรี แล้วแสดงธรรมเทศนาโสฬสปัญหาให้ฟัง พอจบลง พราหมณ์พาวรีได้สำเร็จจอนาคามีผล ภายหลังท่านพระปิงคิยะได้สดับพระพุทธโอวาทที่ทรงสั่งสอนก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

พระปิงคิยเถระเป็นพระสาวกรูปแรกที่นำพระพุทธศาสนาเข้าไปเผยแผ่ถึงฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ซึ่งเป็นดินแดนตอนใต้ของอินเดีย นอกจากพระปิงคิยเถระแล้ว พระมหาสาวกรูปอื่นๆ ในกลุ่มพระโสฬสมาณพนี้ก็ได้อุปสมบทตามสมควรแก่หน้าที่ เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพานไปทั้งหมด

๒๗. ประวัติพระภคอุเถระ (๖๘)

พระอุเถระ (บางแห่งใช้ว่า ภคอุ) เป็นหนึ่งในกลุ่มพระเจ้าชายศากยะ เกิดในวรรณะกษัตริย์ศากยราชสกุล ในกรุงกบิลพัสดุ์ ออกบวชในคราวเดียวกันกับ เจ้าชายภัททิสะ เจ้าชายอนูรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายกิมพิละ และ อุบาลีช่างกัลบกประจำพระองค์ พร้อมทั้ง เจ้าชายเทวทัตแห่งโกถิยวงศ์ โดยพร้อมกันไปเฝ้าพระพุทธองค์ที่ อนุปิยอัมวัน นิคมของพวกมัลละ แล้วทูลขอบวช โดยให้อุบาลีบวชก่อน (รालะเถียดอื่นๆ ฟังดูประวัติพระอุบาลีเถระประกอบ)

ครั้นบวชแล้วไม่นาน ท่านได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในเวลาใกล้เคียงกันกับ พระกิมพิลเถระ โดยในวันที่จะบรรลุอรหัตตผลนั้น ท่านปฏิบัติธรรมอยู่ตามลำพัง ขณะปฏิบัติธรรม อยู่ นั้น ท่านถูกความง่วงครอบงำ จึงลุกออกจากเสนาสนะเดินไปยังที่จงกรม เกิดพลาดหกล้มลง คลุกฝุ่นบนพื้นดิน ไกลบ้านได้ขึ้นที่จงกรม ท่านไม่ทอดยถุยกขึ้นปิดฝุ่นแล้ว เดินไปขึ้นที่จงกรมนั้น ก่อนเดินจงกรม ท่านได้ยื่นชมความง่วงจนจิตเป็นสมาธิแล้วจึงออกเดินจงกรม ขณะเดินจงกรมอยู่ นั้น ท่านเจริญวิปัสสนากำหนดเอาอาการเคลื่อนไหวอริยาบถเป็นอารมณ์ ได้เกิดวิปัสสนาญาณเห็น โทษแห่งสังขารนามรูปร่างอย่างแจ่มชัด จึงเกิดความเบื่อหน่ายคลายความยึดถือ ได้บรรลุอรหัตตผล สำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้วได้ช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ เมื่อ ดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๒๘. ประวัติพระกิมพิลเถระ (๖๕)

พระกิมพิลเถระ เป็นหนึ่งในกลุ่มพระเจ้าชายศากยะ เกิดวาระณะกษัตริย์ ศากยราชสกุล ใน กรุงกบิลพัสดุ์ ออกบวช ณ อนุปิยอัมพวัน ในคราวเดียวกันกับเจ้าชายศายะมีเจ้าชายภัททิยะเป็นต้น (ดังกล่าวในประวัติพระภคอุเถระ) ครั้นบวชแล้ว ก็ไม่ประมาท หมั่นบำเพ็ญวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในเวลาใกล้เคียงกันกับพระภคอุเถระ

หลังจากสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ท่านได้ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ และได้เคยทูลถามถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่นานเมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้ว ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสตอบว่า เป็นเพราะพุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาไม่เคารพ ไม่เชื่อฟังในพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในการศึกษา ในความไม่ประมาท และในการ ปฏิสันถาร เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ท่านก็ดับขันธปรินิพพาน

๒๙. ประวัติพระมหาอุทายีเถระ (๗๐)

พระมหาอุทายีเถระ เกิดในวาระณะพราหมณ์ ในกรุงกบิลพัสดุ์ รับราชการในตำแหน่ง บุโรหิตของพระเจ้าสุทโธทนะ ออกบวชเมื่อคราวที่พระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์เป็นครั้งแรกเพื่อ โปรดพระประยูรญาติ โดยท่านได้เห็นพระพุทธองค์ทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยการทำให้ ฝนไปกษพรพรตกลงมาเพื่อให้พระประยูรญาติเหล่านั้นคลายทิวิมานะแล้วก็เลื่อมใสในพุทธานุกาภาพ ดังนั้น เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสม จึงเข้าเฝ้าทูลขอบวช ครั้นบวชแล้วก็ได้เจริญวิปัสสนาตามแนว มฤปณทิกสูตรที่ได้ฟังมาก่อนบวช ไม่นานก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่โฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี แคว้นวังสะ ท่านได้แสดงธรรมแก่พุทธบริษัทฝ่ายคฤหัสถ์จำนวนมาก พระอานนทเถระเห็นพวกคฤหัสถ์ตั้งใจฟังธรรมที่ท่านแสดง จึงนำความไปกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ เป็นเหตุให้พระพุทธองค์ได้ตรัสองค์แห่งธรรมกถึก ๕ ประการไว้ว่า

“อานนท์ การแสดงธรรมแก่ผู้อื่นมิใช่ทำได้ง่าย อันภิกษุผู้จะแสดงธรรมแก่ผู้อื่นพึงตั้งธรรม ๕ ประการไว้ภายในแล้ว จึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่น คือ ภิกษุพึงแสดงธรรมแก่ผู้อื่นด้วยตั้งใจว่า เราจักแสดงธรรมไปโดยลำดับ เราจักแสดงธรรมอ้างเหตุผล เราจักแสดงธรรมอาศัยความเอ็นดู เราจักเป็นผู้ไม่เพ่งอามิสแสดงธรรม เราจักไม่แสดงธรรมกระทบตนและผู้อื่น”

จากหลักฐานในอุทายีสุตระ อังคุตตรนิกาย ปัญจนิบาต (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒) นี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า ท่านเป็นผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถในการแสดงธรรมเป็นอย่างดี ซึ่งท่านก็อาศัยความสามารถด้านนี้ช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๐. ประวัติพระอุปัชฌายเถระ (๗๑)

พระอุปัชฌายเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี ในวรรณะพราหมณ์ เจริญวัยแล้วศึกษาจบไตรเพท ออกบวชเพราะความเลื่อมใสในพุทธานุภาพที่ท่านได้เห็นในครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จไปยังพระนครสาวัตถี เพื่อทรงรับการมอบถวายวัดพระเชตุวันมหาวิหารเป็นสังฆารามจากอนาถปิณฑิกเศรษฐี ซึ่งเดินทางไปค้าขายที่กรุงราชคฤห์ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ณ ป่าสีตวัน ฟังธรรมแล้วได้บรรลุโสดาปัตติผล จึงทูลนิมนต์ให้พระพุทธองค์เสด็จมาประทับ ณ พระนครสาวัตถีบ้าง โดยตนจะสร้างที่ประทับถวาย เมื่อถึงวันถวาย พระพุทธองค์เสด็จเข้าไปโดยมีพระสาวกเดินแถวตามเสด็จ ขณะที่เสด็จเข้าไปนั้น ทรงเปล่งพระฉัพพรรณรังสีสวยงามเรืองรองไปทั่วบริเวณ ท่านเห็นแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงทูลขอบวช เมื่อบวชแล้ว ก็ไม่ประมาท หมั่นบำเพ็ญเพียรในสมณวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้น ท่านก็ได้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควร

มีหลักฐานปรากฏในสังยุตตนิกาย มหาวารวรรค (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙) ว่า ท่านกับพระสารีบุตรเถระ พักอยู่ที่วัดโฆสิตาราม เขตกรุงโกสัมพี ในเวลาเย็นวันหนึ่ง ได้นั่งสนทนาธรรมกันว่าด้วยโพชฌงค์ ๗ ประการ โดยพระสารีบุตรเถระปรารภเป็นเชิงถามขึ้นว่า “ท่านอุปัชฌาย ท่านรู้ไหมว่า โพชฌงค์ ๗ ประการ มีสติสัมโพชฌงค์ เป็นต้น ที่บุคคลตั้งใจอบรมดีแล้วย่อมอำนวยผลให้อยู่เป็นสุข”

ท่านกล่าวตอบว่า “กระผมรู้ ขอรับ”

พระสารีบุตรเถระจึงกล่าวเป็นเชิงสรุปอานิสงส์ของโพชฌงค์ ๗ ประการว่า “ท่านอุปัชฌาณะ เมื่อบุคคลมาปรารภโพชฌงค์ ๗ ประการ แต่ละประการๆ ย่อมรู้ว่าจิตของเราพ้นดีแล้ว เราถอน ถิ่นมึนทึบได้ขาดแล้ว (หมดความท้อแท้ง่วงเหงา) เราเร่งบำเพ็ญกิจกุศลจนได้แล้ว เราตั้งใจ ทำความเพียรทำใจไม่ให้หลุดแล้ว อย่างนี้ชื่อว่าอำนวยการให้อยู่เป็นสุข”

ในกาลที่พระพุทธองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ท่านได้ช่วยพระอานนทที่ทำหน้าที่เป็น พระอุปัชฌาภจากพระพุทธองค์ โดยคอยยืนถวายงานพัดอยู่เบื้องพระพักตร์อย่างใกล้ชิด จึงนับว่าท่าน เป็นพระสาวกผู้ใหญ่รูปหนึ่ง เมื่อดำรงอายุสังขารประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาพอสมควรแก่กาล ก็นับดับขันธปรินิพพาน ภายหลังพุทธปรินิพพาน

๓๑. ประวัติพระเมฆิยเถระ (๗๒)

พระเมฆิยเถระ เกิดที่กรุงกบิลพัสดุ์ ในวรรณะกษัตริย์ศากยราชสกุล จึงมีศักดิ์เป็นเจ้าชาย เชื้อสายศากยะ ออกบวชเมื่อคราวที่พระพุทธองค์เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก ทั้งนี้เพราะท่านเป็น เจ้าชายเชื้อสายศากยะที่อยู่ในกลุ่มที่พระบิดาพระมารดาเคยถวายตัวเมื่อคราวที่พระพุทธองค์ ประสูติว่า จักให้เป็นบริวารตามเสด็จเมื่อพระองค์ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พันธสัญญาข้อนี้ได้ถูก รื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยพระเจ้าสุทโธทนะซึ่งพระองค์ทรงกล่าวตักเตือนว่า “แม่บุตรชาย ของเราจะไม่ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า จึงสมควรที่เจ้าชายทั้งหลายที่เคย ถวายตัวจะได้ออกบวชตามเสด็จเป็นพุทธบริวาร” ท่านจึงออกบวชตามเสด็จในครั้งนั้นด้วย

ครั้นบวชแล้ว ท่านได้ทำหน้าที่อยู่ถวายการรับใช้พระพุทธองค์อย่างใกล้ชิด เนื่องจากเวลานั้น พระพุทธองค์ยังไม่มีพระพุทธรูปประจำ (ยังไม่ได้ตั้งพระอานนทเถระเป็นพระอุปัชฌาภ) พระสาวกต่างผลัดเปลี่ยนกันถวายการรับใช้ และท่านก็เป็นรูปหนึ่งที่ทำหน้าที่พุทธอุปัชฌาภอยู่ด้วย

ในคัมภีร์อุทาน (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕) ได้เล่าถึงความเป็นพระที่ดื้อรั้นของท่านก่อนที่จะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ไว้ว่า ครั้งหนึ่ง ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ จาลิกรบรรพต เขตเมือง จาลิกา ท่านเป็นพระอุปัชฌาภตามเสด็จไปด้วย แล้วกราบทูลขออนุญาตเข้าไปบิณฑบาตในชั้นตุคาม กลับจากบิณฑบาตหลังจากฉันแล้วได้ตรงไปยังฝั่งแม่น้ำกมิกาสา เดินเที่ยวพักผ่อนอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำนั้น อยู่ ได้เห็นปามะม่วงนำรีนรมย์ ก็คิดจะไปบำเพ็ญเพียรในปามะม่วง จึงเข้าไปทูลขอพระพุทธานุญาต พระพุทธองค์ได้ตรัสขอให้รออนุญาตกว่าภิกษุรูปอื่นจะมาอุปัชฌาภแทน เพราะพระองค์อยู่ผู้เดียว แต่ท่าน ก็ยังทูลอ้อนวอนขออนุญาต จะไปให้ได้ถึง ๓ ครั้ง จนในที่สุด พระพุทธองค์ตรัสว่า “เมฆิยะ เมื่อเธอบอกว่าจะไปบำเพ็ญเพียร เราจะพูดอะไรได้เล่า เธอจงทราบกาลที่เหมาะสมที่ควรในบัดนี้เอง

เกิด” เมื่อพระพุทธองค์ตรัสเช่นนั้น ท่านก็ลุกจากที่นั่งถวายบังคมทำประทักษิณแล้วเข้าไปยังป่ามะม่วง นั่งพักกลางวันอยู่ใต้ต้นมะม่วงต้นหนึ่ง

ขณะนั้น อกุศลวิตกที่ชั่วช้า ๓ อย่าง คือ กามวิตก (ความคำนึงถึงกาม) พยาบาทวิตก (ความคิดอาฆาต) วิหิงสาวิตก (ความคิดเบียดเบียน) ก็ปรากฏขึ้นเรื่อยๆ ท่านได้มีความคิดตั้งนี้ว่า “น่าอัศจรรย์นัก เราออกจากเรือนมาบวชเป็นบรรพชิตด้วยศรัทธาแท้ๆ ยังถูกอกุศลวิตกที่ชั่วช้า ๓ อย่างครอบงำเอาได้” เป็นเหตุให้ท่านสำนึกตัว กลับเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์แล้วกราบทูลถึงอาการที่จิตถูกอกุศลวิตกครอบงำให้ทรงทราบ พระพุทธองค์ทรงอาศัยพระกรุณาตรัสพระโอวาทว่า

“เมฆิยะ ธรรม ๕ ประการย่อมส่งเสริมความแก่กล้าแห่งเจโตวิมุตติที่ยังไม่แก่กล้าของภิกษุ ในธรรมวินัยนี้ คือ (๑) ความมีกัลยาณมิตร (๒) ความมีศีลสำรวมในพระปาติโมกข์ (๓) การพูดคุยกุศล แต่เรื่องที่ขัดเกลากิเลส (คือพูดคุยกุศลในกถาวัตถุ ๑๐) (๔) ความเพียรละอกุศล เจริญกุศล (๕) ความมีวิปัสสนาปัญญา

เมื่อภิกษุนั้นตั้งอยู่ในธรรม ๕ ประการนี้แล้วพึงเจริญธรรมอีก ๔ ประการให้ยิ่งขึ้นไป คือ เจริญอุสสุภะเพื่อละราคะ เจริญเมตตาเพื่อละพยาบาท เจริญอานาปานสติเพื่อเข้าไปตัดวิตก เจริญอนิจจสัญญาเพื่อถอนอัสสมิมานะ เมฆิยะ อนัตตสัญญาย่อมปรากฏแก่ภิกษุผู้ได้อนิจจสัญญา ผู้ที่ได้อนัตตสัญญาย่อมบรรลุนิพพานอันถอนเสียได้ซึ่งอัสสมิมานะในปัจจุบันทีเดียว”

ท่านตั้งใจปฏิบัติตามพระพุทธโอวาทที่ตรัสสอนเช่นนั้นอย่างเคร่งครัด ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วช่วยพระบรมศาสดาเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ เมื่อดำรงอายุสังขารอยู่ตามสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพานไปในที่สุด

๓๒. ประวัติพระนาคิตเถระ (๗๓)

พระนาคิตเถระ เกิดที่กรุงกบิลพัสดุ์ ในวรรณะกษัตริย์ศากยราชสกุล จึงมีศักดิ์เป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะ ออกบวชพร้อมกับพระเมฆิยะเถระ ทั้งนี้เพราะท่านเป็นเจ้าชายเชื้อสายศากยะที่อยู่ในกลุ่มที่พระบิดาพระมารดาเคยถวายตัวเมื่อคราวที่พระพุทธองค์ประสูติว่าจักให้เป็นบริวารตามเสด็จเมื่อพระองค์ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ พันธสัญญาข้อนี้ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยพระเจ้าสุทโธทนะซึ่งพระองค์ทรงกล่าวตักเตือนว่า “แม้บุตรชายของเราก็ไม่ได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ แต่ก็ได้เป็นพระพุทธเจ้า จึงสมควรที่เจ้าชายทั้งหลายที่เคยถวายตัวจะได้ออกบวชตามเสด็จเป็นพุทธบริวาร” ท่านจึงออกบวชตามเสด็จในครั้งนั้นด้วย ครั้นบวชแล้ว ไม่ประมาท หมั่นเจริญวิปัสสนาตามแนวมรุตปิณฑิกสูตรที่ท่านได้ฟังมา ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ แล้วช่วยทำกิจของสงฆ์เผยแผ่พระพุทธศาสนาเหมือนเช่นพระอรหันตสาวกทั่วไป

ท่านเคยทำหน้าที่ถวายการรับใช้เป็นพระอุปัฏฐากพระพุทธรองค์อยู่ระยะหนึ่ง โดยมีหลักฐานในนาคิตสูตร แห่งอังคุตตรนิกาย ฉกกนิบาต (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๒) ว่า ขณะที่พระพุทธรองค์เสด็จจาริกไปในแคว้นโกศล พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ เสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ของชาวโกศล ชื่ออิจฉานังคคคาม แล้วประทับอยู่ที่ไพรสณฑ์ชื่ออิจฉานังคละ ใกล้อิจฉานังคคคามนั้น พราหมณ์และคฤหบดีชาวบ้านได้ทราบข่าวพระกิตติศัพท์ของพระพุทธรองค์ว่าเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า และบัดนี้เสด็จมาประทับอยู่ที่ไพรสณฑ์ใกล้หมู่บ้านของพวกเขา ก็พากันถือของเคี้ยวของกินเป็นจำนวนมากเข้าไปยังไพรสณฑ์ที่ประทับ แล้วได้ยื่นขุมนมส่งเสียงอื้ออึงกันอยู่นอกซุ้มประตู

พระพุทธรองค์ทรงสดับเสียงอื้ออึงนั้น จึงตรัสถามพระนาคิตะซึ่งเป็นพระอุปัฏฐากอยู่ในขณะนั้นว่าคนเหล่านั้นเป็นใครกัน ส่งเสียงอื้ออึงอยู่เหมือนพวกชาวประมงแย่งปลากัน เมื่อพระนาคิตะกราบทูลให้ทราบว่าเป็นพวกชาวบ้านมารอถวายลากลัการะ พระพุทธรองค์จึงตรัสพระโอวาทแสดงถึงหลักการของพระพุทธศาสนาที่เน้นให้ภิกษุยินดีในความสงบปราศจากผู้คนวุ่นวายโดยสรุปความว่า พระองค์มิได้เกี่ยวข้องกับยศ ผู้ที่ไม่ได้เนกขัมมสุข วิเวกสุข สันติสุข และสุขอันเกิดแต่การตรัสรู้เหมือนเช่นที่พระองค์ได้ ก็จะยินดีสุขอันไม่สะอาด สุขเกิดจากการนอน และสุขที่อาศัยลากลัการะและการสรรเสริญ พระองค์ทรงพอพระทัยการอยู่ป่าของภิกษุ การปลีกตัวอยู่ลำพัง และตรัสในตอนท้ายว่า “สมัยที่พระองค์เดินทางไกล เมื่อไม่เห็นใครอยู่ข้างหน้าหรือข้างหลังย่อมมีความสบาย โดยที่สิ้นสุดด้วยการถ่ายอุจจาระปัสสาวะ”

พระนาคิตเถระครั้งดำรงอายุสังขารอยู่ตามกาลอันสมควร ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๓. ประวัติพระจันทเถระ (๗๕)

พระจันทเถระ เกิดที่บ้านตำบลนาลันทา แคว้นมคธ ในวาระพราหมณ์ เป็นบุตรของวังคันตพราหมณ์ มารดาชื่อ นางสาวพราหมณี เป็นน้องชายของพระธรรมเสนาบิณฑริบุตรเถระ โดยเป็นบุตรคนที่ ๒ ในจำนวนพี่น้องร่วมท้องมารดาเดียวกัน ๗ คนแห่งตระกูลนี้ ดังลำดับต่อไปนี้ เป็นชาย ๔ คน คือ (๑) อุปติสสะ หรือพระสารีบุตร (๒) จันทะ (๓) อุปเสนะ (๔) เรวตะ เป็นหญิง ๓ คน คือ (๑) จาตา (๒) อุปจาตา (๓) สีสุปจาตา ซึ่งต่างเข้ามาบวชประพาศิทธิพรหรรย์เป็นภิกษุและภิกษุณีตามพระสารีบุตรเถระผู้เป็นพี่ชายใหญ่ทุกคน

กล่าวสำหรับท่านจันทะ เมื่อบวชแล้ว มีคำเรียกท่านปรากฏในคัมภีร์พระบาลีไตรปิฎก ๒ คำ คือ อายสุมา มหาจันทะ แปลว่า ท่านพระมหาจันทะ และ จันทะ สมณุตเทโส แปลว่า จันทะ สมณุตเทโส หรือ สามเณรจันทะ คำว่า สมณุตเทโส แปลว่า ผู้ใกล้เป็นสมณะ มีความหมายเป็นคำใช้แทนคำว่า สามเณร เพราะท่านบวชเป็นสามเณรมาก่อน ภิกษุทั้งหลายเรียกท่านขณะเป็น

สามเณรว่า **จุนทสมณุตเทส** แม้ท่านจะอุปสมบทเป็นภิกษุแล้ว แต่ภิกษุทั้งหลายก็ยังเรียกท่านติดปากว่า **จุนทสมณุตเทส (สามเณรจุนทะ)**

ท่านได้ศึกษากัมมัฏฐานจากพระสารีบุตรเถระ บำเพ็ญเพียรในวิปัสสนากัมมัฏฐานอยู่ไม่นาน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในที่สุด

ท่านเป็นพระเถระที่มีบทบาทสำคัญต่อพระพุทธศาสนา रूपหนึ่ง โดยเคยช่วยพระอานนท์ถวายการอุปฐากจากพระพุทธองค์ในคราวเสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา

และในคราวที่พระสารีบุตรเถระไปแสดงธรรมโปรดโยมมารดา ก่อนที่จะดับขันธปรินิพพาน ณ บ้านเกิด ตำบลนาลันทา ท่านก็ได้ติดตามไปด้วย เมื่อพระสารีบุตรเถระดับขันธปรินิพพาน ท่านก็ได้ทำฌานปักขและรวบรวมอัฐิธาตุพร้อมทั้งบาตรจีวรของพระสารีบุตรเถระนำมาถวายพระพุทธองค์ที่วัดพระเชตุพนมหาวิหารด้วย เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๔. ประวัติพระยโสธเถระ (๓๕)

พระยโสธเถระ เกิดที่กรุงสาวัตถี บิดาเป็นหัวหน้าชาวประมง ๕๐๐ ครอบครัว ในวันที่ที่ภรรยาของหัวหน้าชาวประมงคลอดท่านออกมา ภรรยาพวกชาวประมงทั้ง ๕๐๐ ก็คลอดบุตรชายในวันเดียวกัน หัวหน้าชาวประมงจึงให้ค่าบำรุงเลี้ยงมีค่าน้ำนมเป็นต้นแก่เด็กเหล่านั้นด้วยประสงค์ว่าต่อไปจะได้เป็นเพื่อนของบุตรชายตน ต่อมาเด็กเหล่านั้นก็ได้เป็นเพื่อนเล่นกัน เมื่อเจริญเติบโต ก็ประกอบอาชีพเป็นชาวประมงด้วยกัน อยู่มาวันหนึ่ง พวกกันไปจับปลาที่แม่น้ำอจิรวดี จับได้ปลาตัวใหญ่ตัวหนึ่งซึ่งมีผิวเป็นสีทองแต่ปากเหม็น จึงพากันนำไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล ซึ่งทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า **พระพุทธเจ้าเท่านั้นทราบเหตุที่ปลาตัวนี้เป็นอย่างนี้** จึงรับสั่งให้นำปลานั้นไปแล้วเสด็จไปเฝ้าพระพุทธองค์ พอถึงที่เฝ้า ปลานั้นได้อ้าปากขึ้นส่งกลิ่นเหม็นกลบไปทั่วเมือง

พระพุทธองค์ตรัสว่า **ปลาเนื้อเมื่อก่อนเคยเป็นภิกษุชื่อว่า “กบิละ” ในครั้งศาสนาพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพหูสูต มีบริวารมาก แต่ประพฤติน้อยหย่อนในพระธรรมวินัย คำว่าภิกษุผู้มีศีล ครั้นมรณภาพจากชาตินั้นแล้ว บาปกรรมส่งผลให้ไปเกิดในอเวจีในชาตินี้ บาปกรรมที่ยังเหลืออยู่ส่งผลให้มาเกิดเป็นปลาใหญ่แต่ปากเหม็นอยู่ในแม่น้ำอจิรวดี การที่มีผิวเป็นสีทองนั้นเป็นผลมาจากการที่ทรงจำพระไตรปิฎกได้ดีนั่นเอง**

เมื่อจบพระธรรมเทศนา ชาวประมงทั้ง ๕๐๐ คน มียโสธะเป็นหัวหน้า เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึงทูลขอบวช ครั้นบวชแล้ว ท่านพร้อมด้วยภิกษุบริวารได้หลีกไปบำเพ็ญสมณธรรม วันหนึ่งท่านได้พาภิกษุบริวารเหล่านั้นมาเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดพระเชตุพนมหาวิหาร ครั้นถึงแล้วได้คุยกับภิกษุเจ้าถิ่นเสียงดังลั่น พระพุทธองค์ตรัสถาม ทรงทราบความแล้วทรงดำหนิและขับไล่ให้ออกไป

จากวัดพระเชตะวันโดยด่วน ท่านรู้สึกสลดใจจึงพากันไปจำพรรษา อยู่ฝั่งแม่น้ำวัดคุมุทา เมืองเวสาลี แล้วอาศัยความไม่ประมาท ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรมในวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่ช้า ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์พร้อมกันทั้งหมดภายในพรรษานั้นเอง

เมื่อออกพรรษาแล้ว พระพุทธองค์ได้เสด็จจาริกไปยังเมืองเวสาลี ประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ปามทาวัน ทรงทราบว่ามีภิกษุเหล่านั้นบรรลุอรหัตตผลแล้ว จึงรับสั่งให้พระอานนท์ไปเรียกภิกษุเหล่านั้นมาเฝ้า พระโยสธเถระพร้อมด้วยภิกษุบริวารเมื่อมาถึงที่เฝ้าแล้วได้ทราบว่ามีพระพุทธรูปทรงเข้าอาเนญชาสมาธิ (สมาธิขั้นจุดตถกถา) อยู่ ก็พากันเข้าอาเนญชาสมาธินั้นบ้าง พระอานนท์เห็นพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่นาน จึงกราบทูลขึ้นถึง ๓ ครั้งว่า “พวกภิกษุอาคันตุกะมานั่งอยู่นานแล้ว” พระพุทธรูปจึงตรัสว่า “อานนท์ เธอไม่เห็นหรือ เราและภิกษุอาคันตุกะ ๕๐๐ รูปนี้ นั่งเข้าอาเนญชาสมาธิอยู่”

หลังจากนั้น ท่านได้ช่วยคณะสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเหมือนเช่นพระอรหันตสาวกทั่วไป ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๕. ประวัติพระเสลเถระ (๗๖)

พระเสลเถระ เกิดที่อาปณนิคม แคว้นอังคตตราปะละ (บางแห่งว่า อุตตราปะชนบท) ซึ่งตั้งอยู่ติดกับแคว้นอังคะ ในวาระพระพราหมณ์ บิดาชื่อว่า วาเสฏฐะ ศึกษาจบไตรเพทและศิลปวิทยาของพราหมณ์ แล้วได้เป็นคณาจารย์ใหญ่บอกไตรเพทแก่ศิษย์ประมาณ ๓๐๐ คน มีชื่อเสียงนามกระเดื่องว่า ท่านเสลพราหมณ์

สมัยหนึ่ง พระพุทธรูปพร้อมด้วยภิกษุ ๑,๒๕๐ รูป เสด็จจาริกไปยังแคว้นอังคตตราปะละ เพื่อแสดงธรรมโปรดภิกษุชฎิล ส่วนเสลพราหมณ์ พร้อมด้วยมาณพผู้เป็นศิษย์ ๓๐๐ คน เทียวเดินเล่นผ่านไปทางอาศรมของภิกษุชฎิล เห็นเขากำลังจัดแจงโรงฉันอยู่ จึงไต่ถามทราบความแล้ว มีความประสงค์จะเห็นพระพุทธรูปว่าจะสมบุรณ์ด้วยมหาบุริสลักษณะดังกล่าวแล้วหรือไม่ จึงถามว่า “ท่านพระสมณโคดมประทับอยู่ ณ ที่ไหน” เมื่อทราบแล้วจึงพาศิษย์ไปเฝ้าพระพุทธรูป สนทนาปราศรัยไปพลาง ตรวจดูมหาบุริสลักษณะไปพลาง เห็นครบบริบูรณ์ทุกอย่าง จึงเปล่งวาจาชมเชยด้วยความเลื่อมใสแล้ว พร้อมกับบริวารทูลขอบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา

เมื่อบวชแล้วท่านพร้อมกับบริวารหลีกออกจากหมู่คณะ ไม่ประมาท หมั่นบำเพ็ญเพียรเจริญสมณธรรมในวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้น ท่านก็ช่วยคณะสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามสมควรแก่หน้าที่ ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๖. ประวัติพระมหาปรีณตปุเถระ (๓๓)

พระมหาปรีณตปุเถระ นี้หนังสือวิชาอนุพุทธประวัติบางแห่งระบุว่า ไม่มีหลักฐานปรากฏประวัติความเป็นมาของท่าน เมื่อสอบค้นในคัมภีร์ต่างๆ แล้วก็ไม่มีพบชื่อพระมหาเถระนี้ บางแห่งสันนิษฐานว่า พระมหาปรีณตปุเถระนี้ น่าจะเป็น พระปุณณเถระ ซึ่งเกิดในวรรณะแพศย์ ในตระกูลคหบดีตระกูลหนึ่งในแคว้นสุนาปรีณตะ (ปรีณตชนบท) มีชื่อเดิมว่า มหาปุณณะ แปลว่า ปุณณะคนโต เพราะมีน้องชายชื่อว่า จูพปุณณะ แปลว่า ปุณณะคนเล็ก ประกอบอาชีพค้าขายเข้าวันหนึ่ง ได้ไปถึงวัดพระเชตะวัน เห็นชาวเมืองสาวัตถิถือเครื่องสักการะไปเฝ้าพระพุทธองค์ จึงสอบถามทราบความแล้ว จึงพร้อมด้วยบริวารจำนวนหนึ่งเดินทางไปเฝ้าพระพุทธองค์ ครั้นฟังพุทธธรรมแล้วก็เกิดศรัทธาเลื่อมใส ทูลนิมนต์ให้พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ไปฉันอาหารที่กองเกวียนของตน พระพุทธองค์ทรงพระกรุณาเสด็จไปเสวยภัตตาหารและอนุโมทนาแล้วเสร็จก็เสด็จกลับ หลังจากพระพุทธองค์เสด็จกลับแล้ว ท่านก็ตัดสินใจออกบวชทันทีโดยมอบทรัพย์สินให้แก่น้องชายคือจูพปุณณะ

ครั้งบวชแล้วก็บำเพ็ญสมณธรรมที่เมืองสาวัตถินั้นเอง แต่ไม่ได้บรรลุมรรคผลอันใด จึงทูลลาพระพุทธองค์ไปบำเพ็ญสมณธรรมที่บ้านเกิด ไม่นาน ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นแล้วก็แสดงธรรมแก่พวกชาวแคว้นสุนาปรีณตะให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพานที่บ้านเกิดนั่นเอง

จากหลักฐานในพระไตรปิฎก จึงสันนิษฐานว่า พระมหาปรีณตปุเถระนี้ ก็คือพระปุณณะผู้มีภูมิลำเนาอยู่ที่ แคว้นสุนาปรีณตชนบท ซึ่งหลังจากบวชแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทูลขอพระโอวาทที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม พร้อมทั้งขอพุทธทานุญาตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนายังภูมิลำเนาเดิม และพระพุทธองค์ตรัสให้โอวาทพร้อมทั้งตรัสถามทดสอบคุณธรรมในกรณีที่ถูกประชาชนชาวเมืองสุนาปรีณตะซึ่งเป็นคนหยาบซัดว่าหรือทำร้ายเอาจะอย่างไร ซึ่งท่านก็ทูลตอบว่าจะใช้ขันติธรรมและเมตตาธรรมเอาชนะจิตใจประชาชนชาวเมืองสุนาปรีณตะให้ได้ ดังจะยกข้อความที่ปรากฏในปุณโณวาทสูตร แห่งมัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก (พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๔) มาให้ศึกษา โดยสรุปความต่อไปนี้

ขณะที่พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตะวัน กรุงสาวัตถิ ท่านพระปุณณะออกจากที่ลี้กเรือนในเวลาเย็น เข้าไปเฝ้ากราบทูลขอให้พระพุทธองค์ตรัสสอนด้วยพระโอวาทย่อๆ ก่อนที่จะปลีกตัวออกไปบำเพ็ญเพียรอยู่ตามลำพัง พระพุทธองค์จึงทรงประทานพระโอวาทว่า *กามคุณ ๕ มีรูปที่อันน่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้รัก ชักให้ใคร่ พาใจให้กำหนัด มีอยู่ทั่วไป ถ้าภิกษุเพลิดเพลิน พร่ำถึง หมกมุ่นอยู่ในกามคุณ ๕ นั้น ก็จะทำให้เกิดความยินดี และเป็นเหตุให้เกิดทุกข์*

ดังนั้น จึงไม่ควรเพลิดเพลิน พร่ำถึง หมกมุ่นอยู่ในกามคุณ ๕ เมื่อไม่เพลิดเพลิน ก็ไม่เกิดความยินดี เพราะความยินดีดับ ทุกข์จึงดับ

เมื่อตรัสสอนพระโอรสแล้ว พระพุทธรองค์ตรัสถามว่า “ปุณณะ เมื่อเรากล่าวสอนเธอด้วยโอรสยอมนี้แล้วจักอยู่ในชนบทไหน”

ท่านทูลว่า “ข้าพระองค์จักอยู่ที่ชนบทที่ชื่อสุนาปรินตะ” พระพุทธรองค์จึงตรัสถามทดสอบคุณธรรมของท่านต่อไปว่า “ปุณณะ พวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตะชนบทดุร้ายหยาบช้านัก ถ้าพวกเขาจักด่าว่าบริภาษ เธอจักมีความคิดอย่างไรในมนุษย์พวกนั้น”

“ข้าพระองค์ก็จักมีความคิดในพวกเขาว่า พวกมนุษย์ชาวสุนาปรินตะชนบทนี้ ยังดีหนอที่ไม่ใช้ฝ่ามือตบตีเรา”

“ถ้าพวกเขาใช้ฝ่ามือตบตีเล่า” “ข้าพระองค์จักคิดว่า ยังดีหนอที่ไม่ใช้ก้อนดินขว้างปา”

“ถ้าพวกเขาใช้ก้อนดินขว้างปาเล่า” “ข้าพระองค์จักคิดว่า ยังดีหนอที่ไม่ใช้ท่อนไม้ทุบตี”

“ถ้าพวกเขาใช้ท่อนไม้ทุบตีเล่า” “ข้าพระองค์จักคิดว่า ยังดีหนอที่ไม่ใช้ศัสตราประหัตประหาร”

“ถ้าพวกเขาใช้ศัสตราประหัตประหารเล่า” “ข้าพระองค์จักคิดว่า ‘ยังดีหนอที่ไม่ปลิดชีพเราเสียด้วยศัสตราอันคม’”

“ถ้าพวกเขาจักปลิดชีพเธอเสียด้วยศัสตราอันคมเล่า” “ข้าพระองค์จักคิดว่า ‘มีพวกสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่อดัดเอือมระอากายและชีวิต จึงแสวงหาศัสตราทำลายชีวิตตัวเองกัน เราไม่ต้องแสวงหาลังตั้งนั้นเลย ก็ได้ศัสตราทำลายชีวิตแล้ว’ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้สูงสุดเจ้า ข้าพระองค์จักมีความคิดในมนุษย์พวกนั้นอย่างนี้”

พระพุทธรองค์ตรัสประทานสาธุการว่า “สาธุ สาธุ ปุณณะ เธอพร้อมมูลด้วยความข่มใจและความสงบระงับนี้ ก็สามารถที่จะอยู่ในสุนาปรินตะชนบทได้ ปุณณะ เธอจงกำหนดเวลาที่ควรไปในบัดนี้เถิด”

ท่านยินดีชื่นชมพระภาสิตของพระพุทธรองค์แล้วลุกจากอาสนะ ถวายบังคมทำประทักษิณแล้วเดินทางจาริกมุ่งตรงไปยังสุนาปรินตะชนบท เมื่อท่านอยู่ในสุนาปรินตะชนบทนั้น ได้ทำให้ชาวสุนาปรินตะชนบทมาแสดงตนเป็นอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน เป็นอุบาสิกาประมาณ ๕๐๐ คนภายในพรรษานั้นเอง และตัวท่านได้ทำให้แจ้งซึ่งวิชา ๓ (สำเร็จเป็นพระอรหันต์) และต่อมา ท่านก็ดับขันธปรินิพพานไปในที่สุด ภิกษุหลายรูปเข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ ได้กราบทูลถามถึงคติของท่าน

พระพุทธรองค์ตรัสพยากรณ์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปุณณกุลบุตรเป็นบัณฑิต ได้บรรลุนิพพานสมควรแก่ธรรมแล้ว ทั้งไม่รบกวนเราเพราะเหตุแห่งธรรม ปุณณกุลบุตรปรินิพพานแล้ว”

๓๗. ประวัติพระสภียเถระ (๓๘)

พระสภียเถระ เกิดที่กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ ในวรรณะแพศย์ เจริญเติบโตอยู่กับมารดา ซึ่งบวชเป็นปริพาชิกา (นักบวชหญิงลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนา) จนเมื่อถึงวัยอันสมควรจึงได้บวชเป็นปริพาชก แล้วได้ศึกษาศิลปศาสตร์ต่างๆ จนเชี่ยวชาญ โดยเฉพาะวิชาการไถ่วาทะนั้น ท่านมีความเชี่ยวชาญมาก และต่อมาได้เป็นนักไถ่วาทะเรื่องลัทธิต่างๆ ที่มีฝีปากคม มีคณินิยมชมชอบกันมากจนไม่มีนักไถ่วาทะคนใดกล้าปะทะคารมด้วย ต่อมา ท่านได้สร้างอาศรมอยู่ใกล้ประตูกรุงราชคฤห์แล้วเปิดสอนศิลปศาสตร์แก่คนทุกวรรณะ แม้จะมีชื่อเสียงปานนั้น ท่านก็ยังไม่สบายใจเมื่อนึกถึงชาติกำเนิดของตนเองที่เกิดในขณะที่แม่ออกบวชเป็นปริพาชิกา

วันหนึ่ง พรหมองค์หนึ่งซึ่งเคยเป็นสหายเก่าแต่ครั้งเป็นมนุษย์ในอดีตชาติ ได้มาหาท่านแล้วผูกปัญหาให้ ๒๐ ข้อ เพื่อให้ท่านไปถามสมณพราหมณ์อื่นๆ ท่านทำตามที่พรหมนั้นบอก แต่ไม่มีใครตอบปัญหาท่านได้ จนมาถึงคราวที่พระพุทธองค์เสด็จจาริกมาประกาศพระพุทธศาสนาที่กรุงราชคฤห์ ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน ท่านได้เข้าไปเฝ้าและทูลถามปัญหา ๒๐ ข้อนั้น ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตอบได้ทั้งหมด ท่านฟังพระพุทธดำรัสตรัสตอบปัญหาแล้ว เกิดศรัทธา จึงทูลขอบวชเป็นภิกษุ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้บวชตามความประสงค์ หลังจากบวชแล้ว ท่านไม่ประมาท ศึกษาเล่าเรียนพระพุทธพจน์ หมั่นบำเพ็ญเพียรสมณธรรมในวิปัสสนากัมมัฏฐาน ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ครั้นดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาลแล้วก็ดับขันธปรินิพพาน

๓๘. ประวัติพระนาลกเถระ (๓๙)

พระนาลกเถระ เกิดที่กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ ในวรรณะพราหมณ์ เป็นหลานชายของอสิตดาบส หรือกาฬเทวิลดาบส โดยมารดาของท่านเป็นน้องสาวของอสิตดาบส ดังนั้น ตระกูลของท่านจึงถือได้ว่าเป็นตระกูลที่ทรงเกียรติตระกูลหนึ่งในกรุงกบิลพัสดุ์ ท่านออกบวชเป็นดาบสตั้งแต่อายุยังน้อยตามคำแนะนำของอสิตดาบสผู้เป็นลุงที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตาปราณาติดีต่อท่าน โดยมีนามปรากฏว่า นาลกดาบส

เมื่อครั้งพระมหาบุรุษบรมโพธิสัตว์ประสูติใหม่ๆ กาฬเทวิลดาบสผู้คุ้นเคยกับศากยราชสกุลได้ไปเยี่ยม เห็นพระมหาบุรุษลักษณะแล้ว เชื่อแนตามตำราพยากรณ์ว่า พระมหาบุรุษจะเสด็จออกผนวช และจักเป็นศาสดาเอกในโลก จึงแนะนำนาลกดาบสว่า “หากพระลิขิตถกumarเสด็จออกผนวชและได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว จงบวชเป็นสาวกของพระองค์เถิด”

นาลกดาบสก็ทำตามคำแนะนำ เมื่อพระมหาบุรุษตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ก็ได้เข้าไปเฝ้าทูลถามปัญหาเกี่ยวกับ โมนะยปฏิบัติ (หรือ โมนะยปฏิบัติ) ข้อปฏิบัติของบุคคลผู้เป็นมุนี

พระพุทธองค์ทรงทราบอุปนิสัยของท่านเป็นอย่างดี จึงตรัสโหมเนยปฏิบัติทำให้ท่านฟังความโดยนัย เป็นต้นว่า ฟังทำจิตให้เสมอในสัตว์และบุคคลทั้งปวง อย่าโกรธ อย่าโทมนัสคับแค้นใจเมื่อถูกต่า

นาลกดาบสได้ฟังข้อปฏิบัติของมุนีจากพระพุทธองค์แล้ว เกิดความเลื่อมใสจึงได้ทูลขอบวชเป็นพระภิกษุ ครั้นบวชแล้วก็ยึดถือปฏิบัติตามหลักโหมเนยปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ๕ ข้อ คือ (๑) ไม่ทำความสนิทสนมคลุกคลีกับชาวบ้าน (๒) ไม่ยึดติดในบุคคลและสถานที่ (๓) เป็นผู้มักน้อยในการเห็น (๔) เป็นผู้มักน้อยในการฟัง (๕) เป็นผู้มักน้อยในการถาม

แล้วก็ทูลลาพระพุทธองค์ไปอยู่เชิงเขาตามลำพัง โดยไม่อยู่ในป่าแห่งเดียวถึง ๒ วัน ไม่นั่งที่โคนต้นไม้เดียวถึง ๒ วัน ไม่บิณฑบาตที่บ้านหลังเดียวถึง ๒ วัน ดังนั้น ท่านจึงออกจากป่าโน้นไปยังป่านี้ ออกจากโคนต้นไม้หนึ่งไปยังโคนต้นไม้โน้น ท่านปฏิบัติโดยเคร่งครัดอย่างนี้ ไม่นานนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์

พระนาลกเถระเป็นพระมหาสาวกรูปเดียวเท่านั้นที่บำเพ็ญโหมเนยปฏิบัติในพระศาสนาแห่งพระพุทธเจ้าของเรา นี้ โดยเป็นธรรมเนียมของผู้บำเพ็ญโหมเนยปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จะคงมีชีวิตอยู่ได้ ๗ เดือนเป็นอย่างน้อย ๗ ปีเป็นอย่างมาก และ ๑๖ ปีเป็นอย่างสูง โดยในพุทธรูปบาทกาลแห่งพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่งๆ จะมีพระมหาสาวกผู้บำเพ็ญโหมเนยปฏิบัตินี้เพียงรูปเดียวเท่านั้น

เพราะเหตุที่ท่านบำเพ็ญโหมเนยปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จึงดำรงอายุสังขารอยู่ได้เพียง ๗ เดือนเท่านั้น นับแต่ได้บรรลุอรหัตตผล ก็ดับขันธปรินิพพาน โดยยื่นฟังภูเขาหิงคุละประนมมือด้วยอาการอันสงบเฉพาะพระพักตร์พระพุทธองค์ ท่านมิได้รับแต่งตั้งไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะ ทั้งนี้เป็นเพราะท่านตั้งจิตปรารถนาเพียงเพื่อเป็นพระมหาสาวกของพระพุทธเจ้าเท่านั้น

๓๙. ประวัติพระองค์กุลิมลเถระ (๘๐)

พระองค์กุลิมลเถระ เกิดที่เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ในวรรณะพราหมณ์ บิดาชื่อว่าภักควะ เป็นบุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล มารดาชื่อว่า มันทานี

ในวันที่คลอดจากครรภ์มารดา ปรากฏว่าเครื่องอาวุธยุทธโปกรณ์ที่มีอยู่ในเรือนของตนและพระคลังแสงบังเกิดเป็นเปลวไฟรุ่งโรจน์ ผู้เป็นบิดาจึงตรวจดูดาวฤกษ์ในท้องฟ้า ทราบว่าบุตรของตนจะเป็นโจร จึงกราบทูลให้พระเจ้าปเสนทิโกศลประหารชีวิตเสีย แต่พระองค์หาทรงทำตามคำกราบทูลไม่ รับสั่งให้บำรุงเลี้ยงไว้ ดังนั้น บิดาจึงตั้งชื่อให้ว่า อหิงสกกุมาร แปลว่า กุมารผู้ไม่เบียดเบียนใครๆ เพื่อลบล้างหรือแก้แค้นที่ผิด ครั้นเจริญวัย บิดามารดาส่งไปเรียนศิลปศาสตร์ยังสำนักตักกศิลา ปรากฏว่าท่านมีปัญญาสามารถเรียนรู้ได้ไวและรู้จักเอาใจใส่ปรนนิบัติอาจารย์จนเป็นที่โปรดปราน เป็นเหตุให้มาณพทั้งหลายผู้เป็นศิษย์ด้วยกันเกิดความอิจฉาริษยา จึงพากันไป

ยุกอาจารย์ให้กำจัดเสีย อาจารย์จึงสั่งให้อหิงสกุมารไปฆ่าคนให้ได้ ๑ พันคน แล้วตัดเอานิ้วมือมาคนละหนึ่งนิ้วเพื่อ จะประกอบศิลปศาสตร์อันชื่อว่า **วิชฌมุนต์** ให้

ในขั้นต้น อหิงสกุมารไม่พอใจจะกระทำ เพราะตนเกิดในสกุลพราหมณ์ และเชื่อว่าอหิงสกะ ไม่สมควรที่จะเบียดเบียนสัตว์ตัตตชีวิตใครๆ แต่ด้วยความอยากจะทำสำเร็จวิชฌมุนต์นั้นจึงฝืนใจทำ แล้วเริ่มจับอาวุธผูกพันให้มันกับตัวอหิงสกุมารเข้าสู่ ราวป่า เทียวใช้ดาบพิฆาตฆ่าคนที่เดินไปมา ในสถานที่นั้นๆ แต่จิตคิดว่าการกระทำกรรมชั่วแบบนี้ไม่เหมาะสมกับตน จึงมิได้กำหนดจำนวน คนที่ตนฆ่า ก็บังเกิดความสงสัย จึงต่อมา เมื่อฆ่าคนตายแล้ว ก็ตัดเอานิ้วมือมาร้อยเป็นพวงสวม ไว้ที่คอคุดพวงมาลัย นับได้ถึง ๙๙๙ นิ้ว เพราะเหตุดังนั้น จึงมีชื่อลือกระฉ่อนว่า **โจรองคูลิมาล** แปลว่า **โจรผู้ที่มีนิ้วมือเป็นพวงมาลัย** ชาวนี่เป็นที่สะอึกหวาดเสียวต่อมหาชนเป็นอย่างมาก พระเจ้าป เสนทิโกศลจึงตรัสให้เตรียมรีพลเพื่อที่จะไปปราบ บุโรหิตผู้บิดาทราบเข้าจึงให้นางพราหมณีรีบออกไปบอกเหตุในราตรีค่อนสว่างคืนนั้น

พระพุทธองค์ทรงทราบอุปนิสัยแห่งอหิงสกุมารขององคูลิมาลโจร และถ้าไม่ทรงเป็นฐานะ เขา จะกระทำมาตุฆาตคือฆ่ามารดาและเสื่อมจากมรรคและผล จึงรีบเสด็จไปแต่เช้าตรู่ องคูลิมาลโจร เห็นเข้า ก็รีบวิ่งหมายจะฆ่าทันที แต่วิ่งไล่เท่าไรก็ไม่ทัน จึงร้องตะโกนให้หยุด พระพุทธองค์จึง ตรัสว่า **“เราหยุดแล้ว แต่เธอลังไม่หยุด”** จึงกล่าวหาพระพุทธองค์ว่ากล่าวมุสาวาท พระพุทธองค์จึง ตรัสตอบว่า **“ตถาคตหยุดจากการทำความชั่วอันให้ผลเป็นทุกข์มานานแล้ว ส่วนเธอลังไม่หยุด”** พระสุรเสียงทำให้องคูลิมาลโจรรู้สึกนึกถึงความชั่วของตน จึงทิ้งอาวุธและพวงนิ้วมือคนเสียเข้าไป เผื่อภิกษุพระพุทธองค์แล้วทูลขอบวช พระพุทธองค์ก็ทรงเปล่งพระวาจาให้บวชเป็นภิกษุด้วยวิธี เอหิภิกขุอุปสัมปทาแล้วทรงนำกลับไปอยู่ที่วัดพระเชตุวันมหาวิหาร

รุ่งเช้า ท่านเข้าไปบิณฑบาต ณ ที่ใดหรือถึงที่ไหนก็ตาม ไม่มีใครสักคนที่จะถวายอาหารแก่ ท่านแม้เพียงทัพพีเดียว ภิกษุรูปใดไปกับท่านก็พลอยอดไปด้วย ครั้งหนึ่ง ท่านได้นำน้ำมนต์ให้หญิง มีครรภ์คนหนึ่ง ปรากฏว่านางคลอดบุตรง่าย ตั้งแต่นั้นมาประชาชนจึงเริ่มนับถือท่าน แม้กระทั่ง ที่ท่านนั่ง คนได้นำน้ำไปรดและใช้เป็นน้ำมนต์ก็ใช้ได้ผล ต่อมา ท่านไม่ประมาท อุตุส่าห้บำเพ็ญ สมณธรรม แต่จิตใจฟุ้งซ่านไม่เป็นสมาธิ พระพุทธองค์จึงทรงแนะนำไม่ให้เกิดถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว และยังไม่มีมาถึง ให้พิจารณาธรรมที่บังเกิดขึ้นเฉพาะหน้า ท่านประพฤติตามพุทธโอวาท ไม่ซ้าหนัก ก็ได้บรรลุอรหัตตผลสำเร็จเป็นพระอรหันต์ หลังจากนั้น ท่านก็ได้ช่วยคณะสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจ เผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่กาล ก็ดับขันธปรินิพพาน

จบ ประวัติย่อประวัติย่อพระมหาสาวกผู้ไม่ได้รับตำแหน่งเอตทัคคะ ๓๕ องค์

จบ พุทธมามกชนต้นแบบ ภาค ๑

บรรณานุกรม

- กรมการศาสนา. คู่มือการศึกษานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๘.
- พระไตรปิฎกฉบับสังคายนา ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช ๒๕๓๐. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.
- แก้ว ชิตตะขบ. คู่มือพุทธศาสนิกชน (ฉบับปรับปรุง). สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดพิมพ์เผยแพร่ พิมพ์ครั้งที่ ๓, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- รวมวิชานักธรรมและธรรมศึกษาชั้นโท. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๘.
 - รวมวิชาธรรมศึกษาชั้นโท. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒.
- พระศรีรัตนโมลี (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ). อนุพุทธประวัติ หลักสูตรวิชาอนุพุทธประวัติ ธรรมศึกษาชั้นโท พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๖.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักคณคควาทางวิญญูณตรวจชำระจัดพิมพ์. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์วิญญูณ, ๒๕๓๐-๒๕๓๙.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. พระไตรปิฎกภาษาบาลีและภาษาไทย ฉบับเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในการจัดงานฉลองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ มหาเถรสมาคมจัดพิมพ์. กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๕๑.

